This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 07437823 7

C. C. 0c

M. TULLII
CICERONIS
OPERA
AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

ASTOR LIBRARY NEW-YORK

VOLUMEN SECUNDUM

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIↃIↃCCLXXX

M. TULLII CICERONIS

AD

Q. FRATREM

DIALOGI TRES

DE

ORATORE.

M. TULLII CICERONIS
AD
Q. FRATREM
DIALOGI TRES
DE
ORATORE.

DIALOGUS SEU LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

In his libris, in quibus ipſe ſibi mirifice placuit Cicero, de eloquentia ita praecipit, ut, quod alios docet, ipſum plane aſſecutum eſſe appareat. Explicat autem ſuas de dicendi arte ſententias ſub Lucii Licinii Craſſi et Marci Antonii perſonis, quod ad hos homines eloquentiae principatum omnes, ſuperiori ſeculo, detulerant. Et in primo quidem libro Craſſus et Antonius de univerſa oratoris perfecti vi diſputant, quorum alter ad Ciceronis mentem de ea re diſſerit, ita, ut oratori omnium ſcientiarum et artium cognitionem tribuat; alter vero Antonius fratris Quinti ſententia eloquentiam ab elegantia doctrinae ſegregat, et in quodam ingenii et exercitationis genere ponit. vid. c. 2. Primus diſputat Craſſus, deinde eius argumentis quae reſponderi poſſunt, affert Antonius. In ſecundo libro diſſerendi partes inprimis ad Antonium deferuntur, qui de inventione praecipit, et de collocatione rerum locorumque, qua inprimis valuiſſe credebatur, v. Cic. de Clar. Orat. c. 37 cum contra non elegantiſſimo ſermone uteretur atque diligenter loquendi laude careret. Ad inventionem rerum autem quoniam pertinet etiam de iocis et facetiis locus, et Caeſar credebatur omnium facetiſſimus

et in iocando lepidiſſimus eſſe, vid. c. 54. ei de his diſputandi partes traduntur l. c. uſque ad c. 71. Redit ad Craſſum in libro tertio diſſerendi munus, inducíturque de ornamentis orationis et tota elocutione praecipiens, in qua ceteris omnibus palmam praeripere putabatur. Cic. de claris Or. c. 38. ſq. Docet autem dicendum eſſe latine, plane, ornate, et apte, in quorum tertio inprimis multus eſt. Ornatum autem exiſtere oſtendit cum e verborum delectu, tum e tropis, figuris, et numero. Adduntur tandem quaedam de actione. Cap. 14. ſeq. digreditur ad laudes eloquentiae, eique adiungendam eſſe docet philoſophiam, non Epicuream quidem aut Stoicam, ſed Academicam et Peripateticam. In exordio Cicero funeſtam mortem eorum deplorat, qui in his libris diſputantes inducuntur.

1 COgitanti mihi ſaepenumero, et memoria ve-
1 tera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolent, qui in optima republica, cum et honoribus, et rerum geſtarum gloria florerent, eum vitae curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent. Ac fuit quidem, cum mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrum praeclara ſtudia referendi, fore iuſtum et prope ab omnibus conceſſum arbitrarer, ſi infinitus forenſium rerum labor, et ambitionis occupatio, decurſu
2 honorum, etiam aetatis flexu, conſtitiſſet. quam ſpem cogitationum et conſiliorum meorum, cum graves communium temporum, tum varii noſtri caſus fefellerunt. Nam, qui locus quietis et tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximae moles moleſtiarum, et turbulentiſſimae tempe-

ſtates exſtiterunt. Neque vero nobis cupientibus at-
que exoptantibus fructus otii datus eſt ad eas artes,
quibus a pueris dediti fuimus, celebrandas, inter
nosque recolendas. Nam prima aetate incidimus in 3
ipſam perturbationem diſciplinae veteris: et con-
ſulatu devenimus in medium rerum omnium cer-
tamen atque diſcrimen: et hoc tempus omne poſt
conſulatum obiecimus iis fluctibus, qui, per nos
a communi peſte depulſi, in noſmetipſos redun-
darunt. Sed tamen in his vel aſperitatibus rerum,
vel anguſtiis temporis, obſequar ſtudiis noſtris, et,
quantum mihi vel fraus inimicorum, vel cauſae
amicorum, vel reſpublica tribuet otii, ad ſcriben-
dum potiſſimum conferam. Tibi vero, frater, ne- 4
que hortanti deero, neque roganti. nam neque
auctoritate quiſquam apud me plus valere te po-
teſt, neque voluntate. Ac mihi repetenda eſt ve- 2
teris cuiusdam memoriae non ſane ſatis explicata re-
cordatio, ſed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris,
ut cognoſcas, quae viri omnium eloquentiſſimi,
clariſſimique ſenſerint de omni ratione dicendi.
Vis enim, ut mihi ſaepe dixiſti; quoniam quae pu- 5
eris, aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis
noſtris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac ae-
tate digna, et hoc uſu, quem ex cauſis, quas dixi-
mus, tot tantisque conſecuti ſumus; aliquid iiſdem de
rebus politius a nobis perfectiuſque proferri: ſolesque
nonnunquam hac de re a me in diſputationibus no-
ſtris diſſentire, quod ego prudentiſſimorum homi-
num artibus eloquentiam contineri ſtatuam; tu au-
tem illam ab elegantia doctrinae ſegregandam pu-

tes, et in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam.

6 Ac mihi quidem ſaepenumero in ſummos homines ac ſummis ingeniis praeditos intuenti, quaerendum eſſe viſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus rebus, quam in dicendo admirabiles exſtitiſſent. nam, quocunque te animo et cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, ſed prope
7 maximarum. Quis enim eſt, qui, ſi clarorum hominum ſcientiam rerum geſtarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? quis autem dubitet, quin belli duces praeſtantiſſimos ex hac una civitate pene innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos pro-
8 ferre poſſimus? Iam vero, conſilio ac ſapientia qui regere ac gubernare rempublicam poſſent, multi noſtra, plures patrum memoria, atque etiam maiorum exſtiterunt, cum boni perdiu nulli, vix autem ſingulis aetatibus ſinguli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis forte cum aliis ſtudiis, quae reconditis in artibus, atque in quadam varietate literarum verſentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude, aut cum boni ſenatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipſa artium genera, circumſpiciatque, qui in iis floruerint, quamque multi: ſic facillime, quanta oratorum ſit, ſem-
3 perque fuerit paucitas, iudicabit. Neque enim te
9 fugit, artium omnium laudatarum procreatricem quandam, et quaſi parentem eam, quam φιλοσοφιαν

Graeci vocant, ab hominibus doctiſſimis iudicari,
in qua difficile eſt enumerare, quot viri, quanta
ſcientia, quantaque in ſuis ſtudiis varietate et co-
pia fuerint, qui non una aliqua in re ſeparatim
elaborarint, ſed omnia, quaecunque poſſent, vel
ſcientiae perveſtigatione, vel diſſerendi ratione
comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathema- 10
tici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, et
quam recondita in arte, et multiplici, ſubtilique
verſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti
homines exſtiterunt, ut nemo fere ſtuduiſſe ei
ſcientiae vehementius videatur, quin, quod vo-
luerit, conſecutus ſit. Quis muſicis, quis huic ſtu-
dio literarum, quod profitentur ii, qui gramma-
tici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem il-
larum artium pene infinitam vim et materiam
ſcientiae cogitatione comprehenderit? Vere mihi 11
hoc videor eſſe dicturus, ex omnibus iis, qui in
harum artium ſtudiis liberaliſſimis ſint doctriniſque
verſati, minimam copiam poetarum egregiorum
exſtitiſſe. Atque in hoc ipſo numero, in quo per-
raro exoritur aliquis excellens, ſi diligenter, et
ex noſtrorum, et ex Graecorum copia comparare
voles, multo tamen pauciores oratores, quam
poetae boni reperientur. Quod hoc etiam mirabi- 12
lius debet videri, quia ceterarum artium ſtudia
fere reconditis atque abditis e fontibus hauriun-
tur: dicendi autem omnis ratio in medio poſita,
communi quodam in uſu, atque in hominum mo-
re et ſermone verſatur: ut in ceteris id maxime
excellat, quod longiſſime ſit ab imperitorum in-

telligentia ſenſuque disiunctum; in dicendo autem vitium vel maximum ſit a vulgari genere orationis atque a conſuetudine communis ſenſus abhor-
4 rere. Ac ne illud quidem vere dici poteſt, aut
13 plures ceteris artibus inſervire, aut maiore delectatione, aut ſpe uberiore, aut praemiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque, ut omittam Graeciam, quae ſemper eloquentiae princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis et inventa eſt et perfecta; in hac ipſa civitate profecto nulla unquam vehementius, quam elo-
14 quentiae ſtudia viguerunt. Nam poſteaquam, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod praeceptum artis eſſe arbitrarentur, tantum, quantum ingenio et cogitatione poterant, conſequebantur. Poſt autem, auditis oratoribus Graecis, cognitiſque eorum literis, adhibitiſque doctoribus, incredibili quodam noſtri homines di-
15 cendi ſtudio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo et varietas, multitudoque in omni genere cauſarum, ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio aſſecutus eſſet, adiungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum praecepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quae nunc quoque ſunt, expoſita praemia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero (ut multis rebus

poſſumus iudicare) noſtrorum hominum multum ceteris [hominibus] omnium gentium praeſtiterunt. 16
Quibus de cauſis, quis non iure miretur, ex omni memoria aetatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri?

Sed nimirum maius eſt hoc quiddam, quam homines opinantur, et pluribus ex artibus ſtudiiſque collectum. Quis enim aliud, in maxima diſ- 5
centium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, praeſtantiſſimis hominum ingeniis, infinita cauſarum varietate, ampliſſimis eloquentiae propoſitis praemiis, eſſe cauſae putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Eſt enim et ſcientia comprehendenda re- 17
rum plurimarum, ſine qua verborum volubilitas inanis, atque irridenda eſt: et ipſa oratio conformanda, non ſolum electione, ſed etiam conſtructione verborum: et omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi; quod omnis vis ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus aut ſedandis, aut excitandis expromenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiaeque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas et reſpondendi et laceſſendi, ſubtili venuſtate atque urbanitate coniuncta. Tenenda praeterea eſt omnis antiquitas, 18
exemplorumque vis: neque legum, aut iuris civilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quae motu corporis, quae geſtu, quae vultu, quae vocis conformatione ac varietate moderanda eſt: quae ſola per ſe ipſa

quanta ſit, hiſtrionum levis ars et ſcena declarat:
in qua cum omnes in oris, et vocis, et motus
moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci
ſint, fuerintque, quos animo aequo ſpectare poſ-
ſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium,
memoria? quae niſi cuſtos inventis cogitatiſque
rebus et verbis adhibeatur, intelligimus, omnia,
etiam ſi praeclariſſima fuerint in oratore, peritura.
19 Quamobrem mirari deſinamus, quae cauſa ſit
eloquentium paucitatis, cum ex iis rebus univerſis
eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare
permagnum eſt; hortemurque potius liberos no-
ſtros, ceterosque, quorum gloria nobis et digni-
tas cara eſt, ut animo rei magnitudinem com-
plectantur, neque iis aut praeceptis, aut magiſtris,
aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed
aliis quibuſdam, ſe id, quod expetunt, conſequi
6 poſſe confidant. Ac mea quidem ſententia nemo
20 poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit
omnium rerum magnarum atque artium ſcientiam
conſecutus. Etenim ex rerum cognitione effloreſ-
cat et redundet oportet oratio: quae niſi ſub-
eſt, res ab oratore percepta et cognita, inanem
21 quandam habet elocutionem et pene puerilem. Ne-
que vero ego hoc tantum oneris imponam, no-
ſtris praeſertim oratoribus, in hac tanta occupa-
tione urbis, ac vitae, nihil ut iis putem licere
neſcire: quamquam vis oratoris, profeſſioque
ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere ac polliceri vi-
detur, ut omni de re, quaecunque ſit propoſita,
22 ab eo ornate, copioſeque dicatur. Sed quia non

dubito, quin hoc pleriſque immenſum infini-
tumque videatur, et quod Graecos homines non
ſolum ingenio et doctrina, ſed etiam otio ſtu-
dioque abundantes, partitionem quandam artium
feciſſe video, neque in univerſo genere ſingulos
elaboraſſe, ſed ſepoſuiſſe a ceteris dictionibus eam
partem dicendi, quae in forenſibus diſceptationibus
iudiciorum, aut deliberationum verſaretur, et id
unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in
his libris amplius, quam quod huic generi, re quae-
ſita, et multum diſputata, ſummorum hominum
prope conſenſu eſt tributum: repetamque, non 23
ab incunabulis noſtrae veteris puerilisque doctrinae
quendam ordinem praeceptorum, ſed ea, quae
quondam accepi in noſtrorum hominum, eloquen-
tiſſimorum, et omni dignitate principum, diſpu-
tatione eſſe verſata: non quod illa contemnam,
quae Graeci, dicendi artifices & doctores, relique-
runt; ſed, cum illa pateant, in promtuque ſint
omnibus, neque ea interpretatione mea aut orna-
tius explicari, aut planius exprimi poſſint, dabis
hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum,
quibus ſumma dicendi laus a noſtris hominibus
conceſſa eſt, auctoritatem Graecis anteponam.

Cum igitur vehementius inveheretur in cauſam 7
principum conſul Philippus, Druſique tribunatus, 24
pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi iam
debilitarique videretur; dici mihi memini, ludorum
Romanorum diebus L. Craſſum, quaſi colligendi
ſui cauſa, ſe in Tuſculanum contuliſſe: veniſſe
eodem ſocerum eius, qui fuiſſe Quintus Mucius

dicebatur, et M. Antonius, homo et conſiliorum
in republica ſocius, et ſumma cum Craſſo fami-
25 liaritate coniunctus. Exierant autem cum ipſo
Craſſo adoleſcentes duo, Druſi maxime familiares,
et in quibus magnam tum ſpem maiores natu dig-
nitatis ſuae collocarant, C. Cotta, qui tum tri-
bunatum plebis petebat, et P. Sulpicius, qui dein-
26 ceps eum magiſtratum petiturus putabatur. Hi primo
die de temporibus illis, deque univerſa republica,
quam ob cauſam venerant, multum inter ſe uſque
ad extremum tempus diei collocuti ſunt. Quo
quidem in ſermone multa divinitus a tribus illis
conſularibus Cotta deplorata et commemorata nar-
rabat, ut nihil incidiſſet poſtea civitati mali, quod
27 non impendere illi tanto ante vidiſſent: eo autem
omni ſermone confecto, tantam in Craſſo huma-
nitatem fuiſſe, ut, cum lauti accubuiſſent, tol-
leretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis, ea-
que eſſet in homine iucunditas, et tantus in io-
cando lepos, ut dies inter eos curiae fuiſſe vide-
28 retur, convivium Tuſculani. Poſtero autem die,
cum illi maiores natu ſatis quieſſent, et in ambu-
lationem ventum eſſet; dicebat tum, Scaevolam,
duobus ſpatiis tribusve factis, dixiſſe: Cur non
imitamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in
Phaedro Platonis? nam me haec tua platanus
admonuit; quae non minus ad opacandum hunc
locum patulis eſt diffuſa ramis, quam illa, cuius
umbram ſecutus eſt Socrates, quae mihi videtur
non tam ipſa aquula, quae deſcribitur, quam Pla-
tonis oratione creviſſe: et, quod ille duriſſimis

pedibus fecit, ut ſe abiiceret in herbam, atque ita illa, quae philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur, id meis pedibus certe concedi eſt aequius. Tum Craſſum: Immo vero commodius 29
etiam; pulvinosque popoſciſſe, et omnes in iis ſedibus, quae erant ſub platano, conſediſſe dicebat.

Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur ani- 8
mi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. Qui 30
cum ita eſſet exorſus: Non ſibi cohortandum Sulpicium et Cottam, ſed magis utrumque collaudandum videri, quod tantam iam eſſent facultatem adepti, ut non aequalibus ſuis ſolum anteponerentur, ſed cum maioribus natu compararentur. Neque vero mihi quidquam, inquit, praeſtabilius videtur, quam poſſe dicendo tenere hominum coetus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velit: unde autem velit, deducere. Haec una res in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus, praecipue ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam 31
admirabile, quam ex infinita multitudine hominum exſiſtere unum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam iucundum cognitu atque auditu, quam ſapientibus ſententiis gravibusque verbis ornata oratio et polita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, ſenatus gravitatem, unius oratione converti? Quid 32
tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos,

dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam neceſſarium, quam tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel provocare improbos, vel te ulciſci laceſſitus? Age vero, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere, quid eſſe poteſt in otio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quam ſermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno praeſtamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, et quod exprimere dicen-
33 do ſenſa poſſumus. Quamobrem quis hoc non iure miretur, ſummeque in eo elaborandum eſſe arbitretur, ut, quo uno homines maxime beſtiis praeſtent, in hoc hominibus ipſis antecellat? Ut vero iam ad illa ſumma veniamus; quae vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut a fera, agreſtique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut, iam conſtitutis civitatibus, leges, iu-
34 dicia, iura deſcribere? Ac, ne plura, quae ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione et ſapientia non ſolum ipſius dignitatem, ſed et privatorum plurimorum, et univerſae reipublicae ſalutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes: atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut et vobis honori, et amicis utilitati, et reipublicae emolumento eſſe poſſitis.
9 Tum Scaevola comiter, ut ſolebat, Cetera, in-
35 quit: aſſentior Craſſo, ne aut de C. Laelii, ſoceri mei, aut de huius, generi, aut arte, aut gloria detraham: ſed illa duo, Craſſe, vereor, ut

tibi poſſim concedere; unum, quod ab oratoribus
civitates et ab initio conſtitutas, et ſaepe conſerva-
tas eſſe dixiſti: alterum, quod, remoto foro,
concione, iudiciis, ſenatu, ſtatuiſti, oratorem in
omni genere ſermonis et humanitatis eſſe per-
fectum. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio 36
genus hominum in montibus ac ſilvis diſſipatum,
non prudentium conſiliis compulſum potius, quam
diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis moeni-
busque ſepſiſſe? aut vero reliquas utilitates,
aut in conſtituendis, aut conſervandis civitatibus
non a ſapientibus et fortibus viris, ſed a diſertis
et ornate dicentibus eſſe conſtitutas? An vero tibi 37
Romulus ille aut paſtores et convenas congregaſſe,
aut Sabinorum connubia coniunxiſſe, aut finiti-
morum vim repreſſiſſe eloquentia videtur, non
conſilio et ſapientia ſingulari? Quid enim? in
Numa Pompilio, quid? in Ser. Tullo, quid? in
ceteris regibus, quorum multa ſunt eximia ad
conſtituendam rempublicam, num quod eloquen-
tiae veſtigium apparet? Quid? exactis regibus,
(tametſi ipſam exactionem mente, non lingua,
perfectam L. Bruti eſſe cernimus), ſed deinceps
omnia, nonne plena conſiliorum, inania verborum
videmus? Ego vero ſi velim et noſtrae civitatis 38
exemplis uti, et aliarum, plura proferre poſſim
detrimenta publicis rebus, quam adiumenta, per
homines eloquentiſſimos importata: ſed, ut re-
liqua praetermittam, omnium mihi videor, ex-
ceptis, Craſſe, vobis duobus, eloquentiſſimos au-
diſſe Ti. et C. Sempronios, quorum pater, homo

prudens et gravis, haudquaquam eloquens, et ſaepe alias, et maxime cenſor, ſaluti reipublicae fuit. Atque is non accurata quadam orationis copia, ſed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod niſi feciſſet, rempublicam, quam nunc vix tenemus, iam diu nullam haberemus. At vero eius filii diſerti, et omnibus vel naturae, vel doctrinae praeſidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno conſilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſta praeclara gubernatrice, ut ais, civitatum, eloquentia, rempublicam diſſipa-
10 verunt. Quid? leges veteres, moreſque maiorum;
39 quid? auſpicia, quibus et ego, et tu, Craſſe, cum magna reipublicae ſalute praeſumus; quid? religiones et caeremoniae; quid? haec iura civilia, quae iam pridem in noſtra familia ſine ulla eloquentiae laude verſantur; num aut inventa ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere trac-
40 tata? Equidem et Ser. Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, et M. Aemilium Porcinam, et C. ipſum Carbonem; quem tu adoleſcentulus perculiſti, ignarum legum, haeſitantem in maiorum inſtitutis, rudem in iure civili: et haec aetas noſtra, praeter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quam proprio munere aliquo diſertorum, ius a nobis civile didiciſti, quod interdum pudeat, iuris ignara eſt.

41 Quod vero in extrema oratione, quaſi tuo iure ſumſiſti, oratorem in omnis ſermonis diſputatione copioſiſſime poſſe verſari, id, niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque praeeſſem, qui

aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu conſertum vocarent, quod in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. Agerent enim tecum 42
lege primum Pythagorei omnes atque Democritici, ceterique, in ſuo genere, phyſici vindicarent, ornati homines in dicendo et graves, quibuſcum tibi iuſto ſacramento contendere non liceret. Urgerent praeterea philoſophorum greges, iam ab illo fonte, et capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitae didiciſſe, nihil omnino quaeſiſſe, nihil ſcire convincerent: et cum univerſi in te impetum feciſſent, tum ſingulae familiae litem tibi intenderent. Inſtaret Academia, quae, quidquid dixiſſes, 43
id te ipſum negare cogeret. Stoici vero noſtri diſputationum ſuarum, atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam haec ipſa, quae propria oratorum putares eſſe adiumenta, atque ornamenta dicendi, ab ſe peti vincerent oportere: ac non ſolum meliora, ſed etiam multo plura Ariſtotelem Theophraſtumque de his rebus, quam omnes dicendi magiſtros, ſcripſiſſe oſtenderent. Miſſos facio mathematicos, grammaticos, 44
muſicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minima quidem ſocietate contingitur. Quamobrem iſta tanta, tamque multa, profitenda, Craſſe, non cenſeo. Satis id eſt magnum, quod potes praeſtare, ut in iudiciis ea cauſa, quamcunque tu dicis, melior et probabilior eſſe videatur: ut in concionibus et ſententiis dicendis ad perſuadendum

tua plurimum valeat oratio: denique ut prudentibus diſerte, ſtultis etiam vere dicere videaris. hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria, non communi oratorum facultate, poſſe.

11 Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scaevola,
45 iſta inter Graecos dici et diſceptari ſolere. audivi enim ſummos homines, cum quaeſtor ex Macedonia veniſſem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, quod eam Charmadas, et Clitomachus, et Aeſchines obtinebant. erat etiam Metrodorus, qui cum illis una ipſum illum Charmadam diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum et copioſiſſimum. Vigebat auditor Panaetii illius tui Mneſarchus; et
46 Peripatetici Critolai Diodorus. Multi erant praeterea praeclari in philoſophia et nobiles, a quibus omnibus una paene voce repelli oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina rerumque maiorum ſcientia, ac tantum in iudicia et conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum, detrudi et compingi
47 videbam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inventori et principi longe omnium in dicendo graviſſimo et eloquentiſſimo, Platoni, cuius tum Athenis cum Charmada diligentius legi Gorgiam: quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus irridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur. verbi enim controverſia iam diu torquet Graeculos homines,
48 contentionis cupidiores, quam veritatis. Nam ſi quis hunc ſtatuit eſſe oratorem, qui tantummodo

in iure, aut in iudiciis poſſit, aut apud populum, aut in ſenatu copioſe loqui, tamen huic ipſi multa tribuat et concedat neceſſe eſt. Neque enim ſine multa pertractatione omnium rerumpublicarum, neque ſine legum, morum, iuris ſcientia, neque natura hominum incognita, ac moribus, in his ipſis rebus ſatis callide verſari, et perite poteſt. Qui autem haec cognoverit, ſine quibus ne illa quidem minima in cauſis quisquam recte tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris nihil vis eſſe, niſi compoſite, ornate, copioſe eloqui: quaero, id ipſum qui poſſit aſſequi ſine ea ſcientia, quam ei non concedis? dicendi enim virtus, niſi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta ſint, exſtare non poteſt. Quamobrem, ſi 49
ornate locutus eſt, ſicut fertur, et mihi videtur, phyſicus ille Democritus; materies illa fuit phyſici, de qua dixit: ornatus vero ipſe verborum, oratoris putandus eſt. Et, ſi Plato de rebus a civilibus controverſiis remotiſſimis, divinitus eſt locutus, quod ego concedo: ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus iis, de quibus diſputaverunt, eloquentes, et in dicendo ſuaves, atque ornati fuerunt: ſint hae res, de quibus diſputant, in aliis quibusdam ſtudiis: oratio quidem ipſa, propria eſt huius unius rationis, de qua loquimur, et quaerimus. Etenim videmus, iisdem de rebus 50
ieiune quosdam et exiliter, ut eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum, diſputaviſſe, neque ob eam rem philoſophiae non ſatisfeciſſe, quod non habuerit hanc dicendi ex arte aliena facultatem.

12 Quid ergo intereſt? aut qui diſcernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, et copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate, et elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, afferunt proprium; compoſitam orationem, et ornatam, et artificio quodam, et expolitione diſtinctam. Haec autem oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta et cognita; aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irri-
51 ſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quam verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum, ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia? Quidquid erit igitur quacunque ex arte, quocunque de genere, id orator, ſi tanquam clientis cauſam, didicerit, dicet melius et ornatius, quam
52 ille ipſe eius rei inventor, atque artifex. Nam ſi quis erit, qui hoc dicat, eſſe quasdam oratorum proprias ſententias, atque cauſas, et certarum rerum forenſibus cancellis circumſcriptam ſcientiam; fatebor equidem in his magis aſſidue verſari hanc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt, quae iſti magiſtri, qui rhetorici vo-
53 cantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim neſcit, maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iisdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamque revocandis? quare, niſi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, cauſasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod volet, perficere

non poterit. Atqui totus hic locus philoſopho- 54
rum putatur proprius: neque orator, me auc-
tore, unquam repugnabit: ſed, cum illis cognitio-
nem rerum conceſſerit, quod in ea ſolum illi volue-
rint elaborare; tractationem orationis, quae ſine
illa ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet: hoc enim eſt
proprium oratoris, quod ſaepe iam dixi, oratio
gravis, et ornata, et hominum ſenſibus ac menti-
bus accommodata. Quibus de rebus Ariſtotelem et 13
Thophraſtum ſcripſiſſe fateor. Sed vide, ne hoc, 55
Scaevola, totum ſit a me. nam ego, quae ſunt ora-
tori cum illis communia, non mutuor ab illis: iſti
quae de his rebus diſputant; oratorum eſſe conce-
dunt. Itaque ceteros libros, artis iſti ſuae nomine,
hos rhetoricos et inſcribunt et appellant. Etenim 56
cum illi in dicendo inciderint loci, quod perſaepe e-
venit, ut de diis immortalibus, de pietate, de con-
cordia, de amicitia, de communi civium, de ho-
minum, de gentium iure, de aequitate, de tem-
perantia, de magnitudine animi, de omni virtutis
genere ſit dicendnm, clamabunt, credo, omnia
gymnaſia, atque omnes philoſophorum ſcholae, ſua
haec eſſe omnia propria; nihil omnino ad oratorem
pertinere. Quibus ego, ut de his rebus omnibus in 57
angulis, conſumendi otii cauſa, diſſerant, cum con-
ceſſero, illud tamen oratori tribuam et dabo, ut
eadem, de quibus illi tenui quodam exſanguique
ſermone diſputant, hic cum omni gravitate et iu-
cunditate explicet. Haec ego cum ipſis philoſophis
tum Athenis diſſerebam. Cogebat enim me M.
Marcellus hic noſter, qui nunc aedilis curulis eſt,

et profecto, niſi ludos nunc faceret, huic noſtro
ſermoni intereſſet; ac iam tum erat adoleſcentulus
58 his ſtudiis mirifice deditus. Iam vero de legibus
inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vec-
tigalibus, de iure civili generatim in ordines aeta-
tesque deſcripto, dicant vel Graeci, ſi volunt, Ly-
curgum, aut Solonem (quamquam illos quidem cen-
ſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe
melius, quam Hyperidem aut Demoſthenem, per-
fectos iam homines in dicendo, et perpolitos: vel
noſtros decemviros, qui XII tabulas perſcripſerunt,
quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant in
hoc genere et Ser. Galbae, et ſocero tuo C. Laelio,
59 quos conſtat dicendi gloria praeſtitiſſe. Nunquam
enim negabo, eſſe quaſdam artes proprias eorum,
qui in his cognoſcendis atque tractandis ſtudium
ſuum omne poſuerunt: ſed oratorem plenum atque
perfectum eſſe eum dicam, qui de omnibus rebus
14 poſſit varie copioſeque dicere. Etenim ſaepe in iis
cauſis, quas omnes proprias eſſe oratorum confi-
tentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forenſi, quem
ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore ali-
60 qua ſcientia ſit promendum atque ſumendum. Quae-
ro enim, num poſſit aut contra imperatorem, aut
pro imperatore dici, ſine rei militaris uſu, aut ſae-
pe etiam ſine regionum terreſtrium aut maritimarum
ſcientia: num apud populum de legibus iubendis,
aut vetandis: num in ſenatu de omni reipublicae ge-
nere [dici] ſine ſumma rerum civilium cognitione,
et prudentia: num admoveri poſſit oratio ad ſenſus
animorum atque motus vel inflammandos, vel etiam

exſtinguendos, (quod unum in oratore dominatur,) ſine diligentiſſima perveſtigatione earum omnium rationum, quae de naturis humani generis ac moribus a philoſophis explicantur. Atque haud ſcio, an 61
minus hoc vobis ſim probaturus: equidem non dubitabo, quod ſentio, dicere. phyſica iſta ipſa, et mathematica, et quae paulo ante ceterarum artium propria poſuiſti, ſcientiae ſunt eorum, qui illa profitentur. illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas artes velit, ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem. Neque enim, ſi Philonem illum archi- 62
tectum, qui Athenienſibus armamentarium fecit, conſtat, perdiſerte populo rationem operis ſui reddidiſſe, exiſtimandum eſt, architecti potius artificio diſertum, quam oratoris, fuiſſe. Nec, ſi huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de navalium opere dicendum, non, cum ab illo cauſam didiciſſet, ipſe ornate de alieno artificio copioſeque dixiſſet? Neque vero Aſclepiades is, quo nos medico amicoque uſi ſumus, tum, cum eloquentia vincebat ceteros medicos, in eo ipſo, quod ornate dicebat, medicinae facultate utebatur, non eloquentiae. Atque 63
illud eſt probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere ſolebat, omnes in eo, quod ſcirent ſatis, eſſe eloquentes: illud verius, neque quemquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat, neque, ſi id optime ſciat, ignaruſque ſit faciundae ac poliendae orationis, diſerte id ipſum poſſe, de quo ſciat, dicere. Quam ob rem, ſi quis univerſam et 15
propriam oratoris vim definire, complectique vult, 64
is orator erit, mea ſententia, hoc tam gravi dig-

nus nomine, qui, quaecunque res inciderit, quae
ſit dictione explicanda, prudenter, et compoſi-
te, et ornate, et memoriter dicat, cum qua-
65 dam etiam actionis dignitate. Sin cuipiam nimis
infinitum videtur, quod ita poſui, *quacunque de re*,
licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat
atque amputet: tamen illud tenebo, ſi, quae ceteris
in artibus aut ſtudiis ſita ſunt, orator ignoret, tan-
tumque ea teneat, quae ſint in diſceptationibus
atque in uſu forenſi; tamen his de rebus ipſis ſi ſit
ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent,
quae ſint in quaque re; multo oratorem melius,
quam ipſos illos, quorum eae ſunt artes, eſſe dictu-
66 rum. Ita ſi de re militari dicendum huic erit Sul-
picio, quaeret a C. Mario affini noſtro, et, cum
acceperit, ita pronuntiabit, ut ipſi C. Mario paene
hic melius, quam ipſe, illa ſcire videatur: ſin de
iure civili; tecum communicabit, teque hominem
prudentiſſimum, et peritiſſimum in iis ipſis rebus,
67 quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit: ſin
quae res inciderit, in qua de natura, de vitiis ho-
minum, de cupiditatibus, de modo, de continentia,
de dolore, de morte dicendum ſit; forſitan, ſi ei
ſit viſum, (etſi haec quidem noſſe debet orator,)
cum Sex. Pompeio, erudito homine in philoſophia,
communicarit: hoc profecto efficiet, ut quamcun-
que rem a quoque cognorit, de ea multo dicat or-
68 natius, quam ille ipſe, unde cognorit. Sed ſi me
audierit, quoniam philoſophia in tres partes eſt tri-
buta, in naturae obſcuritatem, in diſſerendi ſubtili-
tatem, in vitam atque mores; duo illa relinqua-

mus, atque largiamur inertiae noſtrae: tertium ve-
ro, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, ni-
hil oratori, in quo magnus eſſe poſſit, relinque-
mus. Quare hic locus de vita et moribus totus eſt 69
oratori perdiſcendus: cetera ſi non didicerit, ta-
men poterit, ſi quando opus erit, ornare dicendo,
ſi modo erunt ad eum delata, et tradita. Etenim 16
ſi conſtat inter doctos, hominem ignarum aſtrolo-
giae, Aratum ornatiſſimis atque optimis verſibus
de coelo ſtellisque dixiſſe: ſi de rebus ruſticis ho-
minem ab agro remotiſſimum, Nicandrum Colo-
phonium, poetica quadam facultate, non ruſtica,
ſcripſiſſe praeclare: quid eſt, cur non orator de re-
bus iis eloquentiſſime dicat, quas ad certam cauſam
tempusque cognorit? Eſt enim finitimus oratori poe- 70
ta, numeris adſtrictior paulo, verborum autem li-
centia liberior, multis vero ornandi generibus ſo-
cius, ac paene par: in hoc quidem certe prope i-
dem, nullis ut terminis circumſcribat aut definiat
ius ſuum, quo minus ei liceat eadem illa facultate et
copia vagari, qua velit. Namque illud quare, 71
Scaevola, negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo
regno eſſes, quod in omni genere ſermonis,
in omni parte humanitatis dixerim oratorem per-
fectum eſſe debere? Nunquam mehercule hoc
dicerem, ſi eum, quem fingo, meipſum eſſe
arbitrarer. Sed, ut ſolebat C. Lucilius ſaepe di- 72
cere (homo tibi ſubiratus, mihi propter eam
ipſam cauſam minus, quam volebat, familiaris, ſed
tamen et doctus, et perurbanus) ſic ſentio, nemi-
nem eſſe in oratorum numero habendum, qui non

ſit omnibus iis artibus, quae ſunt libero dignae, perpolitus: quibus ipſis, ſi in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exſtat, utrum ſimus earum
73 rudes, an didicerimus. Ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palaeſtrae, ſed indicat ipſe motus, didicerintne palaeſtram, an neſciant: et qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, ſenatus, etiamſi propriae ceterae non adhibentur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

17 Tum ridens Scaevola, Non luctabor, inquit, te-
74 cum, Craſſe, amplius. id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam es conſecutus, ut et mihi, quae ego vellem non eſſe oratoris, concederes: et ea ipſa neſcio quomodo rurſus de-
75 torqueres, atque oratori propria traderes. Haec cum ego praetor Rhodum veniſſem, et cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinae Apollonio, ea, quae a Panaetio acceperam, contuliſſem: irriſit ille quidem, ut ſolebat, philoſophiam atque contemſit, multaque non tam graviter dixit, quam facete. tua autem fuit oratio eiusmodi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres, ſed ut omnes co-
76 mites ac miniſtras oratoris eſſe diceres. Quas ego, ſi quis ſit unus complexus omnes, idemque ſi ad eas facultates iſtam ornatiſſimae orationis adiunxerit;

non poſſum dicere, eum non egregium quendam
hominem atque admirandum fore: ſed is, ſi qui eſ-
ſet, aut ſi etiam unquam fuiſſet, aut vero ſi eſſe
poſſet, tu eſſes unus profecto, qui et meo iudicio,
et omnium vix ullam ceteris oratoribus (pace ho-
rum dixerim) laudem reliquiſti. Verum ſi tibi ipſi 77
nihil deeſt, quod in forenſibus rebus civilibusque
verſetur, quin ſcias, neque eam tamen ſcientiam,
quam adiungis oratori, complexus es; videamus,
ne plus ei tribuas, quam res et veritas ipſa
concedat.

Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, 78
ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos
aut didicimus, aut ſcire potuimus, qui ante ad a-
gendum, quam ad cognoſcendum venimus: quos
in foro, quos in ambitione, quos in republica,
quos in amicorum negotiis, res ipſa ante confecit,
quam poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari.
Quod ſi tibi tantum in nobis videtur eſſe, quibus 79
etiamſi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit,
doctrina certe, et otium, et hercule etiam ſtudium il-
lud diſcendi acerrimum defuit: quid cenſes, ſi ad
alicuius ingenium vel maius illa, quae ego non atti-
gi, acceſſerint? qualem illum, et quantum orato-
rem futurum?

Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta Craſ- 18
ſe, quae dicis: nec dubito, quin multo locuple- 80
tior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum at-
que artium rationem naturamque comprehenderit.
Sed primum id difficile eſt factu, praeſertim in hac 81
noſtra vita, noſtriſque occupationibus: deinde il-

lud etiam verendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione, et conſuetudine dicendi populari, et forenſi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis eſſe videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixiſti, quamvis illi ornate et graviter, aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus eſt verborum et laetum; ſed palaeſtrae magis et olei, quam huius civilis tur-
82 bae ac fori. Namque egomet, qui ſero, ac leviter Graecas literas attigiſſem, tamen cum proconſule in Ciliciam proficiſcens Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter navigandi difficultatem commoratus: ſed, cum quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos fere ipſos, qui abs te modo ſunt nominati, cumque hoc, neſcio quomodo, apud eos increbuiſſet, me in cauſis maioribus, ſicuti te, ſolere verſari, pro ſe quisque ut poterat, de officio et ratione oratoris diſputabat. Ho-
83 rum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quosdam operarios, lingua celeri et exercitata; oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quod ex bene dicendi ſcientia conſtaret, unam quandam eſſe virtutem, et qui unam virtutem haberet, omnes habere, easque eſſe inter ſe aequales et pares: ita, qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe ſapientem. Sed haec erat ſpinoſa quaedam et exilis oratio, lon-
84 geque a noſtris ſenſibus abhorrebat. Charmadas vero multo uberius iisdem de rebus loquebatur; non quo aperiret ſententiam ſuam (hic enim mos erat pa-

trius Academiae, adverſari ſemper omnibus in diſ-
putando); ſed cum maxime tamen hoc ſignificabat,
eos, qui rhetores nominarentur, et qui dicendi prae-
cepta traderent, nihil plane tenere, neque poſſe
quemquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui phi-
loſophorum inventa didiciſſet. Diſputabant contra 19
diſerti homines, Athenienſes et in republica cauſis- 85
que verſati, in quis erat etiam is, qui nuper Romae
fuit, Menedemus, hoſpes meus: qui cum diceret
eſſe quandam prudentiam, quae verſaretur in per-
ſpiciendis rationibus conſtituendarum et regendarum
rerum publicarum, excitabatur homo promptus ab
homine abundanti doctrina, et quadam incredibili
varietate rerum et copia. Omnes enim partes illius
ipſius prudentiae petendas eſſe a philoſophia dicebat,
neque ea, quae ſtatuerentur in republica de diis im-
mortalibus, de diſciplina iuventutis, de iuſtitia, de
patientia, de temperantia, de modo rerum om-
nium, ceteraque, ſine quibus civitates aut eſſe, aut
bene moratae eſſe non poſſent, usquam in eorum in-
veniri libellis. Quod ſi tantam vim rerum maxi- 86
marum arte ſua rhetorici illi doctores complecteren-
tur: quaerebat, cur de prooemiis, et de epilogis,
et de huiusmodi nugis (ſic enim appellabat) referti
eſſent eorum libri: de civitatibus inſtituendis, de
ſcribendis legibus, de aequitate, de iuſtitia, de fide,
de frangendis cupiditatibus, de conformandis homi-
num moribus, litera in eorum libris nulla inveni-
retur. Ipſa vero praecepta ſic illudere ſolebat, ut 87
oſtenderet, non modo eos illius expertes eſſe pru-
dentiae, quam ſibi aſciſcerent, ſed ne hanc quidem

ipſam dicendi rationem ac viam noſſe. Caput enim
eſſe arbitrabatur oratoris, ut et ipſis, apud quos age-
ret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur: id
fieri vitae dignitate, de qua nihil rhetorici iſti doc-
tores in praeceptis ſuis reliquiſſent: et uti eorum,
qui audirent, ſic afficerentur animi, ut eos affici vel-
let orator: quod item fieri nullo modo poſſe, niſi
cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum
mentes, et quibus rebus, et quo genere orationis
in quamque partem moverentur: haec autem eſſe
penitus in media philoſophia retruſa atque abdita,
quam iſti rhetores ne primoribus quidem labris atti-
88 giſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quam ar-
gumentis, conabatur refellere. memoriter enim mul-
ta ex orationibus Demoſthenis praeclare ſcripta pro-
nuntians, dicebat, illum in animis vel iudicum, vel
populi, in omnem partem dicendo permovendis,
non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſequeretur,
quae negaret ille ſine philoſophia quemquam ſcire
20 poſſe. Huic ille reſpondebat, non ſe negare, De-
89 moſthenem ſummam prudentiam, ſummamque vim
habuiſſe dicendi: ſed ſive ille hoc ingenio potuiſſet,
ſive, id quod conſtaret, Platonis ſtudioſus audien-
di fuiſſet; non, quid ille potuiſſet, ſed quid iſti
90 docerent, eſſe quaerendum. Saepe etiam in eam
partem ferebatur oratione, ut omnino, diſputaret,
nullam artem eſſe dicendi: idque cum argumentis
docuerat, quod ita nati eſſemus, ut et blandiri, et
ſuppliciter inſinuare iis, a quibus eſſet petendum, et
adverſarios minaciter terrere poſſemus, et rem ge-
ſtam exponere, et id, quod intenderemus, confirma-

re, et id, quod contra diceretur, refellere, et ad extremum deprecari aliquid, et conqueri; quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas: et quod conſuetudo, exercitatioque et intelligendi prudentiam acueret, et eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur. Nam pri- 91
mum, quaſi dedita opera neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat, cum repeteret usque a Corace, neſcio quo, et Tiſia, quos artis illius inventores et principes fuiſſe conſtaret: eloquentiſſimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſcire curaſſent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam, (ſive ille irridens, ſive quod ita putaret, atque ita audiſſet,) me in illo numero, qui illa non didiciſſem, et tamen (ut ipſe dicebat) poſſem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum ego illi alterum facile aſſentiebar, nihil me didiciſſe; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. Artem vero ne- 92
gabat eſſe ullam, niſi quae cognitis, penitusque perſpectis, et in unum exitum ſpectantibus, et nunquam fallentibus rebus contineretur. Haec autem omnia, quae tractarentur ab oratoribus, dubia eſſe et incerta: cum et dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane tenerent, et audirentur ab iis, quibus non ſciëntia eſſet tradenda, ſed exigui temporis aut falſa, aut certe obſcura opinio. Quid multa? ſic mi- 93
hi tum perſuadere videbatur, neque artificium ullum eſſe dicendi, neque quemquam poſſe, niſi qui illa, quae a doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerentur, cognoſſet, aut callide aut copioſe dice-

re. In quibus dicere Charmadas ſolebat, ingenium
tuum, Craſſe, vehementer admirans, me ſibi per-
facilem in audiendo, te perpugnacem in diſputando
21 eſſe viſum. Tumque ego, hac eadem opinione ad-
94 ductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me
imprudente et invito excidit, et pervenit in ma-
nus hominum, *diſertos* me cognoſſe nonnullos, *e-*
loquentem adhuc neminem: quod eum ſtatuebam di-
ſertum, qui poſſet ſatis acute, atque dilucide apud
mediocres homines, ex communi quadam opinione,
dicere: eloquentem vero, qui mirabilius et magni-
ficentius augere poſſet atque ornare, quae vellet,
omnesque omnium rerum, quae ad dicendum per-
tinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id
ſi eſt difficile nobis, qui ante, quam ad diſcendum
ingreſſi ſumus, obruimur ambitione et foro; ſit
95 tamen in re poſitum atque natura. Ego enim,
quantum auguror coniectura, quantaque ingenia in
noſtris hominibus eſſe video, non deſpero, fore
aliquem aliquando, qui et ſtudio acriore, quam
nos ſumus, atque fuimus, et otio ac facultate diſ-
cendi maiore ac maturiore, et labore atque indu-
ſtria ſuperiore, cum ſe ad audiendum, legendum,
ſcribendumque dediderit, exiſtat talis orator, qua-
lem quaerimus: qui iure non ſolum diſertus, ſed
etiam eloquens dici poſſit: qui tamen, mea ſenten-
tia, aut hic eſt iam Craſſus, aut, ſi quis pari fue-
rit ingenio, pluraque quam hic, et audierit, et lec-
titarit, et ſcripſerit, paulum huic aliquid poterit
addere.

96 Hoc loco Sulpicius, Inſperanti mihi, inquit, et

Cottae, ſed valde optanti utrique noſtrum, cecidit, ut in iſtum ſermonem, Craſſe, delaberemini. Nobis enim huc venientibus iucundum ſatis fore videbatur, ſi, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignum excipere poſſemus; ut vero penitus in eam ipſam totius huius vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem paene intimam perveniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, 97
qui ab ineunte aetate incenſus eſſem ſtudio utriuſque veſtrum, Craſſi vero etiam amore, cum ab eo nuſquam diſcederem, verbum ex eo nunquam elicere potui de vi ac ratione dicendi, cum et per memetipſum egiſſem, et per Druſum ſaepe tentaſſem: quo in genere tu, Antoni (vere loquar) nunquam mihi percontanti, aut quaerenti aliquid, defuiſti, et perſaepe me, quae ſoleres in dicendo obſervare, docuiſti. Nunc, quoniam 98
uterque veſtrum patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quaerimus, et quoniam princeps Craſſus eius ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quae ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini. Quod quidem ſi erit a vobis impetratum, magnam habebo, Craſſe, huic palaeſtrae, et Tuſculano tuo gratiam, et longe Academiae illi ac Lyceo tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam. Tum ille, Im- 22
mo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, 99
qui et poteſt facere id, quod requiris, et conſuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem, fateor, ſemper a genere hoc toto ſermonis refugiſſe, et

tibi cupienti atque inſtanti ſaepiſſime negaſſe, ut tute
paulo ante dixiſti. Quod ego non ſuperbia, neque in-
humanitate faciebam, neque quo tuo ſtudio rectiſſimo
atque optimo non obſequi vellem, praeſertim cum
te unum ex omnibus ad dicendum maxime na-
tum, aptumque cognoſſem; ſed mehercule iſtius
diſputationis inſolentia, atque earum rerum, quae
100 quaſi in arte traduntur, inſcitia. Tum Cotta, Quo-
niam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut
omnino de his rebus, Craſſe, loquerere, aſſecuti
ſumus: de reliquo iam noſtra culpa fuerit, ſi te,
niſi omnia, quae percontati erimus, explicaris,
dimiſerimus. De his, credo, rebus, inquit Craſ-
101 ſus, ut in cretionibus ſcribi ſolet, *Quibus ſciam,
poteroque.* Tum ille, Namque quod tu non poteris,
aut neſcies, quis noſtrum tam impudens eſt, qui
ſe ſcire aut poſſe poſtulet?

Iam vero, iſta conditione, dum mihi liceat ne-
gare, poſſe quod non potero, et fateri, neſcire
quod neſciam, licet, inquit Craſſus, veſtro ar-
102 bitratu percontemini. Atque, inquit Sulpicius,
hoc primum ex te, de quo modo Antonius ex-
poſuit, quid ſentias, quaerimus: exiſtimeſne ar-
tem aliquam eſſe dicendi. Quid? mihi nunc vos,
inquit Craſſus, tanquam alicui Graeculo otioſo et
loquaci, et fortaſſe docto, atque erudito, quae-
ſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, poni-
tis? Quando enim me iſta curaſſe, aut cogitaſſe
arbitramini, et non ſemper irriſiſſe potius eorum
hominum impudentiam, qui cum in ſchola aſſe-
diſſent, ex magna hominum frequentia dicere

iuberent, ſi quis quid quaereret? Quod primum fe- 103
runt Leontinum feciſſe Gorgiam: qui permagnum
quiddam ſuſcipere ac profiteri videbatur, cum ſe
ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe
paratum denuntiaret. Poſtea vero vulgo hoc facere
coeperunt, hodieque faciunt, ut nulla ſit res, ne-
que tanta, neque tam improviſa, neque tam no-
va, de qua ſe non omnia, quae dici poſſunt,
profiteantur eſſe dicturos. Quod ſi te, Cotta, ar- 104
bitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire vel-
le, adduxiſſem huc Graecum aliquem, qui vos
iſtiusmodi diſputationibus delectaret: quod ne nunc
quidem difficile factu eſt. Eſt enim apud M. Piſo-
nem, adoleſcentem iam huic ſtudio deditum, ſum-
mo hominem ingenio, noſtrique cupidiſſimum, pe-
ripateticus Staſeas, homo nobis ſane familiaris, et,
ut inter homines peritos conſtare video, in illo
ſuo genere omnium princeps. Quem tu, inquit, 23
mihi, Mucius, Staſeam, quem peripateticum nar- 105
ras? gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus, Craſſe:
qui non Graeci alicuius quotidianam loquacitatem
ſine uſu, neque ex ſcholis cantilenam requirunt,
ſed ex homine omnium ſapientiſſimo atque eloquen-
tiſſimo, atque ex eo, qui non in libellis, ſed in
maximis cauſis, et in hoc domicilio imperii et
gloriae, ſit conſilio linguaque princeps; cuius ve-
ſtigia perſequi cupiunt, eius ſententiam ſciſcitan-
tur. Equidem te cum in dicendo ſemper putavi 106
deum, tum vero tibi nunquam eloquentiae ma-
iorem tribui laudem, quam humanitatis: qua nunc
te uti vel maxime decet, neque defugere eam diſ-

putationem, ad quam te duo excellentis ingenii adoleſcentes cupiunt accedere.

107 Ego vero, inquit, iſtis obſequi ſtudeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re ſentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Seaevola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos in verbi contro-
108 verſia poſitam. Nam ſi ars ita definitur, ut paulo ante expoſuit Antonius, ex rebus penitus perſpectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſeiunctis, ſcientiaque comprehenſis; non mihi videtur ars oratoris eſſe ulla. Sunt enim varia, et ad vulgarem popularemque ſenſum accommodata omnia genera huius forenſis noſtrae dictionis.
109 Sin autem ea, quae obſervata ſunt in uſu ac ratione dicendi, haec ab hominibus callidis ac peritis animadverſa ac notata, verbis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt, (id quod fieri potuiſſe video): non intelligo, quamobrem non, ſi minus illa ſubtili definitione, at hac vulgari opinione, ars eſſe videatur. Sed ſive eſt ars, ſive artis quaedam ſimilitudo, non eſt quidem ea negligenda: verum intelligendum eſt, alia quaedam ad conſequendam eloquentiam eſſe maiora.
24 Tum Antonius vehementer ſe aſſentire Craſſo dixit,
110 quod neque ita amplecteretur artem, ut ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum

te his, Craſſe, facturum, ſi iſta expoſueris, quae putas ad dicendum plus, quam ipſam artem, poſſe prodeſſe.

Dicam equidem, quoniam inſtitui, petamque a 111
vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipſe, ne, ut quidam magiſter atque artifex, ſed quaſi unus e togatorum numero, atque ex forenſi uſu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipſe aliquid a me promſiſſe, ſed fortuito in ſermonem veſtrum
incidiſſe. Equidem, cum peterem magiſtratum, 112
ſolebam in prenſando dimittere a me Scaevolam, cum ei ita dicerem, me velle eſſe ineptum. id erat petere blandius: quod niſi inepte fieret, bene non poſſet fieri. Hunc autem eſſe unum hominem ex omnibus, quo praeſente ego ineptus eſſe minime vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem et ſpectatorem fortuna conſtituit. Nam quid eſt ineptius, quam de dicendo dicere, cum ipſum *dicere* nunquam ſit non ineptum, niſi cum eſt ne-
ceſſarium? Perge vero, Craſſe, inquit Mucius. 113
Iſtam enim culpam, quam vereris, ego praeſtabo.

Sic igitur, inquit Craſſus, ſentio, naturam pri- 25
mum, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero iſtis, de quibus paulo ante dixit Antonius, ſcriptoribus artis, rationem dicendi et viam, ſed naturam defuiſſe. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent, qui et ad excogitandum acuti, et ad explicandum ornandumque ſint uberes, et ad memoriam firmi
atque diuturni. Et ſi quis eſt, qui haec putet arte 114

accipi poſſe, (quod falſum eſt; praeclare enim ſe
res habeat, ſi haec aceendi, aut commoveri arte
poſſint : inſeri quidem, et donari ab arte non
poſſunt omnia; ſunt enim illa dona naturae):
quid de illis dicet, quae certe cum ipſo homine
naſcuntur ? linguae ſolutio, vocis ſonus, latera,
vires, conformatio quaedam et figura totius oris
115 et corporis? Neque haec ita dico, ut ars aliquid
limare non poſſit: (neque enim ignoro, et quae
bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, et quae
non optima, aliquo modo acui tamen et corrigi
poſſe:) ſed ſunt quidam aut ita lingua haeſitantes,
aut ita voce abſoni, aut ita vultu, motuque cor-
poris vaſti atque agreſtes, ut etiamſi ingeniis atque
arte valeant, tamen in oratorum numerum venire
non poſſint. Sunt autem quidam ita in iiſdem re-
bus habiles, ita naturae muneribus ornati, ut non
116 nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe videantur. Mag-
num quoddam eſt onus atque munus, ſuſcipere,
atque profiteri, ſe eſſe, omnibus ſilentibus, unum
maximis de rebus, magno in conventu hominum,
audiendum. Adeſt enim fere nemo, quin acutius
atque acrius vitia in dicente, quam recta, videat. ita,
quidquid eſt, in quo offenditur, id etiam illa,
117 quae laudanda ſunt, obruit. Neque haec in eam
ſententiam diſputo, ut homines adoleſcentes, ſi
quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi
ſtudio deterream. Quis enim non videt, C. Coelio,
aequali meo, magno honori fuiſſe, homini novo,
illam ipſam, quamcunque aſſequi potuerit, in di-
cendo mediocritatem ? Quis veſtrum aequalem,

Q. Varium, vaſtum hominem atque foedum, non intelligit, illa ipſa facultate, quamcunque habet, magnam eſſe in civitate gratiam conſecutum? Sed 26
quia de oratore quaerimus, fingendus eſt nobis 118
oratione noſtra, detractis omnibus vitiis, orator, atque omni laude cumulatus. Neque enim, ſi multitudo litium, ſi varietas cauſarum, ſi haec turba, et barbaria forenſis dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quaerimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quaeritur neceſſaria, ſed animi libera quaedam oblectatio, quam diligenter, et quam prope faſtidioſe iudicamus? Nullae enim lites, neque controverſiae ſunt, quae cogant homines, ſicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter providendum, 119
non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt: ſed ut iis admirabilis eſſe videatur, quibus libere liceat iudicare. Ac, ſi quaeritis, plane, quid ſentiam, enuntiabo apud homines familiariſſimos, quod adhuc ſemper tacui, et tacendum putavi. Mihi etiam, quique optime dicunt, quique id facillime atque ornatiſſime facere poſſunt, tamen, niſi timide ad dicendum accedunt, et in exordienda oratione perturbantur, paene impudentes videntur: tametſi id accidere non poteſt. Ut enim quiſque optime di- 120
cit, ita maxime dicendi difficultatem, varioſque eventus orationis, exſpectationemque hominum pertimeſcit. Qui vero nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamſi commove-

tur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim
pudendo, ſed non faciendo id, quod non decet,
121 impudentiae nomen effugere debemus. Quem vero
non pudet (id quod in pleriſque video) hunc ego
non reprehenſione ſolum, ſed etiam poena dignum
puto. Equidem et in vobis animadvertere ſoleo,
et in me ipſo ſaepiſſime experior, ut exalbeſcam
in principiis dicendi, et tota mente, atque omnibus
artubus contremiſcam. Adoleſcentulus vero ſic initio
accuſationis exanimatus ſum, ut hoc ſummum be-
neficium Q. Maximo debuerim, quod continuo
conſilium dimiſerit, ſimulac me fractum ac debi-
litatum metu viderit.
122 Hic omnes aſſenſi, ſignificare inter ſeſe, et col-
loqui coeperunt. fuit enim mirificus quidam in Craſ-
ſo pudor, qui tamen non modo non obeſſet eius o-
rationi, ſed etiam probitatis commendatione pro-
27 deſſet. Tum Antonius, Saepe, ut dicis, inquit,
animadverti, Craſſe, et te, et ceteros ſummos
oratores, quamquam tibi par, mea ſententia, ne-
mo unquam fuit, in dicendi exordio permoveri.
123 Cuius quidem rei cum cauſam quaererem, quidnam
eſſet, cur, ut in quoque oratore plurimum eſſet,
ita maxime is pertimeſceret, has cauſas inveniebam
duas: unam, quod intelligerent ii, quos uſus ac
natura docuiſſet, nonnunquam ſummis oratoribus
non ſatis ex ſententia eventum dicendi procedere,
ita non iniuria, quotieſcunque dicerent, id, quod
aliquando poſſet accidere, ne tum accideret, time-
124 re. Altera eſt haec, de qua queri ſaepe ſoleo: ce-
terarum homines artium ſpectati et probati, ſi

quando aliquid minus bene fecerunt, quam ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi, id quod ſcirent, putantur: Noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius; aut, Crudiòr fuit: 125
oratoris peccatum, ſi quod eſt animadverſum, ſtultitiae peccatum videtur. Stultitia autem excuſationem non habet: quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, ſtultus fuiſſe. Quo etiam gravius iudicium in dicendo ſubimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis iudicatur: et, qui ſemel in geſtu peccavit, non continuo exiſtimatur neſcire geſtum; cuius autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut aeterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis. Illud vero, quod 28
a te dictum eſt, eſſe permulta, quae orator niſi a 126
natura haberet, non multum a magiſtro adiuvaretur: valde tibi aſſentior, inque eo vel maxime probavi ſummum illum doctorem, Alabandenſem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur, eos, quos iudicabat non poſſe oratores evadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebatque: et ad quam quemque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere atque hortari ſolebat. Sa- 127
tis eſt enim ceteris artificiis percipiendis, tantummodo ſimilem eſſe hominis; et id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, ſi quis forte ſit tardior, poſſe percipere animo, et memoria cuſtodire. non quaeritur mobilitas linguae, non celeritas verborum, non denique ea, quae nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen 128
dialecticorum, ſententiae philoſophorum, verba

prope poetarum, memoria iuriſconſultorum, vox tragoedorum, geſtus paene ſummorum actorum eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri poteſt. quae enim ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probantur, ea, niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt.

129 Tum Craſſus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui et levi, quanto plus adhibeatur diligentiae, quam in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Saepe enim ſoleo audire Roſcium, cum ita dicat, ſe adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo non eſſent quidam probabiles, ſed quia, ſi aliquid modo eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet. Nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriae ſtabile, quam id, in quo aliquid
130 offenderis. Itaque ut ad hanc ſimilitudinem huius hiſtrionis, oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quam nihil ab eo, niſi perfecte, nihil niſi cum ſumma venuſtate fiat? nihil niſi ita, ut deceat, et uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc iam diu eſt conſecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem perfectionemque in oratore deſiderans, a qua ipſe longe abſum, facio impudenter: mihi enim volo ignoſci, ceteris ipſe non ignoſco. Nam qui non poteſt, qui vitioſe facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius iubebat) ad id, quod facere poſſit, detrudendum puto.

Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc 29
Cottam, ius civile, aut rem militarem iubes diſ- 131
cere? nam quis ad iſta ſumma, atque in omni genere
perfecta, poteſt pervenire? Tum ille, Ego vero,
inquit, quod in vobis egregiam quandam ac prae-
claram indolem ad dicendum eſſe cognovi, idcir-
co haec expoſui omnia: nec magis ad eos deter-
rendos, qui non poſſent, quam ad vos, qui poſ-
ſetis, exacuendos accommodavi orationem meam:
et quamquam in utroque veſtrum ſummum eſſe in-
genium ſtudiumque perſpexi, tamen haec, quae
ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi,
quam ſolent Graeci dicere, in te, Sulpici, divina
ſunt. Ego enim neminem, nec motu corporis, ne- 132
que ipſo habitu atque forma aptiorem, nec voce
pleniorem, aut ſuaviorem mihi videor audiſſe: quae
quibus a natura minora data ſunt, tamen illud aſ-
ſequi poſſunt, ut iis, quae habeant, modice et
ſcienter utantur, et ut ne dedeceat. Id enim eſt ma-
xime vitandum, et de hoc uno minime eſt facile prae-
cipere, non mihi modo, qui ſicut unus paterfami-
lias, his de rebus loquor, ſed etiam ipſi illi Roſcio,
quem ſaepe audio dicere, caput eſſe artis, *decere*:
quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſ-
ſit. Sed, ſi placet, ſermonem alio transferamus, et 133
noſtro more aliquando, non rhetorico, loquamur.

Minime vero, inquit Cotta. nunc enim te iam ex-
oremus neceſſe eſt, quoniam retines nos in hoc
ſtudio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis expli-
ces, quidquid eſt iſtud, quod tu in dicendo potes:
neque enim ſumus nimis avidi: iſta tua mediocri

eloquentia contenti ſumus, idque ex te quaerimus, (ut ne plus nos aſſequamur, quam quantulum tu in dicendo aſſecutus es,) quoniam, quae a natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis,
30 quid praeterea eſſe aſſumendum putes? Tum Craſ-
134 ſus arridens, Quid cenſes, inquit, Cotta, niſi ſtudium, et ardorem quendam amoris? ſine quo cum in vita nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam aſſequetur. Neque vero vos ad eam rem video eſſe cohortandos: quos, cum mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagra-
135 re intelligo cupiditate. Sed profecto ſtudia nihil proſunt perveniendi aliquo, niſi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacunqne eſt, facultate quaeritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem conſuetudinis meae, qua quondam ſolitus ſum uti, cum mihi in iſto ſtudio verſari adoleſcenti licebat.
136 Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! quod enim neque precibus unquam, nec inſinuando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut, quid Craſſus ageret, meditandi aut dicendi cauſa, non modo videre mihi, ſed ex eius ſcriptore et lectore Diphilo ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaque iam ex ipſo, quae diu cupimus, cognituros.

31 Tum Craſſus, Atqui arbitror, Sulpici, cum au-
137 dieris, non tam te haec admiraturum, quae di-

xero, quam exiſtimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, cauſam, cur cuperes, non fuiſſe. Nihil enim dicam reconditum, nihil exſpectatione veſtra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod eſt homine ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo, me iſta omnium communia et contrita praecepta didiciſſe: primum oratoris officium eſſe, dicere 138
ad perſuadendum accommodate: deinde, eſſe omnem orationem aut de infinitae rei quaeſtione, ſine deſignatione perſonarum et temporum; aut de re certis in perſonis ac temporibus locata. In utra- 139
que autem re quidquid in controverſiam veniat, in eo quaeri ſolere, aut factumne ſit, aut, ſi eſt factum, quale ſit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, rectene factum eſſe videatur. Exiſtere autem controverſias 140
etiam, ex ſcripti interpretatione, in quo aut ambigue quid ſit ſcriptum, aut contrarie, aut ita, ut a ſententia ſcriptum diſſideat; his autem omnibus partibus ſubiecta quaedam eſſe argumenta propria. Sed cauſarum, quae ſint a communi quae- 141
ſtione ſeiunctae, partim in iudiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: certosque eſſe locos, quibus in iudiciis uteremur, in quibus aequitas quaereretur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus conſilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur. Cumque eſſet omnis oratoris vis ac fa-

142 cultas in quinque partes diſtributa, ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde inventa non ſolum ordine, ſed etiam momento quodam atque iudicio diſpenſare atque componere: tum ea denique veſtire atque ornare oratione: poſt memoria ſepire: ad extremum agere cum dignitate ac venuſtate.
143 Etiam illa cognoram, et acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent: deinde rem demonſtrandam: poſtea controverſiam conſtituendam: tum id, quod nos intenderemus, confirmandum: poſt, quae contra dicerentur, refellenda: extrema autem oratione, ea, quae pro nobis eſſent, amplificanda et augenda; quaeque eſſent pro adverſariis, infirmanda atque
32 frangenda. Audieram etiam quae de orationis ipſius
144 ornamentis traderentur; in qua praecipitur primum, ut pure et latine loquamur: deinde ut plane et dilucide: tum ut ornate: poſt ad rerum dignitatem apte, et quaſi decore: ſingularumque rerum prae-
145 cepta cognoram. Quin etiam, quae maxime propria eſſent naturae, tamen his ipſis artem adhiberi videram. nam de actione, et de memoria quaedem brevia, ſed magna cum exercitatione praecepta guſtaram. In his enim fere rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur, quam ego ſi nihil dicam adiuvare, mentiar. habet enim quaedam quaſi ad commonendum oratorem, quo quidque referat, et quo intuens, ab eo, quodcunque ſibi propoſuerit, mi-
146 nus aberret. Verum ego hanc vim intelligo eſſe in praeceptis omnibus, non ut ea ſecuti oratores, eloquentiae laudem ſint adepti, ſed, quae ſua ſponte homines

eloquentes facerent, ea quosdam obſervaſſe, atque
id egiſſe: ſic eſſe non eloquentiam ex artificio,
ſed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, ut
ante dixi, non eiicio: eſt enim etiamſi minus ne-
ceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcen-
dum non illiberale. Et exercitatio quaedam ſuſci- 147
pienda vobis eſt: quamquam vos quidem iampridem
eſtis in curſu: ſed ii, qui ingrediuntur in ſtadium,
quique ea, quae agenda ſunt in foro, tanquam in
acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicra
praediſcere ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sul- 148
picius, noſſe volumus: attamen iſta, quae abs te
breviter de arte decurſa ſunt, audire cupimus,
quamquam ſunt nobis quoque non inaudita. Verum
illa mox: nunc, de ipſa exercitatione quid ſentias,
quaerimus.

Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quae vos 33
facere ſoletis, ut, cauſa aliqua poſita conſimili 149
cauſarum earum, quae in forum deferuntur, di-
catis quam maxime ad veritatem accommodate: ſed
plerique in hoc vocem modo, neque eam ſcienter,
et vires exercent ſuas, et linguae celeritatem inci-
tant, verborumque frequentia delectantur. In quo
fallit eos, quod audierunt, *dicendo homines, ut di-
cant, efficere ſolere.* Vere enim etiam illud dicitur, 150
*perverſe dicere, homines, perverſe dicendo, facillime
conſequi.* Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus,
etſi utile eſt, etiam ſubito ſaepe dicere, tamen il-
lud utilius, ſumto ſpatio ad cogitandum, paratius
atque accuratius dicere. Caput autem eſt, quod
(ut vere dicam) minime facimus (eſt enim magni

laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum ſcribere. *Stilus optimus, et praeſtantiſſimus dicendi effector ac magiſter:* neque iniuria. nam ſi ſubitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facile vincit; hanc ipſam profecto aſſidua ac diligens
151 ſcriptura ſuperabit. Omnes enim, ſive artis ſunt loci, ſive ingenii cuiusdam atque prudentiae, qui modo inſunt in ea re, de qua ſcribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus oſtendunt ſe et occurrunt: omnesque ſententiae, verbaque omnia, quae ſunt cuiusque generis maxime illuſtria, ſub acumen ſtili ſubeant et ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poetico, ſed
152 quodam oratorio numero et modo. Haec ſunt, quae clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, niſi diu, multumque ſcriptitarit, etiam ſi vehementiſſime ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur: et qui a ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam ſubito ſi dicat, tamen illa, quae dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur: atque etiam, ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cum ab eo diſceſſerit, reliqua
153 ſimilis oratio conſequetur. Ut concitato navigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipſa navis motum et curſum ſuum, intermiſſo impetu pulſuque remorum: ſic in oratione perpetua, cum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua
34 curſum, ſcriptorum ſimilitudine et vi concitata. In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi ado-

ſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem 154
maxime, qua C. Carbonem, noſtrum illum inimi-
cum, ſolitum eſſe uti ſciebam, ut aut verſibus pro-
poſitis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua
lecta ad eum finem, quem memoria poſſem com-
prehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, ver-
bis aliis quam maxime poſſem lectis, pronuntiarem:
ſed poſt animadverti, hoc eſſe in hoc vitii, quod
ea verba, quae maxime cuiusque rei propria,
quaeque eſſent ornatiſſima, atque optima, occupaſ-
ſet, aut Ennius, ſi ad eius verſus me exercerem,
aut Gracchus, ſi eius orationem mihi forte pro-
poſuiſſem. ita, ſi iisdem verbis uterer, nihil pro-
deſſe; ſi aliis, etiam obeſſe, cum minus idoneis
uti conſueſcerem. Poſtea mihi placuit, eoque ſum 155
uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum Grae-
cas orationes explicarem. quibus lectis hoc aſſeque-
bar, ut, cum ea, quae legerem Graece, Latine
redderem, non ſolum optimis verbis uterer, et ta-
men uſitatis, ſed etiam exprimerem quaedam ver-
ba imitando, quae nova noſtris eſſent, dummodo
eſſent idonea. Iam vocis, et ſpiritus, et totius cor- 156
poris, et ipſius linguae motus et exercitationes, non
tam artis indigent, quam laboris; quibus in rebus
habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quo-
rum ſimiles velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non
ſolum oratores, ſed etiam actores, ne mala con-
ſuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque
veniamus. Exercenda eſt etiam memoria; ediſcendis 157
ad verbum quam plurimis et noſtris ſcriptis et alie-
nis. Atque in ea exercitatione non ſane mihi dis-

plicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam locorum
ſimulacrorumque rationem, quae in arte traditur.
Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exer-
citatione et umbratili, medium in agmen, in pul-
verem, in clamorem, in caſtra, atque in aciem
forenſem. ſubeundus uſus omnium, et periclitan-
dae vires ingenii; et illa commentatio incluſa in
158 veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam poe-
tae; cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum ar-
tium ſcriptores ac doctores et legendi, et pervo-
lutandi, et exercitationis cauſa laudandi, interpre-
tandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſpu-
tandumque de omni re in contrarias partes, et quid-
quid erit in quaque re, quod probabile videri poſ-
159 ſit, eliciendum atque dicendum. Perdiſcendum ius
civile, cognoſcendae leges, percipienda omnis an-
tiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina reipubli-
cae, iura ſociorum, foedera, pactiones, cauſa
imperii cognoſcenda eſt: libandus etiam ex omni
genere urbanitatis facetiarum quidam lepos: quo,
tanquam ſale, perſpergatur omnis oratio. Effu-
di vobis omnia, quae ſentiebam, quae fortaſſe,
quemcunque patremfamilias arripuiſſetis ex ali-
quo circulo, eadem vobis percontantibus reſpon-
diſſet.

35 Haec cum Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt conſe-
160 cutum. Sed quamquam ſatis iis, qui aderant, ad
id, quod erat propoſitum, dictum videbatur, ta-
men ſentiebant celerius eſſe multo, quam ipſi vel-
lent, ab eo peroratum. Tum Scaevola, Quid eſt,
Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in men-

tem venit, quod praeterea a Craſſo requiratis? 161
Immo id mehercule, inquit, ipſum attendo. tantus enim curſus verborum fuit, et ſic evolavit oratio, ut eius vim atque incitationem adſpexerim; veſtigia ingreſſumque vix viderim, et tanquam in aliquam locupletem ac refertam domum venirem, non explicata veſte, neque propoſito argento, neque tabulis, et ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis magnificisque rebus conſtructis ac reconditis: ſic modo in oratione Craſſi divitias atque ornamenta eius ingenii per quaedam involucra atque integumenta perſpexi: ſed ea cum contemplari cuperem, vix aſpiciendi poteſtas fuit. ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare, quid poſſideat, neque plane noſſe, ac vidiſſe. Quin tu i- 162
gitur facis idem, inquit Scaevola, quod faceres, ſi in aliquam domum, plenam ornamentorum illam, veniſſes? Si ea ſepoſita, ut dicis, eſſent, tu valde ſpectandi cupidus eſſes; non dubitares rogare dominum, ut proferri iuberet, praeſertim ſi eſſes familiaris: ſimiliter nunc petes a Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco, quaſi per tranſennam praetereuntes ſtrictim aſpeximus, in lucem proferat, et ſuo quidque in loco collocet. Ego vero, inquit Cotta, 163
a te peto, Scaevola: me enim, et hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium graviſſimo, qui genus huiuſmodi diſputationis ſemper contemſerit, haec, quae iſti forſitan puerorum elementa videantur, exquirere. ſed tu hoc nobis da, Scaevola, et perfice, ut Craſſus haec, quae coarcta-

vit et peranguſte referſit in oratione ſua, dilatet
164 nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mu-
cius, antea veſtra magis hoc cauſa volebam, quam
mea. Neque enim tantopere hanc a Craſſo diſpu-
tationem deſiderabam, quantopere eius in cauſis
oratione delector: nunc vero, Craſſe, mea quo-
que etiam cauſa rogo, ut quoniam tantum habe-
mus otii, quantum iamdiu nobis non contigit,
ne graveris exaedificare id opus, quod inſtituiſti.
Formam enim totius negotii opinione maiorem,
36 melioremque video; quam vehementer probo. Enim-
165 vero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam
te haec, Scaevola, deſiderare, quae neque ego
teneo, uti ii, qui docent; neque ſunt eius gene-
ris, ut, ſi optime tenerem, digna eſſent iſta ſa-
pientia ac tuis auribus. Ain tu? inquit ille. Si de
iſtis communibus et pervagatis vix huic aetati au-
diendum putas, etiamne illa negligere poſſumus,
quae tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti, de natu-
ris hominum, de moribus, de rationibus iis, qui-
bus hominum mentes et incitarentur et reprime-
rentur, de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione
reipublicae, denique de noſtro ipſo iure civili?
Hanc enim ego omnem ſcientiam, et copiam re-
rum, in tua prudentia ſciebam ineſſe: in oratoris
vero inſtrumento tam lautam ſupellectilem nun-
quam videram.

166 Potes igitur, inquit Craſſus, (ut alia omittam
innumerabilia et immenſa, et ad ipſum tuum ius
civile veniam,) oratores putare eos, quos mul-
tas horas exſpectavit, cum in campum properaret

et ridens et ſtomachans Scaevola, cum Hypſaeus maxima voce, plurimis verbis, a M. Craſſo praetore contenderet, ut ei, quem defendebat, cauſa cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo conſularis, non minus longa oratione recuſaret, ne adverſarius cauſa caderet, ac ne is, pro quo ipſe diceret, turpi tutelae iudicio, atque omni moleſtia, ſtultitia adverſarii, liberaretur? 'Ego vero 167
iſtos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non modo oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, ſed iuris civilis prudentia: quod alter plus, lege agendo, petebat, quam quantum lex in XII tabulis permiſerat; quod cum impetraſſet, cauſa caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quam quod erat in actione: neque intelligebat, ſi ita eſſet actum, litem adverſarium perditurum. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in 37
tribunali Q. Pompeii, praetoris urbani, familia- 168
ris noſtri, ſedentibus, homo ex numero diſertorum poſtulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque uſitata exceptio daretur, *Cuius pecuniae dies fuiſſet?* quod petitoris cauſa comparatum eſſe non intelligebat: ut ſi ille infitiator probaſſet iudici, ante petitam eſſe pecuniam, quam eſſet coepta deberi, petitor, rurſus cum peteret, exceptione excluderetur, *Quod ea res in iudicium antea veniſſet.* Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici poteſt, 169
quam eum, qui hanc perſonam ſuſceperit, ut amicorum controverſias cauſaſque tueatur, laborantibus

ſuccurrat, aegris medeatur, afflictos excitet; hunc
in minimis tenuiſſimiſque rebus ita labi, ut aliis
170 miſerandus, aliis irridendus eſſe videatur? Equidem
propinquum noſtrum, P. Craſſum, illum Divitem,
cum multis aliis in rebus elegantem hominem et ornatum,
tum praecipue in hoc ferendum et laudandum
puto, quod, cum P. Scaevolae frater
eſſet, ſolitus eſt ei perſaepe dicere, neque illum in
iure civili ſatis [illi arti] facere poſſe, niſi dicendi
copiam aſſumſiſſet: (quod quidem hic, qui
mecum conſul fuit, filius eius, eſt conſecutus:)
neque ſe ante cauſas amicorum tractare atque a-
171 gere coepiſſe, quam ius civile didiciſſet. Quid vero
ille M. Cato? nonne et eloquentia tanta fuit,
quantam illa tempora, atque illa aetas in hac civitate
ferre maximam potuit, et iuris civilis omnium
peritiſſimus? Verecundius hac de re iamdudum
loquor, quod adeſt vir in dicendo ſummus,
quem ego unum oratorem maxime admiror; ſed
172 tamen idem hoc ſemper ius civile contemſit. Ve-
rum, quoniam ſententiae atque opinionis meae
voluiſtis eſſe participes, nihil occultabo, et quoad
potero, vobis exponam, quid de quaque re ſentiam.

38 Antonii incredibilis quaedam, et prope ſingularis
et divina vis ingenii videtur, etiamſi hac ſcientia
iuris nudata ſit, poſſe ſe facile ceteris armis prudentiae
tueri atque defendere. quamobrem hic nobis ſit
exceptus: ceteros vero non dubitabo primum inertiae
condemnare ſententia mea, poſt etiam impu-
173 dentiae. Nam volitare in foro, haerere in iure ac
praetorum tribunalibus, iudicia privata magnarum

rerum obire, in quibus ſaepe non de facto, ſed de aequitate ac iure certetur, iactare ſe in cauſis centumviralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium iura verſentur, cum omnino, quid ſuum, quid alienum, quare denique civis aut peregrinus, ſervus aut liber quiſpiam ſit, ignoret, inſignis eſt impudentiae.
Illa vero deridenda arrogantia eſt, in minoribus na- 174
vigiis rudem eſſe ſe confiteri; quinqueremes, aut etiam maiores, gubernare didiciſſe. Tu mihi cum in circulo decipiare adverſarii ſtipulatiuncula, et cum obſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam cauſam maiorem committendam putem? citius hercule is, qui duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gu-
bernarit. Quid? ſi ne parvae quidem cauſae ſunt, 175
ſed ſaepe maximae, in quibus certatur de iure civili; quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine ulla ſcientia iuris audet accedere? Quae potuit igitur eſſe cauſa maior, quam illius militis? de cuius morte, cum domum falſus ab exercitu nuntius veniſſet, et pater eius, re credita, teſtamentum mutaſſet, et quem ei viſum eſſet, feciſſet heredem, eſſetque ipſe mortuus: res delata eſt ad centumviros, cum miles domum reveniſſet, egiſſetque lege in hereditatem paternam [teſtamento exheres filius]. Nempe in ea cauſa quaeſitum eſt de iure civili, poſ-

ſetne paternorum bonorum exheres eſſe filius, quem pater teſtamento neque heredem, neque exhere-
39 dem ſcripſiſſet nominatim? Quid? qua de re inter
176 Marcellos et Claudios patricios centumviri iudicarunt, cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudii patricii eiusdem hominis hereditatem, gente ad ſe rediiſſe dicerent; nonne in ea cauſa fuit oratoribus
177 de toto ſtirpis ac gentilitatis iure dicendum? Quid? quod item in centumvirali iudicio certatum eſſe accepimus, qui Romam in exſilium veniſſet, cui Romae exſulare ius eſſet, ſi ſe ad aliquem quaſi patronum applicaviſſet, inteſtatoque eſſet mortuus: * * * nonne in ea cauſa ius applicationis, obſcurum ſane et ignotum, patefactum in iudicio at-
178 que illuſtratum eſt a patrono? Quid? nuper, cum ego C. Sergii Auratae contra hunc noſtrum Antonium iudicio privato cauſam defenderem, nonne omnis noſtra in iure verſata defenſio eſt? Cum enim Marius Gratidianus aedes Auratae vendidiſſet, neque, ſervire quandam earum aedium partem, in mancipii lege dixiſſet; defendebamus, quidquid fuiſſet incommodi in mancipio, id ſi venditor ſciſ-
179 ſet, neque declaraſſet, praeſtare debere. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo iudicio ſtultus, et ſuo valde ſapiens, et a iuris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodam modo nuper erravit. Nam cum aedes L. Fuſio venderet, in mancipio lumina, uti tum eſſent, ita recepit. Fuſius autem, ſimul atque aedificari coeptum eſt in quadam parte urbis, quae modo ex illis aedibus conſpici poſſet, egit ſta-

tim cum Bucceleio, quod, cuicunque particulae coeli officeretur, quamvis eſſet procul, mutari lumina putabat. Quid vero? clariſſima M'. Curii 180
cauſa M.que Coponii nuper apud centumviros, quo concurſu hominum, qua exſpectatione defenſa eſt? cum Q. Scaevola, aequalis et collega meus, homo omnium et diſciplina iuris civilis eruditiſſimus, et ingenio prudentiaque acutiſſimus, et oratione maxime limatus atque ſubtilis, atque ut ego ſoleo dicere, iuris peritorum eloquentiſſimus, eloquentium iuris peritiſſimus, ex ſcripto teſtamentorum iura defenderet, negaretque, niſi poſtumus et natus, et, antequam in ſuam tutelam veniſſet, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundum poſtumum et natum, et mortuum, heres inſtitutus: ego autem defenderem, hac eum tum mente fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ut, ſi filius non eſſet, qui in tutelam veniſſet, M'. Curius eſſet heres. Num deſtitit uterque noſtrum in ea cauſa, in auctoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt, in medio iure civili verſari? Omitto iam plura ex- 40
empla cauſarum ampliſſimarum, quae ſunt innume- 181
rabilia: capitis noſtri ſaepe poteſt accidere, ut cauſae verſentur in iure. Etenim ſic C. Mancinum, nobiliſſimum atque optimum virum, ac conſularem, cum eum propter invidiam Numantini foederis paterpatratus ex S. C. Numantinis dedidiſſet, eumque illi non recepiſſent, poſteaque Mancinus domum reveniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet; P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis, de ſenatu iuſſit educi, quod eum civem negaret eſſe; quia me-

moria ſic eſſet proditum, quem pater ſuus aut po-
pulus vendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei
182 nullum eſſe poſtliminium. Quam poſſumus reperi-
re ex omnibus rebus civilibus cauſam contentionem-
que maiorem, quam de ordine, de civitate, de li-
bertate, de capite hominis conſularis; praeſertim
cum haec non in crimine aliquo, quod ille poſſet
infitiari, ſed in civili iure conſiſteret? Similique in
genere, inferiore ordine, ſi quis apud nos ſerviſſet
ex populo foederato, ſeſeque liberaſſet, ac poſtea
domum reveniſſet; quaeſitum eſt apud maiores no-
ſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, et a-
183 miſiſſet hanc civitatem. Quid? de libertate, quo
iudicium gravius eſſe nullum poteſt; nonne ex iure
civili poteſt eſſe contentio, cum quaeritur, is,
qui domini voluntate cenſus ſit, continuone, an u-
bi luſtrum conditum, liber ſit? Quid, quod uſu,
memoria patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex
Hiſpania Romam veniſſet, cum uxorem praegnantem
in provincia reliquiſſet, Romaeque alteram duxiſ-
ſet, neque nuntium priori remiſiſſet, mortuusque
eſſet inteſtato, et ex utraque filius natus eſſet; me-
diocrisne res in controverſiam adducta eſt? cum
quaereretur de duobus civium capitibus, et de pue-
ro, qui ex poſteriore natus erat, et de eius ma-
tre; quae, ſi iudicaretur, certis quibusdam verbis,
non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium,
184 in concubinae locum duceretur. Haec igitur, et
horum ſimilia iura ſuae civitatis ignorantem, erec-
tum et celſum, alacri et prompto ore ac vultu, huc
atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva

toto foro, praeſidium clientibus, atque opem amicis, et prope cunctis civibus lucem ingenii et conſilii ſui porrigentem atque tendentem, nonne in primis flagitioſum putandum eſt?

Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam 41
ſegnitiem hominum atque inertiam. Nam ſi eſſet 185
iſta cognitio iuris magna ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed, o dii immortales, non dicerem hoc, audiente Scaevola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius artis faciliorem ſibi cognitionem
videri. Quod quidem certis de cauſis a pleriſque a- 186
liter exiſtimatur: primum quia veteres illi, qui huic ſcientiae praefuerunt, obtinendae atque augendae potentiae ſuae cauſa, pervulgari artem ſuam noluerunt: deinde poſteaquam eſt editum, expoſitis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificioſe digeſta generatim componerent. Nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius, qui illa tenet, quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, ut ex iis rebus, qua-
rum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc 187
video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me eſſe paulo obſcurius: ſed experiar, et dicam,
ſi potero, planius. Omnia fere, quae ſunt conclu- 42
ſa nunc artibus, diſperſa et diſſipata quondam fuerunt; ut in muſicis, numeri, et voces, et modi: in geometria, lineamenta, formae, intervalla, magnitudines: in aſtrologia, coeli converſio, ortus, obitus, motusque ſiderum: in grammaticis, poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum

interpretatio, pronuntiandi quidam ſonus: in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere; ignota quondam
188 omnibus et diffuſa late videbantur. Adhibita eſt igitur ars quaedam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quae rem diſſolutam divulſamque conglutinaret, et ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in iure civili finis hic, legitimae, atque uſitatae in rebus cauſisque
189 civium aequabilitatis conſervatio. Tum ſunt notanda genera, et ad certum numerum paucitatemque revocanda. Genus autem eſt id, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes autem ſunt, quae generibus iis, ex quibus emanant, ſubiiciuntur; omniaque, quae ſunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, eſt exprimendum. Eſt enim definitio, earum rerum, quae ſunt eius rei propriae, quam definire volumus, brevis, et circumſcripta quaedam ex-
190 plicatio. Hiſce ego rebus exempla adiungerem, niſi, apud quos haec haberetur oratio, cernerem. nunc complectar quod propoſui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod iamdiu cogito, aut alius quiſpiam, aut, me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne ius civile in genera digerat, quae perpauca ſunt; deinde eorum generum quaſi quaedam membra diſpertiat; tum propriam cuiusque vim definitione declaret; perfectam artem iuris civilis habebitis, magis magnam, atque ube-
191 rem, quam difficilem atque obſcuram. Atque in-

terea tamen, dum haec, quae diſperſa ſunt, cogun-
tur, vel paſſim licet carpentem et colligentem un-
dique, repleri iuſta iuris civilis ſcientia. Nonne vi- 43
detis, equitem Romanum, hominem acutiſſimo
omnium ingenio, ſed minime ceteris artibus erudi-
tum, C. Aculeonem, qui mecum vivit, ſemperque
vixit, ita tenere ius civile, ut ei, cum ab hoc
diſceſſeritis, nemo de iis, qui peritiſſimi ſunt, an-
teponatur? Omnia enim ſunt poſita ante oculos, 192
collocata in uſu quotidiano, in congreſſione ho-
minum atque in foro: neque ita multis literis aut
voluminibus magnis continentur. eadem enim ſunt
elata primum a pluribus: deinde, paucis verbis
commutatis, etiam ab iisdem ſcriptoribus, ſcripta
ſunt ſaepius. Accedit vero, quo facilius percipi cog- 193
noſcique ius civile poſſit, (quod minime plerique
arbitrantur,) mira quaedam in cognoſcendo ſua-
vitas et delectatio. Nam, ſive quem aliena ſtudia
delectant; plurima eſt, et in omni iure civili, et
in pontificum libris, et in XII tabulis, antiquita-
tis effigies, quod et verborum priſca vetuſtas cog-
noſcitur, et actionum genera quaedam maiorum
conſuetudinem vitamque daclarant: ſive quis civi-
lem ſcientiam contempletur, quam Scaevola non
putat oratoris eſſe propriam, ſed cuiuſdam ex alio
genere prudentiae; totam hanc, deſcriptis omni-
bus civitatis utilitatibus ac partibus, XII tabulis
contineri videbit: ſive quem iſta praepotens et
glorioſa philoſophia delectat, (dicam audacius,)
hoſce habebit fontes omnium diſputationum ſua-
rum, qui iure civili et legibus continentur. Ex his 194

enim et dignitatem maxime expetendam videmus;
cum verus, iuſtus, atque honeſtus labor honoribus,
praemiis, ſplendore decoratur; vitia autem homi-
num, atque fraudes, damnis, ignominiis, vincu-
lis, verberibus, exſiliis, morte multantur: et doce-
mur non infinitis, concertationumque plenis diſ-
putationibus, ſed auctoritate, nutuque legum do-
mitas habere libidines, coercere omnes cupiditates,
noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus
44 abſtinere. Fremant omnes licet: dicam quod ſen-
195 tio: bibliothecas mehercule omnium philoſopho-
rum unus mihi videtur XII tabularum libellus, ſi
quis legum fontes et capita viderit, et auctorita-
196 tis pondere, et utilitatis ubertate ſuperare. Ac, ſi
nos, id quod maxime debet, noſtra patria delec-
tat; cuius rei tanta eſt vis, ac tanta natura, ut Itha-
cam illam, in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum,
affixam, ſapientiſſimus vir immortalitati antepone-
ret: quo amore tandem inflammati eſſe debemus
in eiuſmodi patriam, quae una in omnibus terris
domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? Cuius pri-
mum nobis mens, mos, diſciplina, nota eſſe debet;
vel quia eſt patria, parens omnium noſtrum, vel
quia tanta ſapientia fuiſſe in iure conſtituendo pu-
tanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperii
197 comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione
iuris laetitiam et voluptatem, quod, quantum prae-
ſtiterint noſtri maiores prudentia ceteris gentibus,
tum facillime intelligetis, ſi cum illorum Lycurgo,
et Dracone, et Solone noſtras leges conferre vo-
lueritis. Incredibile eſt enim, quam ſit omne ius

civile, praeter hoc noſtrum, inconditum, ac paene ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cum hominum noſtrorum prudentiam ceteris hominibus, et maxime Graecis, antepono. His ego de cauſis dixeram, Scaevola, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, iuris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.

Iam vero ipſa per ſeſe quantum afferat iis, qui 45
ei praeſunt, honoris, gratiae, dignitatis, quis 198
ignorat? Itaque, ut apud Graecos infimi homines, mercedula adducti, miniſtros ſe praebent in iudiciis oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur: ſic, in noſtra civitate contra, ampliſſimus quisque et clariſſimus vir; ut ille, qui propter hanc iuris civilis ſcientiam ſic appellatus a ſummo poeta eſt:

Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus,

multique praeterea, qui, cum ingenio ſibi [auctore] dignitatem peperiſſent, perfecerunt, ut in reſpondendo de iure, auctoritate plus etiam, quam
ipſo ingenio, valerent. Senectuti vero celebrandae 199
et ornandae quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quam iuris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium iam ab adoleſcentia comparavi, non ſolum ad cauſarum uſum forenſium; ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis, ut cum me vires (quod fere iam tempus adventat) deficere coepiſſent, ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim praeclarius, quam honoribus et reipublicae muneribus perfunctum ſenem, poſſe ſuo iure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo,

ſe eſſe eum, unde ſibi, ſi non populi et reges, at omnes ſui cives conſilium expetant,

Suarum rerum incerti: quos ego mea ope ex
Incertis certos, compoteſque conſili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

200 Eſt enim ſine dubio domus iurisconſulti totius oraculum civitatis. Teſtis eſt huiuſce Q. Mucii ianua et veſtibulum, quod in eius infirmiſſima valetudine, affectaque iam aetate, maxima quotidie frequentia civium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur.

46 Iam vero illa non longam orationem deſiderant,
201 quamobrem exiſtimem publica quoque iura, quae ſunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, et vetuſtatis exempla, oratori nota eſſe debere. Nam ut in rerum privatarum cauſis atque iudiciis depromenda ſaepe oratio eſt ex iure civili, et idcirco, ut ante diximus, oratori iuris civilis ſcientia neceſſaria eſt: ſic in cauſis publicis iudiciorum, concionum, ſenatus, omnis haec et antiquitatis memoria, et publici iuris auctoritas, et regendae reipublicae ratio ac ſcientia, tanquam aliqua materies, iis oratoribus, qui verſantur
202 in republica, ſubiecta eſſe debent. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum virum, qui primum ſit eius artis antiſtes, cuius cum ipſa natura magnam homini facultatem daret, tamen eſſe deus putabatur, ut et ipſum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed divinitus ad nos delatum videretur: deinde, qui

poſſit, non tam caduceo, quam nomine oratoris
ornatus, incolumis, vel inter hoſtium tela, verſa-
ri: tum, qui ſcelus fraudemque nocentis poſſit di-
cendo ſubiicere odio civium, ſupplicioque conſtrin-
gere: idemque ingenii praeſidio innocentiam iudicio-
rum poena liberare: idemque languentem labentem-
que populum aut ad decus excitare, aut ab errore de-
ducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum
in bonos, mitigare: qui denique, quemcunque in
animis hominum motum res et cauſa poſtulet,
eum dicendo vel excitare poſſit, vel ſedare. Hanc 203
vim ſi quis exiſtimat, aut ab iis, qui de dicendi
ratione ſcripſerunt, expoſitam eſſe, aut a me poſſe
exponi tam brevi, vehementer errat: neque ſo-
lum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem mag-
nitudinem perſpicit. Equidem vobis, quoniam ita
voluiſtis, fontes, unde hauriretis, atque itinera
ipſa, ita putavi eſſe demonſtranda; non ut ipſe
dux eſſem, (quod et infinitum eſt, et non neceſ-
ſarium,) ſed ut commonſtrarem tantum viam, et,
ut fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem. Mihi 47
vero, inquit Mucius, ſatis ſuperque abs te videtur iſto- 204
rum ſtudiis, ſi modo ſunt ſtudioſi, eſſe factum. nam,
ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, perfectum
ſibi opus eſſe, ſi quis ſatis eſſet concitatus cohor-
tatione ſua ad ſtudium cognoſcendae percipiendae-
que virtutis: (quibus enim id perſuaſum eſſet, ut
nihil mallent ſe eſſe, quam bonos viros, iis reli-
quam facilem eſſe doctrinam:) ſic ego intelligo, ſi
in haec, quae patefecit oratione ſua Craſſus, in-
trare volueritis; facillime vos ad ea, quae cupi-

tis, perventuros ab hoc aditu, ianuaque patefacta.
205 Nobis vero, inquit Sulpicius, iſta ſunt pergrata
perque iucunda: ſed pauca etiam requirimus, in-
primiſque ea, quae valde breviter a te, Craſſe, de
ipſa arte percurſa ſunt, cum illa te et non con-
temnere, et didiciſſe confiterere. ea ſi paulo latius
dixeris, expleris omnem exſpectationem diuturni
deſiderii noſtri. Nam nunc, quibus ſtudendum re-
bus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamen mag-
num; ſed vias earum rerum rationemque cupimus
206 cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego,
quo facilius vos apud me tenerem, veſtrae potius
obſecutus ſum voluntati, quam aut conſuetudini,
aut naturae meae, petimus ab Antonio, ut ea,
quae continet, neque adhuc protulit, ex quibus
unum libellum ſibi excidiſſe iamdudum queſtus eſt,
explicet nobis, et illa dicendi myſteria enuntiet? Ut
videtur, inquit Sulpicius. nam Antonio dicente, etiam
207 quid tu ſentias, intelligemus. Peto igitur, inquit
Craſſus, a te, quoniam id nobis, Antoni, homi-
nibus id aetatis, oneris ab horum adoleſcentium
ſtudiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus,
48 quas a te quaeri vides, ſentias. Deprehenſum equi-
dem me, inquit Antonius, plane video atque ſen-
tio, non ſolum quod ea requiruntur a me, quo-
rum ſum ignarus atque inſolens, ſed quia, quod
in cauſis valde fugere ſoleo, ne tibi, Craſſe, ſuc-
208 cedam, id me nunc iſti vitare non ſinunt. Verum
hoc ingrediar ad ea, quae vultis, audacius, quod
idem mihi ſpero uſu eſſe venturum in hac diſpu-
tatione, quod in dicendo ſolet, ut nulla exſpecte-

tur ornata oratio. neque enim ſum de arte dictu-rus, quam nunquam didici, ſed de mea conſue-tudine; ipſaque illa, quae in commentarium meum retuli, ſunt eiuſmodi, non aliqua mihi doctrina tra-dita, ſed in rerum uſu cauſiſque tractata: quae ſi vobis, hominibus eruditiſſimis, non probabuntur, veſtram iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quae-ſieritis, quae ego neſcirem: meam facilitatem lau-datote, cum vobis, non meo iudicio, ſed veſtro ſtudio inductus, non gravate reſpondero. Tum 209
Craſſus, Perge modo, inquit, Antoni. nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita pru-denter, ut neminem noſtrum poeniteat ad hunc te ſermonem impuliſſe.

Ego vero, inquit, pergam: et id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus opor-tere cenſeo: ut, quid illud ſit, de quo diſpute-tur, explanetur, ne vagari et errare cogatur oratio, ſi ii, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe il-lud, quo de agitur, intelligant. Nam, ſi forte 210
quaereretur, quae eſſet ars imperatoris, conſtitu-endum putarem principio, quis eſſet imperator: qui cum eſſet conſtitutus adminiſtrator quidam belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu, de ca-ſtris, de agminibus, de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quae eſſent propriae belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo et ſcientia compotes, eos eſſe im-peratores dicerem; uterer que exemplis Africanorum et Maximorum; Epaminondam atque Hannibalem,

211 atque eius generis homines nominarem. Sin autem
quaereremus, quis eſſet is, qui ad rempublicam
moderandam uſum, et ſcientiam, et ſtudium ſu-
um contuliſſet, definirem hoc modo: Qui, qui-
bus rebus utilitas reipublicae pararetur augeretur-
que, teneret, iisque uteretur; hunc reipublicae
rectorem, et conſilii publici auctorem eſſe ha-
bendum: praedicaremque P. Lentulum, principem
illum, et Ti. Gracchum patrem, et Q. Metellum,
et P. Africanum, et C. Laelium, et innumerabi-
les alios cum ex noſtra civitate, tum ex ceteris.
212 Sin autem quaereretur, quisnam iurisconſultus vere
nominaretur; eum dicerem, qui legum, et con-
ſuetudinis eius, qua privati in civitate uterentur, et ad
reſpondendum, et ad ſcribendum, et ad cavendum,
peritus eſſet: et ex eo genere Sex. Aelium, M'. Mani-
49 lium, P. Mucium nominarem. Atque, ut iam ad
leviora artium ſtudia veniam, ſi muſicus, ſi gram-
maticus, ſi poeta quaeratur, poſſim ſimiliter expli-
care, quid eorum quiſque profiteatur, et quo non
amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi de-
nique ipſius, qui de ſua vi ac ſapientia unus om-
nia paene profitetur, eſt tamen quaedam deſcriptio,
ut is, qui ſtudeat omnium rerum, divinarum atque
humanarum vim, naturam, cauſaſque noſſe, et om-
nem bene vivendi rationem tenere et perſequi,
213 nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam
de eo quaerimus, equidem non facio eundem,
quem Craſſus; qui mihi viſus eſt omnem omnium
rerum atque artium ſcientiam comprehendere uno
oratoris officio ac nomine: atque eum puto eſſe,

qui verbis ad audiendum iucundis, et ſententiis ad probandum accommodatis uti poſſit in cauſis forenſibus, atque communibus. hunc ego appello oratorem, eumque eſſe praeterea inſtructum voce, et actione, et lepore quodam volo. Craſſus vero 214
mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus, immenſis paene deſcribere. nam et civitatum regendarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit: in quo per mihi mirum viſum eſt, Scaevola, te hoc illi concedere; cum ſaepiſſime tibi ſenatus, breviter impoliteque dicenti, maximis ſit de rebus aſſenſus. M. vero Scaurus, quem non longe, ruri, apud ſe, eſſe audio, vir regendae reipublicae ſcientiſſimus, ſi audierit, hanc auctoritatem gravitatis et conſilii ſui vindicari a te, Craſſe, quod eam oratoris propriam eſſe dicas; iam, credo, huc veniat, et hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo aſpectuque conterreat: qui quamquam eſt in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quam dicendi arte, nititur. Neque 215
vero, ſi quis utrumque poteſt, aut ille conſilii publici auctor, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator eſt; aut hic diſertus atque eloquens, ſi eſt idem in procuratione civitatis egregius, illam ſcientiam dicendi copia eſt conſecutus. multum inter ſe diſtant iſtae facultates, longeque ſunt diverſae, atque ſeiunctae, neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Laelius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, et reipublicae dignitatem exornabant. Neque enim eſt in- 50

terdictum aut a rerum natura, aut a lege aliqua atque
more, ut ſingulis hominibus ne amplius, quam
216 ſingulas artes, noſſe liceat. Quare non, etſi elo-
quentiſſimus Athenis Pericles, idemque in ea civi-
tate plurimos annos princeps conſilii publici fuit,
idcirco eiuſdem hominis atque artis utraque facul-
tas exiſtimanda eſt; nec, ſi P. Craſſus idem fuit
eloquens, et iuris peritus, ob eam cauſam ineſt in
217 facultate dicendi iuris civilis ſcientia. Nam ſi quiſ-
que, ut in aliqua arte et facultate excellens, aliam
quoque artem ſibi aſſumſerit, ita perficiet, ut,
quod praeterea ſciet, id eius, in quo excellet, pars
quaedam eſſe videatur: licet iſta ratione dicamus,
pila bene, et duodecim ſcriptis ludere, proprium
eſſe iuris civilis, quoniam utrumque eorum P.
Mucius optime fecerit; eademque ratione dican-
tur, et quos φυσικοὺς Graeci nominant, iidem poe-
tae, quoniam Empedocles phyſicus egregium poe-
ma fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipſi,
qui omnia, ſicut propria, ſua eſſe, atque a ſe poſ-
ſideri volunt, dicere audent, geometriam, aut mu-
ſicam, philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in
218 illis artibus praeſtantiſſimum fuiſſe fateantur. Ac, ſi
iam placet, omnes artes oratori ſubiungere, tole-
rabilius eſt, ſic potius dicere, ut, quoniam dicendi
facultas non debeat eſſe ieiuna atque nuda, ſed
aſperſa atque diſtincta multarum rerum iucunda qua-
dam varietate, ſit boni oratoris multa auribus ac-
cepiſſe, multa vidiſſe, multa animo et cogitatione,
multa etiam legendo percurriſſe: neque ea, ut ſua,
poſſediſſe; ſed, ut aliena, libaſſe. Fateor enim,

callidum quendam hunc, et nulla in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hoſpitem in agendo eſſe debere.

Neque vero iſtis tragoediis tuis, quibus uti phi- 51
loſophi maxime ſolent, Craſſe, perturbor, quod 219
iſta dixiſti, neminem poſſe eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, cum eo maxime vis oratoris magnitudoque cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perſpexerit: in quo philoſophia ſit oratori neceſſario percipienda: quo in ſtudio hominum quoque ingenioſiſſimorum otioſiſſimorumque totas aetates videmus eſſe contritas: quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis, atque artis non modo non contemno, ſed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque verſamur, ſatis eſt, ea de moribus hominum et ſcire, et dicere, quae non ab-
horrent ab hominum moribus. Quis enim unquam 220
orator magnus, et gravis, cum iratum adverſario iudicem facere vellet, haeſitavit ob eam cauſam, quod neſciret, quid eſſet iracundia, fervorne mentis, an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut iudicibus, aut populo dicendo miſcere atque agitare vellet, ea dixit, quae a philoſophis dici ſolent? qui partim omnino motus negant in animis ullos eſſe debere, quique eos in iudicum mentibus concitent, ſcelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores volunt eſſe, et ad veritatem vitae propius accedere, permediocres
ac potius leves motus debere eſſe dicunt. Orator 221

autem omnia haec, quae putantur in communi vitae
conſuetudine, mala ac moleſta, et fugienda, multo
maiora et acerbiora verbis facit: itemque ea, quae
vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo
amplificat atque ornat: neque vult ita ſapiens inter
ſtultos videri, uti, qui audiant, aut ineptum illum
et Graeculum putent, aut, etiamſi valde probent in-
genium oratoris, ſapientiam admirentur, ſe eſſe
222 ſtultos moleſte ferant; ſed ita peragrat per animos
hominum, ita ſenſus menteſque pertractat, ut non
deſideret philoſophorum deſcriptiones, neque ex-
quirat oratione, ſummum illud bonum in animone
ſit, an in corpore: virtute, an voluptate definia-
tur: an haec inter ſe iungi copularique poſſint: an
vero, ut quibuſdam viſum, nihil certum ſciri,
nihil plane cognoſci et percipi poſſit: quarum rerum
fateor magnam, multiplicemque eſſe diſciplinam,
223 et multas, copioſas, variasque rationes. ſed ali-
ud quiddam, longe aliud, Craſſe, quaerimus. a-
cuto homine nobis opus eſt, et natura uſuque cal-
lido, qui ſagaciter perveſtiget, quid ſui cives, ii-
que homines, quibus aliquid dicendo perſuadere
velit, cogitent, ſentiant, opinentur, exſpectent.
52 Teneat oportet venas cuiusque generis, aetatis, or-
dinis, et eorum, apud quos aliquid aget, aut erit actu-
224 rus, mentes, ſenſusque deguſtet: philoſophorum
autem libros reſervet ſibi ad huiuscemodi Tuſcu-
lani requiem atque otium, ne, ſi quando ei di-
cendum erit de iuſtitia et fide, mutuetur a Plato-
ne; qui, cum haec exprimenda verbis arbitrare-
tur, novam quandam finxit in libris civitatem:

uſque eo illa, quae dicenda de iuſtitia putabat, a
vitae conſuetudine, et a civitatum moribus abhor-
rebant. Quodſi ea probarentur in populis atque in ci- 225
vitatibus; quis tibi, Craſſe, conceſſiſſet, clariſſimo
viro, et ampliſſimo principi civitatis, ut illa diceres
in maxima concione tuorum civium, quae dixiſti?
*Eripite nos ex miſeriis, eripite nos ex faucibus eorum,
quorum crudelitas noſtro ſanguine non poteſt expleri:
nolite ſinere nos cuiquam ſervire, niſi vobis univerſis,
quibus & poſſumus et debemus.* Omitto *miſerias*, in
quibus, ut illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: o-
mitto *fauces*, ex quibus te eripi vis, ne iudicio ini-
quo exſorbeatur ſanguis tuus: quod ſapienti ne-
gant accidere poſſe: *ſervire* vero non modo te, ſed
univerſum ſenatum, cuius tum cauſam agebas, auſus
es dicere? Poteſtne virtus, Craſſe, ſervire, iſtis 226
auctoribus, quorum tu praecepta oratoris facultate
complecteris? quae et ſemper, et ſola libera eſt,
quaeque, etiamſi corpora capta ſint armis, aut
conſtricta vinculis, tamen ſuum ius, atque omnium
rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quae
vero addidiſti, non modo ſenatum ſervire *poſſe* popu-
lo, ſed etiam *debere*, quis hoc philoſophus tam mollis,
tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad volupta-
tem corporis doloremque referens, probare poſſet?
Senatum ſervire populo, cui populus ipſe moderandi
et regendi ſui poteſtatem, quaſi quaſdam habenas, tra-
didiſſet? Itaque haec cum a te divinitus ego dicta arbi- 53
trarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, et philoſophiae 227
deditus, non modo parum commode, ſed etiam
turpiter et flagitioſe dicta eſſe dicebat. Idemque

Servium Galbam, quem hominem probe comme-
miniſſe ſe aiebat, pergraviter reprehendere ſole-
bat, quod is, L. Scribonio quaeſtionem in eum fe-
rente, populi miſericordiam concitaſſet, cum M.
Cato, Galbae gravis atque acer inimicus, aſpere a-
pud populum Romanum et vehementer eſſet locu-
tus: quam orationem in Originibus ſuis expoſuit ip-
228 ſe. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod
is C. Sulpicii Galli, propinqui ſui, Q. pupillum
filium ipſe paene in humeros ſuos extuliſſet, qui pa-
tris clariſſimi recordatione et memoria fletum po-
pulo moveret, et duos filios ſuos parvos tutelae
populi commendaſſet, ac ſe, tanquam in procinctu
teſtamentum faceret, ſine libra atque tabulis, po-
pulum Romanum tutorem inſtituere dixiſſet illorum
orbitati. Itaque cum et invidia et odio populi tum
Galba premeretur, his quoque eum tragoediis li-
beratum ferebat; quod item apud Catonem ſcrip-
tum eſſe video, *niſi pueris et lacrymis uſus eſſet,*
poenas eum daturum fuiſſe. Haec Rutilius valde vi-
tuperabat, et huic humilitati, dicebat, vel exſi-
229 lium fuiſſe vel mortem anteponendam. Neque ve-
ro hoc ſolum dixit, ſed ipſe et ſenſit, et fecit.
nam cum eſſet ille vir exemplum, ut ſcitis, inno-
centiae; cumque illo nemo neque integrior eſſet in
civitate, neque ſanctior, non modo ſupplex iudici-
bus eſſe noluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius
cauſam dici ſuam, quam ſimplex ratio veritatis fere-
bat. Paulum huic Cottae tribuit partium, diſſertiſſimo
adoleſcenti, ſororis ſuae filio. Dixit item cauſam
illam quadam ex parte Q. Mucius, more ſuo, nul-

lo apparatu, pure et diluoide. Quod ſi tu tunc, 230
Craſſe, dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus philoſophi utuntur, ad dicendi copiam, petendum eſſe paulo ante dicebas; et, ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere? quamvis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt, peſtiferi cives ſupplicioque digni; tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evelliſſet vis orationis tuae: nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, ut ſi in illa commentitia Platonis civitate res ageretur. nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo rempublicam imploravit, nemo ſupplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio ſupploſit, credo, ne Stoicis renuntiaretur. Imitatus eſt homo Romanus et con- 54
ſularis veterem illum Socratem, qui, quum om- 231
nium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſimeque vixiſſet, ita in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter, aut dominus videretur eſſe iudicum. Quin etiam, quum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei videretur, ediſceret, ut ea pro ſe in iudicio uteretur, non invitus legit, et commode ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, ut, ſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles et apti ad pedem, quia non eſſent viriles; ſic illam orationem diſertam ſibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus eſt: neque ſolum primis ſententiis, quibus tantum ſtatuebant iudices, damnarent, an abſolverent, ſed

etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat
enim Athenis, reo damnato, ſi fraus capitalis non
232 eſſet, quaſi poenae aeſtimatio: et ſententia cum iu-
dicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi
aeſtimationem commeruiſſe ſe maxime confitere-
tur: quod cum interrogatus Socrates eſſet, reſpon-
dit, ſeſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus et
praemiis decoraretur, et ut ei victus quotidianus in
Prytaneo publice praeberetur; qui honos apud Grae-
233 cos maximus habetur. Cuius reſponſo ſic iudices
exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum
condemnarent. qui quidem ſi abſolutus eſſet, (quod
mehercule etiamſi nihil ad nos pertinet, tamen propter
eius ingenii magnitudinem vellem:) quonam modo
iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, cum ille
damnatus eſt, nullam aliam ob culpam, niſi propter
dicendi inſcientiam, tamen a ſe oportere dicunt peti
praecepta? Quibuſcum ego non pugno, utrum ſit
melius, aut verius: tantum dico, et aliud illud eſſe,
atque hoc, et hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe.

55 Nam quod ius civile, Craſſe, tam vehemen-
234 ter amplexus es, video quid egeris. tum, quum
dicebas, videbam. Primum Scaevolae te dediſti,
quem omnes amare meritiſſimo pro eius eximia
ſuavitate debemus: cuius artem cum indotatam eſſe
et incomtam videres, verborum eam dote locu-
pletaſti et ornaſti. Deinde quod in ea tu plus ope-
rae laborisque conſumſeras, cum eius ſtudii tibi
et hortator et magiſter eſſet domi, veritus es, niſi
iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam per-
didiſſes. Sed ego ne cum iſta quidem arte pugno.

Sit ſane tanta, quantam tu illam eſſe vis. Ete- 235
nim ſine controverſia et magna eſt, et late patet,
et ad multos pertinet, et ſummo in honore ſem-
per fuit, et clariſſimi cives ei ſtudio etiam hodie
praeſunt: ſed vide, Craſſe, ne, dum novo et ali-
eno ornatu velis ornare iuris civilis ſcientiam, ſuo
quoque eam, conceſſo et tradito ſpolies atque de-
nudes. Nam, ſi ita diceres, qui iuriſconſultus eſſet, 236
eſſe eum oratorem, itemque qui eſſet orator, iu-
ris eundem eſſe conſultum; praeclaras duas artes
conſtitueres, atque inter ſe pares, et eiusdem ſo-
cias dignitatis. nunc vero, iuriſconſultum ſine hac
eloquentia, de qua quaerimus, fateris eſſe poſſe,
fuiſſeque plurimos; oratorem negas, niſi illam ſci-
entiam aſſumſerit, eſſe poſſe. ita eſt tibi iuriſcon-
ſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cau-
tus et acutus, praeco actionum, cantor formula-
rum, auceps ſyllabarum: ſed quia ſaepe utitur
orator ſubſidio iuris in cauſis, idcirco iſtam iuris
ſcientiam eloquentiae, tanquam ancillulam pediſe-
quamque, adiunxiſti.

Quod vero impudentiam admiratus es eorum 56
patronorum, qui aut, cum parva neſcirent, magna 237
profiterentur, aut ea, quae maxima eſſent in iure
civili, tractare auderent in cauſis, cum ea neſci-
rent, nunquamque didiciſſent; utriusque rei fa-
cilis eſt et promta defenſio. Nam neque illud eſt
mirandum, qui, quibus verbis coemtio fiat, neſ-
ciat, eundem eius mulieris, quae coemtionem fe-
cerit, cauſam poſſe defendere: nec, ſi parvi na-
vigii et magni eadem eſt in gubernando ſcientia;

idcirco qui, quibus verbis erctum cieri oporteat, neſciat, idem herciſcundae familiae cauſam agere non
238 poſſit. Nam quod maximas centumvirales cauſas in iure poſitas protuliſti: quae tandem earum cauſa fuit, quae ab homine eloquenti, iuris imperito, non ornatiſſime potuerit dici? quibus quidem in cauſis omnibus, ſicut in ipſa M'. Curii, quae abs te nuper eſt dicta, et in C. Hoſtilii Mancini controverſia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remiſſo nuntio ſuperiori, fuit inter peritiſſimos homines ſumma de iure diſſenſio.
239 Quaero igitur, quid adiuverit oratorem in his cauſis iuris ſcientia, cum hic iurisconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, non iuris ſcientia, ſed eloquentia, ſuſtentatus. Equidem hoc ſaepe audivi, cum aedilitatem P. Craſſus peteret, eumque maior natu, etiam conſularis, Ser. Galba aſſectaretur, quod Craſſi filiam C. filio ſuo deſpondiſſet, acceſſiſſe ad Craſſum conſulendi cauſa quendam ruſticanum: qui cum Craſſum ſeduxiſſet, atque ad eum retuliſſet, reſponſumque ab eo verum magis, quam ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet; ut eum triſtem Galba vidit, nomine appellavit, quaeſivitque, qua de re ad Craſſum retuliſſet. ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suſpenſo, inquit, animo et occupato Craſſum tibi re-
240 ſpondiſſe video: deinde ipſum Craſſum manu prehendit, et, Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita reſpondere? Tum ille fidenter, homo peritiſſimus, confirmare, ita ſe rem habere, ut re-

ſpondiſſet; nec dubium eſſe poſſe. Galba autem
alludens varie, et copioſe, multas ſimilitudines af-
ferre, multaque pro aequitate contra ius dicere:
atque illum, cum diſſerendo par eſſe non poſſet
(quamquam fuit Craſſus in numero diſertorum,
ſed par Galbae nullo modo,) ad auctores confu-
giſſe, et id, quod ipſe diceret, et in P. Mucii,
fratris ſui libris, et in Sex. Aelii commentariis
ſcriptum protuliſſe; ac tamen conceſſiſſe, Galbae diſ-
putationem ſibi probabilem et prope veram vi-
deri. Attamen, quae cauſae ſunt eiusmodi, ut de 57
earum iure dubium eſſe non poſſit, omnino in 241
iudicium vocari non ſolent. Num quis eo teſta-
mento, quod paterfamilias ante fecit, quam ei fi-
lius natus eſſet, hereditatem petit? nemo: quia
conſtat, agnaſcendo rumpi teſtamentum. Ergo in
hoc genere iuris iudicia nulla ſunt. Licet igitur
impune oratori omnem hanc partem iuris [incon-
troverſi] ignorare, quae pars ſine dubio multo
maxima eſt: in eo autem iure, quod ambigitur 242
inter peritiſſimos, non eſt difficile oratori, eius
partis, quamcunque defendat, auctorem aliquem
invenire: a quo cum amentatas haſtas acceperit,
ipſe eas oratoris lacertis viribusque torquebit. Ni-
ſi vero (bona venia huius optimi viri dixerim
Scaevolae) tu libellis, aut praeceptis ſoceri tui,
cauſam M'. Curii defendiſti. Nonne arripuiſti pa-
trocinium aequitatis, et defenſionem teſtamento-
rum, ac voluntatis mortuorum? Ac mea quidem 243
ſententia, (frequens enim te audivi, atque affui,)
multo maiorem partem ſententiarum ſale tuo, et

lepore, et politiſſimis facetiis pellexiſti, cum et illud nimium acumen illuderes, et admirarere ingenium Saevolae, qui excogitaſſet, naſci prius oportere, quam emori : cumque multa colligeres, et ex legibus et ex ſenatusconſultis, et ex vita ac ſermone communi, non modo acute, ſed etiam ridicule ac facete; ubi ſi verba, non rem ſequeremur, confici nil poſſet. Itaque hilaritatis plenum iudicium ac laetitiae fuit: in quo quid tibi iuris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, ſumma feſtivitate et venuſtate con-
244 iuncta profuit. Ipſe ille Mucius paterni iuris defenſor, et quaſi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſa, cum contra et diceret, attulit, quod de iure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? nempe eius omnis oratio verſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes, cum in eiuſmodi cauſis alias ſcriptum, alias aequitatem defendere do-
245 centur. Et credo in illa militis cauſa, ſi tu aut heredem, aut militem defendiſſes, ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam vim et oratoriam facultatem contuliſſes. tu vero, vel ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres, ut omne omnium teſtamentorum ius in eo iudicio poſitum videretur; vel ſi cauſam ageres militis, patrem eius, ut ſoles, dicendo a mortuis excitaſſes: ſtatuiſſes ante oculos: complexus eſſet filium, flenſque eum centumviris commendaſſet: lapides mehercule omnes

flere ac lamentari coegiſſet, ut totum illud, *Uti lingua nuncupaſſet*, non in XII tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur.

Nam quod inertiam accuſas adoleſcentium, qui 58
iſtam artem, primum facillimam, non ediſcant; 246
quae quam ſit facilis, illi viderint, qui eius artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſi quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram: deinde, quod ſit plena delectationis; in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, et ea ſe carere patiuntur; nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi iam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges ediſcere. Tum 247
autem, quod amore patriae cenſes nos noſtrorum maiorum inventa noſſe debere; non vides, veteres leges aut ipſa ſua vetuſtate conſenuiſſe, aut novis legibus eſſe ſublatas? Quod vero viros bonos iure civili fieri putas, quia legibus et praemia propoſita ſint virtutibus et ſupplicia vitiis: equidem putabam, virtutem hominibus (ſi modo tradi ratione poſſit) inſtituendo et perſuadendo, non minis, et vi, ac metu tradi. Nam ipſum quidem illud, etiam ſine cognitione iuris, quam ſit bellum, cavere malum, ſcire poſſumus. De me 248
autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla iuris ſcientia tamen cauſis ſatisfacere poſſim, tibi

hoc, Craſſe, reſpondeo, neque me unquam ius civile didiciſſe, neque tamen in iis cauſis, quas in iure poſſem defendere, unquam iſtam ſcientiam deſideraſſe. Aliud eſt enim, eſſe artificem cuiusdam generis atque artis, aliud in communi vita et vulgari hominum conſuetudine nec hebetem,
249 nec rudem. Cui noſtrum non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas vel fructus cauſa, vel delectationis, inviſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi? an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non iidem in iure civili, praeſertim, cum in cauſis, et in negotiis, et in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſumus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini atque ad-
250 venae eſſe videamur? Ac ſi iam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile, credo, ſit, cum hoc Scaevola communicare; quamquam ipſi omnia, quorum negotium eſt, conſulta ad nos et exquiſita deferunt. An vero ſi de re ipſa, ſi de finibus, cum in rem praeſentem non venimus, ſi de tabulis et perſcriptionibus controverſia eſt, contortas res et ſaepe difficiles neceſſario perdiſcimus: ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia iuri civili minus ſtuduerimus, non queamus cognoſcere?

Nihilne igitur prodeſt oratori iuris civilis ſcientia? 59
Non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei praeſertim, cuius eloquentia copia rerum debeat eſſe ornata: ſed multa, et magna, et difficilia ſunt ea, quae ſunt oratori neceſſaria, ut eius induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim. Quis ne- 251
get, opus eſſe oratori, in hoc oratorio motu ſtatuque, Roſcii geſtum et venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus, in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quam vox? tamen, me auctore, nemo dicendi ſtudioſus, Graecorum more, et tragoedorum, voci ſerviet, qui et annos complures ſedentes declamitant, et quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes ſenſim excitant, eandemque, cum egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono uſque ad graviſſimum ſonum recipiunt, et quaſi quodam modo colligunt. Hoc nos ſi facere velimus, ante condemnentur ii, quorum cauſas receperimus, quam toties, quoties praeſcribitur, paeanem, aut munionem citarimus. Quod 252
ſi in geſtu, qui multum oratorem adiuvat, et in voce, quae una maxime eloquentiam vel commendat, vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque aſſequi poſſumus, quantum, in hac acie quotidinai muneris, ſpatii nobis datur: quanto minus eſt ad iuris civilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod et ſummatim percipi ſine doctrina poteſt, et hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quod vox et geſtus ſubito ſumi, et aliunde arripi non poteſt; iuris uti-

litas, ad quamque cauſam quamvis repente vel a
253 peritis, vel de libris depromi poteſt. Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſis iuris peritos, cum ipſi ſint imperitiſſimi, et qui, ut abs te paulo ante dictum eſt, *pragmatici* vocantur. In quo noſtri omnino melius multo, quod clariſſimorum hominum auctoritate leges et iura tecta eſſe voluerunt. Sed tamen non fugiſſet hoc Graecos homines, ſi ita neceſſe eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in iure civili, non ei pragmaticum
60 adiutorem dare. Nam quod dicis *ſenectutem a ſoli-*
254 *tudine vindicari iuris civilis ſcientia*: fortaſſe etiam pecuniae magnitudine. Sed nos, non quid nobis utile, verum quid oratori neceſſarium ſit, quaerimus. quamquam, quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, ſe, quo plus ſibi aetatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, et cantus remiſſiores eſſe facturum. Quod ſi ille, adſtrictus certa quadam numerorum moderatione et pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, ſed totos mutare poſ-
255 ſumus? Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quam multa ſint, et quam varia genera dicendi; quod haud ſciam, an tu primus oſtenderis, qui iamdiu multo dicis remiſſius et lenius, quam ſolebas: neque minus haec tamen tua graviſſimi ſermonis lenitas, quam illa ſumma vis et contentio probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, et Laelium, qui omnia ſermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus,

aut clamore contenderent. Quodſi iam hoc facere non poteris, aut noles: vereris, ne tua domus, talis et viri, et civis, ſi a litigioſis hominibus non colatur, a ceteris deſeratur? Equidem tantum abſum ab iſta ſententia, ut non modo non arbitrer ſubſidium ſenectutis, in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum, ſed tanquam portum aliquem, exſpectem iſtam, quam tu times, ſolitudinem. Subſidium enim belliſſimum exiſtimo eſſe ſenectuti, otium.

Reliqua vero etiamſi adiuvant, (hiſtoriam dico, 256
et prudentiam iuris publici, et antiquitatis iter, et exemplorum copiam,) ſi quando opus erit, a viro optimo et iſtis rebus inſtructiſſimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio, atque humanitate verſentur: ſed mehercule non ita multum ſpatii mihi videtur, ſi modo ea facere, et perſequi volent, quae a te, Craſſe, praecepta ſunt: qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere viſus es huic aetati; ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum prope neceſſarias. Nam et ſubitae ad propo- 257
ſitas cauſas exercitationes, et accuratae, et meditatae commentationes, ac ſtilus ille tuus, quem tu vere dixiſti *perfectorem dicendi eſſe ac magiſtrum*, multi ſudoris eſt, et illa orationis ſuae cum ſcriptis alienis comparatio, et de alieno ſcripto ſubita, vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi cauſa, diſputatio, non mediocris contentionis eſt, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

61 Illud vero fuit horribile, quod mehercule vereor,
258 ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum. Voluiſti enim in ſuo genere unumquemque noſtrum quaſi quendam eſſe Roſcium; dixiſtique, non tam ea, quae recta eſſent, probari, quam quae prava [ſunt] faſtidiis adhaereſcere: quod ego non tam faſtidioſe in nobis, quam in hiſtrioni-
259 bus, ſpectari puto. Itaque nos raucos ſaepe attentiſſime audiri video: tenet enim res ipſa atque cauſa: at Aeſopum, ſi paulum irrauſerit, explodi. A quibus enim nihil praeter voluptatem aurium quaeritur, in iis offenditur, ſimul atque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa ſunt, quae teneant, quae ſi omnia ſumma non ſunt, (et pleraque tamen magna ſunt,) neceſſe eſt, ea ipſa, quae ſunt, mirabilia videri.

260 Ergo, ut ad primum illud revertar, ſit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripſit, accommodate ad perſuadendum poſſit dicere. is autem concludatur in ea, quae ſunt in uſu civitatum vulgari ac forenſi, remotiſque ceteris ſtudiis, quamvis ea ſint ampla atque praeclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes, et dies urgeatur: imiteturque illum, cui ſine dubio ſumma vis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem, in quo tantum ſtudium fuiſſe, tantuſque labor dicitur, ut primum impedimenta naturae, diligentia induſtriaque ſuperaret: cumque ita balbus eſſet, ut eius ipſius artis, cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus puta-
261 retur; deinde cum ſpiritus eius eſſet anguſtior, tan-

tum continenda anima in dicendo, eſt aſſecutus, ut
una continuatione verborum (id quod eius ſcripta
declarant) binae ei contentiones vocis et remiſſiones
continerentur: qui etiam (ut memoriae proditum
eſt) coniectis in os calculis, ſumma voce verſus
multos uno ſpiritu pronuntiare conſueſcebat; neque
is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque adſcen-
ſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, 262
Craſſe, ad ſtudium et ad laborem incitandos iuve-
nes vehementer aſſentior: cetera, quae collegiſti ex
variis et diverſis ſtudiis et artibus, tametſi ipſe es om-
nia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio at-
que munere ſeiuncta eſſe arbitror.

Haec cum Antonius dixiſſet, ſane dubitare viſus 62
eſt Sulpicius et Cotta, utrius oratio propius ad ve-
ritatem videretur accedere. Tum Craſſus, Opera- 263
rium nobis quendam, Antoni, oratorem facis, at-
que haud ſcio, an aliter ſentias, et utare tua illa mi-
rifica ad refellendum conſuetudine, qua tibi nemo
unquam praeſtitit: cuius quidem ipſius facultatis
exercitatio, oratorum propria eſt, ſed iam in phi-
loſophorum conſuetudine verſatur, maximeque eo-
rum, qui de omni re propoſita in utramque partem
ſolent copioſiſſime dicere. Verum ego non ſolum 264
arbitrabar, his praeſertim audientibus, a me infor-
mari oportere, qualis eſſe poſſet is, qui habitaret in ſub-
ſelliis, neque quidquam amplius afferret, quam quod
cauſarum neceſſitas poſtularet: ſed maius quiddam vide-
bam, cum cenſebam, oratorem, praeſertim in noſtra re-
publica, nullius ornamenti expertem eſſe oportere. Tu
autem, quoniam exigis quibusdam finibus totum ora-

ex me audiebas,) mihi illum ex multis, variiſque ſermonibus, nullius rei, quae quidem eſſet in his artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, ru-
4 dem aut ignarum eſſe viſum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quam illa deſpicere, et noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Graecis anteferre: Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe nunquam putaretur: atque ita ſe uterque graviorem fore, ſi alter contemnere, alter ne noſſe quidem Graecos videretur.

5 Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſane ad hoc tempus. Illud autem eſt huius inſtitutae ſcriptionis ac temporis, neminem eloquentia, non modo ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapien-
2 tia, florere unquam et praeſtare potuiſſe. Etenim ceterae fere artes ſe ipſae per ſe tuentur ſingulae: bene dicere autem, quod eſt ſcienter, et perite, et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis ſepta teneatur. Omnia, quaecunque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur, aut eloquentiae nomen relinquendum eſt.
6 Quare equidem et in noſtra civitate, et in ipſa Graecia, quae ſemper haec ſumma duxit, multos et ingeniis, et magna laude dicendi ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor: talem vero exiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo et Antonio, non cognitis rebus omnibus, quae ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi

copiam, quanta in illis fuerit, non potuiſſe confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum ſermo- 7
nem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem literis: vel ut illa opinio, quae ſemper fuiſſet, tolleretur, alterum non doctiſſimum, alterum plane indoctum fuiſſe; vel ut ea, quae exiſtimarem a ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſſe dicta, cuſtodirem literis, ſi ullo modo aſſequi complectique potuiſſem; vel mehercule etiam ut laudem eorum, iam prope ſeneſcentem, quantum ego poſſem, ab oblivione hominum atque a ſilentio vindicarem. Nam ſi ex ſcriptis cognoſci 8
ipſi ſuis potuiſſent, minus hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum: ſed cum alter non multum, (quod quidem exſtaret,) et id ipſum adoleſcens, alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet: deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. Quod hoc 9
etiam ſpe aggredior maiore ad probandum, quia non de Ser. Galbae, aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, ſi quid velim, nullius memoria iam refellente: ſed edo haec iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſaepe audierunt; ut duos ſummos viros, iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, vivorum et praeſentium, memoria teſte, commendemus. Nec vero te, cariſſime 3
frater atque optime, rhetoricis nunc quibuſdam libris, 10
quos tu agreſtes putas, inſequor ut erudiam: quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius

eſſe? ſed quamquam, ſive iudicio, ut ſoleo dicere; ſive, ut ille pater eloquentiae de ſe Iſocrates ſcripſit ipſe, pudore, a dicendo, et timiditate ingenua quadam refugiſti, ſive, ut ipſe iocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modo in una familia rhetorem, ſed paene in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito, propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, ieiunitatem bonarum artium, poſſit il-
11 ludi. Nihil enim mihi quidem videtur in Craſſi et Antonii ſermone eſſe praeteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optima doctrina, maximo uſu cognoſci ac percipi potuiſſe arbitraretur: quod tu facillime poteris iudicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipſum, uſum autem per nos percipere voluiſti. Sed, quo citius hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus, conficere poſſimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem diſputationemque veniamus.

12 Poſtero igitur die, quam illa erant acta, hora fere ſecunda, cum etiam tum in lecto Craſſus eſſet, et apud eum Sulpicius ſederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus ſenex cum C. Iulio fratre venit. Quod ubi audivit, commotus Craſſus ſurrexit, omneſque admirati, maiorem aliquam eſſe cauſam eorum adven-
13 tus ſuſpicati ſunt. Qui cum inter ſe, ut ipſorum uſus ferebat, amiciſſime conſalutaſſent, Quid vos tandem? Craſſus, num quidnam, inquit, novi? Nihil ſane, inquit Catulus: etenim vides eſſe ludos:

ſed (vel tu nos ineptos licet, inquit, vel moleſtos
putes) cum ad me in Tuſculanum [inquit] heri
veſperi veniſſet Caeſar de Tuſculano ſuo, dixit
mihi, a ſe Scaevolam hinc euntem eſſe conven-
tum, ex quo mira quaedam ſe audiſſe dicebat, te,
quem ego toties omni ratione tentans ad diſpu-
tandum elicere non potuiſſem, permulta de eloquen-
tia cum Antonio diſſeruiſſe, et tanquam in ſchola,
prope ad Graecorum conſuetudinem, diſputaſſe.
Itaque frater exoravit me, ipſum quidem a ſtudio 14
audiendi non nimis abhorrentem, ſed, mehercule,
verentem, ne moleſti vobis interveniremus, ut
huc ſecum venirem. Scaevolam enim ita dicere
aiebat, bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe
dilatam. Hoc ſi tu cupidius factum exiſtimas, Cae-
ſari attribues: ſi familiarius, utrique noſtrum. nos
quidem, niſi forte moleſti intervenimus, veniſſe
delectat. Tum Craſſus, Equidem, quaecunque cauſa 4
vos huc attuliſſet, laetarer, cum apud me vide- 15
rem homines mihi cariſſimos et amiciſſimos : ſed
tamen, vere dicam, quaevis mallem fuiſſet, quam
iſta, quam dicis. Ego enim (ut, quemadmodum
ſentio, loquar) nunquam mihi minus, quam he-
ſterno die, placui, (magis adeo id facilitate, quam
alia ulla culpa mea contigit;) qui dum obſequor
adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus, fecique
id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis
de rebus, quae doctrina aliqua continerentur, diſ-
putarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportu-
ne, quod tranſactis iam meis partibus, ad Anto-
nium audiendum veniſtis. Tum Caeſar, Equidem, 16

inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te in illa longiore ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minus contingat, vel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego apud te valere videatur, et te exorabo profecto, ut mihi quoque, et Catulo tuae ſuavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit; non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare,
17 tu ne ſis ineptus, me eſſe iudices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Caeſar, ex omnibus Latinis verbis huius verbi vim vel maximam ſemper putavi. quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod *non* ſit *aptus*: idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlate patet. Nam qui aut, tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum, quibuſcum eſt, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus eſt, is *ineptus* dici-
18 tur. Hoc vitio cumulata eſt eruditiſſima illa Graecorum natio. itaque quod vim huius mali Graeci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt. ut enim quaeras omnia, quomodo Graeci *ineptum* appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quae ſunt innumerabiles, haud ſcio, an nulla ſit maior, quam illorum, qui ſolent, quocunque in loco, quoſcunque inter homines viſum eſt, de rebus aut difficillimis, aut non neceſſariis, argutiſſime diſputare. hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere inviti et recuſantes

heri coacti ſumus. Tum Catulus, Ne Graeci qui- 5
dem, inquit, Craſſe, qui in civitatibus ſuis clari 19
et magni fuerunt, ſicuti tu es, noſque omnes in noſtra republica volumus eſſe, horum Graecorum, qui ſe inculcant auribus noſtris, ſimiles fuerunt: nec tamen in otio ſermones huiuſmodi, diſputationeſque fugiebant. Ac ſi tibi videntur, qui tem- 20
poris, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, ſicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus haec ipſa, ubi ambulamus, et palaeſtra, et tot locis ſeſſiones, gymnaſiorum et Graecarum diſputationum memoriam quodammodo commovent? aut inopportunum tempus in tanto otio, quod et raro datur, et nunc peroptato nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni, qui omnes hi ſumus, ut ſine his ſtudiis vitam nullam eſſe ducamus?
Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo in- 21
terpretor, qui primum palaeſtram, et ſedes, et porticus, etiam ipſos, Catule, Graecos, exercitationis et delectationis cauſa, non diſputationis, inveniſſe arbitror. Nam et ſeculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quam in his philoſophi garrire coeperunt, et hoc ipſo tempore, cum omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quam philoſophum, malunt: qui ſimul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus et graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſa relinquunt. ita leviſſimam delectationem graviſſimae, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis eſſe, 22

aſſentior. verum otii fructus eſt, non contentio
6 animi, ſed relaxatio. Saepe ex ſocero meo au-
divi, cum is diceret, ſocerum ſuum Laelium ſemper
ſere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredi-
biliter repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex urbe,
tanquam e vinculis, evolaviſſent. Non audeo dicere
de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scae-
vola, conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad
Laurentum legere conſueſſe, et ad omnem animi
23 remiſſionem, ludumque deſcendere. Sic enim ſe
res habet: [ut] quemadmodum volucres videmus,
procreationis atque utilitatis ſuae cauſa, fingere et
conſtruere nidos, eaſdem autem, cum aliquid ef-
ſecerint, levandi laboris ſui cauſa, paſſim ac libere ſo-
lutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus nego-
tiis, atque urbano opere defeſſi, geſtiunt, ac volitare cu-
24 piunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego
in cauſa Curiana Scaevolae dixi, non dixi ſecus,
ac ſentiebam. Nam ſi, inquam, Scaevola, nullum
erit teſtamentum recte factum, niſi quod tu ſcripſeris,
omnes ad te cives cum tabulis veniemus, omnium te-
ſtamenta tu ſcribes unus. quid igitur? inquam:
quando ages negotium publicum? quando amico-
rum? quando tuum? quando denique nihil ages?
tum illud addidi: mihi enim liber eſſe non videtur,
qui non aliquando nihil agit. In qua permaneo, Ca-
tule, ſententia, meque, cum huc veni, hoc ipſum
25 nihil agere, ea plane ceſſare, delectat. Nam, quod
addidiſti tertium, vos eos eſſe, qui vitam inſuavem
ſine his ſtudiis putaretis, id me non modo non hor-
tatur ad diſputandum, ſed etiam deterret. Nam ut

C. Lucilius, homo doctus et perurbanus, dicere ſolebat, ea, quae ſcriberet, neque ab indoctiſſimis ſe, neque ab doctiſſimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quam ipſe: quo etiam ſcripſit, *Perſium non curo legere:* (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere noſtrorum hominum doctiſſimus:) *Laelium Decimum volo*, (quem cognovimus virum bonum, et non illiteratum, ſed nihil ad Perſium:) ſic ego, ſi iam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos, ſed multo minus apud vos. malo enim non intelligi orationem 7
meam, quam reprehendi. Tum Caeſar, Equidem, 26
inquit, Catule, iam mihi videor navaſſe operam, quod huc venerim. nam haec ipſa recuſatio diſputationis, diſputatio quaedam fuit mihi quidem periucunda. Sed cur impedimus Antonium, cuius audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque iamdudum Cotta et Sulpicius exſpectant? Ego vero, 27
inquit Craſſus, neque Antonium verbum facere patiar, et ipſe obmuteſcam, niſi prius a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic ſitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Iulius, pro utroque reſpondeo: ſic faciemus: atque iſta quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hic Catulus 28
arriſit: et ſimul, Praeciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam neque domi imperaram; et hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facile promiſit.

Tum omnes oculos in Antonium coniecerunt: et

ille, Audite vero, audite, inquit. hominem enim
audietis de ſchola, atque a magiſtro, et Graecis li-
teris eruditum. et eo quidem loquor confidentius,
quod Catulus auditor acceſſit: cui non ſolum nos
Latini ſermonis, ſed etiam Graeci ipſi ſolent ſuae lin-
29 guae ſubtilitatem elegantiamque concedere. Sed ta-
men, quoniam hoc totum, quidquid eſt, ſive arti-
ficium, ſive ſtudium dicendi, niſi acceſſit os, nul-
lum poteſt eſſe; docebo vos, diſcipuli, quod ipſe
non didici, quid de omni genere dicendi ſentiam.
30 Hic poſteaquam arriſerunt, Res mihi videtur eſſe,
inquit, facultate praeclara, arte mediocris. Ars e-
nim earum rerum eſt, quae ſciuntur; oratoris au-
tem omnis actio opinionibus, non ſcientia, conti-
netur. Nam et apud eos dicimus, qui neſciunt, et
ea dicimus, quae neſcimus ipſi. itaque et illi alias
aliud iisdem de rebus et ſentiunt, et iudicant, et
nos contrarias ſaepe cauſas dicimus, non modo ut
Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra
Craſſum; cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere;
ſed etiam ut uterque noſtrum eadem de re alias aliud
defendat, cum plus uno verum eſſe non poſſit. Ut
igitur in eiusmodi re, quae mendacio nixa ſit,
quae ad ſcientiam non ſaepe perveniat, quae opi-
niones hominum, et ſaepe errores aucupetur, ita
8 dicam, ſi cauſam putatis eſſe, cur audiatis. Nos
31 vero, et valde quidem, Catulus inquit, putamus,
atque eo magis, quod nulla mihi oſtentatione videris
32 eſſe uſurus. Exorſus es enim non glorioſe, magis,
ut tu putas, a veritate, quam a neſcio qua dignita-
te. Ut igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit

Antonius, artem eſſe non maximam: ſic illud affir-
mo, praecepta poſſe quaedam dari peracuta ad per-
tractandos animos hominum, et ad excipiendas eo-
rum voluntates. Huius rei ſcientiam, ſi quis volet,
magnam quandam artem eſſe, dicere, non repug-
nabo. Etenim cum plerique temere ac nulla ratione
cauſas in foro dicant, nonnulli autem propter exer-
citationem, aut propter conſuetudinem aliquam,
callidius id faciant; non eſt dubium, quin, ſi quis
animadverterit, quid ſit, quare alii melius quam
alii dicant, id poſſit notare. Ergo id qui toto
in genere fecerit, is ſi non plane artem, at quaſi
artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mi- 33
hi illa videre videor in foro atque in cauſis, ita
nunc, quemadmodum ea reperirentur, poſſem vo-
bis exponere!

Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mi-
hi perſuaſi, quamvis ars non ſit, tamen nihil eſſe
profecto oratore praeclarius. Nam, ut uſum dicen-
di omittam, qui in omni pacata et libera civitate
dominatur, tanta oblectatio eſt in ipſa facultate di-
cendi, ut nihil hominum aut auribus, aut mentibus
iucundius percipi poſſit. Qui enim cantus modera- 34
tae orationis pronuntiatione dulcior inveniri poteſt?
quod carmen artificioſa verborum concluſione ap-
tius? qui actor in imitanda, quam orator in ſuſci-
pienda veritate iucundior? Quid autem ſubtilius,
quam acutae crebraeque ſententiae? quid admirabi-
lius, quam res ſplendore illuſtrata verborum?
quid plenius, quam omni rerum genere cumulata
oratio? Neque enim ulla non propria oratoris eſt

res, quae quidem ornate dici graviterque debeat.
9 Huius eſt in dando conſilio de maximis rebus cum
35 dignitate explicata ſententia: eiusdem et languentis
populi incitatio, et effrenati moderatio. Eadem facultate
et fraus hominum ad perniciem, et integritas
ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem
ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis
vituperare improbos aſperius, quis laudare bonos
ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accuſando
poteſt? quis moerorem levare mitius con-
36 ſolando? Hiſtoria vero teſtis temporum, lux veritatis,
vita memoriae, magiſtra vitae, nuntia vetuſtatis,
qua voce alia, niſi oratoris, immortalitati
commendatur? Nam ſi qua eſt ars alia, quae verborum,
aut faciendorum, aut deligendorum ſcientiam
profiteatur: aut ſi quiſquam dicitur, niſi orator,
formare orationem, eamque variare et diſtinguere
quaſi quibusdam verborum ſententiarumque
inſignibus: aut ſi via ulla, niſi ab hac una arte,
traditur, aut argumentorum, aut ſententiarum, aut
denique deſcriptionis atque ordinis: fateamur aut
hoc, quod haec ars profiteatur, alienum eſſe, aut
37 cum aliqua alia arte eſſe commune. Sed ſi in hac
una eſt ea ratio atque doctrina: non, ſi qui aliarum
artium bene locuti ſunt, eo minus id eſt huius unius
proprium; ſed ut orator de iis rebus, quae ceterarum
artium ſunt, ſi modo eas cognorit, (ut heri
Craſſus dicebat,) optime poteſt dicere: ſic ceterarum
artium homines ornatius illa ſua dicunt, ſi quid
38 ab hac arte didicerunt. Neque enim ſi de ruſticis
rebus agricola quiſpiam, aut etiam id, quod multi,

medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diſerte dixerit, aut ſcripſerit, idcirco illius artis putanda ſit eloquentia: in qua quia vis magna eſt in hominum ingeniis, eo multi etiam ſine doctrina aliquid omnium generum atque artium conſequuntur: ſed, quid cuiuſque ſit proprium, etſi ex eo iudicari poteſt, cum videris, quid quaeque doceant, tamen hoc certius nihil eſſe poteſt, quam quod omnes artes aliae ſine eloquentia ſuum munus praeſtare poſſunt, orator ſine ea nomen ſuum obtinere non poteſt: ut ceteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant: hic niſi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit.

Tum Catulus, Etſi, inquit, Antoni, minime im- 10
pediendus eſt interpellatione iſte curſus orationis tuae, 39
patiere tamen, mihique ignoſces. *Non enim poſſum, quin exclamem*, ut ait ille in Trinummo: ita mihi vim oratoris tum exprimere ſubtiliter viſus es, tum laudare copioſiſſime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet. debet enim ad eam laudandam, ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro: tibi enim aſſentior, veſtrum eſſe hoc totum, diſerte dicere, idque ſi quis in alia arte faciat, eum aſſumto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo. Et Craſſus, Nox te, 40
inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit. nam heſterno ſermone, unius cuiusdam operis, ut ait Caecilius, remigem aliquem, aut baiulum, nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram, ut, ſi te re-

ſelliſſem, hos a te diſcipulos abducerem: nunc,
Catulo audiente et Caeſare, videor debere non
tam pugnare tecum, quam, quid ipſe ſentiam,
dicere.

41 Sequitur igitur, quoniam nobis eſt hic, de quo
loquimur, in foro atque in oculis civium conſti-
tuendus, ut videamus, quid ei negotii demus,
cuique eum muneri velimus eſſe praepoſitum.
Nam Craſſus heri, cum vos, Catule et Cae-
ſar, non adeſſetis, poſuit breviter in artis di-
ſtributione idem, quod Graeci plerique poſuerunt;
neque ſane quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis dice-
retur, oſtendit: duo prima genera quaeſtionum eſſe,
in quibus eloquentia verſaretur, unum infinitum,
42 alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere,
in quo aliquid generatim quaereretur, hoc modo:
Expetendane eſſet eloquentia? expetendine hono-
res? certum autem, in quo quid in perſonis, et in
conſtituta re, et definita quaereretur: cuiuſmodi
ſunt, quae in foro, atque in civium cauſis diſcepta-
43 tionibusque verſantur. Ea mihi videntur aut in lite
ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita. nam
illud tertium, quod et a Craſſo tactum eſt, et, ut
audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui haec maxime illu-
ſtravit, adiunxit, etiamſi opus eſt, tamen minus
eſt neceſſarium. Quidnam? inquit Catulus, an lau-
11 dationes? id enim video poni genus tertium. Ita,
44 inquit Antonius, et in eo quidem genere ſcio et me,
et omnes, qui affuerunt, delectatos eſſe vehemen-
ter, cum abs te eſt Popilia, mater veſtra, lau-
data: cui primum mulieri hunc honorem in noſtra

civitate tributum puto: ſed non omnia, quaecun-
que loquimur, mihi videntur ad artem et ad prae-
cepta eſſe revocanda. Ex his enim fontibus, un- 45
de omnia ornate dicendi praecepta ſumuntur, lice-
bit etiam laudationem ornare, neque illa elementa
deſiderare: quae ut nemo tradat, quis eſt, qui neſ-
ciat, quae ſint in homine laudanda? Poſitis enim
iis rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuae, quam
contra collegam cenſor habuit, principio dixit,
*Quae natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis
rebus ſe vinci poſſe animo aequo pati: quae ipſi ſibi
homines parare poſſent, in iis rebus ſe pati vinci non
poſſe*: qui laudabit quempiam, intelliget, exponen-
da ſibi eſſe fortunae bona. Ea ſunt, generis, pe- 46
cuniae, propinquorum, amicorum, opum, vale-
tudinis, formae, virium, ingenii, ceterarumque rerum,
quae ſunt aut corporis, aut extraneae: ſi habuerit, bene
his uſum: ſi non habuerit, ſapienter caruiſſe: ſi a-
miſerit, moderate tuliſſe. Deinde, quid ſapienter
is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter,
quid iuſte, quid magnifice, quid pie, quid grate,
quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute
aut fecerit, aut tulerit. Haec, et quae ſint eius ge-
neris, facile videbit, qui volet laudare quempiam:
et qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, 47
inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quo-
niam ineſt in ratione rerum? non enim, ſi eſt fa-
cilius, eo de numero quoque eſt excerpendum.
Quia nolo, inquit, omnia, quae cadunt aliquando
in oratorem, quamvis exigua ſint, ea ſic tractare,
quaſi nihil poſſit dici ſine praeceptis ſuis. Nam et 48

teſtimonium ſaepe dicendum eſt, ac nonnunquam etiam accuratius, ut mihi neceſſe fuit in Sex. Titium, ſeditioſum civem et turbulentum: explicavi in eo teſtimonio dicendo, omnia conſilia conſulatus mei: quibus illi tribuno plebis pro republica reſtitiſſem, quaeque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, expoſui. diu retentus ſum, multa audivi, multa reſpondi. Num igitur placet, cum de eloquentia praecipias, aliquid etiam de teſtimo-
12 niis dicendis, quaſi in arte tradere? Nihil ſane,
49 inquit Catulus, neceſſe eſt. Quid ſi, (quod ſaepe ſummis viris accidit) mandata ſint exponenda, aut in ſenatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a ſenatu? num quia genere orationis in huiuſmodi cauſis accuratiore eſt utendum, idcirco pars etiam haec cauſarum numeranda videtur, aut propriis praeceptis inſtruenda? Minime vero, inquit Catulus. non enim deerit homini diſerto in eiuſmodi rebus facul-
50 tas, ex ceteris rebus et cauſis comparata. Ergo item, inquit, illa, quae ſaepe diſerte agenda ſunt, et quae ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris eſſe, neque habent ſuum locum ullum in diviſione partium, neque certum praeceptorum genus, et agenda ſunt non minus diſerte, quam quae in lite dicuntur, obiurgatio, cohortatio, conſolatio: quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta deſideret: ſed ex artificio res iſtae praecepta non quaerunt. Plane, inquit Catulus, aſſentior.

51 Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, et

quanti hominis in dicendo, putas eſſe, hiſtoriam
ſcribere? Si, ut Graeci ſcripſerunt, ſummi, inquit
Catulus: ſi ut noſtri, nihil opus eſt oratore: ſatis
eſt, non eſſe mendacem. Atqui, ne noſtros con-
temnas, inquit Antonius, Graeci quoque ſic initio
ſcriptitarunt, ut noſter Cato, ut Pictor, ut Piſo.
Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi annalium con- 52
fectio: cuius rei, memoriaeque publicae retinen-
dae cauſa, ab initio rerum Romanarum uſque ad
P. Mucium, pontificem maximum, res omnes ſin-
gulorum annorum mandabat literis pontifex maxi-
mus, efferebatque in album, et proponebat tabu-
lam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi;
ii, qui etiam nunc annales maximi nominantur.
Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui 53
ſine ullis ornamentis monumenta ſolum temporum,
hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt.
Itaque qualis apud Graecos Pherecydes, Hel-
lanicus, Acuſilas fuit, aliique permulti; talis no-
ſter Cato, et Pictor, et Piſo, qui neque tenent,
quibus rebus ornatur oratio, (modo enim huc iſta
ſunt importata,) et, dum intelligatur, quid dicant,
unam dicendi laudem putant eſſe brevitatem. Pau- 54
lulum ſe erexit, et addidit hiſtoriae maiorem ſonum
vocis vir optimus, Craſſi familiaris, Antipater. ce-
teri non exornatores rerum, ſed tantummodo nar-
ratores fuerunt. Eſt, inquit Catulus, ut dicis. ſed 13
iſte ipſe Coelius neque diſtinxit hiſtoriam varietate
locorum; neque verborum collocatione, et tractu
orationis leni et aequabili perpolivit illud opus; ſed
ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad

dicendum, ſicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut
55 dicis, ſuperiores. Minime mirum, inquit Antonius,
ſi iſta res adhuc noſtra lingua illuſtrata non eſt.
Nemo enim ſtudet eloquentiae noſtrorum homi-
num, niſi ut in cauſis atque in foro eluceat: apud
Graecos autem eloquentiſſimi homines, remoti a
cauſis forenſibus, cum ad ceteras res illuſtres, tum
ad ſcribendam hiſtoriam maxime ſe applicaverunt.
Namque et Herodotum illum, qui princeps genus
hoc ornavit, in cauſis nihil omnino verſatum eſſe
accepimus. atqui tanta eſt eloquentia, ut me qui-
dem, quantum ego Graece ſcripta intelligere poſ-
56 ſum, magnopere delectet. Et poſt illum Thucy-
dides omnes dicendi artificio, mea ſententia, fa-
cile vicit: qui ita creber eſt rerum frequentia, ut
verborum prope numerum ſententiarum numero
conſequatur: ita porro verbis aptus, et preſſus, ut
neſcias, utrum res oratione, an verba ſententiis
illuſtrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam
eſt in republica verſatus, ex numero accepimus
eorum, qui cauſas dictitarunt: et hos libros tum
ſcripſiſſe dicitur, cum a republica remotus, atque,
id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitum
57 eſt, in exſilium pulſus eſſet. Hunc conſecutus eſt
Syracuſius Philiſtus, qui, cum Dionyſii tyranni
familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumſit in hi-
ſtoria ſcribenda, maximeque Thucydidem eſt, ſicut
mihi videtur, imitatus. Poſtea vero, quaſi ex
clariſſima rhêtoris officina, duo praeſtantes inge-
nio, Theopompus et Ephorus, ab Iſocrate magi-
ſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt: cauſas

omnino nunquam attigerunt. Denique etiam a phi- 14
loſophia profectus princeps Xenophon, Socraticus 58
ille, poſt ab Ariſtotele Calliſthenes, comes Alexan-
dri, ſcripſit hiſtoriam: et hic quidem rhetorico
paene more: ille autem ſuperior, leniore quodam
ſono eſt uſus, et qui illum impetum oratoris non
habeat, vehemens fortaſſe minus, ſed aliquanto
tamen eſt, ut mihi quidem videtur, dulcior. Mi-
nimus natu horum omnium Timaeus, quantum
autem iudicare poſſum, longe eruditiſſimus, et re-
rum copia et ſententiarum varietate abundantiſſi-
mus, et ipſa compoſitione verborum non impo-
litus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit,
ſed nullum uſum forenſem.

Haec cum ille dixiſſet, Quid eſt, inquit, Catule, 59
Caeſar? ubi ſunt, qui Antonium Graece negant
ſcire? quot hiſtoricos nominavit? quam ſcienter?
quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule,
inquit Catulus, admirans, illud iam mirari deſino,
quod multo magis ante mirabar, hunc, cum haec
neſciret, in dicendo poſſe tantum. Atqui, Catule,
inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad di-
cendum aucupans, horum libros, et nonnullos ali-
os, ſed delectationis cauſa, cum eſt otium, legere
ſoleo. Quid ergo eſt? fatebor: aliquid tamen: ut, 60
cum in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſam
ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; ſic,
cum iſtos libros ad Miſenum (nam Romae vix
licet) ſtudioſius legerim, ſentio orationem meam
illorum tactu quaſi colorari. Sed ne latius hoc vo-
bis patere videatur, haec duntaxat in Graecis in-

telligo, quae ipſi, qui ſcripſerunt, voluerunt a vulgo
61 intelligi: in philoſophos veſtros ſi quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod ſunt fere inſcripti de rebus notis et illuſtribus, de virtute, de iuſtitia, de honeſtate, de voluptate, verbum prorſus nullum intelligo: ita ſunt anguſtis et conciſis diſputationibus illigati! Poetas omnino, quaſi alia quadam lingua locutos, non conor attingere, cum his me (ut dixi) oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluiſſe nobis, qui non ſumus eruditiſſimi,
15 eſſe familiares. Sed illuc redeo. Videtisne, quan-
62 tum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine orationis, et varietate maximum. neque tamen eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum praeceptis. ſita ſunt enim ante oculos. Nam quis neſcit, primam eſſe hiſtoriae legem, ne quid falſi dicere audeat? deinde ne quid veri non audeat? ne qua ſuſpicio gratiae ſit in ſcribendo? ne
63 qua ſimultatis? Haec ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus. Ipſa autem exaedificatio poſita eſt in rebus, et verbis. Rerum ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis memoriaque dignis conſilia primum, deinde acta, poſtea eventus exſpectantur, et de conſiliis ſignificari quid ſcriptor probet, et in rebus geſtis declarari, non ſolum quid actum aut dictum ſit, ſed etiam quomodo: et cum de eventu dicatur, ut cauſae explicentur omnes, vel caſus, vel ſapientiae, vel temeritatis: hominumque ipſorum non ſolum res geſtae, ſed eti-

am, qui ſama ac nomine excellant, de cuiusque vita, atque natura. Verborum autem ratio, et ge- 64
nus orationis, fuſum atque tractum, et cum lenitate quadam aequabili profluens, ſine hac iudiciali aſperitate, et ſine ſententiarum forenſium aculeis perſequendum eſt. Harum tot tantarumque rerum videtiſne ulla eſſe praecepta, quae in artibus rhetorum reperiantur?

In eodem ſilentio multa alia oratorum officia iacuerunt, cohortationes, conſolationes, praecepta, admonita: quae tractanda ſunt omnia diſertiſſime; ſed locum ſuum in illis artibus, quae traditae ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque 65
eſt infinita ſilva, quod oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt: unum de certa definitaque cauſa, quales ſunt, quae in litibus, quae in deliberationibus verſantur; addat, ſi quis volet, etiam laudationes: alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore, et ſine perſona, quaeſtionem. Hoc quid, et quantum ſit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim eſt oratoris, quaecunque res 66
infinite poſita ſit, de ea poſſe dicere; dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quae forma terrae: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare. Denique ei, qui profitetur eſſe ſuum, non ſolum de iis controverſiis, quae temporibus et perſonis notatae ſunt, hoc eſt, de omnibus forenſibus, ſed etiam de generum infinitis quae-

ſtionibus dicere, nullum poteſt eſſe genus orationis,
16 quod ſit exceptum. Sed ſi illam quoque partem quae-
67 ſtionum oratori volumus adiungere vagam, et liberam, et late patentem, ut de rebus bonis aut malis: expetendis aut fugiendis: honeſtis aut turpibus: utilibus aut inutilibus: de virtute, de iuſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum oratori putemus: itemque de republica, de imperio, de re militari, de diſciplina civitatis, de hominum moribus: aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circumſcripta mo-
68 dicis regionibus. Equidem omnia, quae pertinent ad uſum civium, morem hominum, quae verſantur in conſuetudine vitae, in ratione reipublicae, in hac ſocietate civili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda eſſe oratori puto: ſi minus, ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat; at certe, ut in cauſa prudenter poſſit intexere: hiſce autem ipſis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui iura, qui leges, qui civitates conſtituerunt, locuti ſunt, ſimpliciter et ſplendide, ſine ulla ſerie diſputationum, et ſine ieiuna concertatione verbo-
69 rum. Hoc loco, ne qua ſit admiratio, ſi tot tantarumque rerum nulla a me praecepta ponentur, ſic ſtatuo: Ut in ceteris artibus, cum tradita ſint cuiusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut ſimilia ſint, tradi non neceſſe eſſe: ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdi-

dicerit, poſſe eum cuiusvis vel formae, vel aetatis,
etiamſi non didicerit, pingere; neque eſſe pericu-
lum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne
idem in multis aliis quadrupedibus facere non
poſſit: (neque eſt omnino ars ulla, in qua omnia,
quae illa arte effici poſſunt, a doctore tradantur:
ſed qui primarum et certarum rerum genera ipſa
didicerunt, reliqua non incommode perſequuntur:)
ſimiliter arbitror, in hac ſive ratione, ſive exer- 70
citatione dicendi, qui illam vim adeptus ſit, ut eorum
mentes, qui aut de republica, aut de ipſius rebus, aut
de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum ali-
qua ſtatuendi poteſtate audiant, ad ſuum arbitri-
um movere poſſit, hunc de toto illo genere re-
liquarum orationum non plus quaeſiturum eſſe,
quid dicat, quam Polycletum illum, cum Hercu-
lem fingebat, quemadmodum pellem, aut hydram
fingeret; etiamſi haec nunquam ſeparatim facere
didiciſſet.

Tum Catulus: Praeclare mihi videris, Antoni, 17
poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, 71
qui orator eſſet futurus, quid etiam, ſi non di-
diciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumere. dedu-
xiſti enim totum hominem in duo ſolum genera
cauſarum, cetera innumerabilia exercitationi, et
ſimilitudini reliquiſti. Sed videto, ne in iſtis duo-
bus generibus hydra tibi ſit, et pellis: Hercules au-
tem, et alia opera maiora, ne in illis rebus, quae
praetermittis, relinquantur. Non enim mihi minus
operis videtur de univerſis generibus rerum, quam
de ſingulorum cauſis, ac multo etiam maius de

natura deorum, quàm de hominum litibus dicere.
72 Non eſt ita, inquit Antonius. dicam enim tibi,
Catule, non tam doctus, quam, id quod eſt ma-
ius, expertus. Omnium ceterarum rerum oratio,
mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque
inexercitato, neque communium literarum et po-
litioris humanitatis experti: in cauſarum conten-
tionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud
ſciam, an de humanis operibus longe maximum:
in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu
et victoria iudicatur; ubi adeſt armatus adverſarius,
qui ſit et feriendus, et repellendus: ubi ſaepe is,
qui rei dominus futurus eſt, alienus atque iratus,
aut etiam amicus adverſario et inimicus tibi eſt;
cum aut docendus is eſt, aut dedocendus, aut
reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad
tempus, ad cauſam, oratione moderandus: (in
quo ſaepe benevolentia ad odium, odium autem
ad benevolentiam deducendum eſt:) qui tanquam
machinatione aliqua tum ad ſeveritatem, tum ad
remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad lae-
73 titiam eſt contorquendus. Omnium ſententiarum
gravitate, omnium verborum ponderibus eſt uten-
dum. Accedat oportet actio varia, vehemens, ple-
na animi, plena ſpiritus, plena doloris, plena ve-
ritatis. In his operibus ſi quis illam artem compre-
henderit, ut, tanquam Phidias, Minervae ſignum
efficere poſſit; non ſane, quemadmodum in clypeo
idem ille artifex, minora illa opera facere diſcat,
laborabit.

18 Tum Catulus: Quo iſta maiora ac mirabiliora

feciſti, eo me maior exſpectatio tenet, quibuſnam 74
rationibus, quibuſve praeceptis ea tanta vis com-
paretur: non quo mea quidem iam interſit, (ne-
que enim aetas id mea deſiderat, et aliud quod-
dam genus dicendi nos ſecuti ſumus, qui nunquam
ſententias de manibus iudicum vi quadam oratio-
nis extorſimus, ac potius placatis eorum animis,
tantum, quantum ipſi patiebantur, accepimus,)
ſed tamen iſta tua, nullum ad uſum meum, tantum
cognoſcendi ſtudio adductus requiro. Nec mihi opus 75
eſt Graeco aliquo doctore, qui mihi pervulgata
praecepta decantet, cum ipſe nunquam forum,
nunquam ullum iudicium adſpexerit: ut peripate-
ticus ille dicitur Phormio; cum Hannibal Cartha-
gine expulſus Epheſum ad Antiochum veniſſet ex-
ſul, proque eo, quod eius nomen erat magna apud
omnes gloria, invitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut
eum, quem dixi, ſi vellet, audiret, cumque ſe non
nolle dixiſſet; locutus eſſe dicitur homo copioſus
aliquot horas de imperatoris officio, et de omni
re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant,
vehementer eſſent delectati, quaerebant ab Han-
nibale, quidnam ipſe de illo philoſopho iudicaret.
Hic Poenus non optime Graece, ſed tamen libere re-
ſpondiſſe fertur, multos ſe deliros ſenes ſaepe vi-
diſſe: ſed qui magis, quam Phormio, deliraret,
vidiſſe neminem. Neque mehercule iniuria. Quid 76
enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit,
quam Hannibali, qui tot annos de imperio cum
populo Romano omnium gentium victore certaſ-
ſet, Graecum hominem, qui nunquam hoſtem,

nunquam caſtra vidiſſet, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigiſſet, praecepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi praecipiunt, videntur. quod enim ipſi experti non ſunt, id docent ceteros. Sed hoc minus fortaſſe errant, quod non te, ut ille Hannibalem, ſed pueros, aut adoleſcentulos docere conantur.

19 Erras, Catule, inquit Antonius. nam egomet in
77 multos iam Phormiones incidi. Quis enim eſt iſtorum Graecorum, qui quemquam noſtrum quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita moleſti ſunt; facile omnes perpetior et perfero. nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat: aut efficiunt, ut me non didiciſſe minus poeniteat. dimitto autem eos non tam contumelioſe, quam philoſophum illum Hannibal, et eo fortaſſe plus habeo etiam negotii: ſed tamen eſt eorum doctrina, quantum ego iudicare poſſum, perridi-
78 cula. Dividunt enim totam rem in duas partes, in cauſae controverſiam, et in quaeſtionis. *Cauſam* appellant, rem poſitam in diſceptatione rerum et controverſia: *quaeſtionem* autem, rem poſitam in infinita dubitatione. De cauſa praecepta dant: de
79 altera parte dicendi mirum ſilentium eſt. Denique quinque faciunt quaſi membra eloquentiae, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, poſt memoriae mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem ſane non reconditam. Quis enim hoc non ſua ſponte viderit, neminem poſſe dicere, niſi et quid diceret, et

quibus verbis, et quo ordine diceret, haberet, et
ea meminiſſet? Atque haec ego non reprehendo:
ſed ante oculos poſita eſſe dico, ut eas item qua-
tuor, quinque, ſexve partes, vel etiam ſeptem
(quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas eſt ab
his omnis oratio diſtributa. Iubent enim exordiri 80
ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis facia-
mus, et docilem, et attentum: deinde rem nar-
rare, ita ut veriſimilis narratio ſit, ut aperta, ut
brevis: poſt autem dividere cauſam, aut propo-
nere: noſtra confirmare argumentis, ac rationi-
bus: deinde contraria refutare. tum autem alii
concluſionem orationis, et quaſi perorationem col-
locant: alii iubent, antequam peroretur, ornandi
aut augendi cauſa, digredi: deinde concludere, ac
perorare. Ne haec quidem reprehendo. ſunt enim 81
concinne diſtributa: ſed tamen, id quod neceſſe
fuit hominibus expertibus veritatis, non perite.
Quae enim praecepta principiorum, et narrationum
eſſe voluerunt, ea in totis orationibus ſunt con-
ſervanda. Nam ego mihi benevolum iudicem fa- 82
cilius facere poſſum in curſu orationis, quam cum
omnia ſunt inaudita: docilem autem, non cum
polliceor me demonſtraturum, ſed tum, cum
doceo et explano: attentum vero, crebro tota ac-
tione excitandis mentibus iudicum, non prima de-
nuntiatione efficere poſſumus. Iam vero narratio- 83
nem quod iubent veriſimilem eſſe, et apertam,
et brevem, recte nos admonent. quod haec narra-
tionis magis putant eſſe propria, quam totius ora-
tionis, valde mihi videntur errare. omninoque in

hoc omnis eſt error, quod exiſtimant, artificium eſſe hoc quoddam non diſſimile ceterorum, cuiuſmodi de ipſo iure civili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat; ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium eſt, ſi genus ullum praetermittatur; deinde ſingulorum generum partes, in quo et deeſſe aliquam partem, et ſuperare, mendoſum eſt; tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare. Sed hoc ſi in iure civili, ſi etiam
84 in parvis aut mediocribus rebus doctiores aſſequi poſſunt; non idem ſentio tanta hac in re, tamque immenſa poſſe fieri. Sin autem qui arbitrantur; deducendi ſunt ad eos, qui haec docent: omnia iam explicata et perpolita aſſequentur: ſunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obſcuri. Sed videant, quid velint: ad ludendumne, an ad pugnandum arma ſint ſumturi. Aliud enim pugna et acies, aliud ludus campuſque noſter deſiderat. Attamen ars ipſa ludicra armorum et gladiatori et militi prodeſt aliquid: ſed animus acer, et praeſens, et acutus idem atque verſutus, invictos viros efficit, non difficilius arte coniuncta.

85 Quare ego tibi oratorem ſic iam inſtituam, ſi potero, ut quid efficere poſſit, ante perſpiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid, legerit, iſta ipſa praecepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid lingua efficere poſſit. Si intelligam poſſe ad ſummos pervenire: non ſolum hortabor, ut elaboret, ſed

etiam, ſi vir quoque mihi bonus videbitur, obſe-
crabo. tantum ego in excellente oratore, et eodem
viro bono, pono eſſe ornamenti univerſae civitati.
Sin videbitur, cum omnia ſumma fecerit, tamen
ad mediocres oratores eſſe venturus: permittam ipſi,
quid velit; moleſtus magnopere non ero. Sin pla-
ne abhorrebit, et erit abſurdus: ut ſe contineat, aut
ad aliud ſtudium transferat, admonebo. Nam neque is, 86
qui optime poteſt, deſerendus ullo modo eſt a cohor-
tatione noſtra, neque is, qui aliquid poteſt, deterren-
dus: quod alterum, divinitatis mihi cuiusdam videtur:
alterum, vel non facere, quod non optime poſſis, vel
facere, quod non peſſime facias, humanitatis: tertium
vero illud, clamare contra quam deceat, et quam poſ-
ſis, hominis eſt, ut tu, Catule, de quodam declama-
tore dixiſti, ſtultitiae ſuae quam plurimos teſtes dome-
ſtico praeconio colligentis. De hoc igitur, qui erit 87
talis, ut cohortandus adiuvandusque ſit, ita loqua-
mur, ut ei tradamus ea duntaxat, quae nos uſus
docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo ſine duce
ipſi pervenimus, quoniam meliora docere non poſ-
ſumus. Atque, ut a familiari noſtro exordiar; 21
hunc ego, Catule, Sulpicium, (primum in cauſa 88
parvula adoleſcentulum audivi,) voce, et forma,
et motu corporis, et reliquis rebus aptum ad hoc
munus, de quo quaerimus, oratione autem celeri et
concitata, (quod erat ingenii:) et verbis efferveſ-
centibus, et paulo nimium redundantibus, (quod e-
rat aetatis:) non ſum aſpernatus. Volo enim ſe ef-
ferat in adoleſcente foecunditas. nam facilius, ſicut
in vitibus, revocantur ea, quae ſeſe nimium pro-

ſuderunt, quam, ſi nihil valet materies, nova ſar-
menta cultura excitantur. ita volo eſſe in adoleſcen-
te, unde aliquid amputem. Non enim poteſt in eo
ſuccus eſſe diuturnus, quod nimis celeriter eſt ma-
89 turitatem aſſecutum. Vidi ſtatim indolem, neque
dimiſi tempus, et eum ſum cohortatus, ut forum
ſibi ludum putaret eſſe ad dicendum: magiſtrum
autem, quem vellet, eligeret: me quidem ſi au-
diret, L. Craſſum. quod iſte arripuit, et ita ſeſe
facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiae
ſcilicet cauſa, me quoque ſibi magiſtrum futurum.
Vix annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortatio-
nis meae, cum iſte accuſavit C. Norbanum, de-
ſendente me. non eſt credibile, quid intereſſe mihi
ſit viſum inter eum, qui tum erat, et qui anno
ante fuerat. Omnino in illud genus eum Craſſi mag-
nificum atque praeclarum natura ipſa ducebat: ſed
ea non ſatis proficere potuiſſet, niſi eodem ſtudio
atque imitatione intendiſſet, atque ita dicere con-
ſueſſet, ut tota mente Craſſum, atque omni animo
22 intueretur. Ergo hoc ſit primum in praeceptis meis,
90 ut demonſtremus, quem imitetur, atque ita, ut,
quae maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea
diligentiſſime perſequatur. tum accedat exercitatio,
qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat,
atque ita exprimat; non ut multos imitatores ſae-
pe cognovi, qui aut ea, quae facilia ſunt, aut etiam
illa, quae inſignia ac paene vitioſa, conſectantur imi-
91 tando. Nihil eſt facilius, quam amictum imitari
alicuius, aut ſtatum, aut motum. Si vero etiam
vitioſe aliquid eſt, id ſumere, et in eo vitioſum

eſſe, non magnum eſt, ut ille, qui nunc etiam, amiſſa voce, furit in republica Furius, nervos in dicendo C. Fimbriae, quos tamen habuit ille, non aſſequitur, oris pravitatem et verborum latitudinem imitatur. ſed tamen ille nec deligere ſcivit, cuius potiſſimum ſimilis eſſet, et in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita fa- 92
ciet, ut oportet, primum vigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quae maxime excellent, ea diligentiſſime perſequatur.

Quid enim cauſae cenſetis eſſe, cur aetates extulerint ſingulae ſingula prope genera dicendi? quod non tam facile in noſtris oratoribus poſſumus iudicare, quia ſcripta, ex quibus iudicium fieri poſſet, non multa ſane reliquerunt, quam in Graecis; ex quorum ſcriptis, cuiusque aetatis quae dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſſimi fere ſunt, quorum quidem 93
ſcripta conſtent, Pericles atque Alcibiades, et eadem aetate Thucydides, ſubtiles, acuti, breves, ſententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias. multa Lyſiae ſcripta ſunt, nonnulla Critiae: de Theramene audivimus. omnes etiam tum retinebant illum Pericli ſuccum; ſed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt 94
Iſocrates, magiſter iſtorum omnium, cuius e ludo, tanquam ex equo Troiano, meri principes exierunt: ſed eorum partim in pompa, partim in acie illuſtres eſſe voluerunt. Itaque et illi, Theopompi, 23
Ephori, Philiſti, Naucratae, multique alii naturis

differunt; voluntate autem ſimiles ſunt et inter ſeſe, et magiſtri: et ii, qui ſe ad cauſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeſchines, Dinarchus, aliique complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem veritatis imitandae genere verſati, quorum quamdiu manſit imitatio, tamdiu genus illud dicendi ſtudiumque vi-
95 xit: poſteaquam, exſtinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt et evanuit; alia quaedam dicendi molliora ac remiſſiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe Demoſtheni: tum Phalereus ille Demetrius, omnium iſtorum, mea ſententia, politiſſimus, aliique eorum ſimiles exſtiterunt. Quae ſi volemus uſque ad hoc tempus perſequi; intelligemus, ut hodie Alabandenſem illum Meneclem, et eius fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota imitetur Aſia: ſic ſemper fuiſſe aliquem, cuius ſe ſimiles plerique eſſe vellent.

96 Hanc igitur ſimilitudinem qui imitatione aſſequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maxime perſequatur. quod ſi hic noſter Sulpicius faceret, multo eius oratio eſſet preſſior: in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt luxuries quaedam,
97 quae ſtilo depaſcenda eſt. Hic Sulpicius: Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum eſt: ſed ne te quidem, Antoni, multum ſcriptitaſſe arbitror. Tum ille: Quaſi vero, inquit, non ea praecipiam aliis, quae mihi ipſi deſint: ſed tamen ne tabulas quidem conficere exiſtimor. Verum et in hoc,

ex re familiari mea, et in illo, ex eo, quod dico, quantulum id cunque eſt, quid faciam iudicari poteſt. Atque eſſe tamen multos videmus, qui nemi- 98
nem imitentur, et ſuapte natura, quod velint, ſine cuiuſquam ſimilitudine conſequantur: quod et in vobis animadverti recte poteſt, Caeſar, et Cotta; quorum alter inuſitatum quidem noſtris oratoribus leporem quendam et ſalem, alter acutiſſimum et ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus. Neque vero veſter aequalis Curio, patre, mea ſententia, vel eloquentiſſimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari: qui tamen verborum gravitate, et elegantia, et copia, ſuam quandam expreſſit quaſi formam, figuramque dicendi: quod ego maxime potui iudicare in ea cauſa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Coſſis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet.

Verum, ut aliquando ad cauſas deducamus il- 24
lum, quem inſtituimus, et eas quidem, in quibus 99
pluſculum negotii eſt, iudiciorum, atque litium, (riſerit aliquis fortaſſe hoc praeceptum: eſt enim non tam acutum, quam neceſſarium, magisque monitoris non fatui, quam eruditi magiſtri:) hoc ei primum praecipiemus, quascunque cauſas erit acturus, ut eas diligenter, penituſque cognoſcat. Hoc 100
in ludo non praecipitur. faciles enim cauſae ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adſcendere: adſcendit: hoſtes repulit: accuſatur. Nihil eſt negotii huiusmodi cauſam cognoſcere. Recte igitur nihil de cauſa diſcenda praecipiunt. haec

eſt enim in ludo cauſarum fere formula. At vero
in foro, tabulae, teſtimonia, pacta, conventa, ſti-
pulationes, cognationes, affinitates, decreta, re-
ſponſa, vita denique eorum, qui in cauſa verſan-
tur, tota cognoſcenda eſt: quarum rerum negli-
gentia pleraſque cauſas, et maxime privatas (ſunt
101 enim multo ſaepe obſcuriores) videmus amitti. Ita
nonnulli, dum operam ſuam multam exiſtimari vo-
lunt, ut toto foro volitare, et a cauſa ad cauſam
ire videantur, cauſas dicunt incognitas. In quo eſt
illa quidem magna offenſio, vel negligentiae, ſuſ-
ceptis rebus: vel perfidiae, receptis: ſed etiam il-
la maior opinione, quod nemo poteſt de ea re,
quam non novit, non turpiſſime dicere. ita dum
inertiae vituperationem, quae maior eſt, contem-
nunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipſi fu-
102 giunt, tarditatis. Equidem ſoleo dare operam, ut
de ſua quiſque re me ipſe doceat, et, ut ne quis
alius adſit, quo liberius loquatur, et agere adver-
ſarii cauſam, ut ille agat ſuam, et, quidquid de ſua
re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille
diſceſſit, tres perſonas unus ſuſtineo ſumma animi
aequitate, meam, adverſarii, iudicis. Qui locus
eſt talis, ut plus habeat adiumenti, quam incommodi,
hunc iudico eſſe dicendum: ubi plus mali, quam
103 boni reperio, id totum abiudico atque eiicio. Ita
aſſequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam,
et alio dicam: quae duo plerique, ingenio freti,
ſimul faciunt. ſed certe iidem illi melius aliquanto
dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitan-
dum, aliud ad dicendum putarent.

Cum rem penitus cauſamque cognovi, ſtatim oc-
currit animo, quae ſit cauſa ambigui. Nihil eſt e- 104
nim, quod inter homines ambigatur; ſive ex cri-
mine cauſa conſtet, ut facinoris; ſive ex contro-
verſia, ut hereditatis; ſive ex deliberatione, ut
belli; ſive ex perſona, ut laudis; ſive ex diſputa-
tione, ut de ratione vivendi; in quo non aut
quid factum ſit, aut fiat, futurumve ſit, quaera-
tur, aut quale ſit, aut quid vocetur. Ac noſtrae 25
fere cauſae, quae quidem ſunt criminum, plerum- 105
que infitiatione defenduntur. Nam et de pecuniis
repetundis, quae maximae ſunt, neganda fere ſunt
omnia: et de ambitu raro illud datur, ut poſſis li-
beralitatem ac benignitatem ab ambitu atque lar-
gitione ſeiungere. de ſicariis, de veneficiis, de pe-
culatu, infitiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus pri-
mum cauſarum in iudiciis, ex controverſia facti.
In deliberationibus plerumque ex futuri, raro etiam
ex inſtantis, aut facti. Saepe autem res non, ſit, 106
necne, ſed qualis ſit, quaeritur: ut cum L. Opimii
cauſam defendebat apud populum, audiente me,
C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat;
ſed id iure, pro ſalute patriae, factum eſſe dice-
bat: ut eidem Carboni tribuno plebis, alia tum men-
te rempublicam capeſſenti, P. Africanus de Ti. Grac-
cho interroganti, reſponderat, iure caeſum videri.
Iure autem omnia defenduntur, quae ſunt eius ge-
neris, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe
fuerit, aut imprudentia, aut caſu facta eſſe videan-
tur. Iam quid vocetur, quaeritur, cum, quo 107
verbo quid appellandum ſit, contenditur: ut mihi

ipſi cum hoc Sulpicio fuit. in Norbani cauſa ſumma
contentio. pleraque enim de iis, quae ab iſto obii-
ciebantur, cum confiterer, tamen ab illo maieſtatem
minutam negabam: ex quo verbo, lege Apuleia,
108 tota illa cauſa pendebat. Atque in hoc genere cau-
ſarum nonnulli praecipiunt, ut verbum illud, quod
cauſam facit, lucide breviterque definiatur. Quod
mihi quidem perquam puerile videri ſolet. alia eſt
enim, cum inter doctos homines de iis ipſis rebus,
quae verſantur in artibus, diſputatur, verborum
definitio: ut, cum quaeritur, quid ſit ars, quid ſit
lex, quid ſit civitas. In quibus hoc praecipit ratio
atque doctrina, ut vis eius rei, quam definias, ſic
exprimatur, ut neque abſit quidquam, neque ſu-
109 perſit. Quod quidem in illa cauſa neque Sulpicius
fecit, neque ego facere conatus ſum. Nam, quan-
tum uterque noſtrum potuit, omni copia dicendi
dilatavit, quid eſſet maieſtatem minuere. Etenim
definitio primum reprehenſo verbo uno, aut addi-
to, aut demto, ſaepe extorquetur e manibus: de-
inde genere ipſo doctrinam redolet exercitationem-
que paene puerilem: tum et in ſenſum, et in mentem
iudicis intrare non poteſt. ante enim praeterlabitur,
quam percepta eſt.

26 Sed in eo genere, in quo, quale ſit quid, am-
110 bigitur, exſiſtit etiam ex ſcripti interpretatione
ſaepe contentio, in quo nulla poteſt eſſe, niſi ex
ambiguo, controverſia. Nam illud ipſum, cum
ſcriptum a ſententia diſcrepat, genus quoddam ha-
bet ambigui: quod tum explicatur, cum ea ver-
ba, quae deſunt, ſuggeſta ſunt: quibus additis

defenditur, ſententiam ſcripti perſpicuam fuiſſe: et
ex contrariis ſcriptis ſi quid ambigitur, non no-
vum genus naſcitur, ſed ſuperioris generis cauſa du-
plicatur. idque aut nunquam diiudicari poterit,
aut ita diiudicabitur, ut referendis praeteritis ver-
bis, id ſcriptum, quodcunque defendimus, ſup-
pleatur. Ita fit, ut unum genus in iis cauſis, quae
propter ſcriptum ambiguntur, relinquatur, ſi eſt
ſcriptum aliquid ambigue. Ambiguorum autem com- 111
plura genera ſunt: quae mihi videntur ii melius
noſſe, qui dialectici appellantur; hi autem noſtri ig-
norare, qui non minus noſſe debeant: tum illud
eſt frequentiſſimum in omni conſuetudine vel ſer-
monis, vel ſcripti, cum idcirco aliquid ambigitur,
quod aut verbum, aut verba ſint praetermiſſa. Ite- 112
rum autem peccant, cum genus hoc cauſarum,
quod in ſcripti interpretatione verſatur, ab illis
cauſis, in quibus, qualis quaeque res ſit, diſcep-
tatur, ſeiungunt. nuſquam enim tam quaeritur,
quale ſit genus ipſum rei, quam in ſcripto, quod
totum a facti controverſia ſeparatum eſt. Ita tria 113
ſunt omnino genera, quae in diſceptationem et con-
troverſiam cadere poſſunt; Quid fiat, factum, fu-
turumve ſit: aut Quale ſit, aut Quomodo nomi-
netur. nam et illud quidem, quod quidam Graeci
adiungunt, Rectene factum ſit, totum in eo eſt,
quod, Quale ſit, quaerimus. Sed iam ad inſtitutum 27
revertar meum.

Cum igitur, accepto cauſae genere et cognito, 114
rem tractare coepi, nihil prius conſtituo, quam,
quid ſit illud, quo mihi referenda ſit omnis illa ora-

tio, quae ſit propria quaeſtionis et iudicii: deinde illa duo diligentiſſime conſidero, quorum alterum commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus, alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus,
115 commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa: ut probemus vera eſſe ea, quae defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt: ut animos eorum, ad quem-
116 cunque cauſa poſtulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex eſt oratori ſubiecta materies: una rerum earum, quae non excogitantur ab oratore, ſed in re poſitae, ratione tractantur: ut tabulae, teſtimonia, pacta, conventa, quaeſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res iudicatae, decreta, reſponſa, et reliqua, ſi quae ſunt, quae non pariuntur ab oratore, ſed ad oratorem a cauſa, atque a re deferuntur: altera, quae tota in diſputatione,
117 et argumentatione oratoris collocata eſt. Ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, cum cauſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum copiam ſuggerunt. quod etiamſi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, ſimulac poſita ſit cauſa, habeant, quo ſe referant, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere; tamen et tardi ingenii eſt, rivulos conſectari, fontes rerum non videre: et iam aetatis eſt uſuſque noſtri, a capite, quod velimus, arceſſere, et, unde omnia manent, videre.

Et primum genus illud earum rerum, quae ad 118
oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum ſimilium rerum eſſe debebit. nam pro tabulis et contra tabulas; pro teſtibus et contra teſtes; pro quaeſtionibus et contra quaeſtiones; et item de ceteris rebus eiuſdem generis, vel ſeparatim dicere ſolemus de genere univerſo, vel definite de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta, et Sulpici, dico) multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos habere debetis. Longum eſt enim nunc me explicare, qua 119
ratione aut confirmare, aut infirmare teſtes, tabulas, quaeſtiones oporteat. Haec ſunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximae: artem quidem, et praecepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quae ſunt alterius generis, 120
quae tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illuſtrem perpolitamque deſiderant. Itaque cum haec duo nobis quaerenda ſint in cauſis, primum, quid; deinde, quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametſi artem requirit, tamen prudentiae eſt paene mediocris, quid dicendum ſit, videre: alterum eſt, in quo oratoris vis illa divina, virtuſque cernitur, ea, quae dicenda ſunt, ornate, copioſe, varieque dicere. Quare illam partem ſuperiorem, 28
quoniam ſemel ita vobis placuit, non recuſabo, 121
quo minus perpoliam atque conficiam: (quantum

conſequar, vos iudicabitis:) quibus ex locis ad eas tres res, quae ad fidem faciendam ſolae valent, ducatur oratio, ut et concilientur animi, et doceantur, et moveantur. [haec ſunt enim tria numero] ea vero quemadmodum illuſtrentur, praeſto eſt, qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maxime auxit, qui ſolus
122 effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem,) neminem eſſe oratorem paulo illuſtriorem arbitror, neque Graecum, neque Latinum, quem aetas noſtra tulerit, quem non et ſaepe, et diligenter audierim. Itaque, ſi quid eſt in me, (quod iam ſperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operae mihi ad audiendum datis,) ex eo eſt, quod nihil quiſquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus inſederit. Atque ego is, qui ſum, quantuſcunque ſum ad iudicandum, omnibus auditis oratoribus, ſine ulla dubitatione ſic ſtatuo et iudico, neminem omnium tot, et tanta, quanta ſunt in Craſſo, habuiſſe
123 ornamenta dicendi. Quamobrem ſi vos quoque hoc idem exiſtimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut inſtitui, crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Craſſo, et veſtiendum, et ornandum.
124 Tum Craſſus: Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut inſtituiſti. Neque enim eſt boni, neque liberalis parentis, quem procrearit, et eduxerit, eum non et veſtire, et ornare; praeſertim cum te locupletem eſſe negare non poſſis. Quod enim ornamen-

tum, quae vis, qui animus, quae dignitas illi
oratori defuit, qui in cauſa peroranda non dubita-
vit excitare reum conſularem, et eius diloricare
tunicam, et iudicibus cicatrices adverſas ſenis im-
peratoris oſtendere? qui idem, hoc accuſante Sul-
picio, cum hominem ſeditioſum, furioſumque de-
fenderet, non dubitavit ſeditiones ipſas ornare,
ac demonſtrare graviſſimis verbis, multos ſaepe im-
petus populi non iniuſtos eſſe, quos praeſtare nemo
poſſit? multas etiam e republica ſeditiones ſaepe
eſſe factas, ut cum reges eſſent exacti, ut cum tri-
bunitia poteſtas eſſet conſtituta? Illam Norbani ſe-
ditionem, ex luctu civium, et ex Caepionis odio, qui
exercitum amiſerat, neque reprimi potuiſſe, et
iure eſſe conflatam? Potuit hic locus tam anceps, 125
tam inauditus, tam lubricus, tam novus, ſine
quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari?
Quid ego de Cn. Manlii, quid de Q. Regis com-
miſeratione dicam? quid de aliis innumerabilibus?
in quibus non hoc maxime enituit, quod tibi om-
nes dant, acumen quoddam ſingulare, ſed haec
ipſa, quae nunc ad me delegare vis, ea ſemper in te
eximia et praeſtantia fuerunt. Tum Catulus: Ego 29
vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari ſoleo, 126
quod, cum inter vos in dicendo diſſimillimi ſitis,
ita tamen uterque veſtrum dicat, ut ei nihil neque
a natura denegatum, neque a doctrina non dela-
tum eſſe videatur. Quare, Craſſe, neque tu tua
ſuavitate nos privabis, ut, ſi quid ab Antonio aut
praetermiſſum, aut relictum ſit, non explices: ne-
que te, Antoni, ſi quid non dixeris, exiſtimabi-

mus non potuiſſe potius, quam a Craſſo dici ma-
127 luiſſe. Hic Craſſus: Quin tu, inquit, Antoni, omittis iſta, quae propoſuiſti, quae nemo horum deſiderat: quibus ex locis ea, quae dicenda ſint in cauſis, reperiantur. quae quamquam abs te novo quodam modo, praeclareque dicuntur, ſunt tamen et re faciliora, et praeceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas quae ſaepiſſime tractas, ſemperque divinitus.

128 Depromam equidem, inquit Antonius, et quo facilius id a te exigam, quod peto, nihil tibi a me poſtulanti recuſabo. Meae totius orationis, et iſtius ipſius in dicendo facultatis, quam modo Craſſus in coelum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docen-
129 dorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adiudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio ac defenſio poſita eſt, videtur omnem huius generis quaſi doctrinam continere, de ea primum loquemur, et pauca dicemus. Pauca enim ſunt, quae uſu iam tractata, et animo quaſi habere notata videamur. Ac tibi ſapienter monenti,
130 L. Craſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus: aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem et cauſam et orationem

diſputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum
aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius verbi
literae ſunt cogitatione conquirendae: nec quoties
cauſa dicenda eſt, toties ad eius cauſae ſepoſita
argumenta revolvi nos oportet: ſed habere certos
locos, qui, ut literae ad verbum ſcribendum, ſic
illi ad cauſam explicandam, ſtatim occurrant. Sed 131
hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt
verſatus in rebus, vel uſu, quem aetas denique af-
fert, vel auditione et cogitatione, quae ſtudio et
diligentia praecurrit aetatem. Nam ſi tu mihi quam-
vis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem
et acutum in cogitando, quamvis ad pronuntian-
dum expeditum, ſi erit idem in conſuetudine ci-
vitatis, in exemplis, in inſtitutis, in moribus ac
voluntatibus civium ſuorum hoſpes, non mul-
tum ei loci proderunt illi, ex quibus argumen-
ta promuntur. ſubacto mihi ingenio opus eſt,
ut agro non ſemel arato, ſed novato et ite-
rato, quo meliores foetus poſſit et grandiores
edere. Subactio autem eſt uſus, auditio, lectio,
literae.

Ac primum naturam cauſae videat, quae nun- 132
quam latet, factumne ſit, quaeratur, an, quale
ſit, an, quod nomen habeat: quo perſpecto, ſta-
tim occurrit naturali quadam prudentia, non his
ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cau-
ſam, id eſt, quo ſublato controverſia ſtare non poſſit:
deinde, quid veniat in iudicium, quod iſti ſic iu-
bent quaerere: Interfecit Opimius Gracchum. quid
facit cauſam? quod reipublicae cauſa, cum ex ſe-

natusconſulto ad arma vocaſſet: hoc tolle, cauſa
non erit. At id ipſum negat contra leges licuiſſe
Decius. Veniet igitur in iudicium, Licueritne ex
ſenatusconſulto, ſervandae reipublicae cauſa. Per-
ſpicua ſunt haec quidem, et in vulgari prudentia
ſita; ſed illa quaerenda, quae ab accuſatore et de-
fenſore argumenta, ad id, quod in iudicium venit,
31 ſpectantia, debeant afferri. Atque hic illud viden-
133 dum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magi-
ſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus, non
quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat,
ſed tamen ut videatis, quam ſit genus hoc eorum,
qui ſibi eruditi videntur, hebes atque impolitum.
Conſtituunt enim in partiendis orationum modis
duo genera cauſarum. unum appellant, in quo
ſine perſonis atque temporibus, de univerſo genere
quaeratur; alterum, quod perſonis certis et tem-
poribus definiatur: ignari, omnes controverſias ad
134 univerſi generis vim et naturam referri. Nam in
ea ipſa cauſa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad
oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii. De
ipſo enim univerſo genere infinita quaeſtio eſt,
num poena videatur eſſe afficiendus, qui civem
ex ſenatusconſulto patriae conſervandae cauſa in-
teremerit, cum id per leges non liceret. Nulla
denique eſt cauſa, in qua id, quod in iudicium
venit, ex reorum perſonis, non generum ipſorum
135 univerſa diſputatione quaeratur. Quin etiam in
iis ipſis, ubi de facto ambigitur, ceperitne con-
tra leges pecunias P. Decius, argumenta et crimi-
num et defenſionis revocentur oportet ad genus,

et ad naturam univerſam : quod ſumtuoſus, de luxuria : quod alieni appetens, de avaritia : quod ſeditioſus, de turbulentis et malis civibus: quod a multis arguitur, de genere teſtium : contraque, quae pro reo dicentur, omnia neceſſario a tempore atque homine ad communes rerum et generum ſummas revolventur. Atque haec forſitan ho- 136
mini, non omnia, quae ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quae veniant in iudicium tum, cum de facto quaeratur : ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum aut locorum, infinita. Quae ve- 32
ro, cum de facto non ambigitur, quaeruntur, qua- 137
lia ſint; ea ſi ex reis numeres, et innumerabilia ſunt, et obſcura : ſi ex rebus, valde et modica, et illuſtria. Nam ſi Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, quotiescunque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa nova naſcetur. Sin in illa controverſia cauſam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, ſi is non ſit receptus, poſtliminium eſſe : nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis, Mancini nomen pertinet. Ac, ſi quid affert praeterea 138
hominis aut dignitas, aut indignitas, extra quaeſtionem eſt, et ea tamen ipſa oratio ad univerſi generis diſputationem referatur neceſſe eſt. Haec ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguam : quamquam reprehendendi ſunt, qui in genere definiendo iſtas cauſas deſcribunt in perſonis et in temporibus poſitas eſſe. Nam etſi in- 139
currunt tempora, et perſonae, tamen intelligen-

dum eſt, non ex iis, ſed ex genere quaeſtionis pen-
dere cauſas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim
nobis certamen cum iſtis eſſe debet tantum: ſatis
eſt intelligi, ne hoc quidem eos conſecutos, quod
in tanto otio, etiam ſine hac forenſi exercitatione,
efficere potuerunt, ut genera rerum diſcernerent,
eaque paulo ſubtilius explicarent. Verum hoc (ut
dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam
140 magis ad vos, Cotta noſter, et Sulpici. quomodo
nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt
multitudo cauſarum: eſt enim infinita, ſi in per-
ſonis ponitur; quot homines, tot cauſae: ſin ad
generum univerſas quaeſtiones referuntur; ita mo-
dicae et paucae ſunt, ut eas omnes, diligentes,
et memores, et ſobrii oratores percurſas animo,
et, prope dicam, decantatas habere debeant: niſi
forte exiſtimatis, a M'. Curio cauſam didiciſſe L.
Craſſum, et ea re multa attuliſſe, quamobrem,
poſthumo non nato, Curium tamen heredem Co-
141 ponii eſſe oporteret. Nihil ad copiam argumento-
rum, neque ad cauſae vim, ac naturam nomen
Coponii, aut Curii, pertinuit. In genere erat uni-
verſo rei negotiique, non in tempore ac nominibus,
omnis quaeſtio, cum ſcriptum ita ſit, *Si mihi filius
genitur, iſque prius moritur*, et cetera, *tum ut mihi
ille ſit heres*: Si natus filius non ſit, videaturne is qui
33 filio mortuo inſtitutus heres ſit, heres eſſe. Perpetui
142 iuris, et univerſi generis quaeſtio non hominum
nomina, ſed rationem dicendi, et argumentorum
fontes deſiderat. In quo etiam iſti nos iuriſcon-
ſulti impediunt, a diſcendoque deterrent. Video

enim in Catonis et Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de iure viro aut mulieri reſponderint: credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quod homines eſſent innumerabiles, debilitati a iure cognoſcendo, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abiiceremus.

Sed haec Craſſus aliquando nobis expediet, et exponet deſcripta generatim. eſt enim, ne forte neſcias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ſe ius civile, quod nunc diffuſum et diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, et ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudqua- 143
quam id eſt difficile Craſſo, qui et, quod diſci potuit de iure, didicit: et, quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; ut, quae ſint in iure, vel apte deſcribere, vel ornate illuſtrare poſſit. Ergo iſta, inquit Antonius, tum a Craſſo diſcemus, cum ſe de turba et a ſubſelliis in otium, (ut cogitat) ſoliumque contulerit. Iam id quidem 144
ſaepe, inquit Catulus, ex eo audivi, cum diceret, ſibi certum eſſe, a iudiciis cauſiſque diſcedere: ſed, ut ipſi ſoleo dicere, non licebit. neque enim ipſe auxilium ſuum ſaepe a viris bonis fruſtra implorari patietur, neque id aequo animo feret civitas: quae ſi voce L. Craſſi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, ſi haec vere a Catulo dicta ſunt, tibi mecum in eodem eſt piſtrino, Craſſe, vivendum: et iſtam oſcitantem et dormitantem ſapientiam, Scaevolarum et ceterorum beatorum otio concedamus.

145 Arriſit hic Craſſus leniter, et, Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorſus es; me tamen iſta oſcitans ſapientia, ſimulatque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

34 Huius quidem loci, quem modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum varietate, ſed in generum cauſis atque naturis omnia ſita eſſe, quae in dubium vocarentur; genera autem eſſe definita, non ſolum numero, ſed etiam paucitate: ut eam materiem orationis, quae cuiuſque eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, inſtructam, ornatamque comprehenderent,
146 rebus dico et ſententiis. Eae vi ſua verba parient; quae ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, ſi eiuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur. Ac, ſi verum quaeritis, quod mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam et opinionem meam) hoc inſtrumentum cauſarum et generum univerſorum in forum deferre debemus, neque, ut quaeque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus: quae quidem omnibus, qui ea mediocriter modo conſiderarint, ſtudio adhibito et uſu, pertractata eſſe poſſunt; ſed tamen animus referendus eſt ad ea capita, et ad illos, quos ſaepe iam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur.
147 Atque hoc totum eſt ſive artis, ſive animadverſionis, ſive conſuetudinis, noſſe regiones, intra

quas venere, et perveſtiges quod quaeras. ubi eum
locum omnem cogitatione ſepſeris, ſi modo uſum
rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne,
quod erit in re, occurret atque incidet. Et ſic, 35
cum ad inveniendum in dicendo tria ſint, acu-
men, deinde ratio, quam licet (ſi volumus) ap-
pellemus artem, tertium diligentia: non poſſum
equidem non ingenio primas concedere: ſed tamen
ipſum ingenium diligentia etiam ex tarditate inci-
tat: diligentia, inquam, quae cum omnibus in 148
rebus, tum in cauſis defendendis plurimum valet.
haec praecipue colenda eſt nobis; haec ſemper ad-
hibenda; haec nihil eſt, quod non aſſequatur.
Cauſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, di-
ligentia eſt: ut adverſarium attente audiamus, at-
que ut eius non ſolum ſententias, ſed etiam verba
omnia excipiamus, vultus denique perſpiciamus om-
nes, qui ſenſus animi plerumque indicant, dili-
gentia eſt: id tamen diſſimulanter facere, ne ſibi 149
ille aliquid proficere videatur, prudentia eſt: dein-
de ut in iis locis, quos proponam paulo poſt, per-
volvatur animus, ut ſe penitus inſinuet in cauſam,
ut ſit cura et cogitatione intentus, diligentia eſt:
ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod,
memoriam, ut vocem, ut vires: haec magna ſunt.
Inter ingenium quidem, et diligentiam perpaulu- 150
lum loci reliquum eſt arti. ars demonſtrat tantum,
ubi quaeras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas in-
venire; reliqua ſunt in cura, attentione animi,
cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore; com-
plectar uno verbo, quo ſaepe iam uſi ſumus, di-

ligentia; qua una virtute omnes virtutes reliquae
151 continentur. Nam orationis quidem copia videmus
ut abundent philoſophi, qui, ut opinor (ſed tu
haec, Catule, melius) nulla dant praecepta di-
cendi, nec idcirco minus, quaecunque res propo-
ſita eſt, ſuſcipiunt, de qua copioſe et abundanter
loquantur.

36 Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut
152 plerique philoſophi nulla tradant praecepta dicendi,
et habeant paratum tamen, quid de quaque re di-
cant. Sed Ariſtoteles, is, quem maxime ego ad-
miror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis
argumenti via, non modo ad philoſophorum diſ-
putationem, ſed etiam ad hanc, qua in cauſis uti-
mur, inveniretur: a quo quidem homine iamdu-
dum, Antoni, non aberrat oratio tua, ſive tu ſimi-
litudine illius divini ingenii in eadem incurris veſti-
gia, ſive etiam illa ipſa legiſti atque didiciſti: quod
quidem magis veriſimile videtur. Plus enim te o-
perae Graecis dediſſe rebus video, quam putaramus.
153 Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule.
ſemper ego exiſtimavi, iucundiorem et probabilio-
rem huic populo oratorem fore, qui primum quam
minimam artificii alicuius, deinde nullam Graecarum
rerum ſignificationem daret. atque ego idem exiſti-
mavi, pecudis eſſe, non hominis, cum tantas res
Graeci ſuſciperent, profiterentur, agerent, ſeſeque
et videndi res obſcuriſſimas, et bene vivendi et co-
pioſe dicendi rationem hominibus daturos pollice-
rentur, non admovere aurem, et, ſi palam audire eos
non auderes, ne minueres apud tuos cives auctori-

tatem tuam, ſubauſcultando tamen excipere voces
eorum, et procul, quid narrarent, attendere. ita-
que feci, Catule, et iſtorum omnium ſummatim
cauſas et genera ipſa guſtavi. Valde hercule, in- 37
quit Catulus, timide, tanquam ad aliquem libidi- 154
nis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam
appuliſti: quam haec civitas aſpernata nunquam eſt.
Nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit,
tum, cum erat in hac gente magna illa Graecia:
ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem
noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt; qui annis
permultis ante fuit, quam ipſe Pythagoras: quo e-
tiam maior vir habendus eſt, cum illam ſapientiam
conſtituendae civitatis duobus prope ſeculis ante
cognovit, quam eam Graeci natam eſſe ſenſerunt:
et certe non tulit ullos haec civitas aut gloria cla-
riores, aut auctoritate graviores, aut humanitate
politiores, P. Africano, C. Laelio, L. Furio, qui
ſecum eruditiſſimos homines ex Graecia palam
ſemper habuerunt. Atque ego ex iſtis ſaepe audi- 155
vi, cum dicerent, pergratum Athenienſes et ſibi
feciſſe, et multis principibus civitatis, quod, cum
ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent,
tres illius aetatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent,
Carneadem, et Critolaum, et Diogenem. Itaque
eos, dum Romae eſſent, et a ſe, et ab aliis fre-
quenter auditos: quos tu cum haberes auctores, An-
toni, miror, cur philoſophiae, ſicut Zethus ille
Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, in- 156
quit Antonius: ac ſic decrevi philoſophari potius,
ut Neoptolemus apud Ennium *paucis: Nam omnino*

haud placet. Sed tamen haec eſt mea ſententia, quam
videbar expoſuiſſe. ego iſta ſtudia non improbo,
moderata modo ſint: opinionem iſtorum ſtudiorum
et ſuſpicionem artificii apud eos, qui res iudicent,
oratori adverſariam eſſe arbitror. imminuit enim et
38 oratoris auctoritatem, et orationis fidem. Sed, ut
157 eo revocetur, unde huc declinavit oratio, ex tri-
bus iſtis clariſſimis philoſophis, quos Romam ve-
niſſe dixiſti, videſne Diogenem fuiſſe, qui dice-
ret, artem ſe tradere bene diſſerendi, et vera ac
falſa diiudicandi, quam verbo Graeco διαλεκτικην
appellaret? In hac arte, ſi modo eſt haec ars, nul-
lum eſt praeceptum, quo modo verum inveniatur,
158 ſed tantum eſt, quo modo iudicetur. Nam omne,
quod eloquimur ſic, ut id aut eſſe dicamus, aut
non eſſe, et ſi ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dia-
lectici, ut iudicent, verumne ſit, an falſum: et
ſi coniuncte ſit elatum, et adiuncta ſint alia, iudi-
cent, rectene adiuncta ſint, et verane ſumma ſit u-
niuscuiuſque rationis: et ad extremum ipſi ſe com-
pungunt ſuis acuminibus, et multa quaerendo, re-
periunt non modo ea, quae iam non poſſint ipſi
diſſolvere, ſed etiam quibus ante exorſa, et po-
159 tius detexta prope, retexantur. Hic nos igitur Stoi-
cus iſte nihil adiuvat, quoniam quemadmodum in-
veniam quid dicam, non docet: atque idem etiam
impedit, quod et multa reperit, quae neget ullo
modo poſſe diſſolvi, et genus ſermonis affert non
liquidum, non fuſum ac profluens, ſed exile, ari-
dum, conciſum ac minutum. quod ſi quis probabit,
ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fatea-

tur. Haec enim noſtra oratio, multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quae non aurificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur.
Quare iſtam artem totam dimittamus, quae in ex- 160
cogitandis argumentis muta nimium eſt, in iudicandis nimium loquax. Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene veniſſe commemoras, puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe. Erat enim ab iſto Ariſtotele, a cuius inventis tibi ego videor non longe aberrare. atque inter hunc Ariſtotelem, (cuius et illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, et illos, in quibus ipſe ſua quaedam de eadem arte dixit,) et hos germanos huius artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, haec quoque adſpexit, quae ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant. illi autem, qui hoc ſolum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, ſed uſu in hoc u-
no genere, ſtudioque maiore. Carneadis vero vis 161
incredibilis illa dicendi, et varietas, perquam eſſet optanda nobis: qui nullam unquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc maius eſt quiddam, quam ab iis, qui haec tradunt et docent, poſtulandum ſit.

Ego autem, ſi quem nunc plane rudem inſtitui 39
ad dicendum velim, his potius tradam aſſiduis uno 162
opere eandem incudem diem noctemque tundentibus,

tabunt. ſimulaſſe te, et aliud quid quaeſiſſe perſpicuum eſt, quod Ti. Gracchi mortem ſaepe in concionibus deploraſti, quod P. Africani necis ſocius fuiſti, quod eam legem in tribunatu tuliſti, quod
171 ſemper a bonis diſſenſiſti. Ex cauſis autem rerum ſic: Avaritiam ſi tollere vultis, mater eius eſt tollenda, luxuries. Ex iis autem, quae ſunt orta de cauſis: Si aerarii copiis et ad belli adiumenta, et ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus ſerviamus.
172 Maiora autem, et minora, et paria comparabimus, ſic. Ex maiore: Si bona exiſtimatio divitiis praeſtat, et pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic:

Hic parvae conſuetudinis
Cauſa huius mortem fert tam familiariter:
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic: Eſt eiusdem et eripere contra rempubli-
173 cam, et largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quae non ſua vi, ſed extranea ſublevantur, ut haec: Hoc verum eſt; dixit enim Q. Lutatius. Hoc falſum eſt; habita enim quaeſtio eſt. Hoc ſequi neceſſe eſt; recito enim tabulas. de quo genere toto paulo ante dixi. Haec, ut breviſſime dici potue-
41 runt, ita a me dicta ſunt. Ut enim ſi aurum cui,
174 quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna et notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, et id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret: ſic has ego argumentorum novi notas, quae illa mihi quaerenti demonſtrant, ubi ſint;

reliqua, cura et cogitatione eruuntur. Quod 175
autem argumentorum genus cuique cauſarum gene-
ri maxime conveniat, non eſt artis exquiſitae prae-
ſcribere, ſed eſt mediocris ingenii iudicare. Ne-
que enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicen-
di explicemus, ſed ut doctiſſimis hominibus uſus
noſtri quaſi quaedam monita tradamus. His igi-
tur locis in mente et cogitatione defixis, et in
omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit,
quod oratorem effugere poſſit, non modo in fo-
renſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo gene-
re dicendi. Si vero aſſequetur, ut talis videatur, 176
qualem ſe videri velit, et animos eorum ita afficiat,
apud quos aget, ut eos, quocunque velit, vel tra-
here, vel rapere poſſit; nihil profecto praeterea
ad dicendum requiret. Iam illud videmus nequa-
quam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inven-
tum tractare poſſis. Tractatio autem varia eſſe de- 177
bet, ne aut cognoſcat artem, qui audiat, aut de-
fatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet,
quid afferas, et id quare ita ſit, oſtendere, et ex iis-
dem illis locis interdum concludere; relinquere alias,
alioque tranſire: ſaepe non proponere, ac ratione
ipſa afferenda, quid proponendum fuerit, declara-
re: ſi cui quid ſimile dicas, prius ut ſimile confir-
mes; deinde quod agitur, adiungas: puncta argu-
mentorum plerumque ut occulas, ne quis ea nume-
rare poſſit, ut re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe
videantur.

Haec ut et properans, et apud doctos, et ſemidoc- 42
tus ipſe percurro, ut aliquando ad illa maiora ve- 178

niamus. Nihil eſt enim in dicendo, Catule, maius, quam ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipſe ſic moveatur, ut impetu quodam animi, et perturbatione magis, quam iudicio, aut conſilio, regatur. Plura enim multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut laetitia, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quam veritate, aut praeſcripto, aut iuris norma aliqua, aut iudi-
179 cii formula, aut legibus. Quare, niſi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.

Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deeſſe videtur iis rebus, Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi ante explicandum, quam illuc proficiſcare, quo te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, et quae diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper deus videri
180 ſoles. Vide quam ſim in iſto genere, inquit, Catule, deus. non mehercule mihi, niſi admonito, veniſſet in mentem: ut poſſis exiſtimare, me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere videor, uſu ſolere in dicendo, vel caſu potius incurrere. Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, ſic, tanquam ignotum hominem, praeteribam, tantum poteſt in dicendo, ut ad vincendum nulla plus poſſit:
181 ſed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis et diſponendarum rerum requiſiſſe. Nam ſi ego omnem vim oratoris in argumentis, et in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet iam de ordine argumentorum, et de collocatione aliquid dicere: ſed cum tria ſint a me propoſita,

de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quaerendum.

Valet igitur multum ad vincendum, probari mo- 43
res, inſtituta, et facta, et vitam eorum, qui agent 182
cauſas, et eorum, pro quibus: et item improbari
adverſariorum; animoſque eorum, apud quos a-
gitur, conciliari quam maxime ad benevolentiam
cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo di-
cet orator. Conciliantur autem animi dignitate ho-
minis, rebus geſtis, exiſtimatione vitae: quae faci-
lius ornari poſſunt, ſi modo ſunt, quam fingi, ſi
nulla ſunt. Sed haec adiuvant in oratore, lenitas
vocis, vultus, pudoris ſignificatio, verborum co-
mitas: ſi quid perſequare acrius, ut invitus, et co-
actus facere videare. facilitatis, liberalitatis, man-
ſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis,
non avidi, ſigna proferri perutile eſt: eaque omnia,
quae proborum, demiſſorum, non acrium, non
pertinacium, non litigioſorum, non acerborum
ſunt, valde benevolentiam conciliant, abalienant-
que ab iis, in quibus haec non ſunt. Itaque ea-
dem ſunt in adverſarios ex contrario conferenda.
Sed genus hoc totum orationis in iis cauſis excellet, 183
in quibus minus poteſt inflammari animus iudicis
acri et vehementi quadam incitatione. Non enim
ſemper fortis oratio quaeritur, ſed ſaepe placida,
ſummiſſa, lenis, quae maxime commendat reos. Reos
autem appello non eos modo, qui arguuntur, ſed
omnes, quorum de re diſceptatur. ſic enim olim lo-
quebantur. Horum igitur exprimere mores ora- 184

ſtione, iuſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes iniuriarum, mirum quiddam valet: et hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in perorranda, tantam habet vim, ſi eſt ſuaviter et cum ſenſu tractatum, ut ſaepe plus, quam cauſa, valeat. Tantum autem efficitur ſenſu quodam, ac ratione dicendi, ut quaſi mores oratoris effingat oratio. Genere enim quodam ſententiarum, et genere verborum, adhibita etiam actione leni, facilitatemque ſignificanti, efficitur, ut probi, ut bene morati,
44 ut boni viri eſſe videantur. Huic autem eſt illa diſ-
185 par adiuncta ratio orationis, quae alio quodam genere mentes iudicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut ſalvum velint, aut metuant, aut ſperent, aut cupiant, aut abhorreant, aut laetentur, aut moereant, aut miſereantur, aut punire velint, aut ad eos motus adducantur, ſi qui finitimi ſunt, et propinqui his
186 ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſua ſponte ipſi afferant ad cauſam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius eſt enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obſcurius, ſicut medico diligenti, priuſquam conetur aegro adhibere medicinam, non ſolum morbus eius, cui mederi volet, ſed etiam conſuetudo valentis, et natura corporis cognoſcenda eſt: ſic equidem cum aggredior ancipitem cauſam, et gravem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque verſor, ut odorer,

quam ſagaciſſime poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid exſpectent, quid velint, quo deduci oratione facillime poſſe videantur. Si ſe dant, et, 187
ut ante dixi, ſua ſponte, quo impellimus, inclinant atque propendent: accipio quod datur, et ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, vela do. Sin eſt integer, quietuſque iudex: plus eſt operis. ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adiuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quae recte a bono poeta dicta eſt *flexanima, atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modo inclinantem impellere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam adverſantem et repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere poſſit. Haec ſunt illa, quae me ludens Craſſus mo- 45
do flagitabat, cum a me divinitus tractari ſolere di- 188
ceret, et in cauſa M'. Aquilii, Caiique Norbani, nonnulliſque aliis, quaſi praeclare acta, laudaret: quae mehercule ego, Craſſe, cum a te tractantur in cauſis, horrere ſoleo. tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor, oculis, vultu, geſtu, digito denique iſto tuo ſignificari ſolet: tantum eſt flumen graviſſimorum, optimorumque verborum, tam integrae ſententiae, tam verae, tam novae, tam ſine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non ſolum tu incendere iudicem, ſed ipſe ardere videaris.

Neque fieri poteſt, ut doleat is, qui audit, ut 189
oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum miſericordiamque deducatur; niſi omnes ii motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipſo oratore impreſſi eſſe atque inuſti videbuntur. Quodſi fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, et ſi in eius-

modi genere orationis nihil eſſet, niſi falſum, atque imitatione ſimulatum, maior ars aliqua forſitan eſſet requirenda. nunc ego, quid tibi, Craſſe, quid ceteris accidat, neſcio: de me autem cauſa nulla eſt, cur apud homines prudentiſſimos atque amiciſſimos mentiar. non mehercule unquam apud iudices aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui; quin ipſe in commovendis iudicibus, iis ipſis ſenſibus, ad quos
190 illos adducere vellem, permoverer. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur ei, cui tu velis, iudex, ſi tu ipſe id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi teipſum flagrantem odio ante viderit: neque ad miſericordiam adducetur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quae, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae poſſit incendi, niſi inflammatus ip-
46 ſe ad eam, et ardens acceſſeris. Ac, ne forte hoc
191 magnum ac mirabile eſſe videatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, praeſertim in rebus alienis, magna vis eſt earum ſententiarum, atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus ſit ſimulatione et fallaciis. ipſa enim natura orationis eius, quae ſuſcipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipſum magis etiam, quam quemquam eorum,
192 qui audiunt, permovet. Et ne hoc in cauſis, in iudiciis, in amicorum periculis, in concurſu homi-

num, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur non ſolum ingenii noſtri exiſtimatio (nam id eſſet levius: quamquam, cum profeſſus ſis, te id poſſe facere, quod pauci, ne id quidem negligendum eſt) ſed alia ſunt maiora multo, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam cum alieniſſimos defendimus, tamen eos alienos, ſi ipſi viri boni volumus haberi, exiſtimare non poſſumus.
Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe videatur, 193
quid poteſt eſſe tam fictum, quam verſus, quam ſcena, quam fabulae? tamen in hoc genere ſaepe ipſe vidi, cum ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur ſpondalia illa dicentis,

Segregare abs te auſus, aut ſine illo Salamina ingredi?
Neque paternum adſpectum es veritus?

Nunquam illum *adſpectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexa ad miſerabilem ſonum voce,

Quem aetate exacta indigem
Liberum laceraſti, orbaſti, exſtinxſti; neque fratris necis,
Neque gnati eius parvi, qui tibi in tutelam eſt traditus?

flens ac lugens dicere videbatur. Quae ſi ille hiſtrio, quotidie cum ageret, tamen [recte] agere ſine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo ac remiſſo fuiſſe? Fieri nul- 194
lo modo potuit. Saepe enim audivi, poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in-

ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione a-
nimorum exiſtere poſſe, et ſine quodam afflatu quaſi
47 furoris. Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non
heroum veteres caſus, fictoſque luctus vellem imi-
tari, atque adumbrare dicendo; neque actor eſſem
alienae perſonae, ſed auctor meae, cum mihi M'.
Aquilius in civitate retinendus eſſet, quae in illa cau-
ſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe.
195 Quem enim ego conſulem fuiſſe, imperatorem or-
natum a ſenatu, ovantem in Capitolium aſcendiſſe
meminiſſem; hunc cum afflictum, debilitatum,
moerentem, in ſummum diſcrimen adductum vi-
derem, non prius ſum conatus miſericordiam aliis
commovere, quam miſericordia ſum ipſe captus.
Senſi equidem, tum magnopere moveri iudices,
cum excitavi moeſtum ac ſordidatum ſenem, et
cum iſta feci, quae tu, Craſſe, laudas, non arte,
de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi
ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices o-
196 ſtenderem. Cum C. Marius moerorem orationis meae
praeſens ac ſedens multum lacrymis ſuis adiuvaret;
cumque ego illum crebro appellans, collegam ei
ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad
communem imperatorum fortunam defendendam in-
vocarem: non fuit haec ſine meis lacrymis, non
ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum,
et hominum, et civium, et ſociorum imploratio.
quibus omnibus verbis, quae a me tum ſunt habita,
ſi dolor abfuiſſet meus, non modo non miſerabi-
197 lis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea. Quamob-
rem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet

atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut do-
lere, ut flere poſſitis. Quamquam te quidem quid
hoc doceam, qui in accuſando ſodali et quaeſtore
meo, tantum incendium non oratione ſolum, ſed
multo etiam magis vi, et dolore, et ardore animi
concitaras, ut ego ad id reſtinguendum vix conarer
accedere? Habueras enim tum omnia in cauſa ſupe-
riora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tri-
bunitiam, in Caepionis gravi miſerabilique caſu,
in iudicium vocabas: deinde principem et ſenatus,
et civitatis, M. Aemilium, lapide percuſſum eſſe
conſtabat: vi pulſum ex templo L. Cottam, et T.
Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo
poterat negare. Accedebat, ut haec tu adoleſcens 48
pro republica queri ſumma cum dignitate exiſtima- 198
rere: ego, homo cenſorius, vix ſatis honeſte vi-
derer ſeditioſum civem, et in hominis conſula-
ris calamitate crudelem, poſſe defendere. Erant
optimi cives iudices, bonorum virorum plenum
forum, vix ut mihi tenuis quaedam venia daretur
excuſationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi
quaeſtor fuiſſet. Hic ego quid dicam me artem ali-
quam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo. ſi placuerit,
vos meam defenſionem in aliquo artis loco reponetis.
Omnium ſeditionum genera, vitia, pericula collegi, 199
eamque orationem ex omni reipublicae noſtrae tem-
porum varietate repetivi, concluſique ita, ut dice-
rem, etſi omnes moleſtae ſemper ſeditiones fuiſ-
ſent, iuſtas tamen fuiſſe nonnullas, et prope neceſ-
ſarias. Tum illa, quae modo Craſſus commemo-
rabat, egi; neque reges ex hac civitate exigi, neque

tribunos plebis creari, neque plebiſcitis toties con-
ſularem poteſtatem minui, neque provocationem,
patronam illam civitatis, ac vindicem libertatis,
populo Romano dari ſine nobilium diſſenſione po-
tuiſſe: ac, ſi illae ſeditiones ſaluti huic civitati fuiſ-
ſent, non continuo, ſi quis motus populi factus eſ-
ſet, id C. Norbano in nefario crimine, atque in
fraude capitali eſſe ponendum. Quodſi unquam po-
pulo Romano conceſſum eſſet, ut iure concitatus
videretur, id quod docebam ſaepe eſſe conceſſum,
nullam illa cauſam iuſtiorem fuiſſe. Tum omnem
orationem traduxi et converti in increpandam Cae-
pionis fugam, in deplorandum interitum exercitus.
ſic et eorum dolorem, qui lugebant ſuos, oratione
refricabam, et animos equitum Romanorum, apud
quos tum iudices cauſa agebatur, ad Q. Caepionis
odium, a quo erant ipſi propter iudicia abalienati,
49 renovabam [atque revocabam]. Quod ubi ſenſi
200 me in poſſeſſione iudicii, ac defenſionis meae con-
ſtitiſſe, quod et populi benevolentiam mihi conci-
liaram, cuius ius etiam cum ſeditionis coniunc-
tione defenderam, et iudicum animos totos vel
calamitate civitatis, vel luctu ac deſiderio propin-
quorum, vel odio proprio in Caepionem ad cau-
ſam noſtram converteram: tunc admiſcere huic
generi orationis vehementi atque atroci genus il-
lud alterum, de quo ante diſputavi, lenitatis et
manſuetudinis coepi; me pro meo ſodali, qui mihi
in liberum loco more maiorum eſſe deberet, et pro
mea omni fama prope fortuniſque decernere: ni-
hil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem

acerbius accidere poſſe, quam ſi is, qui ſaepe alieniſſimis a me, ſed meis tamen civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo auxilium ferre non potuiſſem. Petebam a iudicibus, ut illud aetati meae, 201
ut honoribus, ut rebus geſtis, ſi iuſto, ſi pio dolore me eſſe affectum viderent, concederent: praeſertim ſi in aliis cauſis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil unquam pro meipſo deprecatum. Sic in illa omni defenſione atque cauſa, quod eſſe in arte poſitum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere maieſtatem, explicarem, perquam breviter perſtrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quae minime praeceptis artium ſunt perpolitae, omnis eſt a me illa cauſa tractata, ut et acerrimus in Caepionis invidia renovanda, et in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis manſuetiſſimus viderer. Ita magis affectis animis iudicum, quam doctis, tua, Sulpici, eſt a nobis tum accuſatio victa. Hic Sulpicius, Vere her- 50
cule, inquit, Antoni, iſta commemoras. nam ego 202
nihil unquam vidi, quod tam e manibus elaberetur, quam mihi tum eſt elapſa illa cauſa. Cum enim (quemadmodum dixiſti) tibi ego non iudicium, ſed incendium tradidiſſem; quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quae dubitatio? quanta haeſitatio, tractuſque verborum? Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti, te pro homine perneceſſario, quaeſtore tuo, dicere; quam tibi primum muniſti

203 ad te audiendum viam? Ecce autem, cum te nihil alind profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoſcendum propter neceſſitudinem arbitrarentur, ſerpere occulte coepiſti, nihildum aliis ſuſpicantibus, me vero iam pertimeſcente, ut illam, non Norbani ſeditionem, ſed populi Romani iracundiam, neque eam iniuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. Deinde qui locus abs te praetermiſſus eſt in Caepionem? ut tu illa omnia odio, invidia, miſericordia miſcuiſti? Neque haec ſolum in defenſione, ſed etiam in Scauro, ceteriſque meis teſtibus, quorum teſtimonia non refellendo, ſed ad eundem
204 impetum populi confugiendo, refutaſti. Quae cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla praecepta deſiderabam. iſtam enim ipſam demonſtrationem defenſionum tuarum abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto. Atqui, ſi ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quae nos ſequi in dicendo, quaeque maxime ſpectare ſolemus. docuit enim iam nos longa vita uſuſque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

51 Equidem primum conſiderare ſoleo, poſtuletne
205 cauſa. nam neque parvis in rebus adhibendae ſunt hae dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus, ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi aut tragoedias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quae non poſſint commo-

veri. Nam quoniam haec fere maxime ſunt in iudicum animis, aut quicunque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, miſericordia, ſpes, laetitia, timor, moleſtia: ſentimus amorem conciliari, ſi id videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere; ſi aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni atque utiles ſint, laborare. namque haec res amorem magis conciliat, illa virtutis defenſio caritatem: pluſque proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futurae, quam praeteriti beneficii commemoratio. Enitendum eſt, ut oſtendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem: eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. Invidetur enim commodis hominum ipſorum; ſtudiis autem eorum ceteris commodandi favetur. Videndumque hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime invideri ſolet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his ex locis et odium in alios ſtruere diſcemus, et a nobis ac noſtris demovere: eademque haec genera tractanda ſunt in iracundia vel excitanda, vel ſedanda. nam ſi, quod ipſis, qui audiunt, pernicioſum aut inutile ſit, id augeas, odium creatur: ſin, quod aut in bonos viros factum, aut in eos, in quos quisque minime debuerit, aut in rempublicam; tum excitatur, ſi non tam acerbum odium, tamen aut invidiae, aut odii non diſſimilis offenſio. Item timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus. interior eſt

(Margin numbers: 206 at line 1; 207 at "tio. Enitendum eſt…"; 208 at "di favetur. Videndumque…"; 209 at "diſſimilis offenſio. Item timor…")

ille proprius: ſed hic quoque communis ad eandem
52 ſimilitudinem eſt perducendus. Par atque una ratio eſt ſpei, laetitiae, moleſtiae: ſed haud ſciam, an acerrimus longe ſit omnium motus invidiae; nec minus virium opus ſit in ea comprimenda, quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent evolaſſe: ſed etiam ſuperioribus invidetur ſaepe vehementer, et eo magis, ſi intolerantius ſe iactant, et aequabilitatem iuris, praeſtantia dignitatis aut fortunae ſuae tranſeunt: quae ſi inflammanda ſunt, maxime dicendum eſt, non eſſe virtute parta; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum, ſi erunt honeſtiora atque graviora, tamen non eſſe tanta ulla merita, quanta inſolentia hominis,
210 quantumque faſtidium. Ad ſedandum autem, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata, ſeſeque, ſi quam gloriam peperiſſe videatur, etſi ea non ſit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abiicere atque deponere: omninoque perficiendum eſt, (quoniam plerique ſunt invidi; maximeque eſt hoc commune vitium, et pervagatum: [invidetur autem praeſtanti florentique fortunae] ut haec opinio minuatur, et illa excellens opinione fortuna cum laboribus et miſeriis permiſta eſſe videatur.
211 Iam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quae de altero deplorentur, ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat; aut intuens alium, crebro ad ſeipſum revertatur. Ita cum ſinguli caſus humana-

rum miſeriarum graviter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter, tum afflicta, et proſtrata virtus maxime luctuoſa eſt; et, ut illa altera pars orationis, quae probitatis commendatione, boni viri debet ſpeciem tueri, lenis (ut ſaepe iam dixi) atque ſummiſſa; ſic haec, quae ſuſcipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens eſſe debet. Sed eſt quaedam in his 53
duobus generibus, quorum alterum lene, alterum 212
vehemens eſſe volumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid, et ex hac vi nonnunquam animi aliquid inflandum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quam illa, in qua aſperitas contentionis oratoris ipſius humanitate conditur; remiſſio autem lenitatis quadam gravitate et contentione firmatur. In utroque autem 213
genere dicendi, et illo, in quo vis atque contentio quaeritur, et hoc, quod ad vitam et mores accommodatur, et principia tarda ſunt, et exitus tamen ſpiſſi et producti eſſe debent. Nam neque aſſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis (abeſt enim totum a cauſa, et homines prius ipſum illud, quod proprium ſui iudicii eſt, audire deſiderant) nec, cum in eam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt. Non enim, ſicut argumentum 214
ſimul atque poſitum eſt, arripitur, alterumque et tertium poſcitur; ita miſericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, ſimul atque intuleris, poſſis commovere. Argumentum enim ratio ipſa confirmat,

quae ſimul atque emiſſa eſt, adhaereſcit: illud autem
genus orationis non cognitionem iudicis, ſed magis
perturbationem requirit, quam conſequi, niſi mul-
ta, et varia, et copioſa oratione, et ſimili con-
215 tentione actionis, nemo poteſt. Quare qui aut
breviter, aut ſummiſſe dicunt, docere iudicem
poſſunt, commovere non poſſunt; in quo ſunt
omnia. Iam illud perſpicuum eſt, omnium re-
rum in contrarias partes facultatem ex iisdem
ſuppeditari locis. Sed argumento reſiſtendum eſt,
aut iis, quae comprobandi eius cauſa ſumun-
tur, reprehendendis, aut demonſtrando, id,
quod concludere illi velint, non effici ex propoſitis,
nec eſſe conſequens: aut, ſi ita non refellas, affe-
rendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut gra-
216 vius, aut aeque grave. Illa autem, quae aut conci-
liationis cauſa leniter, aut permotionis vehementer
aguntur, contrariis commotionibus efferenda ſunt,
ut odio benevolentia, miſericordia invidia tol-
latur.

54 Suavis autem eſt, et vehementer ſaepe utilis io-
cus, et facetiae: quae, etiamſi alia omnia tradi ar-
te poſſunt, naturae ſunt propria certe, neque ullam
artem deſiderant. In quibus tu longe aliis, mea
ſententia, Caeſar, excellis: quo magis mihi etiam
teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis;
aut, ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimum docebis.
217 Ego vero, inquit Caeſar, omni de re facetius puto
poſſe ab homine non inurbano, quam de ipſis fa-
cetiis, diſputari. Itaque cum quosdam Graecos
inſcriptos libros eſſe vidiſſem de ridiculis, nonnul-

lam in ſpem veneram, poſſe me aliquid ex iſtis diſcere. inveni autem ridicula et ſalſa multa Graecorum: nam et Siculi in eo genere, et Rhodii, et Byzantii, et praeter ceteros, Attici excellunt: ſed qui eius rei rationem quandam conati ſunt artemque tradere, ſic inſulſi exſtiterunt, ut nihil aliud eorum, niſi ipſa inſulſitas, rideatur. Quare mihi 218
nullo videtur modo doctrina iſta res poſſe tradi. Etenim cum duo genera ſint facetiarum, alterum aequabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum et breve: illa a veteribus ſuperior *cavillatio*, haec altera *dicacitas* nominata eſt. Leve nomen habet utraque res? quippe: leve enim eſt totum hoc, riſum movere. Verumtamen (ut dicis, 219
Antoni) multum in cauſis perſaepe lepore et facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuae feſtivitatis ars non deſideretur: natura enim fingit homines et creat imitatores et narratores facetos, et vultu adiuvante, et voce, et ipſo genere ſermonis: tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum emiſſum haerere debeat, quam cogitari potuiſſe videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adiu- 220
vari potuit, cum a Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem ſe videre* reſpondit? Quid in omni oratione Craſſus vel apud centumviros contra Scaevolam, vel contra accuſatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Craſſo eſt, omnium ſententia, concedendum. Non enim fere quiſquam reperietur, praeter hunc, in utroque genere leporis excel-

lens, et illo, quod in perpetuitate ſermonis, et hoc,
221 quod in celeritate atque dicto eſt. Nam haec per-
petua contra Scaevolam Curiana defenſio, tota
redundavit hilaritate quadam et ioco; dicta illa
brevia non habuit. Parcebat enim adverſarii dig-
nitati: in quo ipſe ſervabat ſuam; quod eſt ho-
minibus facetis et dicacibus difficillimum, habere ho-
minum rationem et temporum, et ea, quae occur-
rant, cum ſalſiſſime dici poſſint, tenere. Itaque
nonnulli ridiculi homines hoc ipſum non inſulſe in-
222 terpretantur. Dicere enim aiunt Ennium, *flam-
mam a ſapiente facilius ore in ardente opprimi,
quam bona dicta teneat:* haec ſcilicet bona dicta,
quae ſalſa ſint. nam ea dicta appellantur proprio
55 iam nomine. Sed ut in Scaevolam continuit ea
Craſſus, atque illo altero genere, in quo nulli
aculei contumeliarum inerant, cauſam illam diſpu-
tationemque luſit: ſic in Bruto, quem oderat, et
quem dignum contumelia iudicabat, utroque ge-
223 nere pugnavit. Quam multa de balneis, quas nu-
per ille vendiderat, quam multa de amiſſo patri-
monio dixit? atque illa brevia: cum ille diceret,
ſe ſine cauſa ſudare; Minime mirum, inquit. *modo
enim exiſti de balneis.* Innumerabilia huiuſcemodi
fuerunt, ſed non minus iucunda illa perpetua. Cum
enim Brutus duos lectores excitaſſet, et alteri de
colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam de-
diſſet, alteri de lege Servilia, et cum contraria inter ſe-
ſe de republica capita contuliſſet; noſter hic facetiſſi-
me tres patris Bruti de iure civili libellos tribus legen-
224 dos dedit. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN

termittendum eſt facetiarum, cum his nihil opus ſit. nos autem quomodo utamur, cum opus ſit, quaerimus: ut in adverſarium, et maxime, ſi eius ſtultitia poterit agitari, in teſtem ſtultum, cupidum, levem, ſi facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora ſunt, quae laceſſiti 230
dicimus, quam quae priores. nam et ingenii celeritas maior eſt, quae apparet in reſpondendo, et humanitatis eſt reſponſio. Videmur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti, ut in iſta ipſa concione nihil fere dictum eſt ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod eſſet ab eo obiectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur. Tum Sulpicius, Quid igitur? 57
inquit, patiemur, Caeſarem, qui quamquam Craſſo 231
facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare nobis totum genus hoc iocandi, quale ſit, et unde ducatur; praeſertim cum tantam vim et utilitatem ſalis et urbanitatis eſſe fateatur? Quid ſi, inquit Iulius, aſſentior Antonio dicenti, nullam eſſe artem ſalis? Hic cum Sulpicius reticuiſſet, Quaſi vero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de qui- 232
bus Antonius iamdiu loquitur, ars ulla ſit. obſervatio quaedam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quae in dicendo valent: quae ſi eloquentes facere poſſet, quis eſſet non eloquens? Quis enim haec non vel facile, vel certe aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his praeceptis hanc vim et hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte du-

camur, ſed ut ea, quae natura, quae ſtudio, quae exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut parva intelligamus, cum, quo re-
233 ferenda ſint, didicerimus. Quare, Caeſar, ego quoque a te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto iocandi genere, quid ſentias, ne qua ſorte dicendi pars, quoniam ita voluiſtis, in hoc tali coetu, atque in tam accurato ſermone praeterita eſſe videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam a conviva, Craſſe, exigis, non committam, ut, ſi defugerim, tibi cauſam aliquam dem recuſandi. quamquam ſoleo ſaepe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum ſpectante Roſcio. quis enim ſeſe commovere poteſt, cuius ille vitia non videat? Sic ego nunc, Craſſo audiente, primum loquar de facetiis, et *docebo ſus* (ut aiunt) oratorem eum, quem cum Catulus nu-
234 per audiſſet, *foenum alios* aiebat *eſſe oportere*. Tum ille, Iocabatur, inquit, Catulus, praeſertim cum ita dicat ipſe, ut ambroſia alendus eſſe videatur. verum te, Caeſar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed tamen defeſſus iam labore atque itinere diſputationis, requieſcam in Caeſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno deverſorio.
58 Atqui, inquit Iulius, non nimis liberale hoſpitium meum dices. nam te in viam, ſimulac perpaululum guſtaris, extrudam et eiiciam.

235 Ac, ne diutius vos demorer, de omni iſto genere, quid ſentiam, perbreviter exponam. De riſu quinque ſunt, quae quaerantur; unum, quid ſit:

alterum, unde ſit: tertium, ſitne oratoris, velle riſum movere: quartum, quatenus: quintum, quae ſint genera ridiculi. Atque illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exſiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, et quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus. neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet, et, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicerentur. Locus 236
autem, et regio quaſi ridiculi (nam id proxime quaeritur) turpitudine et deformitate quadam continetur. haec enim ridentur vel ſola, vel maxime, quae notant et deſignant turpitudinem aliquam non turpiter. Eſt autem, ut ad illud tertium veniam, eſt plane oratoris movere riſum; vel quod ipſa hilaritas benevolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt: vel quod admirantur omnes acumen, uno ſaepe in verbo poſitum, maxime reſpondentis, nonnunquam etiam laceſſentis: vel quod frangit adverſarium, quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat: vel quod ipſum oratorem, politum eſſe hominem ſignificat, quod eruditum, quod urbanum, maximeque quod triſtitiam ac ſeveritatem mitigat, et relaxat, odioſaſque res ſaepe, quas argumentis dilui non facile eſt, ioco riſuque diſſolvit. Quatenus autem ſint ridicula trac- 237
tanda oratori, perquam diligenter videndum eſt; id quod in quarto loco quaerendi poſueramus. nam nec inſignis improbitas, et ſcelere iuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. facinoroſos

maiore quadam vi, quam ridiculi, vulnerari volunt: miſeros illudi nolunt, niſi ſi ſe forte iactant. Parcendum eſt autem maxime caritati hominum,
59 ne temere in eos dicas, qui diliguntur. Haec igitur
238 adhibenda eſt primum in iocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quae neque odio magno, neque miſericordia maxima digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quae ſunt in vita hominum neque carorum, neque calamitoſorum, neque eorum, qui ob facinus ad ſupplicium rapiendi videntur; eaque belle
239 agitata ridentur. Eſt etiam deformitatis, et corporis vitiorum ſatis bella materis ad iocandum: ſed quaerimus idem, quod in ceteris rebus maxime quaerendum eſt, quatenus. In quo modo illud praecipitur, ne quid inſulſe, ſed etiam, ſi quid perridicule poſſis: vitandum eſt oratori utrumque, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. Quae cuiuſmodi ſint, facilius iam intelligemus, cum ad ipſa ridiculorum genera venerimus.

240 Duo enim ſunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, ſi quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, ut olim tu, Craſſe, in Memmium, *comediſſe eum lacertum Largii*, cum eſſet cum eo Tarracinae de amicula rixatus. ſalſa, attamen a te ipſo ficta tota narratio. addidiſti clauſulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe literas, tria *LLL*, duo *MM*. cum quaereres, id quid eſſet, ſenem tibi quendam oppidanum dixiſſe, *Lacerat lacertum Largii mordax*
241 *Memmius*. Perſpicitis, hoc genus quam ſit facetum,

quam elegans, quam oratorium, ſive habeas vere, quod
narrare poſſis, quod tamen eſt mendaciunculis ad-
ſpergendum, ſive fingas. Eſt autem haec huius
generis virtus, ut ita facta demonſtres, ut mores
eius, de quo narres, ut ſermo, ut vultus omnes
exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fie-
rique videantur. In re eſt item ridiculum, quod 242
ex quadam depravata imitatione ſumi ſolet, ut idem
Craſſus, *Per tuam nobilitatem, per veſtram familiam*.
Quid aliud fuit, in quo concio rideret, niſi illa
vultus et vocis imitatio? *Per tuas ſtatuas* vero cum
dixit, et extento brachio paululum etiam de geſtu
addidit, vehementius riſimus. Ex hoc genere eſt
illa Roſciana imitatio ſenis: *Tibi ego, Antipho, has
ſero*, inquit. *ſenium eſt, cum audio.* Atque ita eſt
totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautiſſime
tractandum ſit. Mimorum eſt enim ethologorum,
ſi nimia eſt imitatio, ſicut obſcoenitas. orator ſur-
ripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, co-
gitet plura, quam videat; praeſtet idem ingenuita-
tem et ruborem ſuum, verborum turpitudine et re-
rum obſcoenitate vitanda. Ergo haec duo genera 60
ſunt eius ridiculi, quod in re poſitum eſt: quae 243
ſunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus
deſcribuntur hominum mores, et ita effinguntur,
ut aut, re narrata aliqua, quales ſint, intelligantur:
aut, imitatione brevi iniecta, in aliquo inſigni
ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem 244
ridiculum eſt id, quod verbi, aut ſententiae quo-
dam acumine movetur. Sed ut in illo ſuperiore
genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda eſt

mimorum ethologorum ſimilitudo; ſic in hoc, ſcurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. Qui igitur diſtinguemus a Craſſo, a Catulo, a ceteris familiarem veſtrum, Granium, aut Vargulam, amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: ſunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne, quotiescunque potuerit dictum dici, neceſſe habeamus di-
245 cere. Puſillus teſtis proceſſit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quaeſitor properans, *Modo breviter.* Hic ille, *Non accuſabis. perpuſillum rogabo.* Ridicule. Sed ſedebat iudex L. Aurifex, brevior etiam, quam teſtis ipſe. omnis eſt riſus in iudicem converſus. viſum eſt totum ſcurrile [iudicium]. Ergo haec, quae cadere poſſunt in quos nolis, quamvis
246 ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia. Ut iſte, qui ſe vult dicacem, et mehercule eſt, Appius, ſed nonnunquam in hoc vitium ſcurrile delabitur. *Coenabo*, inquit, *apud te*, huic luſco, familiari meo, C. Sextio: *uni enim locum eſſe video.* Eſt hoc ſcurrile, et quod ſine cauſa laceſſivit: at tamen id dixit, quod in omnes luſcos conveniret. Ea, quia meditata putantur eſſe, minus ridentur. Illud egregium Sextii, et ex tempore, *Manus lava*, inquit, *et coena.*
247 Temporis igitur ratio, et ipſius dicacitatis moderatio et temperantia, et raritas dictorum, diſtinguet oratorem a ſcurra: et, quod nos cum cauſa dicimus, non ut ridiculi videamur, ſed ut proficiamus aliquid, illi totum diem, et ſine cauſa. Quid enim eſt Vargula aſſecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum M. ſuo fratre complexus eſſet: *Puer*

abige muſcas? Riſum quaeſivit, qui eſt, mea ſen-
tentia, vel tenuiſſimus ingenii fructus. Tempus
igitur dicendi, prudentia et gravitate moderabi-
mur: quarum utinam artem aliquam haberemus! ſed
domina natura eſt.

Nunc exponamus genera ipſa ſummatim, quae 61
riſum maxime moveant. Haec igitur ſit prima par- 248
titio, quod facete dicatur, id alias in re haberi, a-
lias in verbo: facetiis autem maxime homines de-
lectari, ſi quando riſus coniuncte, re verboque, mo-
veatur. Sed hoc mementote, quoſcunque locos
attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis
fere etiam graves ſententias poſſe duci. tantum in-
tereſt, quod gravitas honeſtis in rebus ſevere, io-
cus in turpiculis et quaſi deformibus ponitur: ve-
lut in iisdem verbis et laudare frugi ſervum poſſu-
mus, et ſi eſt nequam, iocari. Ridiculum eſt illud
Neronianum vetus in furace ſervo, *Solum eſſe, cui
domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum:* quod
idem in bono ſervo dici ſolet; ſed hoc iisdem etiam
verbis. Ex iisdem autem locis omnia naſcuntur. 249
Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vul-
nere ob rempublicam accepto, et ob eam cauſam
verecundanti in publicum prodire, mater dixit,
*Quin prodis, mi Spuri? quotieſcunque gradum fa-
cies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem:*
praeclarum et grave eſt: quod Calvino Glaucia clau-
dicanti, *Ubi eſt vetus illud? num claudicas? at hic
clodicat:* ridiculum eſt: et utrumque ex eo, quod
in claudicatione animadverti potuit, eſt ductum.
Quid hoc Naevio ignavius? ſevere Scipio: at in

male olentem, *Video me a te circumveniri*, ſubridicule Philippus. At utrumque genus continet verbi
250 ad literam immutati ſimilitudo. Ex ambiguo dicta, vel argutiſſima putantur, ſed non ſemper in ioco, ſaepe etiam in gravitate verſantur. Africano illi maiori, coronam ſibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea ſaepius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *ſi non convenit. caput enim magnum eſt:* laudabile, et honeſtum. At ex eodem genere eſt: *Calvus ſatis eſt: quod dicit parum.* Ne multa: nullum genus eſt ioci, quo non ex eo-
251 dem ſevera et gravia ſumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, non eſſe omnia ridicula, faceta. Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quam Sannio eſt? Sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipſo corpore ridetur. Salſum hunc poſſum dicere, atque ita, non ut eiuſmodi oratorem eſſe
62 velim, ſed ut mimum. Quare primum genus hoc, quod riſum vel maxime movet, non eſt noſtrum: moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum; naturae ridentur ipſae: quas perſonas agi-
252 tare ſolemus, non ſuſtinere: alterum genus eſt imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantum licet furtim, ſi quando, et curſim; aliter enim minime eſt liberale: tertium, oris depravatio, non digna nobis: quartum, obſcoenitas, non ſolum non foro digna, ſed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiae reliquae ſunt, quae aut in re, ut ante diviſi, poſitae videntur eſſe, aut in verbo. Nam quod, quibuſcunque verbis dixeris, facetum tamen eſt, re

continetur: quod mutatis verbis ſalem amittit, in verbis habet leporem omnem.

Ambigua ſunt in primis acuta, atque in verbo 253
poſita, non in re: ſed non ſaepe magnum riſum movent: magiſque ut belle et literate dicta laudantur: ut in illum Titium, quem, cum ſtudioſe pila luderet, et idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregaleſque, cum in campum non veniſſet, requirerent, excuſavit Veſpa Terentius, quod eum *brachium fregiſſe* diceret: ut illud Africani, quod eſt apud Lucilium:

Quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Craſſe, Granius, *non eſſe ſextantis.* Et, ſi quaeritis, is, qui appellatur dicax, hoc 254
genere maxime excellet: ſed riſus movent alia maiores. Ambiguum per ſe ipſum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingenioſi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, poſſe ducere: ſed admirationem magis, quam riſum movet, niſi ſi quando incidit in aliud genus ridiculi.
Quae genera percurram equidem: ſed ſcitis eſſe 63
notiſſimum ridiculi genus, cum aliud exſpectamus, 255
aliud dicitur. Hic nobiſmetipſis noſter error riſum movet. Quod ſi admixtum eſt etiam ambiguum, fit ſalſius: ut apud Naevium videtur eſſe miſericors ille, qui iudicatum duci videns, percontatur ita, *Quanti addictus? mille nummum.* Si addidiſſet tantummodo, *Ducas licet;* eſſet illud genus ridiculi praeter exſpectationem: ſed quia addidit, *Nihil addo, ducas licet:* addito ambiguo, altero genere

261 aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatione, aut ex inverſione verborum. Ex immutatione, ut olim Ruſca cum legem ferret annalem, diſſuaſor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari*, *num*, *ſi contra te dixero*, *mihi male dicturus es*, *ut ceteris feciſti? Ut ſementem feceris*, *ita*
262 *metes*, inquit. Ex translatione autem, ut, cum Scipio ille maior Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, *turmales* dixit *diſplicere*. Invertuntur autem verba, ut, Craſſus apud M. Perpernam iudicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Aelius Lamia, deformis, ut noſtis: qui cum interpellaret odioſe: *Audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Craſſus. Cum eſſet arriſum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipſe fingere: ingenium potui*. Tum hic, *Audiamus*, inquit, *diſertum*. multo etiam arriſum eſt vehementius. Sunt etiam illa venuſta, ut in gravibus ſententiis, ſic in facetiis. Dixi enim dudum, materiam aliam eſſe ioci, aliam ſeveritatis: gravium autem, et iocorum unam
263 eſſe rationem. Ornant igitur inprimis orationem verba relata contrarie: quod idem genus ſaepe eſt etiam facetum; ut, Servius ille Galba cum iudices L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares ſuos, et dixiſſet Libo, *Quando tandem*, *Galba*, *de triclinio tuo exibis? Cum tu*, inquit, *de cubiculo alieno*. A quo genere ne illud quidem plurimum diſtat, quod Glaucia Metello, *Villam in Tiburte habes*, *cortem in Palatio*.

66 Ac verborum quidem genera quae eſſent faceta,

diɾiſſe me puto: rerum plura ſunt, eaque magis 264
(ut dixi ante) ridentur: in quibus eſt narratio; res ſane difficilis. Exprimenda enim ſunt, et ponenda ante oculos ea, quae videantur eſſe veriſimilia; quod eſt proprium narrationis, et quae ſint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cuius exemplum, ut breviſſimum, ſit ſane illud, quod ante poſui, Craſſi de Memmio. Et ad hoc genus adſcribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur 265
etiam aliquid ex hiſtoria, ut, cum Sex. Titius ſe Caſſandram eſſe diceret, *Multos*, inquit Antonius, *poſſum tuos Aiaces Oileos nominare.* Eſt etiam ex ſimilitudine: quae aut collationem habet, aut tanquam imaginem. Collationem: ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, cum innumerabilem Magio praefecto pecuniam dixiſſet datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret: *Erras*, inquit, *Scaure. ego enim Magium non conſervaſſe dico, ſed, tanquam nudus nuces legeret, in ventre abſtuliſſe*: ut ille M. Cicero ſenex, huius viri optimi, noſtri familiaris, pater, *noſtros homines ſimiles eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optime Graece ſciret, ita eſſe nequiſſimum.* Valde autem ridentur etiam imagines, 266
quae fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum ſimilitudine turpioris: ut meum illud in Helvium Manciam, *Iam oſtendam, cuiuſmodi ſis*: cum ille, *Oſtende, quaeſo;* demonſtravi digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico, ſub Novis, diſtortum, eiecta lingua, buccis fluentibus: riſus eſt commotus: nihil tam Manciae ſimile viſum eſt: ut cum Tito Pinario, mentum

in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, ſi quid*
267 *vellet, ſi nucem fregiſſet.* Etiam illa, quae minuendi, aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur : velut tu, Craſſe, in concione : *ita ſibi ipſum magnum videri Memmium, ut in forum deſcendens caput ad fornicem Fabii demitteret.* Ex quo genere etiam illud eſt, quod Scipio apud Numantiam, cum ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur, *Si quintum pareret mater eius, aſi-*
268 *num fuiſſe parituram.* Arguta etiam ſignificatio eſt, cum parva re, et ſaepe verbo res obſcura et latens illuſtratur : ut, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, avarus et furax, ſed egregie fortis, et bonus imperator, gratias ageret, quod ſe homo inimicus conſulem feciſſet, bello praeſertim magno et gravi, *Nihil eſt, quo mihi gratias agas*, inquit, *ſi malui compilari, quam venire :* ut Aſello Africanus, obiicienti luſtrum illud infelix, *Noli*, inquit, *mirari. is enim, qui te ex aerariis exemit, luſtrum condidit, et taurum immolavit.* Tanta ſuſpicio eſt, ut religione civitatem obſtrinxiſſe videatur Mummius, quod Aſellum ignominia levarit.

67 Urbana etiam diſſimulatio eſt, cum alia dicun-
269 tur, ac ſentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiae Craſſus, ſed cum toto genere orationis ſevere ludas, cum aliter ſentias, ac loquare : ut noſter Scaevola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, ut ſe in Aſiam praefectum duceret, *Quid tibi vis*, inquit, *inſane? tanta*

malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romae manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe venturum. In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Aemilianum dicit fuiſſe, et eum Graeco verbo appellat εἴρωνα: ſed, uti ferunt, qui melius haec norunt, Socratem opinor in hac ironia diſſimulantiaque longe lepore et humanitate omnibus praeſtitiſſe. genus eſt perelegans, et cum gravitate ſalſum, cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis ſermonibus accommodatum. Et hercule omnia haec, quae a me de 270
facetiis diſputantur, non maiora forenſium actionum, quam omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus a me exempli cauſa multa ponuntur, per mihi ſcitum videtur, C. Publicium ſolitum dicere, *P. Mummium cuivis tempori hominem eſſe.* Sic profecto res ſe habet, nullum ut ſit vitae tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque verſari. Sed redeo ad cetera. Eſt huic finitimum diſ- 271
ſimulationi, cum honeſto verbo vitioſa res appellatur: ut cum Africanus cenſor tribu movebat eum centurionem, qui in Paulli pugna non affuerat, cum ille ſe cuſtodiae cauſa diceret in caſtris remanſiſſe, quaereretque cur ab eo notaretur, *Non amo*, inquit, *nimium diligentes.* Acutum etiam illud eſt, 272
cum ex alterius oratione aliud excipias, atque ille vult; ut Salinatori Maximus, cum, Tarento amiſſo, arcem tamen Livius retinuiſſet, multaque ex ea proelia praeclara feciſſet, cum aliquot poſt annos Maximus id oppidum recepiſſet, rogaretque eum 273

Salinator, ut meminiſſet, opera ſua ſe Tarentum recepiſſe: *Quidni*, inquit, *meminerim? nunquam*
274 *ego recepiſſem, niſi tu perdidiſſes.* Sunt etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſaepe ridicula, non ſolum mimis perappoſita, ſed etiam quodammodo nobis:

Homo fatuus,
Poſtquam rem habere coepit, eſt mortuus.
Quid eſt tibi
Iſta mulier? Uxor. Similis medius fidius. et
Quamdiu ad aquas fuit, nunquam eſt mortuus.

68 Genus hoc levius, et, ut dixi, mimicum; ſed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non ſtultus quaſi ſtulte cum ſale dicat aliquid: ut tibi, Antoni, Mancia, cum audiſſet te cenſorem a M. Duronio de ambitu poſtulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere li-*
275 *cebit.* Valde haec ridentur, et hercule omnia, quae a prudentibus, quaſi per diſſimulationem [non] intelligendi, ſubabſurde ſalſeque dicuntur. Ex quo genere eſt etiam, non videri intelligere quod intelligas, ut Pontidius, *Qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum*: ut ego, qui in delectu, Metello, cum excuſationem oculorum a me non acciperet, et dixiſſet, *Tu igitur nihil vides? Ego vero*, inquam, *a porta Eſquilina*
276 *video villam tuam*: ut illud Naſicae, qui cum ad poetam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quaerenti Ennium, ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit, illam domini iuſſu dixiſſe, et illum intus eſſe. paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet

Ennius, et eum a ianua quaereret, exclamat Na-
ſica, ſe domi non eſſe. tum Ennius, *Quid? ego
non cognoſco vocem*, inquit, *tuam?* Hic Naſica,
*Homo es impudens. ego cum te quaererem, ancillae
tuae credidi, te domi non eſſe, tu mihi non credis ipſi?*

Eſt bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, 277
irridetur in eo ipſo genere, quo dixit: ut, cum Q.
Opimius conſularis, qui adoleſcentulus male audiſſet,
feſtivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec
eſſet, dixiſſet, *Quid tu, Egilia mea? quando ad
me venis cum tua colu & lana? Non pol*, inquit,
audeo. nam me ad famoſas vetuit mater accedere.
Salſa ſunt etiam, quae habent ſuſpicionem ridiculi 69
abſconditam, quo in genere eſt illud Siculi, cui, 278
cum familiaris quidam quereretur, quod diceret,
uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, *Amabo te*,
inquit, *da mihi ex iſta arbore, quos feram ſurculos.*
In eodem genere eſt, quod Catulus dixit cuidam
oratori malo; qui cum in epilogo miſericordiam ſe
moviſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogavit hunc,
videreturne miſericordiam moviſſe: *Ac magnam qui-
dem*, inquit. *neminem enim puto eſſe tam durum, cui
non oratio tua miſeranda viſa ſit.* Me quidem her- 279
cule valde illa movent ſtomachoſa, et quaſi ſub-
moroſa ridicula, cum non a moroſo dicuntur: tum
enim non ſal, ſed natura ridetur. In quo, ut mihi
videtur, perſalſum illud eſt apud Naevium,

Quid ploras pater?
Mirum ni cantem: condemnatus ſum.

Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus pa-

tientis ac lenti: ut, cum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Cave:*
280 rogavit, *numquid aliud ferret praeter arcam?* Etiam ſtultitiae ſalſa reprehenſio: ut ille Siculus, cui praetor Scipio patronum cauſae dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: *Quaeſo*, inquit, *praetor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quae coniectura explanantur longe aliter, atque ſunt, ſed acute, atque concinne: ut, cum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, et in eius tabulis oſtenderet literas, *A. F. P. R.* idque diceret eſſe, *Actum fide P. Rutilii;* Rutilius autem, *Ante factum, poſt relatum;* C. Canius, eques Romanus, cum Rufo adeſſet, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo*, inquit Scaurus? *Aemilius fecit, plectitur Rutilius.* Ridentur etiam diſcrepan-
70 tia. *Quid huic abeſt, niſi res & virtus?* Bella etiam
281 eſt familiaris reprehenſio, quaſi errantis: ut cum obiurgavit Albius Granium, quod, cum eius tabulis quiddam Albucio probatum videretur, et valde abſoluto Scaevola gauderet, neque intelligeret, contra ſuas tabulas eſſe iudicatum. * *
282 Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris, ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimulac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero. Melius eſt*, inquit, *quam*
283 *reum.* Bellum etiam eſt, cum, quid cuique ſit conſentaneum, dicitur; ut, cum Scaurus nonnullam

haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pom-
peii, locupletis hominis, bona ſine teſtamento poſ-
ſederat : ſederetque advocatus reo Beſtiae, cum fu-
nus quoddam duceretur, accuſator C. Memmius,
Vide, inquit, *Scaure*, *mortuus rapitur*, *ſi potes eſſe
poſſeſſor.* Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, 284
inquam quod eſt praeter exſpectationem; cuius in-
numerabilia ſunt exempla, vel Appii maioris illius,
qui in ſenatu, cum ageretur de agris publicis, et
de lege Thoria, et premeretur Lucilius ab iis, qui
a pecore eius depaſci agros publicos dicerent, *Non
eſt*, inquit, *Lucilii pecus illud : errdtis :* (defendere
Lucilium videbatur) *ego liberum puto eſſe, qua lu-
bet, paſcitur.* Placet etiam mihi illud Scipionis, 285
illius, qui Ti. Gracchum perculit. cum ei M. Flaccus
multis probris obiectis P. Mucium iudicem tuliſſet,
Eiero, inquit : *iniquus eſt.* cum eſſet admurmura-
tum, *Ah*, inquit, *P. C. non ego mihi illum ini-
quum eiero, verum omnibus.* Ab hoc vero Craſſo
nihil facetius. cum laeſiſſet teſtis Silus Piſonem,
quod ſe in eum audiſſe dixiſſet : *Poteſt fieri*, in-
quit, *Sile*, *ut is*, *unde te audiſſe dicis*, *iratus dixe-
rit.* annuit Silus. *poteſt etiam*, *ut tu non recte intel-
lexeris.* id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo
daret. *poteſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino*, *quod
te audiſſe dicis*, *nunquam audieris.* hoc ita praeter
exſpectationem accidit, ut teſtem omnium riſus
obrueret. Huius generis eſt plenus Naevius, et io-
cus eſt familiaris, *Sapiens ſi algebis*, *tremes.* et alia
permulta. Saepe etiam facete concedas adverſario 71
idipſum, quod tibi ille detrahit : ut C. Laelius, cum ei 286

quidam malo genere natus diceret, indignum eſſe ſuis maioribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Saepe etiam ſententioſe ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die legem de donis et muneribus tulit, cum C. Cento prodiiſſet, et ſatis contumelioſe, *Quid fers, Cinciole?* quaeſiſſet: *Ut emas*, inquit, *Cai, ſi*
287 *uti velis.* Saepe etiam ſalſe, quae fieri non poſſunt, optantur: ut M. Lepidus, cum, ceteris in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, *Vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare.* Salſum eſt etiam, quaerentibus et quaſi percontantibus lente reſpondere, quod nolent: ut cenſor Lepidus, cum M. Antiſtio Pyrgenſi equum ademiſſet, amicique cum vociferarentur, et quaererent, quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademptum ſibi equum diceret, cum optimus colonus, parciſſimus, modeſtiſſimus, frugaliſſimus eſſet: *Me iſtorum*, inquit, *nihil credere.*
288 Colliguntur a Graecis alia nonnulla, exſecrationes, admirationes, minationes. Sed haec ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe. nam illa, quae verbi ratione et vi continentur, certa fere ac definita ſunt: quae plerumque, ut ante dixi, lau-
289 dari magis, quam rideri ſolent. Haec autem, quae ſunt in re, et in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca. Exſpectationibus enim decipiendis, et naturis aliorum irridendis, ipſorum ridicule indicandis, et ſimilitudine turpioris, et diſſimulatione, et ſubabſurda dicendo, et ſtulta reprehendendo, riſus moventur. Itaque imbuendus eſt is, qui iocoſe vult dicere, quaſi natura quadam, apta ad haec genera, et moribus, ut ad cuiuſque mo-

di genus ridiculi vultus etiam accommodetur: qui quidem quo ſeverior eſt, et triſtior, ut in te, Craſſe, hoc illa, quae dicuntur, ſalſiora videri ſolent.

Sed iam tu, Antoni, qui hoc deverſorio ſermo- 290
nis mei libenter acquieturum te eſſe dixiſti, tanquam in Pontinum deverteris, neque amoenum, neque ſalubrem locum, cenſeo ut ſatis diu te putes requieſſe, et iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus, inquit, et cum doctior per te, tum etiam audacior factus ſum ad iocandum. Non enim vereor, ne quis me in iſto genere leviorem iam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, et Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed 291
habetis ea, quae voluiſtis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum et cogitandum fuit. nam cetera faciliora ſunt, atque ex iis, quae iam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia. Ego enim 72
cum ad cauſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus; cum et argumenta cauſae, et eos locos, quibus animi iudicum conciliantur, et illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi: tum conſtituo, quid habeat quaeque cauſa boni, quid mali. Nulla enim fere res poteſt in dicendi diſceptationem aut controverſiam vocari, quae non habeat utrumque: ſed, quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in 292
dicendo haec eſſe ſolet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi haeream: a malo autem vitioque cauſae ita recedam, non ut id me defugere appa-

reat, ſed ut totum, bono illo ornando et augendo diſſimulatum, obruatur. Et, ſi cauſa eſt in argumentis; firmiſſima quaeque maxime tueor, ſive plura ſunt, ſive aliquod unum: ſin autem in conciliatione, aut in permotione cauſa eſt; ad eam me potiſſimum partem, quae maxime commovere
293 animos hominum poteſt, confero. Summa denique huius generis haec eſt, ut, ſi in refellendo adverſario firmior eſſe oratio, quam in confirmandis noſtris rebus, poteſt, omnia in illum conferam tela; ſin noſtra facilius probari, quam illa redargui poſſunt, abducere animos a contraria defenſione,
294 et ad noſtram conor traducere. Duo denique illa, quae facillima videntur, quoniam quae difficiliora ſunt, non poſſum, mihi pro meo iure ſumo: unum, ut moleſto aut difficili argumento, aut loco nonnunquam omnino nihil reſpondeam: quod forſitan aliquis iure irriſerit. quis enim eſt, qui id facere non poſſit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo, confiteorque me, ſi quae premat res vehementius, ita cedere ſolere, ut non modo non abiecto, ſed ne reiecto quidem ſcuto fugere videar; ſed adhibere quandam in dicendo ſpeciem atque pompam, et pugnae ſimilem fugam: conſiſtere vero in meo praeſidio ſic, ut non fugien-
295 di hoſtis, ſed capiendi loci cauſa ceſſiſſe videar. Alterum eſt illud, quod ego oratori maxime cavendum, et providendum puto, quodque me ſollicitare ſumme ſolet; non tam ut proſim cauſis, elaborare ſoleo, quam ut ne quid obſim: non quin enitendum ſit in utroque; ſed tamen multo eſt tur-

pius oratori, nocuiſſe videri cauſae, quam non
profuiſſe. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catu- 73
le? an haec, ut ſunt contemnenda, contemnitis?
Minime, inquit ille: ſed Caeſar de iſto ipſo quid-
dam velle dicere videbatur. Me vero lubente, in-
quit Antonius, dixerit, ſive refellendi cauſa, ſive
quaerendi. Tum Iulius, Ego mehercule, inquit, 296
Antoni, ſemper is fui, qui de te oratore ſic
praedicarem, unum te in dicendo mihi videri
tectiſſimum, propriumque hoc eſſe laudis tuae, ni-
hil a te unquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro
quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi ſer-
mo cum hoc ipſo Craſſo, multis audientibus, eſſet
de te inſtitutus, Craſſuſque plurimis verbis elo-
quentiam laudaret tuam, dixiſſe me, cum ce-
teris tuis laudibus hanc eſſe vel maximam, quod
non ſolum quod opus eſſet, diceres, ſed etiam,
quod non opus eſſet, non diceres: tum illum mihi
reſpondere memini, cetera in te ſumme eſſe 297
laudanda; illud vero improbi eſſe hominis, et
perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, et noce-
ret ei, pro quo quiſque diceret. quare non
ſibi eum diſertum, qui id non faceret, videri,
ſed improbum, qui faceret. Nunc, ſi tibi vide-
tur, Antoni, demonſtres velim, quare tu hoc ita
magnum putes, nihil in cauſa mali facere, ut nihil
tibi in oratore maius eſſe videatur. Dicam equi- 74
dem, Caeſar, inquit, quid intelligam: ſed et tu, 298
et vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de
perfecti oratoris divinitate quadam loqui, ſed de
exercitationis et conſuetudinis meae mediocritate.

Craſſi quidem reſponſum, excellentis cuiusdam eſt
ingenii ac ſingularis: cui quiddam portenti ſimile
eſſe viſum eſt, poſſe aliquem inveniri oratorem,
qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetque ei,
299 quem defenderet: facit enim de ſe coniecturam; cu-
ius tanta vis ingenii eſt, ut neminem, niſi conſulto,
putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere: (ſed ego
non de praeſtanti quadam et eximia, ſed prope de
vulgari et communi prudentia diſputo) ut apud Grae-
cos fertur incredibili quadam magnitudine conſilii
atque ingenii Athenienſis ille fuiſſe Themiſtocles;
ad quem quidam doctus homo atque in primis eru-
ditus, acceſſiſſe dicitur, eique artem memoriae,
quae tum primum proferebatur, pollicitus eſſe, ſe
traditurum: cum ille quaeſiſſet, quidnam illa ars
efficere poſſet, dixiſſe illum doctorem, ut om-
nia meminiſſet; et ei Themiſtoclem reſpondiſſe,
gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe oblivisci, quae
300 vellet, quam ſi meminiſſe, docuiſſet. Videsne,
quae vis in homine acerrimi ingenii, quam potens
et quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut in-
telligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſe-
mel eſſet infuſum, unquam effluere potuiſſe: cum
quidem ei fuerit optabilius, oblivisci poſſe potius,
quod meminiſſe nollet, quam quod ſemel audiſſet
vidiſſetve, meminiſſe. Sed neque, propter hoc
Themiſtoclis reſponſum, memoriae nobis opera dan-
da non eſt, neque illa mea cautio et timiditas in
cauſis, propter praeſtantem prudentiam Craſſi, ne-
gligenda eſt. Uterque enim iſtorum non mihi at-
301 tulit aliquam, ſed ſuam ſignificavit facultatem. Ete-

nim permulta ſunt in cauſis, in omni parte orationis circumſpicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Saepe aliquis teſtis aut non laedit, aut minus laedit, niſi laceſſatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut male dicamus, denique ut interrogemus. non moveor, non obtempero, non ſatisfacio, neque tamen ullam aſſequor laudem. Homines enim imperiti facilius, quod ſtulte dixeris, reprehendere, quam, quod ſapienter tacueris, laudare poſſunt. Hic quantum ſit mali, ſi iratum, 302
ſi non ſtultum, ſi non levem teſtem laeſeris! habet enim et voluntatem nocendi in iracundia, et vim in ingenio, et pondus in vita; nec, ſi hoc Craſſus non committit, ideo non multi, et ſaepe committunt. Quo quidem mihi videri turpius nihil ſolet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, aut rogatu, ſermo ille ſequitur, *Occidit ille. adverſariumne? immo vero, aiunt, ſe, & eum, quem defendit.* Hoc Craſſus non putat niſi perfidia 75
accidere poſſe: ego autem ſaepiſſime video in cau- 303
ſis aliquid mali facere homines minime malos. Quid? illud, quod ſupra dixi, ſolere me cedere, et, ut planius dicam, fugere ea, quae valde cauſam meam premerent? cum id non faciunt alii, verſanturque in hoſtium caſtris, ac ſua praeſidia dimittunt; mediocriterne cauſis nocent, cum aut adverſariorum adiumenta confirmant, aut ea, quae ſanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum perſo- 304
narum, quas defendunt, rationem non habent? ſi, quae ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando et efferendo invidioſiora

faciunt ; quantum eſt in eo tandem mali ? Quid ?
ſi in homines caros, iudicibuſque iucundos,
ſine ulla praemunitione orationis acerbius et con-
tumelioſius invehare ; nonne abs te iudices abalie-
305 nes ? Quid ? ſi quae vitia, aut incommoda ſunt in
aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu, in adver-
ſariis exprobrando, non intelligas, te in iudices in-
vehi, mediocre peccatum eſt ? Quid ? ſi, cum pro
altero dicas, litem tuam facias, aut laeſus efferare
iracundia, cauſam relinquas, nihilne noceas ? In quo
ego, non quo libenter male audiam, ſed quia ego
cauſam non libenter relinquo, nimium patiens
et lentus exiſtimor : ut, cum te ipſum, Sulpici,
obiurgabam, quod miniſtratorem peteres, non ad-
verſarium. Ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſi quis
mihi maledicat, petulans, aut plane inſanus eſſe vi-
306 deatur. In ipſis autem argumentis ſi quid poſueris
aut aperte falſum, aut ei, quod dixeris, dicturus-
ve ſis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab
uſu iudiciorum ac foro, nihilne noceas ? Quid
multa ? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper,
(dicam enim ſaepius,) ſi poſſim, ut boni aliquid
efficiam dicendo : ſin id minus, ut certe ne quid
mali.

76 Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me
307 paulo ante laudabas, ad ordinem collocationemque
rerum ac locorum. Cuius ratio eſt duplex : alte-
ra, quam affert natura cauſarum : altera, quae ora-
torum iudicio et prudentia comparatur. Nam ut a-
liquid ante rem dicamus, deinde, ut rem expona-
mus, poſt ut eam probemus noſtris praeſidiis con-

firmandis, contrariis refutandis, deinde ut con-
cludamus, atque ita peroremus, hoc dicendi genus
natura ipſa praeſcribit. Ut vero ſtatuamus, ea, quae 308
probandi, docendi, perſuadendi cauſa dicenda ſunt,
quemadmodum componamus; id eſt vel maxime
proprium oratoris prudentiae. Multa enim occur-
runt argumenta: multa, quae in dicendo profutura
videantur. ſed eorum partim, ita levia ſunt, ut
contemnenda ſint: partim, etiam ſi quid habent
adiumenti, ſunt nonnunquam eiuſmodi, ut inſit in
iis aliquid vitii: neque tanti ſit illud, quod prodeſ-
ſe videatur, ut cum aliquo malo coniungatur. Quae 309
autem ſunt utilia, atque firma, ſi ea tamen (ut ſae-
pe fit) valde multa ſunt: ea, quae ex iis aut leviſſi-
ma ſunt, aut aliis gravioribus conſimilia, ſecerni ar-
bitror oportere, atque ex oratione removeri. Equi-
dem cum colligo argumenta cauſarum, non tam ea
numerare ſoleo, quam expendere. Et quoniam (quod 77
ſaepe iam dixi) tribus rebus omnes ad noſtram ſen- 310
tentiam perducimus, aut docendo, aut concilian-
do, aut permovendo, una ex omnibus his rebus res
prae nobis eſt ferenda, ut nihil aliud, niſi docere
velle videamur: reliquae duae, ſicuti ſanguis in cor-
poribus, ſic illae in perpetuis orationibus fuſae eſſe
debebunt. Nam et principia, et ceterae partes o-
rationis, de quibus paulo poſt pauca dicemus, ha-
bere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum men-
tes, apud quos agetur, movendas permanare poſ-
ſint. Sed his partibus orationis, quae etſi nihil do- 311
cent argumentando, perſuadendo tamen et com-
movendo proficiunt plurimum, quamquam ma-

xime proprius eſt locus et in exordiendo, et in per-
orando; degredi tamen ab eo, quod propoſueris
atque agas, permovendorum animorum cauſa, ſae-
312 pe utile eſt. Itaque vel narratione expoſita ſaepe
datur ad commovendos animos degrediendi lo-
cus; vel argumentis noſtris confirmatis, vel con-
trariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, ſi
habet eam cauſa dignitatem atque copiam, recte id
fieri poteſt: eaeque cauſae ſunt ad agendum, et ad
ornandum graviſſimae atque pleniſſimae, quae plu-
rimos exitus dant ad eiuſmodi degreſſionem, ut his
locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum,
313 qui audiant, aut impellantur, aut reflectantur. At-
que etiam in illo reprehendo eos, qui, quae mini-
me firma ſunt, ea prima collocant. In quo illos
quoque errare arbitror, qui, ſi quando (id quod
mihi nunquam placuit) plures adhibent patronos,
ut in quoque eorum minimum putant eſſe, ita eum
primum volunt dicere. Res enim hoc poſtulat, ut
eorum exſpectationi, qui audiunt, quam celerrime
occurratur: cui ſi initio ſatisfactum non ſit, mul-
to plus ſit in reliqua cauſa laborandum. Male e-
nim ſe res habet, quae non ſtatim, ut dici coepta
314 eſt, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore opti-
mus quiſque, ſic et in oratione, firmiſſimum quod-
que ſit primum: dum illud tamen in utroque tenea-
tur, ut ea, quae excellant, ſerventur etiam ad
perorandum: ſi quae erunt mediocria (nam vitio-
ſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam
315 atque in gregem coniiciantur. Hiſce omnibus re-
bus conſideratis, tum denique id, quod primum

eſt dicendum, poſtremum ſoleo cogitare, quo utar exordio. nam ſi quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune.

Principia autem dicendi ſemper cum accurata, 78
et acuta, et inſtructa ſententiis, apta verbis, tum vero cauſarum propria eſſe debent. Prima eſt enim quaſi cognitio et commendatio orationis in principio, quae continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari ſoleo, 316
non equidem iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt: ſed hominem in primis diſertum atque eruditum, Philippum, qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut, quod primum verbum habiturus ſit, neſciat; et ait idem, cum brachium concalefecerit, tum ſe ſolere pugnare; neque attendit, eos ipſos, unde hoc ſimile ducat, illas primas haſtas ita iactare leniter, ut et venuſtati vel maxime ſerviant, et reliquis viribus ſuis conſulant. Neque eſt dubium, 317
quin exordium dicendi vehemens et pugnax non ſaepe eſſe debeat: ſed ſi in ipſo illo gladiatorio vitae certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quae non ad vulnus, ſed ad ſpeciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione exſpectandum, in qua non vis potius, ſed delectatio poſtulatur? Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe univerſum profundat, et quod totum repente evolet. ſic omnia, quae fiunt, quaeque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipſa praetexuit. Haec autem in dicendo 318
non extrinſecus alicunde quaerenda, ſed ex ipſis viſceri-

bus cauſae ſumenda ſunt. idcirco tota cauſa pertentata
atque perſpecta, locis omnibus inventis, atque inſtru-
ctis, conſiderandum eſt, quo principio ſit utendum. ſic
319 et facile reperietur. Sumentur enim ex iis rebus, quae
erunt uberrimae vel in argumentis, vel in iis parti-
bus, ad quas dixi degredi ſaepe oportere. Ita et
momenti aliquid afferent, cum erunt paene ex inti-
ma defenſione deprompta, et apparebit ea non mo-
do non eſſe communia, nec in alias cauſas poſſe
transferri, ſed penitus ex ea cauſa, quae tum aga-
79 tur, effloruiſſe. Omne autem principium aut rei
320 totius, quae agetur, ſignificationem habere debe-
bit, aut aditum ad cauſam et munitionem, aut quod-
dam ornamentum et dignitatem. Sed oportet, ut
aedibus ac templis veſtibula et aditus, ſic cauſis prin-
cipia proportione rerum praeponere. Itaque in
parvis atque in frequentibus cauſis ab ipſa re eſt exor-
321 diri ſaepe commodius. Sed cum erit utendum prin-
cipio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex ad-
verſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur,
ſententias duci licebit. Ex reo, (reos appello, quo-
rum res eſt,) quae ſignificent virum bonum, quae
liberalem, quae calamitoſum, quae miſericordia dig-
num, quae valeant contra falſam criminationem:
322 ex adverſario, iisdem ex locis fere contraria. Ex
re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi praeter opinionem, ſi
immerito, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi nova,
ſi quae reſtitui ſanarique non poſſit: ex iis autem,
apud quos agetur, ut benevolos beneque exiſtiman-
tes efficiamus: quod agendo efficitur melius, quam
rogando. Eſt id quidem in totam orationem con-

fundendum, nec minime in extremam : ſed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. Nam et 323
attentum, monent Graeci, ut principio faciamus iudicem, et docilem; quae ſunt utilia: ſed non principii magis propria, quam reliquarum partium : faciliora etiam in principiis, quod et attenti tum maxime ſunt, cum omnia exſpectant, et dociles magis initiis eſſe poſſunt. Illuſtriora enim ſunt, quae in principiis, quam quae in mediis cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Maxima autem co- 324
pia principiorum ad iudicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in cauſa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, ſed tantum impelli primo iudicem leviter, ut iam inclinato reliqua incumbat oratio. Connexum autem ita ſit 80
principium conſequenti orationi, ut non tanquam 325
citharoedi prooemium affictum aliquod, ſed cohaerens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati ediderunt, ſic ad reliqua tranſeunt, ut audientiam ſibi fieri nolle videantur. Atque eiusmodi illa proluſio debet eſſe, non ut Samnitum, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipſis ſententiis, quibus proluſerunt, vel pugnare poſſint.

Narrare vero rem quod breviter iubent, ſi brevi- 326
tas appellanda eſt, cum verbum nullum redundat, brevis eſt L. Craſſi oratio; ſin tum eſt brevitas, cum tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt, aliquando id opus eſt: ſed ſaepe obeſt vel maxime in narrando, non ſolum quod obſcuritatem affert, ſed

N 2

etiam quod eam virtutem, quae narrationis eſt maxima, ut iucunda, et ad perſuadendum accommo-
327 data ſit, tollit. Ut illa, *Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis*, quam longa eſt narratio! mores adoleſcentis ipſius, et ſervilis percontatio, mors Chryſidis, vultus et forma, et lamentatio ſororis, reliqua, pervarie iucundeque narrantur. Quodſi hanc brevitatem quaeſiſſet,

Effertur, imus: ad ſepulcrum venimus:
In ignem poſita eſt,

his fere decem verbis totum conficere potuiſſet: quamquam hoc ipſum, *Effertur, imus*, conciſum eſt, ita, ut non brevitati ſervitum ſit, ſed magis
328 venuſtati. Quodſi nihil fuiſſet, niſi, *In ignem poſita eſt;* tamen res tota cognoſci facile potuiſſet. Sed et feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis, et interpuncta ſermonibus: et eſt probabilius, quod geſtum eſſe dicas, cum, quemadmodum actum ſit, exponas, et multo apertius ad intelligendum eſt, ſi ſic conſiſtitur aliquando, ac non iſta
329 brevitate percurritur. Apertam enim narrationem tam eſſe oportet, quam cetera: ſed hoc magis in hac elaborandum eſt, quod et difficilius eſt, non eſſe obſcurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: et maiore periculo haec pars orationis obſcura eſt, quam ceterae: vel quia, ſi quo alio in loco eſt dictum quid obſcurius, tantum id perit, quod ita dictum eſt: narratio obſcura totam obcaecat orationem: vel quod alia poſſis,

ſemel ſi obſcurius dixeris, dicere alio loco pla-
nius: narrationis unus eſt in cauſa locus. Erit
autem perſpicua narratio, ſi verbis uſitatis, ſi or-
dine temporum conſervato, ſi non interrupte nar-
rabitur. Sed quando utendum ſit, aut non ſit nar- 81
ratione, id eſt conſilii. neque enim ſi nota res eſt, 330
nec ſi non dubium, quid geſtum ſit, narrari opor-
tet, nec ſi adverſarius narravit; niſi ſi refellemus.
Ac, ſi quando erit narrandum, nec illa, quae ſuſ-
picionem et crimen efficient, contraque nos erunt,
acriter perſequamur, et quidquid poterit, detraha-
mus: ne illud, quod Craſſus, ſi quando fiat, per-
fidia, non ſtultitia fieri putat, ut cauſae noceamus,
accidat. nam ad ſummam totius cauſae pertinet,
caute, an contra, demonſtrata res ſit; quod om-
nis orationis reliquae fons eſt narratio.

Sequitur, ut cauſa ponatur: in quo videndum 331
eſt, quid in controverſiam veniat. Tum ſugge-
renda ſunt firmamenta cauſae coniuncte, et infir-
mandis contrariis, et tuis confirmandis. namque
una in cauſis ratio quaedam eſt eius orationis,
quae ad probandam argumentationem valet. Ea
autem et confirmationem et reprehenſionem quae-
rit: ſed quia neque reprehendi quae contra dicun-
tur, poſſunt, niſi tua confirmes, neque haec con-
firmari, niſi illa reprehendas, idcirco haec et na-
tura, et utilitate, et tractatione coniuncta ſunt.
Omnia autem concludenda plerumque rebus au- 332
gendis, vel inflammando iudice, vel mitigando:
omniaque cum ſuperioribus orationis locis, tum
maxime extremo, ad mentes iudicum quam maxi-

me permovendas, et ad utilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt.

333 Neque ſane iam cauſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea praecepta, quae de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut laudationibus. ſunt enim pleraque communia : ſed tamen ſuadere aliquid, aut diſſuadere, graviſſimae mihi videtur eſſe perſonae. Nam et ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus; et honeſti, et diſerti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione perſuadere
82 poſſit. Atque haec in ſenatu minore apparatu agenda ſunt : ſapiens enim eſt conſilium : multiſque aliis dicendi relinquendus locus. Vitanda etiam ingenii
334 oſtentationis ſuſpicio. Concio capit omnem vim oratoris, et gravitatem, varietatemque deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quam dignitas. nam qui utilitatem putat, non quid maxime velit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, videt. Nemo eſt enim, praeſertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maxime dignitatem : ſed vincit utilitas plerumque, cum ſubeſt ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem poſſe
335 retineri. Controverſia autem inter hominum ſententias, aut in illo eſt, utrum ſit utilius : aut etiam, cum id convenit, certatur, utrum honeſtati potius, an utilitati conſulendum ſit. Quae quia pugnare ſaepe inter ſe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, pecuniae, vectigalium, praeſidii militum, [utilitates] ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda

contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, maiorum exempla, quae erunt vel cum periculo glorioſa, colliget; poſteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe coniunctam. Sed 336
quid fieri poſſit, aut non poſſit, quidque etiam ſit neceſſe, aut non ſit, in utraque re maxime eſt quaerendum. Inciditur enim omnis iam deliberatio, ſi intelligitur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas affertur: et qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad conſilium autem de 337
republica dandum, caput eſt, noſſe rempublicam: ad dicendum vero probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſaepe mutandum. Et quamquam una fere vis eſt eloquentiae, tamen quia ſumma dignitas eſt populi, graviſſima cauſa reipublicae, maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam et illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; ſaepe etiam a temeritate, iracundia, ſpe, iniuria, invidia, crudelitate revocandos. Fit au- 83
tem, ut, quia maxima quaſi oratori ſcena videa- 338
tur concionis, natura ipſa ad ornatius dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quandam talem, ut quemadmodum tibicen ſine tibiis canere, ſic orator, ſine multitudine audiente, eloquens eſſe non poſſit. Et cum ſint populares multi 339

variiqne lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quae aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſpere, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordide, ſi quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur; aut hominum offenſione, vel invidia, quae aut iuſta eſt, aut ex criminatione atque fama; aut res ſi diſplicet; aut ſi eſt in aliquo motu ſuae cupiditatis aut metus multitudo. Hiſque quatuor cauſis totidem medicinae opponuntur: tum obiurgatio, ſi eſt auctoritas: tum admonitio, quaſi lenior obiurgatio: tum promiſſio, ſi audierint, probaturos: tum deprecatio, quod eſt infimum,
340 ſed nonnunquam utile. Nullo autem loco plus facetiae proſunt, et celeritas, et breve aliquod dictum, nec ſine dignitate, et cum lepore. Nihil enim tam facile, quam multitudo, a triſtitia, et ſaepe ab acerbitate, commode, ac breviter, et acute, et hilare dicto deducitur.

84 Expoſui fere, ut potui, vobis in utroque genere cauſarum quae ſequi ſolerem, quae fugere, quae ſpectare, quaque omnino in cauſis ratione
341 verſari. Nec illud tertium laudationum genus eſt difficile, quod ego initio quaſi a praeceptis noſtris ſecreveram: ſed et quia multa ſunt orationum genera, et graviora, et maioris copiae, de quibus nemo fere praeciperet, et quod nos laudationibus non ita multum uti ſoleremus, totum hunc ſegregabam locum. Ipſi enim Graeci, magis legendi, et delectationis, aut hominis alicuius ornandi, quam utilitatis huius forenſis cauſa, laudationes ſcriptitaverunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles,

Ariſtides, Ageſilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, aliique laudantur: noſtrae laudationes, quibus in foro utimur, aut teſtimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quae ad orationis laudem minime accommodata eſt. Sed tamen, quoniam eſt utendum aliquando, nonnunquam etiam ſcribendum, velut P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripſit C. Laelius, vel ut noſmetipſi, ornandi cauſa, Graecorum more, ſi quos velimus, laudare poſſimus; ſit a nobis quoque tractatus is locus. Perſpicuum eſt igitur, alia eſſe in homine 342
optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiae, ceteraque quae fortuna det, aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe veram laudem; quae deberi virtuti uni putatur: ſed tamen, quod ipſa virtus in earum rerum uſu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus haec ſunt naturae et fortunae bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe praetuliſſe aliis propter abundantiam fortunae; ut opes et copiae non ſuperbiae videantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem et materiam dediſſe. Virtus autem, quae eſt per ſe ipſa 343
laudabilis, et ſine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures partes; quarum alia eſt ad laudationem aptior. Sunt enim aliae virtutes, quae videntur in moribus hominum, et quadam comitate ac beneficentia poſitae: aliae, quae in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore.

Nam clementia, iuſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda eſt auditu
344 in laudationibus: omnes enim hae virtutes non tam ipſis, qui eas in ſe habent, quam generi hominum, fructuoſae putantur. Sapientia et magnitudo animi, qua omnes res humanae tenues et pro nihilo putantur: et in excogitando vis quaedam ingenii, et ipſa eloquentia, admirationis habet non minus, iucunditatis minus: ipſos enim magis videtur, quos laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri. Sed tamen in laudando iungenda ſunt etiam haec genera virtutum. ferunt enim aures hominum, cum illa, quae iucunda, et grata, tum etiam illa, quae mirabilia
85 ſunt in virtute, laudari. Et quoniam ſingularum
345 virtutum ſunt certa quaedam officia ac munera, et ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iuſtitiae, quid cum fide, quid cum aequabilitate, quid cum eiuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in ceteris res geſtae ad cuiuſque virtutis genus, et vim, et no-
346 men accommodabuntur. Gratiſſima autem laus eorum factorum habetur, quae ſuſcepta videntur a viris fortibus ſine emolumento ac praemio: quae vero etiam cum labore et periculo ipſorum, haec habent uberrimam copiam ad laudandum; quod et dici ornatiſſime poſſunt, et audiri facillime. Ea enim denique virtus eſſe videtur praeſtantis viri, quae eſt fructuoſa aliis, ipſi autem laborioſa, aut periculoſa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, et admirabilis videri ſolet, tuliſſe caſus ſa-

pienter adverſos, non fractum eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem. Neque tamen 347
illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis praemia, res geſtae, iudiciis hominum comprobatae: in quibus etiam felicitatem ipſam, deorum immortalium iudicio tribui, laudationis eſt. Sumendae autem res erunt aut magnitudine praeſtabiles, aut novitate primae, aut genere ipſo ſingulares. neque enim parvae, neque uſitatae, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignae videri ſolent. Eſt etiam cum ceteris praeſtantibus viris 348
comparatio in laudatione praeclara. De quo genere libitum eſt mihi paulo plura, quam oſtenderam, dicere, non tam propter uſum forenſem, qui eſt a me in omni hoc ſermone tractatus, quam ut hoc videretis, ſi laudationes eſſent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam. Iam vituperandi praecepta 349
contrariis ex vitiis ſumenda eſſe perſpicuum eſt. ſimul eſt illud ante oculos, nec bonum virum proprie et copioſe laudari, ſine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, ſine vitiorum cognitione, ſatis inſignite atque aſpere poſſe. Atque his locis et laudandi et vituperandi ſaepe nobis eſt utendum in omni genere cauſarum.

Habetis, de inveniendis rebus, diſponendiſque 350
quid ſentiam. adiungam etiam de memoria, ut labore Craſſum levem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus haec exornentur. Perge vero, inquit Craſſus. libenter 86

enim te cognitum iam artificem, aliquandoque e-
volutum illis integumentis diſſimulationis tuae, nu-
datumque perſpicio: et quod mihi nihil, aut quod
non multum relinquis, percommode facis, eſtque
351 mihi gratum. Iam iſtuc quantum tibi ego reli-
querim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate. Si
enim vere agere volueris, omnia tibi relinquo. ſin
diſſimulare, tu quemadmodum his ſatisfacias, vi-
deris. Sed, ut ad rem redeam, non ſum tanto e-
go, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit,
ut oblivionis artem, quam memoriae, malim: gra-
tiamque habeo Simonidi illi Ceo, quem primum
352 ferunt artem memoriae protuliſſe. Dicunt enim,
cum coenaret Crannone in Theſſalia Simonides apud
Scopam, fortunatum hominem, et nobilem, ceci-
niſſetque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in
quo multa ornandi cauſa, poetarum more, in Ca-
ſtorem ſcripta et Pollucem fuiſſent, nimis illum ſor-
dide Simonidi dixiſſe, ſe dimidium eius ei, quod
pactus eſſet, pro illo carmine, daturum; reliquum
a ſuis Tyndaridis, quos aeque laudaſſet, peteret,
353 ſi ei videretur. Paulo poſt eſſe ferunt nuntiatum Si-
monidi, ut prodiret: iuvenes ſtare ad ianuam duos
quosdam, qui eum magnopere evocarent: ſurrexiſ-
ſe illum, prodiſſe, vidiſſe neminem. hoc interim
ſpatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, con-
cidiſſe: ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interiiſſe.
quos cum humare vellent ſui, neque poſſent ob-
tritos internoſcere ullo modo: Simonides dicitur ex
eo, quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cu-
buiſſet, demonſtrator uniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe.

Hac tum re admonitus inveniſſe fertur, ordinem
eſſe maxime, qui memoriae lumen afferret. Itaque 354
iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos eſſe
capiendos, et ea, quae memoria tenere vellent, ef-
fingenda animo, atque in his locis collocanda; ſic
fore, ut ordinem rerum locorum ordo conſer-
varet: res autem ipſas rerum effigies notaret, at-
que ut locis pro cera, ſimulacris pro literis utere-
mur. Qui ſit autem oratori memoriae fructus, 87
quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? 355
tenere quae didiceris in accipienda cauſa, quae ipſe
cogitaris? omnes fixas eſſe in animo ſententias?
omnem deſcriptum verborum apparatum? ita au-
dire vel eum, unde diſcas, vel eum, cui reſpon-
dendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas ora-
tionem, ſed in animo videantur inſcribere? Itaque
ſoli, qui memoria vigent, ſciunt, quid, et quate-
nus, et quomodo dicturi ſint, quid reſponderint,
quid ſuperſit: iidemque multa ex aliis cauſis aliquan-
do a ſe acta, multa ab aliis audita meminerunt. Qua- 356
re confiteor equidem, huius boni, naturam eſſe prin-
cipem, ſicut earum rerum, de quibus ante locutus
ſum, omnium: ſed haec ars tota dicendi, ſive ar-
tis imago quaedam eſt et ſimilitudo, habet hanc vim,
non ut totum aliquid, cuius in ingeniis noſtris pars
nulla ſit, pariat et procreet, verum ut ea, quae
ſunt orta iam in nobis et procreata, educet atque
confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria 357
fere quiſquam eſt, ut, non diſpoſitis notatiſque re-
bus, ordinem verborum aut ſententiarum complec-
tatur: neque vero tam hebeti, ut nihil hac conſue-

tudine et exercitatione adiuvetur. Vidit enim hoc
prudenter ſive Simonides, ſive alius quis invenit,
ea maxime animis affigi noſtris, quae eſſent a ſen-
ſu tradita atque impreſſa: acerrimum autem ex om-
nibus noſtris ſenſibus eſſe ſenſum videndi: quare fa-
cillime animo teneri poſſe ea, quae perciperentur
auribus aut cogitatione, ſi etiam oculorum commen-
datione animis traderentur; ut res caecas, et ab
adſpectus iudicio remotas, conformatio quaedam,
et imago, et figura ita notaret, ut ea, quae cogi-
tando complecti non poſſemus, intuendo quaſi te-
358 neremus. His autem formis atque corporibus, ſicut
omnibus, quae ſub adſpectum veniunt, admone-
tur memoria noſtra atque excitatur: ſed locis
opus eſt. etenim corpus intelligi ſine loco non
poteſt. quare ne in re nota et pervulgata multus
et inſolens ſim, locis eſt utendum multis, illuſtri-
bus, explicatis, modicis intervallis; imaginibus
autem agentibus, acribus, inſignitis, quae oc-
currere, celeriterque percutere animum poſſint.
Quam facultatem et exercitatio dabit, ex qua con-
ſuetudo gignitur, et ſimilium verborum converſa
et immutata caſibus, aut traducta ex parte ad ge-
nus notatio, et unius verbi imagine, totius ſenten-
tiae informatio, pictoris cuiusdam ſummi ratione
88 et modo, formarum varietate locos diſtinguentis. Sed
359 verborum memoria, quae minus eſt nobis neceſſa-
ria, maiore imaginum varietate diſtinguitur. multa
enim ſunt verba, quae, quaſi articuli, connectunt
membra orationis, quae formari ſimilitudine nul-
la poſſunt: eorum ſingendae nobis ſunt imagines,

quibus ſemper utamur. Rerum memoria propria eſt
oratoris: eam ſingulis perſonis bene poſitis notare
poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis
comprehendamus. Neque verum eſt, quod ab in- 360
ertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pon-
dere, et obſcurari etiam id, quod per ſe natura
tenere potuiſſet. Vidi enim ego ſummos homines,
et divina prope memoria, Athenis Charmadam;
in Aſia, quem vivere hodie aiunt, Scepſium Me-
trodorum; quorum uterque tanquam literis in cera,
ſic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet,
quae meminiſſe vellet, perſcribere. Quare hac exer-
citatione non eruenda memoria eſt, ſi eſt nulla
naturalis: ſed certe, ſi latet, evocanda eſt.

Habetis ſermonem bene longum hominis, uti- 361
nam non impudentis: illud quidem certe non nimis
verecundi; qui quidem, tum te, Catule, tum e-
tiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam
multa dixerim. nam iſtorum aetas minus me fortaſſe
movere debuit. ſed mihi ignoſcetis profecto, ſi mo-
do, quae cauſa me ad hanc inſolitam mihi loqua-
citatem impulerit, acceperitis. Nos vero, inquit 89
Catulus, (etenim pro me hoc, et pro meo fratre 362
reſpondeo,) non modo tibi ignoſcimus, ſed te di-
ligimus, magnamque tibi habemus gratiam: et cum
humanitatem et facilitatem agnoſcimus tuam, tum
admiramur iſtam ſcientiam, et copiam. Equidem
etiam hoc me aſſecutum puto, quod magno ſum
levatus errore, et illa admiratione liberatus, quod
multis cum aliis ſemper admirari ſolebam, unde eſ-
ſet illa tanta tua in cauſis divinitas. nec enim te

iſta attigiſſe arbitrabar, quae diligentiſſime cognoſſe,
et undique collegiſſe, uſuque doctum partim cor-
363 rexiſſe video, partim comprobaſſe. Neque eo minus
eloquentiam tuam, et multo magis virtutem et dili-
gentiam admiror, et ſimul gaudeo, iudicium animi
mei comprobari, quod ſemper ſtatui, neminem ſa-
pientiae laudem et eloquentiae ſine ſummo ſtudio,
et labore, et doctrina, conſequi poſſe. Sed tamen
quidnam eſt id, quod dixiſti, fore, ut tibi ignoſce-
remus, ſi cognoſſemus, quae te cauſa in ſermonem
impuliſſet? Quae eſt enim alia cauſa, niſi quod no-
bis et horum adoleſcentium ſtudio, qui te attentiſſi-
364 me audierunt, morem gerere voluiſti? Tum ille,
Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo vo-
lui, quem ego paulo ſciebam, vel pudentius, vel
invitius, (nolo enim dicere de tam ſuavi homine fa-
ſtidioſius,) ad hoc genus ſermonis accedere. Quid
enim poterit dicere? conſularem ſe eſſe hominem
et cenſorium? eadem noſtra cauſa eſt. An aetatem
afferet? quadriennio minor eſt. An ſe neſcire? quae
ego ſero, quae curſim arripui, quae ſubſicivis ope-
ris, (ut aiunt,) iſte a puero, ſummo ſtudio, ſummis
doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo
fuit. etenim me dicentem qui audierit, nemo un-
quam tam ſui deſpiciens fuit, quin ſperaret aut me-
lius, aut eodem modo ſe poſſe dicere: Craſſo di-
cente, nemo tam arrogans, qui ſimiliter ſe unquam
dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra
hi tales viri venerint, te aliquando, Craſſe, audia-
mus. Tum ille, Ut ita iſta eſſe concedam, inquit,
365 Antoni, quae ſunt longe ſecus, quid mihi tu tan-

dem hodie, aut cuiquam homini, quod dici poſſit, reliquiſti? Dicam enim vere, amiciſſimi homines, quod ſentio: ſaepe ego doctos homines, quid dico ſaepe? immo nonnunquam: ſaepe enim, qui potui, qui puer in forum venerim, neque inde unquam diutius, quam quaeſtor abfuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, et Athenis cum eſſem, doctiſſimos viros, et in Aſia iſtum ipſum Scepſium Metrodorum, cum de his ipſis rebus diſputaret. neque vero mihi quiſquam copioſius unquam viſus eſt, neque ſubtilius in hoc genere dicendi, quam iſte hodie, eſſe verſatus. quod ſi eſſet aliter, et aliquid intelligerem ab Antonio praetermiſſum: non eſſem tam inurbanus, ac paene inhumanus, uti eo gravarer, quod vos cupere ſentirem. Tum Sulpi- 366
cius, An ergo, inquit, oblitus es, Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe inſtrumentum oratoris exponeret, tibi eius diſtinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permiſit, inquit, ut et partes faceret, et, utram vellet, prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi coniuncte eſt viſus de utraque re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipſum invenit. Verba igitur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumſit. Tum Caeſar, Si, quod dif- 367
ficilius eſt, id tibi reliquit; eſt nobis, inquit, cauſa, cur te audire cupiamus: ſin, quod facilius; tibi cauſa non eſt, cur recuſes. Et Catulus, Quid, quod dixiſti, inquit, Craſſe, ſi hic hodie apud te mane-

remus, te morem nobis eſſe geſturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem tibi, inquit, Craſſe, concedere: ſed vide, ne quid Catulus attulerit religionis. opus hoc cenſorium eſt. id autem committere, vide quam ſit homini turpe cenſorio. Agite vero, ille inquit, ut vultis. ſed nunc quidem, quoniam id temporis eſt, ſurgendum cenſeo, et requieſcendum; poſt meridiem, ſi ita vobis eſt commodum, loquemur aliquid, niſi forte in craſtinum differre mavultis. Omnes ſe vel ſtatim, vel, ſi ipſe poſt meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE

LIBER III.

1 INſtituenti mihi, Quinte frater, eum ſermonem
1 referre, et mandare huic tertio libro, quem poſt Antonii diſputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſane recordatio veterem animi curam moleſtiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Craſſi, morte exſtincta ſubita eſt, vix diebus decem poſt eum
2 diem, qui hoc et ſuperiore libro continetur. Ut

enim Romam rediit extremo ſcenicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quae ferebatur habita eſſe in concione a Philippo; quem dixiſſe conſtabat, *videndum ſibi aliud eſſe conſilium; illo ſenatu ſe rempublicam gerere non poſſe:* mane idibus Septembris et ille et ſenatus frequens vocatu Druſi in curiam venit. Ibi cum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, retulit ad ſenatum de illo ipſo, quod conſul in eum ordinem tam graviter in concione eſſet invectus. Hic, 3
ut ſaepe inter homines ſapientiſſimos conſtare vidi, quamquam hoc Craſſo, cum aliquid accuratius dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, ut nunquam dixiſſe melius putaretur, tamen omnium conſenſu ſic eſſe tum iudicatum audivi, ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum. Deploravit enim caſum atque orbitatem ſenatus: cuius ordinis a conſule, qui quaſi parens bonus, aut tutor fidelis eſſe deberet, tanquam ab aliquo nefario praedone diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero eſſe mirandum, ſi, cum ſuis conſiliis rempublicam profligaſſet, conſilium ſenatus a republica repudiaret. Hic cum 4
homini et vehementi, et diſerto, et in primis forti ad reſiſtendum, Philippo, quaſi quasdam verborum faces admoviſſet, non tulit ille, et graviter exarſit, pignoribuſque ablatis Craſſum inſtituit coercere. Quo quidem ipſo in loco multa a Craſſo divinitus dicta efferebantur, cum ſibi illum conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet. *An tu, quum omnem auctoritatem univerſi ordinis*

pro pignore putaris, eamque in conſpectu populi Rom. concideris; me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi illa ſunt concidenda, ſi Craſſum vis coercere: haec tibi eſt excidenda lingua: qua vel evulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea re-
2 *futabit.* Permulta tum vehementiſſima contentione
5 animi, ingenii, virium, ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamque eam, quam ſenatus frequens ſecutus eſt ornatiſſimis et graviſſimis verbis, *Ut populo Romano ſatisfieret, nunquam ſenatus neque conſilium reipublicae, neque fidem defuiſſe*, ab eo dictam: et eundem (id quod in auctoritatibus
6 praeſcriptis exſtat) ſcribendo adfuiſſe. Illa tanquam cycnea fuit divini hominis vox et oratio, quam quaſi exſpectantes, poſt eius interitum veniebamus in curiam, ut veſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremum inſtitiſſet, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo cum cohorruiſſet, cum febri domum rediit,
7 dieque ſeptimo lateris dolore conſumtus eſt. O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, et inanes noſtras contentiones! quae in medio ſpatio saepe franguntur, et corruunt, et ante, in ipſo curſu, obruuntur, quam portum conſpicere potuerunt. Nam, quamdiu Craſſi fuit ambitionis labore vita diſtricta, tamdiu privatis magis officiis et ingenii laude floruit, quam fructu amplitudinis, aut reipublicae dignitate. Qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium conceſſu ad ſummam auctoritatem dabat, is eius

omnem ſpem atque omnia vitae conſilia morte
pervertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum pa- 8
triae, grave bonis omnibus, ſed ii tamen rempub-
licam caſus ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L.
Craſſo a diis immortalibus vita, ſed donata mors
eſſe videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam,
non ardentem invidia ſenatum, non ſceleris ne-
farii principes civitatis reos, non luctum filiae,
non exſilium generi, non acerbiſſimam C. Marii
fugam, non illam poſt reditum eius caedem om-
nium crudeliſſimam, non denique in omni genere
deformatam eam civitatem, in qua ipſe florentiſ-
ſima multum omnibus gloria praeſtitiſſet.

Sed quoniam attigi cogitatione vim varietatem- 3
que fortunae, non vagabitur oratio mea longius, 9
atque eis fere ipſis definietur viris, qui hoc ſer-
mone, quem referre coepimus, continentur. Quis
enim non iure beatam L. Craſſi mortem illam,
quae eſt a multis ſaepe defleta, dixerit, cum ho-
rum ipſorum ſit, qui tum cum illo poſtremum
fere collocuti ſunt, eventum recordatus? Tene-
mus enim memoria, Q. Catulum, virum omni
laude praeſtantem, cum ſibi non incolumem for-
tunam, ſed exſilium et fugam deprecaretur, eſſe
coactum, ut vita ſe ipſe privaret. Iam M. Anto- 10
nii in his ipſis roſtris, in quibus ille rempubli-
cam conſtantiſſime conſul defenderat, quaeque
cenſor imperatoriis manubiis ornarat, poſitum ca-
put illud fuit, a quo erant multorum civium ca-
pita ſervata. Neque vero longe ab eo C. Iulii
caput, hoſpitis Etruſci ſcelere proditum, cum L.

Iulii fratris capite iacuit, ut ille, qui haec non vidit, et vixiſſe cum republica pariter, et cum illa ſimul exſtinctus eſſe videatur. Neque enim propinquum ſuum, maximi animi virum, P. Craſſum, ſuapte interfectum manu, neque collegae ſui, pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtae reſperſum eſſe vidit: cui moerori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet.
11 Non vidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe dicarant, horribiles miſeroſque caſus. Ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus eſt e civitate. Sulpicius autem, qui in eadem invidiae flamma fuiſſet, quibuſcum privatus coniunctiſſime vixerat, hos in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem ad ſummam gloriam eloquentiae floreſcenti, ferro erepta vita eſt, et poena temeritatis non ſine magno reipublicae malo conſtituta.
12 Ego vero te, Craſſe, cum vitae flore, tum mortis opportunitate, divino conſilio et ortum, et exſtinctum eſſe arbitror. nam tibi aut, pro virtute animi conſtantiaque tua, civilis ferri ſubeunda fuit crudelitas, aut, ſi qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicaſſet, eadem eſſe te funerum patriae ſpectatorem coegiſſet: neque ſolum tibi improborum dominatus, ſed etiam propter admiſſam civium caedem, bonorum victoria
4 moerori fuiſſet. Mihi quidem, Quinte frater, et

eorum caſus, de quibus ante dixi, et ea, quae 13
noſmetipſi ob amorem in rempublicam incredibilem et ſingularem pertulimus ac ſenſimus, cogitanti, ſententia ſaepe tua vera ac ſapiens videri ſolet, qui propter tot, tantos, tamque praecipites caſus clariſſimorum hominum atque optimorum virorum, me ſemper ab omni contentione ac dimicatione revocaſti. Sed quoniam haec 14
iam neque in integro nobis eſſe poſſunt, et ſummi labores noſtri, magna compenſati gloria, mitigantur; pergamus ad ea ſolatia, quae non modo ſedatis moleſtiis, iucunda, ſed etiam haerentibus, ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemque L. Craſſi reliquum, ac paene poſtremum memoriae prodamus: atque ei, etſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio, meritam gratiam debitamque referamus. Neque enim quisquam 15
noſtrum, cum libros Platonis mirabiliter ſcriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa ſcripta ſunt divinitus, tamen maius quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur. Quod item nos poſtulamus non a te quidem, qui nobis omnia ſumma tribuis, ſed a ceteris, qui haec in manus ſument, ut maius quiddam de L. Craſſo, quam quantum a nobis exprimetur, ſuſpicentur. Nos enim, qui ipſi ſermoni 16
non interfuiſſemus, et quibus C. Cotta tantummodo locos ac ſententias huius diſputationis tradidiſſet, (quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus,) idipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. Quodſi quis erit, qui

ductus opinione vulgi, aut Antonium ieiuniorem, aut Craſſum pleniorem fuiſſe putet, quam quomodo a nobis uterque inductus eſt, is erit ex iis, qui aut illos non audierint, aut iudicare non poſſint. Nam fuit uterque (ut expoſui àntea) cum ſtudio atque ingenio et doctrina praeſtans omnibus, tum in ſuo genere perfectus, ut neque in Antonio deeſſet hic ornatus orationis, neque in Craſſo redundaret.

5 Ut igitur ante meridiem diſceſſerunt, paululum-
17 que requierunt, in primis hoc a ſe Cotta animadverſum eſſe dicebat, omne illud tempus meridianum Craſſum in acerrima atque attentiſſima cogitatione poſuiſſe, ſeſeque, qui vultum eius, cum ei dicendum eſſet, obtutumque oculorum in cogitando probe noſſet, atque in maximis cauſis ſaepe vidiſſet, tum dedita opera, quieſcentibus aliis, in eam exhedram veniſſe, in qua Craſſus lectulo poſito recubuiſſet, quumque eum in cogitatione defixum eſſe ſenſiſſet, ſtatim receſſiſſe, atque in eo ſilentio duas horas fere eſſe conſumtas. Deinde quum omnes, inclinato iam in pomeridianum tempus die, veniſſent ad Craſſum, Quid eſt, Craſſe, inquit Iulius, imuſne ſeſſum?
18 etſi admonitum venimus te, non flagitatum. Tum Craſſus, An me tam impudentem eſſe exiſtimatis, ut vobis hoc praeſertim munus putem diutius poſſe debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media ſilva placet? Eſt enim is maxime et opacus, et frigidus. Sane, inquit Craſſus. etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inop-

portuna ſermoni. Cum placuiſſet idem ceteris,
in ſilvam venitur, et ibi magna cum audiendi
exſpectatione conſiditur.

Tum Craſſus, Cum auctoritas atque amicitia 19
veſtra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi
in optima mea cauſa libertatem recuſandi: quam-
quam in partienda diſputatione noſtra, cum ſibi
de iis, quae dici ab oratore oporteret, ſumeret,
mihi autem relinqueret, ut explicarem, quem-
admodum illa ornari oporteret; ea diviſit, quae
ſeiuncta eſſe non poſſunt. Nam cum omnis ex
re atque verbis conſtet oratio; neque verba ſe-
dem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris, neque
res lumen, ſi verba ſemoveris. Ac mihi quidem 20
veteres illi, maius quiddam animo complexi,
multo plus etiam vidiſſe videntur, quam quan-
tum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt:
qui omnia haec, quae ſupra et ſubter, unum
eſſe, et una vi atque una conſenſione naturae
conſtricta eſſe dixerunt. Nullum eſt enim genus
rerum, quod aut avulſum a ceteris per ſeip-
ſum conſtare, aut, quo cetera ſi careant, vim ſuam
atque aeternitatem conſervare poſſint. Sed ſi haec 6
maior eſſe ratio videtur, quam ut hominum poſſit 21
ſenſu aut cogitatione comprehendi: eſt etiam illa
Platonis vera, et tibi, Catule, certe non inaudita
vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum et hu-
manarum artium uno quodam ſocietatis vinculo
contineri. ubi enim perſpecta vis eſt rationis eius,
qua cauſae rerum atque exitus cognoſcuntur, mi-
rus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum

22 concentuſque reperitur. Sed ſi hoc quoque videtur
eſſe altius, quam ut id nos humi ſtrati ſuſpicere
poſſimus, illud certe tamen, quod amplexi ſumus,
quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe et tenere
debemus. Una eſt enim, quod et ego heſterna die
dixi, et aliquot locis antemeridiano ſermone ſig-
nificavit Antonius, eloquentia, quaſcunque in oras
23 diſputationis regioneſve delata eſt. Nam ſive de
coeli natura loquitur, ſive de terrae, ſive de di-
vina vi, ſive de humana, ſive ex inferiore loco, ſive
ex aequo, ſive ex ſuperiore, ſive ut impellat ho-
mines, ſive ut doceat, ſive ut deterreat, ſive ut conci-
tet, ſive ut reflectat, ſive ut incendat, ſive ut leniat,
ſive ad paucos, ſive ad multos, ſive inter alienos, ſive
cum ſuis, ſive ſecum, rivis eſt diducta oratio,
non fontibus; et, quocunque ingreditur, eodem
24 eſt inſtructu ornatuque comitata. Sed quoniam
oppreſſi iam ſumus opinionibus non modo vulgi,
verum etiam hominum leviter eruditorum, qui,
quae complecti tota nequeunt, haec facilius divulſa,
et quaſi diſcerpta contrectant; et qui, tanquam ab ani-
mo corpus, ſic a ſententiis verba ſeiungunt, quorum
ſine interitu fieri neutrum poteſt; non ſuſcipiam
oratione mea plus, quam mihi imponitur. tantum
ſignificabo brevi, neque verborum ornatum in-
veniri poſſe non partitis expreſſiſque ſententiis, neque
eſſe ullam ſententiam illuſtrem ſine luce verborum.
25 Sed priuſquam illa conor attingere, quibus ora-
tionem ornari, atque illuminari putem, proponam
breviter, quid ſentiam de univerſo genere dicendi.
7 Natura nulla eſt, ut mihi videtur, quae non ha-

beat in ſuo genere res complures diſſimiles inter ſe,
quae tamen conſimili laude dignentur. Nam et auri-
bus multa percipimus, quae, etſi nos vocibus de-
lectant, tamen ita ſunt varia ſaepe, ut id, quod
proximum audias, iucundiſſimum eſſe videatur:
et oculis colliguntur paene innumerabiles volupta-
tes, quae nos ita capiunt, ut unum ſenſum diſſi-
mili genere delectent: et reliquos ſenſus voluptates
oblectant diſpares, ut ſit difficile iudicium excellen-
tis maxime ſuavitatis. At hoc idem, quod eſt in 26
naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Una
fingendi eſt ars, in qua praeſtantes fuerunt Myro,
Polycletus, Lyſippus; qui omnes inter ſe diſſimi-
les fuerunt; ſed ita tamen, ut neminem ſui velis
eſſe diſſimilem. Una eſt ars ratioque picturae, diſ-
ſimillimique tamen inter ſe Zeuxis, Aglaophon,
Apelles: neque eorum quiſquam eſt, cui quidquam
in arte ſua deeſſe videatur. Et, ſi hoc in his quaſi
mutis artibus eſt mirandum, et tamen verum:
quanto admirabilius in oratione atque in lingua?
quae cum in iisdem ſententiis verbiſque verſetur,
ſummas habet diſſimilitudines; non ſic, ut alii vi-
tuperandi ſint, ſed ut ii, quos conſtet eſſe lau-
dandos, in diſpari tamen genere laudentur. Atque 27
id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxi-
ma cognatio cum oratoribus, quam ſint inter ſeſe
Ennius, Pacuvius, Acciuſque diſſimiles; quam a-
pud Graecos Aeſchylus, Sophocles, Euripides,
quamquam omnibus par paene laus in diſſimili ſcri-
bendi genere tribuatur. Adſpicite nunc eos ho- 28
mines atque intuemini, quorum de facultate quae-

rimus, quid interſit inter oratorum ſtudia atque na-
turas. Suavitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias,
acumen Hyperides, ſonitum Aeſchines, vim De-
moſthenes habuit. quis eorum non egregius? ta-
men quis cuiuſquam niſi ſui ſimilis? Gravitatem A-
fricanus, lenitatem Laelius, aſperitatem Galba, pro-
fluens quiddam habuit Carbo et canorum. quis ho-
rum non princeps temporibus illis fuit? et ſuo ta-
8 men quiſque in genere princeps. Sed quid ego ve-
29 tera conquiram, cum mihi liceat uti praeſentibus
exemplis atque vivis? Quid iucundius auribus no-
ſtris unquam accidit huius oratione Catuli? quae eſt
pura ſic, ut Latine loqui paene ſolus videatur; ſic
autem gravis, ut in ſingulari dignitate omnis tamen
adſit humanitas ac lepos. Quid multa? iſtum au-
diens equidem ſic iudicare ſoleo, quidquid aut ad-
dideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitioſius et
30 deterius futurum. Quid noſter hic Caeſar? nonne
novam quandam rationem attulit orationis, et di-
cendi genus induxit prope ſingulare? Quis umquam
res, praeter hunc, tragicas paene comice, triſtes
remiſſe, ſeveras hilare, forenſes ſcenica prope ve-
nuſtate tractavit; atque ita, ut neque iocus magni-
tudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis
31 minueretur? Ecce praeſentes duo prope aequales
Sulpicius et Cotta. quid tam inter ſe diſſimile?
quid tam in ſuo genere praeſtans? limatus alter et
ſubtilis, rem explicans propriis aptiſque verbis. hae-
ret in cauſa ſemper, et, quid iudici probandum ſit,
cum acutiſſime vidit, omiſſis ceteris argumentis,
in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius au-

tem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima et
maxima voce, ſumma contentione corporis, et dig-
nitate motus, verborum quoque ea gravitate et co-
pia eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſſimus a natu-
ra eſſe videatur. Ad noſmetipſos iam revertor: 9
(quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum 32
ſermonibus quaſi in aliquod contentionis iudicium
vocaremur) quid tam diſſimile, quam ego in di-
cendo et Antonius? cum ille is ſit orator, ut nihil
eo poſſit eſſe praeſtantius; ego autem, quamquam
memet mei poenitet, cum hoc maxime tamen in
comparatione coniungar. Videtiſne, genus hoc
quod ſit Antonii? forte, vehemens, commotum
in agendo, praemunitum et ex omni parte cauſae
ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque
re commorans, honeſte cedens, acriter inſequens,
terrens, ſupplicans, ſumma orationis varietate, nul-
la noſtrarum aurium ſatietate. Nos autem, quicun- 33
que in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in nu-
mero vobis videmur) certe tamen ab huius multum
genere diſtamus: quod quale ſit, non eſt meum di-
cere, propterea quod minime ſibi quiſque notus eſt,
et difficillime de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſi-
militudo intelligi poteſt, et ex motus mei medio-
critate, et ex eo, quod, quibus veſtigiis primum in-
ſtiti, in iis fere ſoleo perorare; et quod aliquanto
me maior in verbis, quam in ſententiis eligendis la-
bor et cura torquet, verentem, ne, ſi paulo ob-
ſoletior fuerit oratio, non digna exſpectatione et
ſilentio fuiſſe videatur. Quodſi in nobis, qui adſu- 34
mus, tantae diſſimilitudines, tam certae res cuiuſque

40 loquamur, non ſolum videndum eſt, ut et verba
efferamus ea, quae nemo iure reprehendat; et ea
ſic et caſibus, et temporibus, et genere, et nume-
ro conſervemus, ut ne quid perturbatum, ac diſcre-
pans, aut praepoſterum ſit: ſed etiam lingua, et
41 ſpiritus, et vocis ſonus eſt ipſe moderandus. No-
lo exprimi literas putidius, nolo obſcurari negli-
gentius; nolo verba exiliter exanimata exire, nolo
inflata, et quaſi anhelata gravius. nam de voce non-
dum ea dico, quae ſunt actionis; ſed hoc, quod
mihi cum ſermone quaſi coniunctum videtur. Sunt
enim certa vitia, quae nemo eſt, quin effugere
cupiat; mollis vox, ut muliebris, aut quaſi extra
modum abſona atque abſurda. Eſt autem vitium,
42 quod nonnulli de induſtria conſectantur. Ruſtica
vox et agreſtis quoſdam delectat, quo magis anti-
quitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere videa-
tur: ut tuus, Catule, ſodalis, L. Cotta, gaudere
mihi videtur gravitate linguae, ſonoque vocis agre-
ſti, et illud, quod loquitur, priſcum viſum iri pu-
tat, ſi plane fuerit ruſticanum. Me autem tuus ſo-
nus et ſuavitas iſta delectat; omitto verborum,
quamquam eſt caput; verum id affert ratio, docent
literae, confirmat conſuetudo et legendi et loquen-
di; ſed hanc dico ſuavitatem, quae exit ex ore:
quae quidem, ut apud Graecos, Atticorum, ſic,
in Latino ſermone, huius eſt urbis maxime propria.
43 Athenis iam diu doctrina ipſorum Athenienſium in-
teriit, domicilium tantum in illa urbe remanet ſtu-
diorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur,
capti quodammodo nomine urbis et auctoritate:

eruditiſſimos homines Aſiaticos quivis Athe-
s indoctus, non verbis, ſed ſono vocis, nec
ene, quam ſuaviter loquendo, facile ſupe-
Noſtri minus ſtudent literis, quam Latini.
ex iſtis, quos noſtis, urbanis, in quibus
ıum eſt literarum, nemo eſt, quin literatiſſi-
togatorum omnium, Q. Valerium Soranum,
te vocis atque ipſo oris preſſu et ſono facile
t. Quare cum ſit quaedam certa vox Roma- 12
neris urbiſque propria, in qua nihil offendi, 44
diſplicere, nihil animadverti poſſit, nihil ſo-
aut olere peregrinum; hanc ſequamur: neque
ruſticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam
ntiam fugere diſcamus. Equidem cum audio 45
m meam Laeliam (facilius enim mulieres in-
ptam antiquitatem conſervant, quod multo-
ſermonis expertes, ea tenent ſemper, quae
didicerunt;) ſed eam ſic audio, ut Plautum
aut Naevium videar audire: ſono ipſo vocis
cto et ſimplici eſt, ut nihil oſtentationis aut
tionis afferre videatur: ex quo ſic locutum
ius patrem iudico, ſic maiores; non aſpere,
e, quem dixi, non vaſte, non ruſtice, non
e, ſed preſſe, et aequabiliter, et leniter. Quare 46
noſter, cuius tu illa lata, Sulpici, nonnun-
imitaris, ut *iota* literam tollas, et *e* pleniſ-
n dicas, non mihi oratores antiquos, ſed
ores videtur imitari. Hic cum arriſiſſet ipſe
cius, Sic agam vobiſcum, inquit Craſſus, ut,
iam me loqui voluiſtis, aliquid de veſtris
audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id

enim ipſum volumus, idque ſi feceris, multa (ut
47 arbitror) hic hodie vitia ponemus. At enim non
ſine meo periculo, Craſſus inquit, poſſum, Sulpici,
te reprehendere, quoniam Antonius mihi te ſimil-
limum dixit ſibi videri. Tum ille, Tum quod mo-
nuit idem, ut ea, quae in quoque maxima eſſent,
imitaremur: ex quo vereor, ne nihil ſim tui, niſi
ſupploſionem pedis, imitatus, et pauca quaedam
verba, et aliquem, ſi forte, motum. Ergo iſta,
inquit Craſſus, quae habes a me, non reprehendo,
ne meipſum irrideam. ſunt autem mea multo et
plura, et maiora, quam dicis. quae autem ſunt aut
tua plane, aut imitatione ex aliquo expreſſa, de
iis te, ſi qui me forte locus admonuerit, com-
13 monebo. Praetereamus igitur praecepta Latine lo-
48 quendi, quae puerilis doctrina tradit, et ſubtilior
cognitio ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſer-
monis quotidiani ac domeſtici, libri confirmant,
et lectio veterum oratorum, et poetarum. Neque
vero in illo altero diutius commoremur, ut diſ-
putemus, quibus rebus aſſequi poſſimus, ut ea,
49 quae dicamus, intelligantur. Latine ſcilicet dicendo,
verbis uſitatis, ac proprie demonſtrantibus ea, quae
ſignificari ac declarari volemus, ſine ambiguo ver-
bo aut ſermone, non nimis longa continuatione
verborum, non valde productis iis, quae ſimilitu-
dinis cauſa ex aliis rebus transferuntur, non diſ-
cerptis ſententiis, non praepoſteris temporibus, non
confuſis perſonis, non perturbato ordine. quid
multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permi-
rum ſaepe videatur, cum difficilius intelligatur,

patronus velit dicere, quam ſi ipſe ille, qui
ıum adhibet, de re ſua diceret. Iſti enim, 50
d nos cauſas deferunt, ita nos plerumque ipſi
ıt, ut non deſideres planius dici. Easdem res
ı ſimulac Fuſius, aut veſter aequalis Pom-
s, agere coepit, non aeque, quid dicant,
dmodum attendi, intelligo; ita confuſa eſt
), ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil
cundum, tantaque inſolentia ac turba verbo-
ut oratio, quae lumen adhibere rebus de-
ea obſcuritatem et tenebras afferat, atque ut
ımmodo ipſi ſibi in dicendo obſtrepere videan-
Verum, ſi placet, quoniam haec ſatis ſpero, 51
quidem certe maioribus, moleſta et putida
i, ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus.
vides, inquit Antonius, cum alias res aga- 14
quam te inviti audiamus, qui adduci poſſu-
(de me enim coniicio,) relictis ut rebus
bus te ſectemur, te audiamus: ita de horri-
bus nitida, de ieiunis plena, de pervulgatis
quaedam eſt oratio tua.
ciles enim, inquit, Antoni, partes eae fue- 52
duae, quas modo percucurri, vel potius paene
erii, Latine loquendi, planeque dicendi: re-
e ſunt magnae, implicatae, variae, graves,
ıs omnis admiratio ingenii, omnis laus elo-
tiae continetur. Nemo enim unquam eſt ora-
n, quod Latine loqueretur, admiratus: ſi eſt
, irrident; neque eum oratorem tantummo-
ſed hominem non putant. Nemo extulit eum
ıs, qui ita dixiſſet, ut, qui adeſſent, intelli-

gerent quid diceret; ſed contemſit eum, qui mi-
53 nus id facere potuiſſet. In quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? Qui diſtincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate et rebus et verbis dicunt, et in ipſa oratione quaſi quendam numerum verſumque conficiunt: id eſt, quod dico, ornate. Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt, ii ſunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum et congruens no-
54 mino. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc ſe vidiſſe Antonius, et iis hoc nomen dixit eloquentiae ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos, me auctore, deridete atque contemnite, qui ſe horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum praeceptis omnem oratorum vim complexos eſſe arbitrantur, neque adhuc, quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Verum enim oratori, quae ſunt in hominum vita, quandoquidem in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubiecta materies, omnia quaeſita, audita, lecta, diſ-
55 putata, tractata, agitata eſſe debent. * Eſt enim eloquentia una quaedam de ſummis virtutibus; (quamquam ſunt omnes virtutes aequales et pares, ſed tamen eſt ſpecies alia magis alia formoſa et illuſtris: ſicut haec vis, quae ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis et conſilia ſic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocunque incubuerit, poſſit impellere; quae quo maior eſt vis, hoc eſt magis probitate iungenda, ſummaque prudentia:)

quarum virtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quaedam arma dederimus. Hanc, 15
inquam, cogitandi pronuntiandique rationem, vim- 56
que dicendi, veteres Graeci ſapientiam nominabant. Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones, atque ab hac ſimilitudine Coruncanii noſtri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortaſſe docti, ſed impetu mentis ſimili et voluntate. Eadem autem alii prudentia, ſed conſilio ad vitae ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quae vita propter tranquillitatem, et propter ipſius ſcientiae ſuavitatem, qua nihil eſt hominibus iucundius, plures, quam utile fuit
rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei ſtudio 57
ſe excellentiſſimis ingeniis homines dediderunt, ex ea ſumma facultate vacui ac liberi temporis, multo plura, quam erat neceſſe, doctiſſimi homines, otio nimio et ingeniis uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe, ac quaerenda, et inveſtiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina, eadem videtur et recte faciendi, et bene dicendi magiſtra; neque diſiuncti doctores, ſed iidem erant vivendi praeceptores atque dicendi: ut ille apud Homerum Phoenix, qui ſe a Peleo patre Achilli iuveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret *oratorem verbo-*
rum, actoremque rerum. Sed ut homines labore aſ- 58
ſiduo et quotidiano aſſueti, cum tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos,

aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum : ſic illi a negotiis publicis, tanquam ab opere, aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipſi ſtudium ludumque pepererunt, atque in iis artibus, quae repertae ſunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque
16 aetates ſuas conſumſerunt. Sed quod erant quidam,
59 iique multi, qui aut in republica propter ancipitem, quae non poteſt eſſe ſeiuncta, faciendi dicendique ſapientiam, florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus ipſi in republica verſarentur, ſed huius tamen eiuſdem ſapientiae doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates: inventi ſunt, qui, cum ipſi doctrina et ingeniis abundarent, a re autem civili et a negotiis, animi quodam iudicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent; quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque iudicio Graeciae, cum prudentia, et acumine, et venuſtate, et ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cunque in partem dediſſet, omnium fuit
60 facile princeps. Is iis, qui haec, quae nos nunc quaerimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, *philoſophia* nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterque ſentiendi, et ornate dicendi ſcientiam, re cohaerentes, diſpu-

tationibus ſuis ſeparavit: cuius ingenium varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, cum ipſe literam Socrates nullam reliquiſſet.
Hinc diſcidium illud exſtitit quaſi linguae atque cor- 61
dis, abſurdum ſane, et inutile, et reprehendendum, ut alii nos ſapere, alii dicere docerent. Nam, cum eſſent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis, et diverſis, et in omnem partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat; proſeminatae ſunt quaſi familiae diſſentientes inter ſe, et multum diſiunctae, et diſpares, cum tamen omnes ſe philoſophi Socraticos et dici vellent, et eſſe
arbitrarentur. Ac primo ab ipſo Platone Ariſtote- 17
les et Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, 62
alter Academiae nomen obtinuit: deinde ab Antiſthene, qui patientiam, et duritiam in Socratico ſermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde Stoici: tum ab Ariſtippo, quem illae magis voluptariae diſputationes delectarant, Cyrenaica philoſophia manavit, quam ille, et eius poſteri ſimpliciter defenderunt; ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundius id agunt, nec dignitati ſatisfaciunt, quam non aſpernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, qui ſe omnes fere Socraticos eſſe dicerent; Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum; ſed ea horum vi et
diſputationibus ſunt iamdiu fracta et exſtincta. Ex 63
illis autem, quae remanent, ea philoſophia, quae ſuſcepit patrocinium voluptatis, etſi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quaeri-

mus, et quem auctorem publici conſilii, et regen-
dae civitatis ducem, et ſententiae atque eloquen-
tiae principem, in ſenatu, in populo, in cauſis pub-
licis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiae
fiet iniuria a nobis. non enim repelletur inde, quo
aggredi cupiet: ſed in hortulis quieſcet ſuis, ubi
vult, ubi etiam recubans molliter et delicate, nos
avocat a roſtris, a iudiciis, a curia, fortaſſe ſa-
64 pienter, hac praeſertim republica. Verum ego non
quaero nunc, quae ſit philoſophia veriſſima, ſed
quae oratori coniuncta maxime. Quare iſtos ſine
ulla contumelia dimittamus: ſunt enim et boni vi-
ri, et quoniam ſibi ita videntur, beati: tantum-
que eos admoneamus, ut illud, etiam ſi eſt veriſ-
ſimum, tacitum tamen, tanquam myſterium, te-
neant, quod negant verſari in republica eſſe ſa-
pientis. Nam, ſi hoc nobis, atque optimo cuique
perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod ma-
18 xime cupiunt, otioſi. Stoicos autem, quos mini-
65 me improbo, dimitto tamen, nec eos iratos ve-
reor, quoniam omnino iraſci neſciunt: atque hanc
iis habeo gratiam, quod ſoli ex omnibus eloquen-
tiam, virtutem ac ſapientiam eſſe dixerunt. Sed
utrumque eſt in his, quod ab hoc, quem inſtruimus,
oratore valde abhorreat: vel, quod omnes, qui ſa-
pientes non ſint, ſervos, latrones, hoſtes, inſa-
nos eſſe dicunt; neque tamen quemquam eſſe ſa-
pientem. Valde autem eſt abſurdum, ei concionem
aut ſenatum, aut ullum coetum hominum commit-
tere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo civis,
66 nemo liber eſſe videatur. Accedit, quod orationis e-

tiam genus habent fortaſſe ſubtile, et certe acutum; ſed, ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, ieiunum, ac totum eiusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit. Alia enim et bona, et mala videntur Stoicis, et ceteris civibus, vel potius gentibus: alia vis honoris, ignominiae, praemii, ſupplicii: vere, an ſecus, nihil ad hoc tempus: ſed ea ſi ſequamur, nullam unquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peri- 67
patetici et Academici: quamquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiae duae. nam Speuſippus Platonis ſororis filius, et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem, Polemo, et Crantor, nihil ab Ariſtotele, qui una audierat Platonem, magnopere diſſenſit: copia fortaſſe, et varietate dicendi pares non fuerunt. Arceſilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo percipi poſſit: quem ferunt eximio quodam uſum lepore dicendi, aſpernatum eſſe omne animi ſenſuſque iudicium, primumque inſtituiſſe, (quamquam id fuit Socraticum maxime,) non, quid ipſe ſentiret, oſtendere; ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare. Hinc haec 68
recentior Academia emanavit, in qua exſtitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades: cuius ego etſi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certiſſimos laudare poſſum, et ſocerum meum Scaevolam, qui eum Romae audivit adoleſcens, et Q. Metellum L. F. familiarem

meum, clariſſimum virum, qui illum a ſe adoleſcen-
te Athenis, iam affectum ſenectute, multos dies au-
19 ditum eſſe dicebat. Haec autem, ut ex Apennino,
69 fluminum, ſic ex communi ſapientium iugo, ſunt
doctrinarum facta divortia, ut philoſophi, tan-
quam in ſuperum mare Ionium defluerent, Grae-
cum quoddam, et portuoſum: oratores autem in
inferum hoc Tuſcum et barbarum, ſcopuloſum
atque infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe Ulyſ-
70 ſes erraſſet. Quare, ſi hac eloquentia atque hoc
oratore contenti ſumus, qui ſciat, aut negare opor-
tere, quod arguare, aut, ſi id non poſſit, tum oſten-
dere, quod is fecerit, qui inſimuletur, aut recte
factum, aut alterius culpa aut iniuria, aut ex lege,
aut non contra legem, aut imprudentia, aut neceſ-
ſario, aut non eo nomine uſurpandum, quo argua-
tur, aut non ita agi, ut debuerit, ac licuerit; et,
ſi ſatis eſſe putatis, ea, quae iſti ſcriptores artis do-
cent, diſcere, quae multo tamen ornatius, quam
ab illis dicuntur, et uberius explicavit Antonius;
ſed, ſi his contenti eſtis, atque iis etiam, quae di-
ci voluiſtis a me: ex ingenti quodam oratorem
immenſoque campo in exiguum ſane gyrum compel-
71 litis. Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam,
qui familiarior nobis propter ſcriptorum multitudi-
nem eſt, Demoſthenem, ſequi vultis, et, ſi illam
praeclaram et eximiam ſpeciem oratoris perfecti et
pulchritudinem adamaſtis; aut vobis haec Carneadia,
72 aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt. Namque
(ut ante dixi) veteres illi uſque ad Socratem, om-
nem omnium rerum, quae ad mores hominum,

quae ad vitam, quae ad virtutem, quae ad rempub-
licam pertinebant, cognitionem et ſcientiam cum
dicendi ratione iungebant; poſtea diſſociati (ut ex-
poſui) a Socrate diſerti a doctis, et deinceps a So-
craticis item omnibus, philoſophi eloquentiam de-
ſpexerunt, oratores ſapientiam: neque quidquam ex
alterius parte tetigerunt, niſi quod illi ab his, aut
ab illis hi mutuarentur; ex quo promiſcue haurirent,
ſi manere in priſtina communione voluiſſent. Sed, 73
ut pontifices veteres, propter ſacrificiorum multitu-
dinem tres viros epulones eſſe voluerunt, cum eſ-
ſent ipſi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſa-
crificium facerent, inſtituti: ſic Socratici a ſe cau-
ſarum actores et a communi philoſophiae nomine
ſeparaverunt, cum veteres dicendi et intelligendi
mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent.

Quae cum ita ſint, paululum equidem de me
deprecabor, et petam a vobis, ut ea, quae dicam, 74
non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis.
Ego enim ſum is, qui, cum ſummo ſtudio patris
in pueritia doctus eſſem, et in forum ingenii tan-
tum, quantum ipſe ſentio, non tantum, quantum
ipſe forſitan vobis videar, detuliſſem, non poſſim
dicere, me haec, quae nunc complector, perinde,
ut dicam diſcenda eſſe, didiciſſe; quippe qui omnium
maturrime ad publicas cauſas acceſſerim, annoſque
natus unum et viginti, nobiliſſimum hominem et e-
loquentiſſimum, in iudicium vocarim; cui diſci-
plina fuerit forum; magiſter uſus, et leges et inſti-
tuta populi Romani, moſque maiorum. Paulum 75
ſitiens iſtarum artium, de quibus loquor, guſtavi,

quaeſtor in Aſia cum eſſem, aequalem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cuius memoria commemoravit Antonius; et inde decedens, Athenis: ubi ego diutius eſſem moratus, niſi Athenienſibus, quod myſteria non referrent, ad quae biduo ſerius veneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quod complector tantam ſcientiam vimque doctrinae, non modo non pro me, ſed contra me eſt potius, (non enim, quid ego, ſed quid orator poſſit, diſputo:) atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, et de principiis, et de
76 narrationibus. Illa vis autem eloquentiae tanta eſt, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omniſque naturae, quae mores hominum, quae animos, quae vitam continet, originem, vim, mutationeſque teneat; eadem mores, leges, iura deſcribat, rempublicam regat, omniaque, ad quamcunque rem
77 pertineant, ornate, copioſeque dicat. In quo genere nos quidem verſamur tantum, quantum poſſumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum uſu valemus: neque tamen iſtis, qui in una philoſophia quaſi tabernaculum vitae ſuae collocarunt, multum ſane in diſputatione con-
21 cedimus. Quid enim meus familiaris C. Velleius
78 afferre poteſt, quamobrem voluptas ſit ſummum bonum, quod ego non copioſius poſſim vel tutari, ſi velim, vel refellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſquiſque noſtrum verſatus? Quid eſt, quod aut Sex. Pompeius, aut duo Balbi, aut

meus amicus, qui cum Panaetio vixit, M. Vigellius, de virtute hominum Stoici poſſint dicere, qua in diſputatione ego his debeam, aut veſtrum quiſquam concedere? Non eſt enim philoſophia ſimilis artium reliquarum. nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem iudicetur. Haec vero, quae ſunt in philoſophia, ingeniis eruuntur, ad id, quod in quoque veriſimile eſt, eliciendum, acutis atque acribus, eaque exercitata oratione poliuntur. Hic noſter vulgaris orator, ſi minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſa exercitatione communi, iſtos quidem [noſtros] verberabit, neque ſe ab iis contemni ac deſpici ſinet. Sin aliquis exſtiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus in utramque ſententiam poſſit dicere, et in omni cauſa duas contrarias orationes, praeceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arceſilae modo, et Carneadis, contra omne, quod propoſitum ſit, diſſerat; quique ad eam rationem adiungat hunc rhetoricum uſum, moremque exercitationemque dicendi, is ſit verus, is perfectus, is ſolus orator. Nam neque ſine forenſibus nervis ſatis vehemens, et gravis, nec ſine varietate doctrinae ſatis politus et ſapiens eſſe orator poteſt. Quare Coracem iſtum veſtrum patiamur nos quidem pullos ſuos excludere in nido, qui evolent, clamatores odioſi ac moleſti; Pamphilumque neſcio quem ſinamus in inſulis tantam rem, tanquam pueriles delicias aliquas, depingere: nosque ipſi hac tam exigua diſputatione heſterni et

hodierni diei totum oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, quos nemo oratorum iſtorum un-
22 quam attigit, comprehenſa eſſe videatur. Tum
82 Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe, mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi vel vim, vel ſuavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non ſolum orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo viderere: nunc intelligo, illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quae ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe. Sed tamen, cum omnes gradus aetatis recordor tuae, cumque vitam tuam ac ſtudia conſidero: neque, quo tempore iſta didiceris, video, nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris, intelligo deditum. Neque tamen poſſum ſtatuere, utrum magis mirer, te illa, quae mihi perſuades maxima eſſe adiumenta, potuiſſe in tuis tantis occupationibus perdiſcere; an, ſi non potueris,
83 poſſe iſto modo dicere. Hic Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule, primum perſuadeas velim, me non multo ſecus facere, cum de oratore diſputem, ac facerem, ſi eſſet mihi de hiſtrione dicendum. Negarem enim, poſſe eum ſatisfacere in geſtu, niſi palaeſtram, niſi ſaltare didiciſſet: neque, ea cum dicerem, me eſſe hiſtrionem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem.
84 Similiter nunc de oratore, veſtro impulſu, loquor, ſummo ſcilicet. Semper enim, quacunque de arte, aut facultate quaeritur, de abſoluta et perfecta quaeri ſolet. Quare ſi iam me vultis eſſe orato-

rem, ſi etiam ſat bonum, ſi bonum denique, non
repugnabo. (quid enim nunc ſim ineptus? ita me
exiſtimari ſcio.) Quod ſi ita eſt, ſummus tamen cer-
te non ſum. Neque enim apud homines res eſt ulla
difficilior, neque maior, neque quae plura adiu-
menta doctrinae deſideret. Attamen quoniam de 85
oratore nobis diſputandum eſt, de ſummo oratore
dicam neceſſe eſt. Vis enim, et natura rei, niſi
perfecta ante oculos ponitur, qualis, et quanta ſit,
intelligi non poteſt. Me autem, Catule, fateor,
neque hodie in iſtis libris et cum iſtis hominibus
vivere: nec vero, id quod tu recte commeminiſti,
ullum unquam habuiſſe ſepoſitum tempus ad diſ-
cendum, ac tantum tribuiſſe doctrinae temporis,
quantum mihi puerilis aetas, forenſes feriae con-
ceſſerint. At, ſi quaeris, Catule, de doctrina 23
iſta quid ego ſentiam, non tantum ingenioſo ho- 86
mini, et ei, qui forum, qui curiam, qui cauſas,
qui rempublicam ſpectet, opus eſſe arbitror tem-
poris, quantum ſibi ii ſumſerunt, quos diſcentes
vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractan-
tur, qui eas ad uſum transferunt; aliter ab iis,
qui ipſarum artium tractatu delectati, nihil in vita
ſunt aliud acturi. Magiſter hic Samnitium et ſum-
ma iam ſenectute eſt, et quotidie commentatur.
nihil enim curat aliud. at Q. Velocius puer addi-
dicerat. ſed quod erat aptus ad illud, totumque
cognorat, fuit, ut eſt apud Lucilium,

- - - *quamvis bonus ipſe*
Samnis in ludo, ac rudibus cuivis ſatis aſper:

ſed plus operae foro tribuebat, amicis, rei familiari.

87 Valerius quotidie cantabat. erat enim ſcenicus. quid
faceret aliud ? At Numerius Furius, noſter familia-
ris, cum eſt commodum, cantat. eſt enim pater-
familias, eſt eques Romanus. puer didicit, quod
diſcendum fuit. Eadem ratio eſt harum artium ma-
ximarum. dies et noctes virum ſumma virtute et
prudentia videbamus, philoſopho cum operam
daret, Q. Tuberonem. At eius avunculum vix
intelligeres id agere, cum ageret tamen, Africa-
num. Iſta diſcuntur facile, ſi et tantum ſumas,
quantum opus ſit, et habeas, qui docere fideliter
88 poſſit, et ſcias etiam ipſe diſcere. Sed ſi tota vita
nihil velis aliud agere, ipſa tractatio et quaeſtio
quotidie ex ſe gignat aliquid, quod cum deſi-
dioſa delectatione veſtiges. ita fit, ut agitatione
rerum ſit infinita cognitio, facilis uſus doctrinam
confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria
ſtudiumque permaneat. Libet autem ſemper diſce-
re; ut ſi velim ego talis optime ludere, aut pilae
ſtudio tenear, etiam fortaſſe, ſi aſſequi non poſ-
ſim. at alii, quia praeclare faciunt, vehementius,
quam cauſa poſtulat, delectantur, ut Titius pila,
89 Brulla talis. Quare nihil eſt, quod quiſquam mag-
nitudinem artium ex eo, quod ſenes diſcunt,
pertimeſcat. Namque aut ſenes ad eas acceſſerunt;
aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis detinentur; aut
ſunt tardiſſimi. Res quidem ſe mea ſententia ſic
habet, ut, niſi quod quiſque cito potuerit, nun-
24 quam omnino poſſit perdiſcere. Iam, iam, inquit
90 Catulus, intelligo, Craſſe, quid dicas: et hercule
aſſentior. Satis video tibi, homini ad perdiſcendum

acerrimo, ad ea cognoſcenda, quae dicis, fuiſſe temporis. Pergiſne, inquit Craſſus, me, quae dicam, de me, non de re putare dicere? Sed iam, ſi placet, ad inſtituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit, placet.

Tum Craſſus, Quorſum igitur haec ſpectat, in- 91
quit, tam longa, et tam alte repetita oratio? hae duae partes, quae mihi ſuperſunt, illuſtrandae orationis, ac totius eloquentiae cumulandae, quarum altera dici poſtulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut ſit quam maxime iucunda, quam maxime in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, et
quamplurimis ſit rebus inſtructa. Inſtrumentum au- 92
tem hoc forenſe, litigioſum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum ſane atque mendicum eſt. illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non multum eſt maius, quam illud vulgare ac forenſe. Apparatu nobis opus eſt, et rebus exquiſitis undique et collectis, arceſſitis, comportatis, ut tibi, Caeſar, faciendum eſt ad annum; ut ego in aedilitate laboravi, quod quotidianis, et vernaculis rebus ſa-
tisfacere me poſſe huic populo non putabam. Verbo- 93
rum eligendorum, et collocandorum, et concludendorum facilis eſt vel ratio, vel ſine ratione, ipſa exercitatio. Rerum eſt ſilva magna, quam cum Graeci iam non tenerent, ob eamque cauſam iuventus noſtra dediſceret paene diſcendo, etiam Latini, ſi diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt: quos ego cenſor edicto meo ſuſtuleram; non quo (ut neſcio quos dicere aiebant) acui in-

genia adoleſcentium nollem, ſed contra ingenia ob-
94 tundi nolui, corroborari impudentiam. Nam apud Graecos, qui eiuſmodi eſſent, videbam tamen eſſe, praeter hanc exercitationem linguae, doctrinam aliquam, et humanitatem dignam ſcientia: hos vero novos magiſtros nihil intelligebam poſſe docere, niſi ut auderent; quod etiam cum bonis rebus coniunctum, per ſe ipſum eſt magnopere fugiendum. Hoc cum unum traderetur, et cum impudentiae ludus eſſet; putavi eſſe cenſoris, ne
95 longius id ſerperet, providere. Quamquam non haec ita ſtatuo atque decerno, ut deſperem, latine ea, de quibus diſputavimus, tradi ac perpoliri: patitur enim et lingua noſtra, et natura rerum, veterem illam excellentemque prudentiam Graecorum ad noſtrum uſum moremque transferri: ſed hominibus opus eſt eruditis, qui adhuc, in hoc quidem genere, noſtri nulli fuerunt: ſin quando exſtiterint, etiam Graecis erunt anteponendi.

25 Ornatur igitur oratio genere primum, et quaſi
96 colore quodam et ſucco ſuo. nam ut gravis, ut ſuavis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut ſenſus, ut dolores habeat, quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur haec corpore. Ut porro conſperſa ſit quaſi verborum ſententiarumque floribus; id non debet eſſe fuſum aequabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, ut ſint, quaſi in ornatu, diſpo-
97 ſita quaedam inſignia et lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, et quod non ſolum delectet, ſed etiam ſine

ſatietate delectet: (non enim a me iam exſpectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta ſit veſtra oratio, ne vulgaris, ne obſoleta: aliud quiddam maius, et ingenia me hortantur veſtra, et aetates.) Difficile enim dictu eſt, quae- 98
nam cauſa ſit, cur ea, quae maxime ſenſus noſtros impellunt voluptate, et ſpecie prima acerrime commovent, ab iis celerrime faſtidio quodam et ſatietate abalienemur. Quanto colorum pulchritudine et varietate floridiora ſunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? quae tamen, etiamſi primo adſpectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletoque teneamur. Quanto molliores ſunt et delicatiores in cantu flexiones et falſae voculae, quam certae et ſeverae? quibus tamen non modo auſteri, ſed, ſi ſaepius fiunt, multitudo ipſa reclamat.
Licet hoc videre in reliquis ſenſibus; unguentis mi- 99
nus diu nos delectari, ſumma et acerrima ſuavitate conditis, quam his moderatis: et magis laudari, quod ceram, quam quod crocum olere videatur: in ipſo tactu eſſe modum et mollitudinis et laevitatis. Quin etiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maxime voluptarius, quique dulcitudine praeter ceteros ſenſus commovetur, quam cito id, quod valde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit? Quis potione uti, aut cibo dulci diutius poteſt? cum utroque in genere ea, quae leviter ſenſum voluptate moveant, facillime effugiant ſatietatem. Sic om- 100
nibus in rebus, voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt: quo hoc minus in oratione miremur;

in qua vel ex poetis, vel ex oratoribus poſſumus iudicare, concinnam, diſtinctam, ornatam, feſtivam, ſine intermiſſione, ſine reprehenſione, ſine varietate, quamvis claris ſit coloribus picta vel poeſis vel oratio, non poſſe in delectatione eſſe diuturna. Atque eo citius in oratoris, aut in poetae cincinnis ac fuco offenditur, quod ſenſus, in nimia voluptate, natura, non mente ſatiantur; in ſcriptis et in dictis non aurium ſolum, ſed animi iudicio etiam magis
26 infucata vitia noſcuntur. Quare, *bene*, et *praecla-*
101 *re*, quamvis nobis ſaepe dicatur; *belle*, et *feſtive*, nimium ſaepe nolo: quamquam illa ipſa exclamatio, *Non poteſt melius*, ſit velim crebra: ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac ſumma laus umbram aliquam et receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, exſtare atque eminere videatur.
102 Nunquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt,

Nam ſapiens virtuti honorem, praemium, haud praedam petit:

ſed abiicit prorſus, ut in proximos,

Ecquid video? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras?

incidat, aſpiciat, admiretur, ſtupeſcat. Quid ille alter:

Quid petam praeſidii?

quam leniter? quam remiſſe? quam non actuoſe! inſtat enim,

O pater, o patria, o Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non poſſet, ſi eſſet conſumta ſuperiore motu et exhauſta. Neque id actores prius viderunt, quam ipſi poetae, quam de-

nique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utriſque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, diſtinguitur. Ita ſit no- 103
bis igitur ornatus et ſuavis orator, (nec tamen poteſt aliter eſſe,) ut ſuavitatem habeat auſteram et ſolidam, non dulcem atque decoctam. nam ipſa ad ornandum praecepta, quae dantur, eiuſmodi ſunt, ut ea, quamvis vitioſiſſimus orator, explicare poſſit. Quare, ut ante dixi, primum ſilva rerum ac ſententiarum comparanda eſt, qua de parte dixit Antonius. haec formanda filo ipſo et genere orationis, illuminanda verbis, varianda ſententiis.

Summa autem laus eloquentiae eſt, amplificare rem 104
ornando, quod valet non ſolum ad augendum aliquid et tollendum altius, dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. Id deſideratur om- 27
nibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum explanamus aliquid, vel cum conciliamus animos, vel cum concitamus. Sed in hoc, quod poſtremum dixi, am- 105
plificatio poteſt plurimum, eaque una laus oratoris eſt propria maxime. Etiam maior eſt illa exercitatio, quam extremo ſermone inſtruxit Antonius (primo reiiciebat) laudandi et vituperandi. Nihil eſt enim ad exaggerandam et amplificandam orationem accommodatius, quam utrumque horum cumulatiſſime facere poſſe. Conſequentur etiam illi 106
loci, qui quamquam proprii cauſarum, et inhaerentes in earum nervis eſſe debent, tamen quia de univerſa re tractari ſolent, *communes* a veteribus nominati ſunt: quorum partim habent vitiorum et

peccatorum acrem quandam cum amplificatione
incuſationem, aut querelam, contra quam dici ni-
hil ſolet, nec poteſt, ut in depeculatorem, in pro-
ditorem, in parricidam; quibus uti, confirmatis
107 criminibus, oportet; aliter enim ieiuni ſunt, atque
inanes: alii autem habent deprecationem, aut mi-
ſerationem: alii vero ancipites diſputationes, in
quibus de univerſo genere in utramque partem diſ-
ſeri copioſe licet. Quae exercitatio nunc propria
duarum philoſophiarum, de quibus ante dixi, pu-
tatur: apud antiquos erat eorum, a quibus omnis
de rebus forenſibus dicendi ratio et copia peteba-
tur. De virtute enim, de officio, de aequo et bo-
no, de dignitate, utilitate, honore, ignominia,
praemio, poena, ſimilibuſque de rebus, in utram-
que partem dicendi animos, et vim, et artem ha-
108 bere debemus. Sed, quoniam de noſtra poſſeſſione
depulſi, in parvo, et eo litigioſo, praediolo re-
licti ſumus, et aliorum patroni, noſtra tenere tue-
rique non potuimus: ab iis (quod indigniſſimum
eſt) qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod
28 opus eſt nobis mutuemur. Dicunt igitur nunc qui-
109 dem illi, qui ex particula parva urbis ac loci no-
men habent, et peripatetici philoſophi, aut Aca-
demici nominantur, olim autem, propter eximiam
rerum maximarum ſcientiam a Graecis politici phi-
loſophi appellati, univerſarum rerum publicarum
nomine vocabantur, omnem civilem orationem in
horum alterutro genere verſari, aut definitae con-
troverſiae certis temporibus ac reis; hoc modo:
Placeatne a Carthaginienſibus captivos noſtros, red-

ditis ſuis, recuperari? aut infinite de univerſo ge-
nere quaerentis: Quid omnino de captivo ſtatuen-
dum ac ſentiendum ſit? Atque horum ſuperius illud
genus, cauſam aut controverſiam appellant, eam-
que tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione
definiunt: haec autem altera quaeſtio infinita et quaſi
propoſita, conſultatio nominatur. atque hactenus
loquuntur. Etiam hac in inſtituendo diviſione u- 110
tuntur, ſed ita, non ut iure, aut iudicio, ut deni-
que recuperare amiſſam poſſeſſionem, ſed ut ex iu-
re civili, ſurculo defringendo, uſurpare videantur.
Nam illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis,
reis definitum, obtinent, atque idipſum lacinia. Nunc
enim apud Philonem, quem in Academia maxime
vigere audio, etiam harum iam cauſarum cog-
nitio exercitatioque celebratur. Alterum vero tan-
tummodo in prima arte tradenda nominant, et o-
ratoris eſſe dicunt: ſed neque vim, neque naturam
eius, nec partes, nec genera proponunt, ut praeter-
iri omnino fuerit ſatius, quam attentatum deſeri.
nunc enim inopia reticere intelliguntur; tum iudicio
viderentur.

Omnis igitur res eandem habet naturam am- 29
bigendi, de qua quaeri et diſceptari poteſt, ſive 111
in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſive in
iis cauſis, quae in civitate, et in forenſi diſ-
ceptatione verſantur; neque eſt ulla, quae non
aut ad cognoſcendi, aut ad agendi vim ratio-
nemque referatur. Nam aut ipſa cognitio rei 112
ſcientiaque perquiritur, ut, Virtus ſuamne prop-
ter dignitatem, an propter fructus aliquos ex-

petatur? aut agendi conſilium exquiritur, ut,
113 Sitne ſapienti capeſſenda reſpublica? Cognitionis autem tres modi, coniectura, definitio, et, ut ita dicam, conſecutio. Nam, quid in re ſit, coniectura quaeritur, ut illud, Sitne in humano genere ſapientia. Quam autem vim quaeque res habeat, definitio explicat; ut, ſi quaeratur, quid ſit ſapientia? Conſecutio autem tractatur; cum, quid quamque rem ſequatur, inquiritur: ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri?
114 Redeunt rurſus ad coniecturam, eamque in quatuor genera diſpertiunt. nam aut quid ſit, quaeritur, hoc modo: Naturane ſit ius inter homines, an opinionibus? aut, quae ſit origo cuiuſque rei? ut, quod ſit initium legum, aut rerum publicarum? aut cauſa, et ratio; ut, ſi quaeratur, cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant? aut de immutatione; ut, ſi diſputetur, num interire virtus in homine, aut num
115 in vitium poſſit converti? Definitionis autem ſunt diſceptationes, aut, cum quaeritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit; ut, ſi differatur, idne ſit ius, quod maximae parti ſit utile: aut, cum, quid cuiuſque ſit proprium, exquiritur; ut ornate dicere, propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis praeterea poſſit? aut, cum res diſtribuitur in partes; ut, ſi quaeratur, quot ſint genera rerum expetendarum, aut, ſintne tria, corporis, animi, externarumque rerum: aut cum, quae forma, et quaſi naturalis nota cuiuſque ſit, deſcribitur; ut, ſi quaeratur avari ſpecies, ſedi-

tioſi, glorioſi. Conſecutionis autem duo prima 116
quaeſtionum genera ponuntur. nam aut ſimplex
eſt diſceptatio, ut, ſi differatur, Expetendane ſit
gloria: aut ex comparatione, Laus, an divitiae
magis expetendae ſint. Simplicium autem ſunt
tres modi, de expetendis fugiendiſve rebus; ut,
Expetendine honores ſint? num fugienda paupertas?
de aequo aut iniquo; ut, Aequumne ſit ulciſci
iniurias etiam propinquorum? de honeſto
aut turpi; ut hoc, Sitne honeſtum, gloriae cauſa
mortem obire? Comparationis autem duo ſunt 117
modi: unus, cum, idemne ſit, an aliquid interſit,
quaeritur; ut, *metuere* et *vereri;* ut *rex* et *tyrannus;*
ut *aſſentator* et *amicus:* alter, cum, quid
praeſtet aliud alii, quaeritur; ut illud, Optimine
cuiuſque ſapientes, an populari laude ducantur?
Atque eae quidem diſceptationes, quae ad cognitionem
referuntur, ſic fere a doctiſſimis hominibus
deſcribuntur. Quae vero referuntur ad a- 30
gendum, aut in officii diſceptatione verſantur, 118
quo in genere, quid rectum faciendumque ſit,
quaeritur; cui loco omnis virtutum et vitiorum
eſt ſilva ſubiecta: aut in animorum aliqua permotione
aut gignenda, aut ſedanda, tollendave tractantur.
Huic generi ſubiectae ſunt cohortationes,
obiurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſque
ad omnem animi motum et impulſio, et,
ſi ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his 119
generibus, ac modis diſceptationum omnium, nihil
ſane ad rem pertinet, ſi qua in re diſcrepavit
ab Antonii diviſione noſtra partitio. eadem

enim ſunt membra in utriuſque diſputationibus; ſed paulo ſecus a me, atque ab illo, partita ac diſtributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus penſumque revocabo. Nam ex illis locis, quos expoſuit Antonius, omnia ſunt ad quaeque genera quaeſtionum argumenta ſumenda: ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti; de quo non tam quia longum eſt, quam quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe.

120 Ornatiſſimae ſunt igitur orationes eae, quae latiſſime vagantur, et a privata ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt et convertunt, ut ii, qui audiant, natura, et genere, et univerſa re cognita de ſingulis reis, et crimi-
121 nibus, et litibus ſtatuere poſſint. Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque a minutis anguſtiſque concertationibus ad omnem vim varietatemque vos differendi traducendos putavit. Quare non eſt paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt, neque Tuſculani, atque huius ambulationis antemeridianae, aut noſtrae pomeridianae ſeſſionis. Non enim ſolum acuenda nobis, neque producenda lingua eſt; ſed onerandum complendumque pectus maximarum rerum et plurimarum ſuavitate, co-
31 pia, varietate. Noſtra eſt enim (ſi modo nos o-
122 ratores ſumus, ſi in civium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibendi auctores et principes ſumus) noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiae doctrinaeque poſ-

ſeſſio, in quam homines, quaſi caducam atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt, atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis praecipiunt libellis, eoſque *rhetoricos* inſcribunt; quaſi non illa ſint propria rhetorum, quae ab iiſdem de iuſtitia, de officio, de civitatibus inſtituendis et regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturae ratione dicuntur. Quae quoniam iam aliunde non poſſumus, 123
ſumenda ſunt nobis ab iis ipſis, a quibus expilati ſumus; dummodo illa ad hanc civilem ſcientiam, quo pertinent, et quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his diſcendis rebus aetatem, ſed cum fontes viderimus, quos niſi qui celeriter cognorit, nunquam cognoſcet omnino, tum, quotieſcunque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriamus. Nam neque 124
tam eſt acris acies in naturis hominum, et ingeniis, ut res tantas quiſquam, niſi monſtratas, poſſit videre: neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, ſi modo adſpexerit. In hoc igitur tanto tam immenſoque campo, cum liceat oratori vagari libere, atque, ubicunque conſtiterit, conſiſtere in ſuo, facile ſuppeditat omnis apparatus ornatuſque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit: 125
et, ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exiſtit ex rei natura quidam ſplendor in verbis. ſit modo is, qui dicet aut ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, et flagret

ſtudio, et a natura adiuvetur, et in univerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus; ornatiſſimos ſcriptores oratoreſque ad cognoſcendum imitandumque cognorit: nae ille haud ſane, quemadmodum verba ſtruat et illuminet, a magiſtris iſtis requiret. ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta ſine duce, natura ipſa, ſi modo eſt exercitata, labetur.

32 Hic Catulus, Dii immortales, inquit, quantam
126 rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Craſſe, complexus es, quantiſque ex anguſtiis oratorem educere auſus es, et in maiorum ſuorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoreſque dicendi nullum genus diſputationis a ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperque eſſe in omni oratio-
127 nis ratione verſatos. Ex quibus Eleus Hippias, cum Olympiam veniſſet, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta paene audiente Graecia, nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinae, atque ingenuae continerentur, geometriam, muſicam, literarum cognitionem, et poetarum, atque illa, quae de naturis rerum, quae de hominum moribus, quae de rebuſpublicis dicerentur: ſed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, ſoccos, quibus indutus
128 eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. Scilicet nimis hic quidem eſt progreſſus, ſed ex eo ipſo eſt coniectura facilis, quantum ſibi illi ipſi oratores de praeclariſſimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico Chio? quid

de Thraſymacho Chalcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unuſquiſque plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum et diſſeruit et ſcripſit. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patro- 129
no (ut Plato voluit) philoſopho ſuccubuit orator, qui aut non eſt victus unquam a Socrate, neque ſermo ille Platonis verus eſt: aut, ſi eſt victus, eloquentior videlicet fuit, et diſertior Socrates, et, ut tu appellas, copioſior et melior orator. Sed hic, in illo ipſo Platonis libro, de omni re, quaecunque in diſceptationem quaeſtionemque vocaretur, ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur; iſque princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quiſque vellet audire: cui tantus honos habitus eſt a Graecia, ſoli ut ex omnibus Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Atque 130
ii, quos nominavi, multique praeterea ſummi dicendi auctores, uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu, Craſſe, dicis; oratoriſque nomen apud antiquos in Graecia, maiore quadam vel copia, vel gloria floruiſſe.
Quo quidem magis dubito, tibine plus laudis, an 131
Graecis vituperationis eſſe tribuendum ſtatuam, cum tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatiſſima in civitate, vel privatorum negotiis paene omnibus, vel orbis terrae procuratione, ac ſummi imperii gubernatione diſtrictus, tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum eius, qui conſilio et oratione in civitate valeat, ſcientia atque exercitatione ſociaris: illi nati in literis, ardenteſque his ſtudiis, otio vero diffluentes,

non modo nihil acquiſierint, ſed ne relictum qui-
33 dem, et traditum, et ſuum conſervaverint. Tum
132 Craſſus, Non in hac, inquit, una, Catule, re, ſed
in aliis etiam compluribus, diſtributione partium,
ac ſeparatione magnitudines ſunt artium diminutae.
An tu exiſtimas, cum eſſet Hippocrates ille Cous,
fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vul-
neribus, alios, qui oculis mederentur? num geo-
metriam Euclide aut Archimede, num muſicam
Damone aut Ariſtoxeno, num ipſas literas Ariſto-
phane aut Callimacho tractante, tam diſcerptas fu-
iſſe, ut nemo genus univerſum complecteretur,
atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret,
133 ſeponeret? Equidem ſaepe hoc audivi de patre et de
ſocero meo, noſtros quoque homines, qui excel-
lere ſapientiae gloria vellent, omnia, quae quidem
tum haec civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti.
Meminerant illi Sex. Aelium, M'. vero Manilium
nos etiam vidimus transverſo ambulantem foro;
quod erat inſigne, eum, qui id faceret, facere civi-
bus omnibus conſilii ſui copiam: ad quos olim et
ita ambulantes, et in ſolio ſedentes domi, ſic adi-
batur, non ſolum ut de iure civili ad eos, verum
etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de a-
gro colendo, de omni denique aut officio, aut ne-
134 gotio referretur. Haec fuit P. Craſſi illius veteris,
haec Ti. Coruncanii, haec proavi generi mei, Sci-
pionis, prudentiſſimi hominis, ſapientia, qui om-
nes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omni-
bus divinis atque humanis rebus referretur: iidem-
que et in ſenatu, et apud populum, et in cauſis a-

micorum, et domi, et militiae conſilium ſuum fi-
demque praeſtabant. Quid enim M. Catoni, prae- 135
ter hanc politiſſimam doctrinam transmarinam at-
que adventitiam, defuit? num, quia ius civile di-
dicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat di-
cere, iuris ſcientiam negligebat? utroque in gene-
re et laboravit, et praeſtitit: num propter hanc ex
privatorum negotiis collectam gratiam tardior in
republica capeſſenda fuit? nemo apud populum
fortior, nemo melior ſenator; idem facile optimus
imperator: denique nihil in hac civitate tempori-
bus illis ſciri diſcive potuit, quod ille non cum
inveſtigarit et ſcierit, tum etiam conſcripſerit.
Nunc contra plerique ad honores adipiſcendos et 136
ad rempublicam gerendam nudi veniunt atque iner-
mes; nulla cognitione rerum, nulla ſcientia orna-
ti. Sin aliquis excellit unus e multis; effert ſe, ſi
unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut u-
ſum aliquem militarem, quae ſane nunc quidem ob-
ſoleverunt; aut iuris ſcientiam, ne eius quidem u-
niverſi; nam pontificium, quod eſt coniunctum,
nemo diſcit; aut eloquentiam, quam in clamore
et in verborum curſu poſitam putant: omnium ve-
ro bonarum artium, denique virtutum ipſarum ſo-
cietatem cognationemque non norunt. Sed, ut ad 34
Graecos referam orationem, (quibus carere in 137
hoc quidem ſermonis genere non poſſumus: nam
ut virtutis a noſtris, ſic doctrinae ſunt ab illis exem-
pla repetenda;) ſeptem fuiſſe dicuntur uno tem-
pore, qui ſapientes et haberentur, et vocarentur.
Hi omnes, praeter Mileſium Thalen, civitatibus

ſuis praefuerunt. Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cuius eloquentia literis inſtructior fuiſſe traditur, quam Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis utilis, ſed ita eloquentia floruit, ut literis doctrinaque
138 praeſtaret. Quid Pericles? de cuius dicendi copia ſic accepimus, ut, cum contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriae ſeverius, tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus et iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cum illi male dicerent (quod tum Athenis fieri licebat), leporem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non clamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrina, conſilio, eloquentia excellens, quadraginta annos praefuit Athenis et urbanis eodem tempore,
139 et bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem non boni, ſed certe docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non linguae ſolum, verum etiam animi ac virtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato, aliis Iſocrates clariſſimum virum Timotheum, Cononis, praeſtantiſſimi impera-

toris, filium, ſummum ipſum imperatorem, hominemque doctiſſimum? aut aliis Pythagoreus ille Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſummum virum unum omnis Graeciae? aut Xenophon Ageſilaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipſe Pythagoras totam illam veterem Italiae Graeciam, quae quondam magna vocitata
eſt? Equidem non arbitror. Sic enim video, unam 35
quandam omnium rerum, quae eſſent homine eru- 140
dito dignae, atque eo, qui in republica vellet excellere, fuiſſe doctrinam: quam qui accepiſſent, ſi iidem ingenio ad pronuntiandum valuiſſent, et ſe ad dicendum quoque, non repugnante natura,
dediſſent, eloquentia praeſtitiſſe. Itaque ipſe Ari- 141
ſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quod ipſe ſuas diſputationes a cauſis forenſibus et civilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutavit repente totam formam prope diſciplinae ſuae, verſumque quendam Philoctetae paulo ſecus dixit. Ille enim *turpe* ſibi ait *eſſe tacere, cum barbaros:* hic autem, *cum Iſocratem pateretur dicere.* ita ornavit et illuſtravit doctrinam illam omnem; rerumque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Neque vero hoc fugit ſapientiſſimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, a quo eodem
ille et agendi acciperet praecepta et loquendi. Nunc, 142
ſive qui volet, eum philoſophum, qui copiam nobis rerum orationiſque tradat, per me appellet oratorem licet; ſive hunc oratorem, quem ego dico ſapientiam iunctam habere eloquentiae, philoſo-

phum appellare malit, non impediam: dummodo
hoc conſtet, neque infantiam eius, qui rem norit,
ſed eam explicare dicendo non queat; neque in-
ſcientiam illius, cui res non ſuppetat, verba non
deſint, eſſe laudandam: quorum ſi alterum ſit op-
tandum, malim equidem indiſertam prudentiam,
143 quam ſtultitiam loquacem. Sin quaerimus, quid
unum excellat ex omnibus, docto oratori palma
danda eſt. quem ſi patiuntur eundem eſſe philoſo-
phum, ſublata controverſia eſt. ſin eos diſiungent;
hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto in-
eſt illorum omnis ſcientia, in philoſophorum au-
tem cognitione non continuo ineſt eloquentia:
quae quamvis contemnatur ab eis, neceſſe eſt ta-
men aliquem cumulum illorum artibus afferre vi-
deatur. Haec cum Craſſus dixiſſet, parumper et
ipſe conticuit, et ceteris ſilentium fuit.

36 Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non poſ-
144 ſum queri, quod mihi videare aliud quiddam, et
non id, quod ſuſceperis, diſputaſſe: plus enim ali-
quanto attuliſti, quam tibi eſſet tributum a nobis
ac denuntiatum. ſed certe et hae partes fuerunt
tuae, de illuſtranda oratione ut diceres, et eras
ipſe iam ingreſſus, atque in quatuor partes omnem
orationis laudem deſcripſeras: cumque de duabus
primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas,
celeriter exigueque dixiſſes, duas tibi reliquas fe-
ceras, quemadmodum primum ornate, deinde etiam
145 apte diceremus. Quo cum ingreſſus eſſes, repente
te quaſi quidam aeſtus ingenii tui procul a terra
abripuit, atque in altum a conſpectu paene omnium

abſtraxit. omnem enim rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti: (neque enim fuit tam exigui temporis) ſed, apud hos quid profeceris, neſcio; me quidem in Academiam totum compuliſti: in qua velim ſit illud, quod ſaepe poſuiſti, ut non neceſſe ſit conſumere aetatem, atque ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantummodo adſpexerit: ſed, etiam ſi eſt aliquanto ſpiſſius, aut ſi ego ſum tardior, profecto nunquam conquieſcam, neque defatigabor ante, quam illorum ancipites vias rationesque et pro omnibus, et contra omnia diſputandi, percepero.

Tum Caeſar, Unum, inquit, me ex tuo ſer- 146
mone maxime, Craſſe, commovit, quod eum negaſti, qui non cito quid didiciſſet, unquam omnino poſſe perdiſcere: ut mihi non ſit difficile periclitari, et aut ſtatim percipere iſta, quae tu verbis ad coelum extuliſti; aut, ſi non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his noſtris poſſim eſſe contentus. Hic Sulpicius, Ego vero, in- 147
quit, Craſſe, neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſophorum quemquam deſidero; vel me licet exiſtimes deſperare iſta poſſe perdiſcere, vel, id quod facio, contemnere. Mihi rerum forenſium et communium vulgaris haec cognitio, ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam; ex qua ipſa tamen permulta neſcio: quae tum denique, cum cauſa aliqua, quae a me dicenda eſt, deſiderat, quaero. Quamobrem, niſi forte es iam defeſſus, et ſi tibi non graves ſumus, refer ad illa te, quae ad ipſius orationis laudem

ſplendoremque pertinent: quae ego ex te audire
volui, non ut deſperarem me eloquentiam con-
ſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem.

37 Tum Craſſus, Pervulgatas res requiris, inquit,
148 et tibi non incognitas, Sulpici. quis enim de iſto
genere non docuit, non inſtituit, non etiam ſcrip-
tum reliquit? ſed geram morem, et ea duntaxat,
quae mihi nota ſunt, breviter exponam tibi: cen-
ſebo tamen ad eos, qui auctores et inventores ſunt
149 harum ſane minutarum rerum, revertendum. Om-
nis igitur oratio conficitur ex verbis: quorum pri-
mum nobis ratio ſimpliciter videnda eſt, deinde
coniuncte. nam eſt quidam ornatus orationis, qui
ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis
coniunctiſque conſtat. Ergo utemur verbis aut iis,
quae propria ſunt, et certa quaſi vocabula rerum,
paene una nata cum rebus ipſis; aut iis, quae trans-
feruntur, et quaſi alieno in loco collocantur; aut iis,
150 quae novamus, et facimus ipſi. In propriis eſt igi-
tur verbis illa laus oratoris, ut abiecta atque ob-
ſoleta fugiat; lectis, atque illuſtribus utatur, in
quibus plenum quiddam et ſonans ineſſe videatur.
Sed in hoc verborum genere propriorum delectus
eſt quidam habendus, atque is aurium quodam iu-
dicio ponderandus; in quo conſuetudo etiam bene
151 loquendi valet plurimum. Etiam hoc, quod vulgo
de oratoribus ab imperitis dici ſolet, *Bonis is ver-
bis*, aut, *Aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua
perpenditur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu iu-
dicatur: in quo non magna laus eſt, vitare vi-
tium, (quamquam id eſt magnum,) verum hoc

quaſi ſolum quoddam atque fundamentum eſt,
verborum uſus et copia bonorum. Sed quid ipſe 152
aedificet orator, et in quo adiungat artem, id eſſe
a nobis quaerendum atque explicandum videtur.

Tria ſunt igitur in verbo ſimplici, quae orator 38
afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem:
aut inuſitatum verbum, aut novatum, aut transla-
tum. Inuſitata ſunt, priſca fere ac vetuſta, et ab 153
uſu quotidiani ſermonis iamdiu intermiſſa, quae
ſunt poetarum licentiae liberiora, quam noſtrae:
ſed tamen raro habet etiam in oratione poeticum
aliquod verbum dignitatem. neque enim illud fuge-
rim dicere, ut Coelius, *Qua tempeſtate Poenus in Ita-*
liam venit: nec *prolem*, aut *ſobolem*, aut *effari*, aut *nun-*
cupari: aut, ut tu ſoles, Catule, *non rebar*, aut *opi-*
nabar: et alia multa, quibus loco poſitis, grandior,
atque antiquior oratio ſaepe videri ſolet. Novan- 154
tur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipſo gig-
nuntur ac fiunt: vel coniungendis verbis, ut
haec,

Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato ex-
pectorat.

Num non vis huius me verſutiloquas malitias?

videtis enim et *verſutiloquas*, et *expectorat*, ex con-
iunctione facta eſſe verba, non nata: vel ſaepe ſine
coniunctione [verba novantur], ut, *ille ſenius;* ut,
Dii genitales; ut, *baccarum ubertate incurveſcere.*
Tertius ille modus transferendi verbi late patet, 155
quem neceſſitas genuit, inopia coacta, et anguſtiis;
poſt autem delectatio, iucunditaſque celebravit. nam
ut veſtis frigoris depellendi cauſa reperta primo,

poſt adhiberi coepta eſt ad ornatum etiam corpo-
ris et dignitatem: ſic verbi translatio inſtituta eſt
inopiae cauſa, frequentata delectationis. Nam *gem-
mare vites*, *luxuriem eſſe in herbis*, *laetas ſegetes*,
etiam ruſtici dicunt. quod enim declarari vix ver-
bo proprio poteſt, id translato cum eſt dictum,
illuſtrat id, quod intelligi volumus, eius rei, quam
156 alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hae trans-
lationes, quaſi mutuationes ſunt, cum, quod non
habeas, aliunde ſumas. Illae paulo audaciores, quae
non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris ali-
quid arceſſunt: quarum ego, quid vobis aut in-
39 veniendi rationem, aut genera ponam? Similitu-
157 dinis eſt ad verbum unum contracta brevitas, quod
verbum in alieno loco, tanquam in ſuo, poſitum,
ſi agnoſcitur, delectat; ſi ſimile nihil habet, repu-
diatur. Sed ea transferri oportet, quae aut clario-
rem faciunt rem, ut illa omnia:

Inhorreſcit mare,
Tenebrae conduplicantur, noctiſque & nimbum occaecat nigror,
Flamma inter nubes coruſcat, coelum tonitru contremit,
Grando miſta imbri largifluo ſubita praecipitans cadit:
Undique omnes venti erumpunt, ſaevi exſiſtunt turbines:
Fervit aeſtu pelagus:

omnia fere, quo eſſent clariora, translatis per ſi-
158 militudinem verbis dicta ſunt: aut quo ſignificetur
magis res tota, ſive facti alicuius, ſive conſilii; ut

ille, qui occultantem conſulto, ne id, quod age-
retur, intelligi poſſet, duobus translatis verbis ſi-
militudine ipſa indicat,

Quandoquidem iſte circumveſtit dictis, ſepit ſedulo.

Nonnunquam etiam brevitas tranſlatione conficitur,
ut illud, *Si telum manu fugit.* Imprudentia teli e-
miſſi brevius propriis verbis exponi non potuit,
quam eſt uno ſignificata tranſlato. Atque hoc in ge- 159
nere perſaepe mihi admirandum videtur, quid ſit,
quod omnes tranſlatis et alienis magis delectentur
verbis, quam propriis, et ſuis. Nam ſi res ſuum nomen 40
et proprium vocabulum non habet, ut *pes* in na-
vi, ut *nexum*, quod per libram agitur, ut in uxo-
re *divortium;* neceſſitas cogit, quod non habeas,
aliunde ſumere: ſed in ſuorum verborum maxima
copia, tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt
ratione tranſlata, delectant. Id accidere credo, 160
vel quod ingenii ſpecimen eſt quoddam, tranſilire
ante pedes poſita, et alia longe repetita ſumere:
vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione,
neque tamen aberrat; quae maxima eſt delectatio:
vel quod ſingulis verbis res, ac totum ſimile confi-
citur: vel quod omnis tranſlatio, quae quidem ſum-
ta ratione eſt, ad ſenſus ipſos admovetur, maxime
oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. Nam et *odor* 161
urbanitatis, et *mollitudo humanitatis*, et *murmur*
maris, et *dulcedo orationis*, ſunt ducta a ceteris
ſenſibus: illa vero oculorum multo acriora, quae
ponunt paene in conſpectu animi, quae cernere et
videre non poſſumus. Nihil eſt enim in rerum na-
tura, cuius nos non in aliis rebus poſſimus uti vo-

cabulo et nomine. unde enim ſimile duci poteſt, (poteſt autem ex omnibus,) indidem verbum unum, quod ſimilitudinem continet, tranſlatum, lumen af-
162 fert orationi. Quo in genere primum fugienda eſt diſſimilitudo: *Coeli ingentes fornices.* quamvis ſphaeram in ſcenam (ut dicitur) attulerit Ennius; tamen in ſphaera fornicis ſimilitudo non poteſt ineſſe.

-- *Vive Ulyſſes, dum licet:*
Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

non dixit, *cape;* non, *pete:* haberet enim moram ſperantis diutius eſſe ſeſe victurum; ſed *rape.* hoc verbum eſt ad id aptatum, quod ante dixerat, *dum licet.* Deinde videndum eſt, ne longe ſimile ſit duc-
41 tum. *Syrtim patrimonii, ſcopulum* libentius dixe-
163 rim; *Charybdim bonorum, voraginem* potius. facilius enim ad ea, quae viſa, quam ad illa, quae audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam haec vel ſumma laus eſt verbis transferendis, ut ſenſum feriat id, quod tranſlatum ſit; fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos,
164 qui audiunt, trahet ſimilitudo. Nolo morte dici Africani *caſtratam* eſſe rempublicam: nolo *ſtercus curiae* dici Glauciam: quamvis ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Nolo eſſe aut maius, quam res poſtulet, *tempeſtas commiſſationis*: aut minus, *commiſſatio tempeſtatis.* Nolo eſſe verbum anguſtius id, quod tranſlatum ſit, quam fuiſſet illud proprium ac ſuum: *Quidnam eſt, obſecro? quid te adiri abnutas?* melius eſſet, *vetas, prohibes, abſterres:* quoniam ille dixerat, *Illico*
165 *iſtic, ne contagio mea bonis, umbrave obſit.* Atque

, ſi vereare, ne paulo durior tranſlatio eſſe
tur, mollienda eſt, praepoſito ſaepe verbo:
ſi olim, M. Catone mortuo, *pupillum* ſena-
quis relictum diceret, paulo durius; ſin, *ut*
cam, *pupillum*, aliquanto mitius. Etenim vere-
ı debet eſſe tranſlatio, ut deducta eſſe in alie-
locum, non irruiſſe; atque ut precario, non
eniſſe videatur. Modus autem nullus eſt flo- 166
or in ſingulis verbis, nec qui plus luminis
t orationi. * * Nam illud, quod ex hoc ge-
profluit, non eſt in uno verbo tranſlato,
x pluribus continuatis connectitur, ut aliud
ır, aliud intelligendum ſit:

- - Neque me patiar iterum
l unum ſcopulum & telum claſſem Achivum
offendere.

: illud,

ras, erras: nam exſultantem te, & praeſidentem tibi
primeni validae legum habenae, atque imperii
inſiſtent iugo.

a re ſimili, verba eius rei propria deinceps 167
em aliam (ut dixi) transferuntur. Eſt hoc 42
um ornamentum orationis, in quo obſcuri-
ıgienda eſt. Etenim ex hoc genere fiunt ea,
dicuntur aenigmata. Non eſt autem in ver-
odus hic, ſed in oratione, id eſt, in continu-
: verborum. Ne illa quidem traductio at-
mmutatio in verbo quamdam fabricationem
, ſed in oratione:

rica terribili tremit horrida terra tumultu.

Afris eſt ſumta *Africa:* neque factum ver-

bum eſt, ut, *Mare ſaxifragis undis*: neque translatum, ut, *Mollitur mare*: ſed ornandi cauſa proprium proprio commutatum, *Deſine, Roma, tuos hoſtes*... et, *Teſtes ſunt campi magni*... Gravis eſt modus in ornatu orationis et ſaepe ſumendus: ex quo genere haec ſunt, *Martem belli eſſe communem; Cererem* pro frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro mari; *curiam* pro ſenatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro pace; *arma* ac *tela*
168 pro bello. quo item in genere et virtutes, et vitia pro ipſis, in quibus illa ſunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irrupit; et, Quo *avaritia* penetravit; aut, *Fides* valuit, *Iuſtitia* confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur ornatius: cui ſunt finitima illa minus ornata, ſed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum, ut, pro aedificiis cum *parietes*, aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem, ut, cum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures,

At Romanus homo, tamenetſi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat:

aut cum ex pluribus intelligitur unum,

Nos ſumu' Romani, qui fuimus ante Rudini:

aut quocunque modo, non ut dictum eſt, in eo
43 genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt. Abutimur
169 ſaepe etiam verbo non tam eleganter, quam in transferendo; ſed etiam ſi licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus.

Verum illa videtiſne eſſe non verbi, ſed orationis, quae ex pluribus, ut expoſui, tranſlationibus connexa ſunt? haec autem, quae aut immutata dixi, aut aliter intelligenda, ac dicerentur, ſunt tranſlata quodam modo. Ita fit, ut omnis ſin- 170
gulorum verborum virtus atque laus, tribus exſiſtat ex rebus: ſi aut vetuſtum verbum ſit; quod tamen conſuetudo ferre poſſit: aut factum vel coniunctione, vel novitate; in quo item eſt auribus conſuetudinique parcendum: aut tranſlatum; quod maxime tanquam ſtellis quibuſdam notat, et illuminat orationem.

Sequitur continuatio verborum, quae duas res 171
maxime, collocationem primum, deinde modum quendam formamque deſiderat. Collocationis eſt componere et ſtruere verba, ſic, ut neve aſper eorum concurſus, neve hiulcus ſit; ſed quodammodo coagmentatus et laevis. In quo lepide ſoceri mei perſona luſit is, qui elegantiſſime id facere potuit, Lucilius,

Quam lepide lexeis compoſtae! ut teſſerulae omnes
Endo pavimento, atque emblemate vermiculato.

Quae cum dixiſſet in Albucium illudens, ne a me quidem abſtinuit,

Craſſum habeo generum, ne rhetoricotero' tu ſis.

Quid ergo? iſte Craſſus, quoniam eius abuteris nomine, quid efficit? idem illud ſcilicet, ut ille voluit, et ego vellem, melius aliquanto, quam Albucius. verum in me quidem luſit ille, ut ſolet. Sed 172
eſt tamen haec collocatio conſervanda verborum, de qua loquor, quae iunctam orationem efficit,

quae cohaerentem, quae lenem, quae aequabiliter
fluentem. Id aſſequemini, ſi verba extrema cum
conſequentibus primis ita iungetis, ut ne aſpere
44 concurrant, neve vaſtius diducantur. Hanc dili-
173 gentiam ſubſequitur modus etiam et forma verbo-
rum, quod iam vereor, ne huic Catulo videatur
eſſe puerile. Verſus enim veteres illi in hac ſoluta o-
ratione propemodum, hoc eſt, numeros quoſdam,
nobis eſſe adhibendos putaverunt. interſpirationis
enim, non defatigationis noſtrae, neque librariorum
notis, ſed verborum et ſententiarum modo inter-
punctas clauſulas in orationibus eſſe voluerunt; id-
que princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut incon-
ditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delecta-
tionis atque aurium cauſa (quemadmodum ſcribit
diſcipulus eius Naucrates) numeris adſtringeret.
174 Namque haec duo, muſici, qui erant quondam ii-
dem poetae, machinati ad voluptatem ſunt, verſum
atque cantum; ut et verborum numero, et vocum
modo, [delectatione] vincerent aurium ſatietatem.
Haec igitur duo, vocis dico moderationem, et
verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas
pati poſſit, a poetica ad eloquentiam traducenda
175 duxerunt. In quo illud eſt vel maximum, quod
verſus in oratione ſi efficitur coniunctione verbo-
rum, vitium eſt; et tamen eam coniunctionem,
ſicuti verſum, numeroſe cadere et quadrare, et
perfici volumus. neque eſt ex multis res una, quae
magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque di-
ſtinguat, quam quod ille rudis incondite fundit,
quantum poteſt, et id, quod dicit, ſpiritu, non

arte, determinat; orator autem ſic illigat ſenten-
tiam verbis, ut eam numero quodam complecta-
tur, et adſtricto et ſoluto. Nam cum vinxit mo- 176
dis et forma, relaxat et liberat immutatione ordi-
nis, ut verba neque alligata ſint quaſi certa ali-
qua lege verſus, neque ita ſoluta, ut vagentur.
Quonam igitur modo tantum munus inſiſtemus, ut 45
arbitremur nos hanc vim numeroſe dicendi conſe-
qui poſſe? Non eſt res tam difficilis, quam neceſ-
ſaria. nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexi-
bile, neque quod tam facile ſequatur, quocunque
ducas, quam oratio. Ex hac verſus, ex eadem 177
diſpares numeri conficiuntur: ex hac haec etiam
ſoluta variis modis, multorumque generum oratio.
Non enim ſunt alia ſermonis, alia contentionis ver-
ba: neque ex alio genere ad uſum quotidianum, a-
lio ad ſcenam, pompamque ſumuntur: ſed ea nos
cum iacentia ſuſtulimus e medio, ſicut molliſſimam
ceram ad noſtrum arbitrium formamus et fingimus.
Itaque tum graves ſumus, tum ſubtiles, tum me-
dium quiddam tenemus: ſic inſtitutam noſtram ſen-
tentiam ſequitur orationis genus; idque ad omnem
rationem, et aurium voluptatem, et animorum mo-
tum mutatur et vertitur. Sed ut in pleriſque re- 178
bus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata: ſic
in oratione, ut ea, quae maximam utilitatem in ſe
continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis
vel ſaepe etiam venuſtatis. Incolumitatis ac ſalutis om-
nium cauſa videmus hunc ſtatum eſſe huius totius
mundi atque naturae, rotundum ut coelum, terraque
ut media ſit, eaque ſua vi nutuque teneatur; ſol ut

circumferatur, ut accedat ad brumale ſignum, et
inde ſenſim aſcendat in diverſam partem; ut luna
acceſſu et receſſu ſuo ſolis lumen accipiat; ut eadem
ſpatia quinque ſtellae diſpari motu, curſuque confi-
179 ciant. Haec tantam habent vim, ut paulum immutata
cohaerere non poſſint: tantam pulchritudinem, ut
nulla ſpecies ne excogitari quidem poſſit ornatior.
Referte nunc animum ad hominum, vel etiam cete-
rarum animantium formam et figuram. nullam par-
tem corporis ſine aliqua neceſſitate affictam, totam-
que formam quaſi perfectam reperietis arte, non
46 caſu. Quid in arboribus, in quibus non truncus,
non rami, non folia ſunt denique, niſi ad ſuam re-
tinendam conſervandamque naturam? nuſquam ta-
180 men eſt ulla pars, niſi venuſta. Linquamus natu-
ram, arteſque videamus. Quid tam in navigio ne-
ceſſarium, quam latera, quam cavernae, quam
prora, quam puppis, quam antemnae, quam vela,
quam mali? quae tamen hanc habent in ſpe-
cie venuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam
voluptatis cauſa, inventa eſſe videantur. Colum-
nae et templa et porticus ſuſtinent: tamen ha-
bent non plus utilitatis, quam dignitatis. Capitolii
faſtigium illud, et ceterarum aedium, non venu-
ſtas, ſed neceſſitas ipſa fabricata eſt. nam cum eſ-
ſet habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti
parte aqua delaberetur; utilitatem templi, faſtigii
dignitas conſecuta eſt: ut, etiamſi in coelo ſtatue-
retur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſti-
181 gio dignitatem habiturum eſſe videatur. Hoc in
omnibus item partibus orationis evenit, ut utilita-

tem ac prope neceſſitatem ſuavitas quaedam et lepos conſequatur. Clauſulas enim, atque interpuncta verborum, animae intercluſio, atque anguſtiae ſpiritus attulerunt. Id inventum ita eſt ſuave, ut, ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. id enim auribus noſtris gratum eſt inventum, quod hominum lateribus non tolerabile
ſolum, ſed etiam facile eſſe poſſet. Longiſſima eſt 47
igitur complexio verborum, quae volvi uno ſpi- 182
ritu poteſt. Sed hic naturae modus eſt, artis alius. nam cum ſint numeri plures; iambum, et trochaeum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles, Catule, veſter, qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem ſermonemque noſtrum; ſed ſunt inſignes percuſſiones eorum numerorum, et minuti pedes. Quare primum ad heroum nos dactyli, et anapaeſti, et ſpondei pedem invitat: in quo impune progredi licet duo duntaxat pedes, aut paulo plus, ne plane in verſum, aut ſimilitudinem verſuum incidamus. Aliae ſunt geminae, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum verborum ſa-
tis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo 183
maxime paeon; qui eſt duplex. Nam aut a longa oritur, quam tres breves conſequuntur, ut haec verba, *definite*, *incipite*, *comprimite*; aut a brevibus deinceps tribus, extrema producta, atque longa, ſicut illa ſunt, *domuerant*, *ſonipedes*. Atque illi philoſopho ordiri placet a ſuperiore paeone, poſteriore finire. eſt autem paeon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, quod eſt acrius iudicium et certius, par fere Cre-

tico, qui eſt ex longa, et brevi, et longa; ut,

Quid petam praeſidii, aut exſequar? quove nunc?

A quo numero exorſus eſt Fannius, *Si, Quirites, minas illius.* Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas
48 vult longa plerumque ſyllaba terminari. Neque
184 vero haec tam acrem curam diligentiamque deſiderant, quam eſt illa poetarum; quos neceſſitas cogit, et ipſi numeri ac modi, ſic verba verſu includere, ut nihil ſit, ne ſpiritu quidem minimo, brevius, aut longius, quam neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, et plane, ut dicitur, ſic et eſt vere ſoluta; non ut fugiat tamen, aut erret, ſed ut ſine vinculis ſibi ipſa moderetur. Namque ego illud aſſentior Theophraſto, qui putat orationem, quae quidem ſit polita atque facta quodammodo, non adſtricte, ſed remiſſius numeroſam eſſe opor-
185 tere. Etenim, ſicut ille ſuſpicatur, ex illis modis, quibus hic uſitatus verſus efficitur, poſt anapaeſtus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus; cuius membra et pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa. Et, ſi numeroſum eſt id in omnibus ſonis atque vocibus, quod habet quaſdam impreſſiones, et quod metiri poſſumus intervallis aequalibus; recte genus hoc numerorum, dummodo ne continuum ſit, in orationis laude ponetur. Nam ſi rudis et impolita putanda eſt illa ſine intervallis loquacitas perennis et profluens, quid eſt aliud cauſae, cur repudietur, niſi quod hominum aures vocem natura modulantur ipſae? quod fieri, niſi ineſt numerus in voce, non po-

teſt. Numerus autem in continuatione nullus eſt: 186
diſtinctio, et aequalium, et ſaepe variorum intervallorum percuſſio, numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quod intervallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni praecipitante non poſſumus. Quodſi continuatio verborum haec ſoluta, multo eſt aptior atque iucundior, ſi eſt articulis membriſque diſtincta, quam ſi continuata ac producta; membra illa modificata eſſe debebunt: quae ſi in extremo breviora ſunt, infringitur ille quaſi verborum ambitus: ſic enim has orationis converſiones Graeci nominant. Quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis, aut, quod etiam eſt melius et iucundius, longiora. At- 49
que haec quidem ab iis philoſophis, quos tu ma- 187
xime diligis, Catule, dicta ſunt: quod eo ſaepius teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem, inquit Catulus? aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius, aut omnino dici ſubtilius? At enim vereor, inquit 188
Craſſus, ne haec aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur, aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea maiora, ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, ſi aut me, aut horum quemquam putas a te haec opera quotidiana et pervagata exſpectare. Iſta, quae dicis, dici volumus: neque tam dici, quam iſto dici modo: neque tibi hoc pro me ſolum, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo. 189
Ego vero, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem ſcripſi, libello, me inveniſſe

eloquentem. ſed eo te ne laudandi quidem cauſa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur.
190 Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cum exercitatione, tum ſtilo, qui et alia, et hoc maxime ornat, ac limat, formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt, quanti videtur: nec ſunt haec rhythmicorum ac muſicorum acerrima norma dirigenda. et efficiendum eſt illud modo vobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat longius: ut membris diſtinguatur, ut converſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate, et quaſi converſione verborum, ſed ſaepe carpenda membris minutioribus oratio eſt, quae tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda.
191 Neque vos paeon, aut herous ille conturbet. ipſi occurrent orationi: ipſi, inquam, ſe offerent, et reſpondebunt non vocati. conſuetudo modo illa ſit ſcribendi atque dicendi, ut ſententiae verbis finiantur, eorumque verborum iunctio naſcatur a proceris numeris ac liberis, maxime heroo, et paeone poſteriore, aut Cretico; ſed varie diſtincteque conſidat. Notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo: et, ſi primi et poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe verborum ſit aut brevior, quam aures exſpectent; aut longior, quam vires atque anima patiatur. Clauſulas autem diligentius etiam ſervan-
192 das eſſe arbitror, quam ſuperiora, quod in his maxime perfectio atque abſolutio iudicatur. nam verſus aeque prima, et media, et extrema pars at-

tenditur; qui debilitatur, in quacunque ſit parte titubatum: in oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema plerique. quae, quoniam apparent et intelliguntur, varianda ſunt, ne aut animorum iudiciis repudientur, aut aurium ſatietate. Duo 193
enim aut tres ſunt fere extremi ſervandi et notandi pedes (ſi modo non breviora et praeciſa erunt ſuperiora) quos aut chorios, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit, aut in paeone illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari Cretico. Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis, nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quodſi Antipater ille Sidonius, quem tu probe, 194
Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros aliosque variis modis atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi ac memoris valuit exercitatio, ut, cum ſe mente ac voluntate conieciſſet in verſum, verba ſequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione et conſuetudine adhibita, conſequemur?

Illud autem ne quis admiretur, quonam modo 195
haec vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quaedam eſt vis incredibilisque naturae. Omnes enim tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte, aut ratione, quae ſint in artibus ac rationibus recta ac prava, diiudicant: idque cum faciunt in picturis, et in ſignis, et in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minus habent inſtrumenti; tum multo oſtendunt magis in verborum, numerorum, vocumque

iudicio; quod ea ſunt in communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natu-
196 ra voluit eſſe expertem. Itaque non ſolum verbis arte poſitis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quisque eſt, qui teneat artem numerorum ac modorum? At in his ſi paulum modo offenſum eſt, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut a multitudine et populo, non modo catervae atque conventus, ſed etiam ipſi ſibi ſinguli
51 diſcrepantes eiiciantur? Mirabile eſt, cum pluri-
197 mum in faciendo interſit inter doctum et rudem, quam non multum differat in iudicando. Ars enim cum a natura profecta ſit, niſi [natura] moveat ac delectet, nihil ſane egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quam numeri atque voces; quibus et excitamur, et incendimur, et lenimur, et langueſcimus, et ad hilaritatem, et ad triſtitiam ſaepe deducimur: quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior et cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctiſſimo, maioribuſque noſtris, ut epularum ſollennium fides ac tibiae, Saliorumque verſus indicant; maxime autem a Graecia vetere celebrata. Quibus utinam ſimilibusque de rebus diſputari, quam de puerilibus his verborum tranſlationibus
198 maluiſſetis! Verum, ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt: ſic, ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit: ſed poetae non ignoſcit, nobis concedit: tacite tamen omnes non eſſe illud, quod

diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi
veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus,
cum circuitum et quaſi orbem verborum conficere
non poſſent, (nam id quidem nuper vel poſſe,
vel audere coepimus,) terna, aut bina, aut non-
nulli ſingula etiam verba dicebant: qui in illa in-
fantia naturali, illud, quod aures hominum flagi-
tabant, tendebant tamen, ut et illa eſſent paria,
quae dicerent, et aequalibus interſpirationibus
uterentur.

Expoſui fere, ut potui, quae maxime ad orna- 52
tum orationis pertinere arbitrabar. Dixi enim de 199
ſingulorum laude verborum, dixi de coniunctione
eorum, dixi de numero atque forma. Sed ſi ha-
bitum orationis etiam, et quaſi colorem aliquem
requiritis, eſt et plena quaedam, ſed tamen teres:
et tenuis, non ſine nervis ac viribus: et ea, quae
particeps utriuſque generis quadam mediocritate
laudatur. His tribus figuris inſidere quidam venu-
ſtatis, non fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus debet
color. Tum denique nobis hic orator ita confor- 200
mandus eſt et verbis et ſententiis, ut, quemad-
modum qui utuntur armis aut palaeſtra, non ſo-
lum ſibi vitandi aut feriendi rationem eſſe haben-
dam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate mo-
veantur: ſic verbis quidem ad aptam compoſitio-
nem et decentiam, ſententiis vero ad gravitatem
orationis utatur [ut ii, qui in armorum tractatione
verſantur]. Formantur autem et verba, et ſenten- 201
tiae paene innumerabiles, quod ſatis ſcio notum
eſſe vobis: ſed inter conformationem verborum

et ſententiarum hoc intereſt, quod verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcunque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium atque mirabile, niſi in ſingulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum et coniunctionis lenitatem, et numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda et frequentanda omnis oratio, ſententiarum atque ver-
53 borum. Nam et commoratio una in re permul-
102 tum movet, et illuſtris explanatio, rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum paene ſubiectio: quae et in exponenda re plurimum valet, et ad illuſtrandum id, quod exponitur, et ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: et huic contraria ſaepe percurſio eſt, et plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio, et diſtincte conciſa brevitas, et extenuatio, et huic adiuncta illuſio, a praeceptis Caeſaris non
103 abhorrens: et ab re longa degreſſio; in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus et concinnus eſſe debebit: propoſitioque, quid ſis dicturus, et ab eo, quod eſt dictum, ſeiunctio, et reditus ad propoſitum, et iteratio, et rationis apta concluſio; tum augendi minuendive cauſa, veritatis ſuperlatio atque traiectio; et rogatio, atque huic finitima quaſi percontatio, expoſitioque ſen-

tentiae ſuae; tum illa, quae maxime quaſi irrepit
in hominum mentes, alia dicentis, ac ſignifican-
tis, diſſimulatio; [quae eſt periucunda, cum in
oratione non contentione, ſed ſermone tractatur:]
deinde dubitatio, tum diſtributio, tum correctio, 204
vel ante, vel poſtquam dixeris, vel cum aliquid
a te ipſe reiicias: praemunitio eſt etiam ad id, quod
aggrediare, et traiectio in alium; communicatio,
quae eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, de-
liberatio; morum ac vitae imitatio vel in perſonis,
vel ſine illis, magnum quoddam ornamentum ora-
tionis, et aptum ad animos conciliandos vel ma-
xime, ſaepe autem etiam ad commovendos; per- 205
ſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen
augendi; deſcriptio, erroris inductio, ad hilarita-
tem impulſio, ante occupatio; tum duo illa, quae
maxime movent, ſimilitudo et exemplum, digeſtio,
interpellatio, contentio, reticentia, commendatio,
vox quaedam libera, atque etiam effrenatio, augen-
di cauſa; iracundia, obiurgatio, promiſſio, depre-
catio, obſecratio, declinatio brevis a propoſito,
non ut ſuperior illa degreſſio; purgatio, concilia-
tio, laeſio, optatio, atque exſecratio. His fere
luminibus illuſtrant orationem ſententiae. Oratio- 54
nis autem ipſius, tanquam armorum, eſt vel ad 206
uſum comminatio et quaſi petitio, vel ad venu-
ſtatem ipſa tractatio. Nam et geminatio verbo-
rum habet interdum vim; leporem alias, et paulum
immutatum verbum atque deflexum; et eiusdem
verbi crebra tum a primo repetitio, tum in ex-
tremum converſio, et in eadem verba impetus, et

concurſio, et adiunctio, et progreſſio; et eiusdem verbi crebrius poſiti quaedam diſtinctio, et revocatio verbi; et illa, quae ſimiliter deſinunt, aut quae cadunt ſimiliter, aut quae paribus paria referun-
207 tur, aut quae ſunt inter ſe ſimilia. Eſt etiam gradatio quaedam, et converſio, et verborum concinna tranſgreſſio, et contrarium, et diſſolutum, et declinatio, et reprehenſio, et exclamatio, et imminutio, et quod in multis caſibus ponitur, et quod de ſingulis rebus propoſitis ductum, refertur ad ſingula, et ad propoſitum ſubiecta ratio, et item in diſtributis ſuppoſita ratio, et permiſſio, et rurſum alia dubitatio, et improviſum quiddam, et dinumeratio, et alia correctio, et diſſipatio, et quod continuatum, et interruptum, et imago, et ſibi ipſi reſponſio, et immutatio, et diſiunctio, et ordo,
208 et relatio, et degreſſio, et circumſcriptio. Haec enim ſunt fere, atque horum ſimilia, (vel plura etiam eſſe poſſunt,) quae ſententiis orationem, verborumque conformationibus illuminent.

55 Quae quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quod nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus, et ſine exemplis effudiſſe. Ego vero, inquit Craſſus, ne illa quidem, quae ſupra dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed voluntati veſtrum omnium parui.
209 His autem de rebus ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe iam praecipitans, me quoque haec praecipitem paene evolvere coegit. Sed tamen huius generis demonſtratio eſt, et doctrina ipſa, vulgaris; uſus autem, graviſſimus, et in hoc
210 toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quo-

niam de ornatu omni orationis, ſunt omnes, ſi non
patefacti, at certe commonſtrati loci: nunc, quid
aptum ſit, hoc eſt, quid maxime deceat in oratio-
ne, videamus. quamquam id quidem perſpicuum
eſt, non omni cauſae, nec auditori, neque per-
ſonae, neque tempori congruere orationis unum ge-
nus. Nam et cauſae capitis alium quendam verbo- 211
rum ſonum requirunt, alium rerum privatarum at-
que parvarum: et aliud dicendi genus deliberatio-
nes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud ſermo-
nes, aliud conſolatio, aliud obiurgatio, aliud diſ-
putatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiam,
qui audiant, ſenatus, an populus, an iudices:
frequentes, an pauci, an ſinguli: et quales
ipſi quoque oratores, qua ſint aetate, honore,
auctoritate, debet videri: tempus pacis an bel-
li, feſtinationis an otii. Itaque hoc loco ni- 212
hil ſane eſt, quod praecipi poſſe videatur, niſi
ut figuram orationis plenioris, et tenuioris, et
item illius mediocris, ad id, quod agimus, ac-
commodatam deligamus. ornamentis iisdem uti
fere licebit, alias contentius, alias ſummiſſius:
omnique in re poſſe, quod deceat, facere, artis et
naturae eſt; ſcire, quid, quandoque deceat, pru-
dentiae.

Sed haec ipſa omnia perinde ſunt, ut aguntur. 56
Actio, inquam, in dicendo una dominatur. ſine hac 213
ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt; medio-
cris, hac inſtructus, ſummos ſaepe ſuperare. Huic
primas dediſſe Demoſthenes dicitur, cum rogare-
tur, quid in dicendo eſſet primum; huic ſecundas,

huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Aeſchine dictum videri ſolet: qui, cum propter ignominiam iudicii ceſſiſſet Athenis, et ſe Rhodum contuliſſet, rogatus a Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in Cteſiphontem contra Demoſthenem dixerat: qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quae erat contra a Demoſthene pro Cteſiphonte edita: quam cum ſuaviſſima et maxima voce legiſſet, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, ſi audiſſetis ipſum! Ex quo ſatis ſignificavit, quantum eſſet in actione, qui orationem eandem aliam
4 eſſe putaret, actore mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meminiſti, quod me puero tantopere ferretur? *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. an domum? matremne ut miſeram, lamentantemque videam, & abiectam?* Quae ſic ab illo acta eſſe conſtabat, oculis, voce, geſtu, inimici ut lacrimas tenere non poſſent. Haec eo dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui ſunt veritatis ipſius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis,
57 hiſtriones, occupaverunt. Ac ſine dubio in omni
5 re vincit imitationem veritas: ſed ea ſi ſatis in actione efficeret ipſa per ſeſe, arte profecto non egeremus. verum quia animi permotio, quae maxime aut declaranda, aut imitanda eſt actione, perturbata ſaepe ita eſt, ut obſcuretur, ac paene obruatur, diſcutienda ſunt ea, quae obſcurant, et ea,
16 quae ſunt eminentia et prompta, ſumenda. Omnis enim motus animi ſuum quendam a natura ha-

bet vultum, et ſonum, et geſtum: totumque cor-
pus hominis, et eius omnis vultus, omneſque voces,
ut nervi in fidibus, ita ſonant, ut a motu animi
quoque ſunt pulſae. Nam voces, ut chordae ſunt
intentae, quae ad quemque tactum reſpondeant;
acuta, gravis; cita, tarda; magna, parva: quas
tamen inter omnes eſt ſuo quaeque in genere me-
diocris. Atque etiam illa ſunt ab his delapſa plura
genera, lene, aſperum; contractum, diffuſum;
continenti ſpiritu, intermiſſo: fractum, ſciſſum;
flexo ſono attenuatum, inflatum. Nullum eſt enim 217
horum ſimilium generum, quod non arte, ac mo-
deratione tractetur. Hi ſunt actori, ut pictori, ex-
poſiti ad variandum colores. Aliud enim vocis ge- 58
nus iracundia ſibi ſumat: acutum, incitatum, cre-
bro incidens;

Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer
Manderem natos: - -

et ea, quae tu dudum, Antoni, protuliſti,

Segregare abs te auſus:

et

Ecquis hoc animadvertit? vincite. . . .

et Atreus fere totus. Aliud miſeratio ac moeror;
flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam in-
gredi?
Domum paternamne? anne ad Peliae filias?

et illa,

O pater, o patria, o Priami domus!

et quae ſequuntur,

Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

218 Aliud metus; demiſſum, et haeſitans, et abiectum:

Multi' modis ſum circumventus, morbo, exſilio, atque inopia:
Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato expectorat:
Alter terribilem minitatur vitae cruciatum & necem:
Quae nemo eſt tam firmo ingenio, & tanta confidentia,
Quin refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Aliud vis; contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis:

Iterum Thyeſtes Atreum attractum advenit:
Iterum iam aggreditur me, et quietum exſuſcitat.
Maior mihi moles, maius miſcendum 'ſt malum,
Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

219 Aliud voluptas; effuſum, lene, tenerum, hilaratum ac remiſſum:

Sed mihi cum detulit coronam ob collocandas nuptias,
Tibi ferebat: cum ſimulabat ſeſe alteri dare,
Tum ad te ludibunda docte, & delicate detulit.

Aliud moleſtia; ſine commiſeratione grave quiddam, et uno preſſu, ac ſono obductum,

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis iunxit nuptiis,
Ego tum gravida, expletis iam fere ad pariendum menſibus:

Per idem tempus Polydorum Hecuba partu poſtremo parit.

Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non 59
hic verba exprimens, ſcenicus, ſed univerſam rem 220
et ſententiam, non demonſtratione, ſed ſignifica-
tione declarans, laterum inflexione hac forti ac
virili, non ab ſcena et hiſtrionibus, ſed ab armis,
aut etiam a palaèſtra. Manus autem minus argu-
ta, digitis ſubſequens verba, non exprimens: bra-
chium procerius proiectum, quaſi quoddam telum
orationis: ſupploſio pedis in contentionibus aut in-
cipiendis, aut finiendis. Sed in ore ſunt omnia.
In eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum: 221
quo melius noſtri illi ſenes, qui perſonatum, ne
Roſcium quidem, magnopere laudabant. Animi
eſt enim omnis actio, et imago animi vultus eſt,
indices oculi. nam haec eſt una pars corporis, quae,
quot animi motus ſunt, tot ſignificationes et com-
mutationes poſſit efficere. neque vero eſt quisquam,
qui eadem contuens, efficiat. Theophraſtus qui-
dem, Tauriſcum quendam, dixit, actorem aver-
ſum ſolitum eſſe dicere, qui in agendo, contuens ali-
quid, pronuntiaret. Quare oculorum eſt magna mo- 222
deratio. nam oris non eſt nimium mutanda ſpecies, ne
aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam defe-
ramur. Oculi ſunt, quorum tum intentione,
tum remiſſione, tum coniectu, tum hilaritate,
motus animorum ſignificemus apte cum gene-
re ipſo orationis. eſt enim actio quaſi ſermo cor-
poris: quo magis menti congruens eſſe debet. O-
culos autem natura nobis, ut equo et leoni ſetas,

caudam, aures, ad motus animorum declarandos
223 dedit. Quare in hac noſtra actione ſecundum vocem vultus valet. is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quae ſunt actionis, ineſt quaedam vis a natura data. quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, niſi eum, qui eiuſdem linguae ſocietate coniunctus eſt; ſententiaeque ſaepe acutae non acutorum hominum ſenſus praetervolant: actio, quae prae ſe motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, et eos iisdem notis et in aliis ag-
60 noſcunt, et in ſe ipſi indicant. Ad actionis autem
224 uſum atque laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet: quae primum eſt optanda nobis; deinde, quaecunque erit, ea tuenda. De quo illud iam nihil ad hoc praecipiendi genus, quemadmodum voci ſerviatur; equidem magnopere cenſeo ſerviendum: ſed illud videtur ab huius noſtri ſermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime eſt utile, id neſcio, quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem obtinendam nihil eſt utilius, quam crebra mutatio: nihil perniciosius, quam effuſa ſine intermiſſione conten-
225 tio. Quid? ad aures noſtras, et actionis ſuavitatem, quid eſt viciſſitudine, et varietate, et commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, (quod potes audire, Catule, ex Erycino, cliente tuo, literato homine, quem ſervum ſibi ille habuit ad manum,) cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occulte poſt ipſum, cum concionaretur,

peritum hominem, qui inflaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut a contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, et ſaepe ſum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam et ſcientiam.
Ego vero, inquit Craſſus, ac doleo quidem, illos 226
viros in eam fraudem in republica eſſe delapſos: quamquam ea tela texitur, et ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac poſteritati oſtenditur, ut eorum civium, quos noſtri patres non tulerunt, iam ſimiles habere cupiamus. Mitte, obſecro, inquit, Craſſe, Iulius, ſermonem iſtum, et te ad Gracchi fiſtulam refer; cuius ego nondum plane
rationem intelligo. In omni voce, inquit Craſſus, 61
eſt quoddam medium, ſed ſuum cuique voci. 227
hinc gradatim aſcendere vocem utile et ſuave eſt. Nam a principio clamare, agreſte quiddam eſt, et idem illud ad firmandam eſt vocem ſalutare. Deinde eſt quiddam contentionis extremum, (quod tamen interius eſt, quam acutiſſimus clamor,) quo te fiſtula progredi non ſinet, et tamen ab ipſa contentione revocabit. Eſt item contra quiddam in remiſſione graviſſimum, quoque tanquam ſonorum gradibus deſcenditur. Haec varietas, et hic per omnes ſonos vocis curſus, et ſe tuebitur, et actioni afferet ſuavitatem. Sed fiſtulatorem domi relinquetis, ſenſum huius conſuetudinis vobiſcum ad forum deferetis.

Edidi, quae potui, non ut volui, ſed ut me 228
temporis anguſtiae coegerunt. Scitum eſt enim, cauſam conferre in tempus, cum afferre plura,

ſi cupias, non queas. Tu vero, inquit Catulus, collegiſti omnia, quantum ego poſſum iudicare: ita divinitus, ut non a Graecis didiciſſe, ſed eos ipſos haec docere poſſe videare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo; ac vellem, ut meus gener, ſoladis tuus, Hortenſius, affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus
229 es, excellentem fore. Et Craſſus, Fore dicis? inquit: ego vero eſſe iam iudico, et tum iudicavi, cum, me conſule, in ſenatu cauſam defendit Africae, nuperque etiam magis, cum pro Bithyniae rege dixit. Quamobrem recte vides, Catule. nihil enim iſti adoleſcenti neque a natura, neque
230 a doctrina deeſſe ſentio. Quo magis eſt tibi, Cotta, et tibi, Sulpici, vigilandum ac laborandum. non enim ille mediocris orator veſtrae quaſi ſuccreſcit aetati; ſed et ingenio peracri, et ſtudio flagranti, et doctrina eximia, et memoria ſingulari. cui quamquam faveo, tamen illum aetati ſuae praeſtare cupio; vobis vero illum tanto minorem praecurrere vix honeſtum eſt. Sed iam ſurgamus, inquit, noſque curemus, et aliquando ab hac contentione diſputationis animos noſtros, curamque laxemus.

M. TULLII CICERONIS

DE

CLARIS ORATORIBUS

LIBER

QUI DICITUR

BRUTUS.

M. TULLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBUS LIBER QUI DICITUR BRUTUS.

ARGUMENTUM.

erfecti oratoris, quam effingit in Libris de Oratore ſpeciem, eam omnes omnium aetatum oratores percenſendo, ſi qua poſſit invenire; quaerit in hoc de claris Romanis Oratoribus libro. Poſt praefationem, quae de Hortenſii morte conqueritur; & eius ſermonis occaſionem demonſtrat, qui hoc libro commemoratur, initium fit diſſerendi a Graecis; atque a Solone inde qui in dicendo valuerunt breviter commemorantur a c. 7--13. Deinde producuntur, habita temporum ratione, Romani, a L. Bruto uſque ad Ciceronem, atque id magna cum venuſtate, multis cum iocis tum etiam digreſſionibus admiſtis iucundis, ut ſunt, de urbanitatis ſono c. 46. de populo recte de oratore iudicante c. 49. ſq. de Attico dicendi genere c. 82.

Um e Cilicia decedens Rhodum veniſſem, 1 eo mihi de Q. Hortenſii morte eſſet allatum, 1 inione omnium maiorem animo cepi dolorem. m et amico amiſſo, cum conſuetudine iucunda,

tum multorum officiorum coniunctione me privatum videbam, et interitu talis auguris dignitatem noſtri collegii diminutam dolebam: qua in cogitatione, et cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo iuratus iudicium dignitatis meae fecerat, et inauguratum ab eodem; ex quo, augurum inſtitutis, in parentis eum loco colere de-
2 bebam. Augebat etiam moleſtiam, quod magna ſapientium civium, bonorumque penuria, vir egregius, coniunctiſſimuſque mecum conſiliorum omnium ſocietate, alieniſſimo reipublicae tempore exſtinctus, et auctoritatis, et prudentiae ſuae triſte nobis deſiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut plerique putabant, adverſarium, aut obtrectatorem laudum mearum, ſed ſocium potius,
3 et conſortem glorioſi laboris amiſeram. Etenim, ſi in leviorum artium ſtudio memoriae proditum eſt, poetas nobiles poetarum aequalium morte doluiſſe: quo tandem animo eius interitum ferre debui, cum quo certare erat glorioſius, quam omnino adverſarium non habere? cum praeſertim non modo nunquam ſit aut illius a me curſus impeditus, aut ab illo meus, ſed contra ſemper alter ab altero adiutus et communicando, et monendo, et faven-
4 do. Sed quoniam perpetua quadam felicitate uſus ille, ceſſit e vita, ſuo magis, quam ſuorum civium tempore; et tum occidit, cum lugere facilius rempublicam poſſet, ſi viveret, quam iuvare; vixitque tamdiu, quam licuit in civitate bene beateque vivere: noſtro incommodo, detrimentoque, ſi eſt ita neceſſe, doleamus; illius vero mor-

tis opportunitatem benevolentia potius, quam miſericordia proſequamur, ut quotieſcunque de clariſſimo et beatiſſimo viro cogitemus, illum potius, quam nosmetipſos, diligere videamur. Nam, 5
ſi id dolemus, quod eo iam frui nobis non licet; noſtrum eſt id malum; quod modice feramus, ne id non ad amicitiam, ſed ad domeſticam utilitatem referre videamur. ſin, tanquam illi ipſi acerbitatis aliquid acciderit, angimur; ſummam eius felicitatem non ſatis grato animo interpretamur. Etenim 2
ſi viveret Q. Hortenſius, cetera fortaſſe deſiderа- 6
ret una cum reliquis bonis et fortibus civibus; hunc autem praeter ceteros, aut cum paucis ſuſtineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuiſſet quaſi theatrum illius ingenii, voce erudita, et Romanis Graeciſque auribus digna, ſpoliatum atque orbatum videret. Equidem angor animo, 7
non conſilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quae didiceram tractare, quibuſque me aſſuefeceram, quaeque erant propria cum praeſtantis in republica viri, tum bene moratae et bene conſtitutae civitatis. Quodſi fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma poſſet e manibus iratorum civium, boni civis auctoritas et oratio; tum profecto fuit, cum patrocinium pacis excluſum eſt aut errore hominum, aut timore. Ita nobiſmetipſis accidit, ut quamquam 8
eſſent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore aetas noſtra perfuncta rebus ampliſſimis, tanquam in portum confugere deberet, non inertiae, neque deſidiae, ſed otii

moderati, atque honeſti; cumque ipſa oratio iam
noſtra caneſceret, haberetque ſuam quandam ma-
turitatem, et quaſi ſenectutem; tum arma ſunt ea
ſumta, quibus illi ipſi, qui didicerant eis uti glo-
rioſe, quemadmodum ſalutariter uterentur, non
9 reperiebant. Itaque ii mihi videntur fortunate bea-
teque vixiſſe, cum in ceteris civitatibus, tum
maxime in noſtra, quibus cum auctoritate, rerum-
que geſtarum gloria, tum etiam ſapientiae laude
perfrui licuit. quorum memoria, et recordatio in
maximis noſtris graviſſimiſque curis iucunda ſane
fuit, cum in eam nuper ex ſermone quodam in-
cidiſſemus.

3 Nam cum inambularem in xyſto, et eſſem
10 otioſus domi, M. ad me Brutus, ut conſueverat,
cum T. Pomponio venerat, homines cum inter
ſe coniuncti, tum mihi ita cari, itaque iucundi, ut
eorum adſpectu omnis, quae me angebat de re-
publica, cura conſederit. Quos poſtquam ſalutavi,
Quid vos, inquam, Brute et Attice, nunc? quid
tandem novi? Nihil ſane, inquit Brutus, quod
quidem aut tu audire velis, aut ego pro certo di-
11 cere audeam. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te
animo venimus, ut de republica eſſet ſilentium, et
aliquid audiremus potius ex te, quam te afficere-
mus ulla moleſtia. Vos vero, inquam, Attice, et
praeſentem me cura levatis, et abſenti magna
ſolatia dediſtis. nam veſtris primum literis recrea-
tus, me ad priſtina ſtudia revocavi. Tum ille,
Legi, inquit, perlubenter epiſtolam, quam ad te
Brutus miſit ex Aſia, qua mihi viſus eſt et mo-

nere te prudenter, et conſolari amiciſſime. Recte, 12
inquam, eſt viſus. nam me iſtis ſcito literis, ex diuturna perturbatione totius valetudinis tanquam ad adſpiciendam lucem eſſe revocatum. Atque ut, poſt Cannenſem illam calamitatem, primum Marcelli ad Nolam proelio, populus ſe Romanus erexit, poſteaque proſperae res deinceps multae conſecutae ſunt: ſic poſt rerum noſtrarum et communium graviſſimos caſus, nihil ante epiſtolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte ſollicitudines allevaret meas. Tum Brutus, 13
Volui id quidem efficere certe, et capio magnum fructum, ſi quidem quod volui, tanta in re conſecutus ſum. Sed ſcire cupio, quae te Attici literae delectaverint. Iſtae vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi, ſed etiam, ut ſpero, ſalutem attulerunt. Salutem? inquit ille. quodnam tandem genus iſtuc tam praeclarum literarum fuit? An mihi potuit, inquam, eſſe aut gratior ulla ſalutatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus, quaſi iacentem excitavit? Tum ille, Nempe eum dicis, inquit, 14
quo iſte omnem rerum memoriam breviter, et, ut mihi quidem viſum eſt, perdiligenter complexus eſt? Iſtum ipſum, inquam, Brute, dico librum mihi ſaluti fuiſſe. Tum Atticus, Optatiſſi- 4
mum mihi quidem eſt quod dicis: ſed quid tandem habuit liber iſte, quod tibi aut novum, aut tanto uſui poſſet eſſe? Ille vero et nova, inquam, 15
mihi quidem multa, et eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno

in conſpectu omnia viderem: quae cum ſtudioſe
tractare coepiſſem, ipſa mihi tractatio literarum
ſalutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te
ipſo ſumerem aliquid ad me reficiendum, teque
remunerandum, ſi non pari, at grato tamen mu-
nere: quamquam illud Heſiodium laudatur a doc-
tis, quod eadem menſura reddere iubet, qua ac-
16 ceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poſſis. Ego au-
tem voluntatem tibi profecto emetiar: ſed rem
ipſam nondum poſſe videor; idque ut ignoſcas,
a te peto. Nec enim ex novis (ut agricolae ſo-
lent) fructibus eſt, unde tibi reddam quod ac-
4 cepi: ſic omnis foetus repreſſus, exuſtuſque ſiti
flos veteris ubertatis exaruit: nec ex conditis,
qui iacent in tenebris, et ad quos omnis no-
bis aditus, qui paene ſolis patuit, obſtructus
eſt. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto et
derelicto ſolo; quod ita diligenter colemus, ut
impendiis etiam augere poſſimus largitatem tui
muneris; modo idem noſter animus efficere poſſit,
quod ager, qui cum multos annos quievit, uberio-
17 res efferre fruges ſolet. Tum ille, Ego vero et
exſpectabo ea, quae polliceris, neque exigam,
niſi tuo commodo, et erunt mihi pergrata, ſi ſol-
veris. Mihi quoque, inquit Brutus, et exſpectan-
da ſunt ea, quae Attico polliceris, etſi fortaſſe
ego a te huius voluntarius procurator petam, quod
ipſe, cui debes, ſe incommodo exacturum negat.
5 At vero, inquam, tibi ego, Brute, non ſolvam,
18 niſi prius a te cavero, amplius eo nomine ne-
minem, cuius petitio ſit, petiturum. Non meher-

cule, inquit, tibi repromittere iſtuc quidem auſus
ſim. nam hunc, qui negat, video flagitatorem,
non illum quidem tibi moleſtum, ſed aſſiduum
tamen, et acrem fore. Tum Pomponius, Ego
vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor
enim iam te auſurus eſſe appellare: quoniam longo
intervallo modo primum animadverti paulo te
hilariorem. Itaque, quoniam hic, quod mihi debe- 19
retur, ſe exacturum profeſſus eſt; quod huic de-
bes, ego a te peto. Quidnam id? inquam. Ut ſcri-
bas, inquit, aliquid. iampridem enim conticuerunt
tuae literae. Nam ut illos de republica libros edi-
diſti, nihil a te ſane poſtea accepimus; eiſque
noſmetipſi ad veterum annalium memoriam com-
prehendendam impulſi, atque incenſi ſumus. Sed
illa cum poteris; atque ut poſſis rogo. Nunc ve- 20
ro, inquit, ſi es animo vacuo, expone nobis quod
quaerimus. Quidnam eſt id? inquam. Quod mihi
nuper in Tuſculano inchoaſti de oratoribus, quando
eſſe coepiſſent, qui etiam, et quales fuiſſent. quem
ego ſermonem cum ad Brutum tuum, vel noſtrum
potius, detuliſſem, magnopere hic audire ſe velle
dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te ſcire-
mus eſſe vacuum. Quare, ſi tibi eſt commodum,
ede illa, quae coeperas, et Bruto, et mihi. Ego 21
vero, inquam, ſi potuero; faciam vobis ſatis. Po-
teris, inquit: relaxa modo paulum animum, aut
ſane (ſi potes) libera.

Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus eſt
ſermo, quod erat a me mentio facta, cauſam
Deiotari, fideliſſimi atque optimi règis, ornatiſ-

ſime et copioſiſſime a Bruto me audiſſe defenſam.
6 Scio, inquit, ab iſto initio tractum eſſe ſermonem, teque Bruti dolentem vicem, quaſi defleviſſe iudiciorum vaſtitatem, et fori. Feci, inquam, iſtuc
22 quidem, et ſaepe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti, crebro in mentem venit vereri, ecquodnam curriculum aliquando ſit habitura tua et natura admirabilis, et exquiſita doctrina, et ſingularis induſtria. Cum enim in maximis cauſis verſatus eſſes, et cum tibi aetas noſtra iam cederet, faſceſque ſummitteret, ſubito in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipſa, de qua diſputare
23 ordimur, eloquentia obmutuit. Tum ille, Ceterarum rerum cauſa, inquit, iſtuc et doleo, et dolendum puto; dicendi autem me non tam fructus, et gloria, quam ſtudium ipſum, exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te praeſertim tam ſtudioſo. Etenim dicere bene nemo poteſt, niſi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiae verae dat operam, dat prudentiae, qua ne maximis quidem in bellis aequo animo
24 carere quiſquam poteſt. Praeclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis iſta dicendi laude delector, quod cetera, quae ſunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo eſt tam humilis, qui ſe non aut poſſe adipiſci, aut adeptum putet. eloquentem neminem video factum eſſe victoria. Sed quo facilius ſermo explicetur, ſedentes, ſi videtur, agamus. Cum idem placuiſſet illis, tum in pratulo propter Platonis ſtatuam conſedimus.

25 Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, et quanta

vis ſit eius, expromere, quantamque iis, qui ſint eam
conſecuti, dignitatem afferat, neque propoſitum nobis
eſt hoc loco, neque neceſſarium. Hoc vero ſine ulla du-
bitatione confirmaverim, ſive illa arte pariatur aliqua,
ſive exercitatione quadam, ſive natura; rem unam eſſe
omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus
conſtare dicitur, earum unaquaeque eſt ars ipſa
magna per ſeſe. Quare quinque artium concurſus
maximarum, quantam vim, quantamque difficul-
tatem habeat, exiſtimari poteſt. Teſtis eſt Grae- 7
cia, quae cum eloquentiae ſtudio ſit incenſa, iam- 26
diuque excellat in ea, praeſtetque ceteris, tamen
omnes artes vetuſtiores habet, et multo ante non
inventas ſolum, ſed etiam perfectas, quam haec
eſt a Graecis elaborata dicendi vis, atque copia.
In quam cum intueor, maxime mihi occurrunt,
Attice, et quaſi lucent Athenae tuae: qua in urbe
primum ſe orator extulit, primumque etiam mo-
numentis et literis oratio eſt coepta mandari. Ta- 27
men ante Periclem, cuius ſcripta quaedam ferun-
tur, et Thucydidem, qui non naſcentibus Athe-
nis, ſed iam adultis fuerunt, litera nulla eſt, quae
quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris eſſe
videatur. Quamquam opinio eſt, et eum, qui mul-
tis annis ante hos fuerit, Piſiſtratum, et paulo ſe-
niorem etiam Solonem, poſteaque Cliſthenem,
multum, ut temporibus illis, valuiſſe dicendo. Poſt 28
hanc aetatem aliquot annis, ut ex Atticis monu-
mentis poteſt perſpici, Themiſtocles fuit; quem
conſtat cum prudentia, tum etiam eloquentia prae-
ſtitiſſe; poſt Pericles, qui cum floreret omni ge-

nere virtutis , hac tamen fuit laude clariſſimus.
Cleonem etiam temporibus illis , turbulentum il-
lum quidem civem , ſed tamen eloquentem con-
29 ſtat fuiſſe. Huic aetati ſuppares Alcibiades , Critias ,
Theramenes : quibus temporibus quod dicendi ge-
nus viguerit , ex Thucydidis ſcriptis , qui ipſe tum
fuit , intelligi maxime poteſt. grandes erant verbis ,
crebri ſententiis , compreſſione rerum breves , et
8 ob eam ipſam cauſam interdum ſubobſcuri. Sed
30 ut intellectum eſt , quantam vim haberet accurata ,
et facta quodammodo oratio ; tum etiam magiſtri
dicendi multi ſubito exſtiterunt : tum Leontinus
Gorgias , Thraſymachus Chalcedonius , Protagoras
Abderites , Prodicus Ceus , Hippias Eleus , in ho-
nore magno fuit , aliique multi temporibus eisdem
docere ſe profitebantur , arrogantibus ſane verbis ,
quemadmodum cauſa inferior (ita enim loqueban-
31 tur) dicendo fieri ſuperior poſſet. Iis oppoſuit ſeſe
Socrates , qui ſubtilitate quadam diſputandi refellere
eorum inſtituta ſolebat verbis. Huius ex uberrimis
ſermonibus exſtiterunt doctiſſimi viri ; primumque
tum philoſophia , non illa de natura , quae fuerat
antiquior , ſed haec , in qua de bonis rebus et
malis , deque hominum vita et moribus diſputa-
tur , inventa dicitur. quod quoniam genus ab hoc ,
quod propoſuimus , abhorret , philoſophos aliud in
tempus reiiciamus ; ad oratores , a quibus degreſſi
32 ſumus , revertamur. Exſtitit igitur iam ſenibus il-
lis , quos paulo ante diximus , Iſocrates , cuius do-
mus cunctae Graeciae quaſi ludus quidam patuit ,
atque officina dicendi , magnus orator , et perfec-

tus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo, meo quidem iudicio, eſt poſtea conſecutus. is et ipſe ſcripſit multa praeclare, et docuit alios; et cum cetera melius, quam ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, dum verſum effugeres, modum tamen, et numerum quendam
oportere ſervari. Ante hunc enim verborum quaſi 33
ſtructura, et quaedam ad numerum concluſio, nulla erat; aut, ſi quando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quaeſitam; quae forſitan laus ſit: verumtamen natura magis tum, caſuque nonnunquam, quam aut ratione aliqua, aut obſervatione
fiebat. Ipſa enim natura circumſcriptione quadam 34
verborum comprehendit, concluditque ſententiam: quae cum aptis conſtricta verbis eſt, cadit etiam plerumque numeroſe. Nam et aures ipſae quid plenum, quid inane ſit, iudicant, et ſpiritu, quaſi neceſſitate aliqua, verborum comprehenſio terminatur: in quo non modo defici, ſed etiam laborare turpe eſt.
Tum fuit Lyſias, ipſe quidem in cauſis forenſibus 9
non verſatus, ſed egregie ſubtilis ſcriptor, atque 35
elegans, quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere. nam plane quidem perfectum, et cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facile dixeris. Nihil acute inveniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil (ut ita dicam) ſubdole, nihil verſute, quod ille non viderit; nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius; nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum gravitate, vel ſententiarum, quo quid-

36 quam eſſet elatius. Huic Hyperides proximus; et
Aeſchines fuit, et Lycurgus, et Dinarchus, et is,
cuius nulla exſtant ſcripta, Demades, aliique plu-
res. Haec enim aetas effudit hanc copiam; et,
ut opinio mea fert, ſuccus ille, et ſanguis incor-
ruptus uſque ad hanc aetatem oratorum fuit, in
37 qua naturalis ineſſet, non fucatus nitor. Phalereus
enim ſucceſſit eis ſenibus adoleſcens, eruditiſſimus
ille quidem horum omnium, ſed non tam armis in-
ſtitutus, quam palaeſtra. itaque delectabat magis Athe-
nienſes, quam inflammabat. proceſſerat enim in ſolem
et pulverem, non ut e militari tabernaculo, ſed ut e
38 Theophraſti, doctiſſimi hominis, umbraculis. Hic pri-
mus inflexit orationem, et eam mollem teneramque
reddidit; et ſuavis, ſicut fuit, videri maluit, quam gra-
vis, ſed ſuavitate ea, qua perfunderet animos, non
qua perfringeret: tantum ut memoriam concinnita-
tis ſuae, non (quemadmodum de Pericle ſcripſit
Eupolis) cum delectatione aculeos etiam relinque-
ret in animis eorum, a quibus eſſet auditus.

10 Videſne igitur, in ea ipſa urbe, in qua et nata,
39 et alta ſit eloquentia, quam ea ſero prodierit in
lucem? Siquidem ante Solonis aetatem, et Piſiſtra-
ti, de nullo, ut diſerto, memoriae proditum eſt.
At hi quidem, ut populi Romani aetas eſt, ſenes:
ut Athenienſium ſecula numerantur, adoleſcentes
debent videri. Nam etſi Servio Tullio regnante vi-
guerunt, tamen multo diutius Athenae iam erant,
quam eſt Roma ad hodiernum diem: nec tamen
dubito, quin habuerit vim magnam ſemper ora-
40 tio. Neque enim iam Troicis temporibus tantum

laudis in dicendo Ulyſſi tribuiſſet Homerus, et Neſtori, (quorum alterum vim habere voluit, alterum ſuavitatem,) niſi iam tum eſſet honos eloquentiae; neque ipſe poeta hic tam idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuiſſet: cuius etſi incerta ſunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: ſiquidem non infra ſuperiorem Lycurgum fuit, a quo eſt diſciplina Lacedaemoniorum adſtricta legibus. Sed ſtudium eius generis, ma- 41
iorque vis agnoſcitur in Piſiſtrato. Denique hunc proximo ſeculo Themiſtocles inſecutus eſt, ut apud nos, perantiquus; ut apud Athenienſes, non ita ſane vetus. Fuit enim regnante iam Graecia, noſtra autem civitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volſcorum illud graviſſimum, cui Coriolanus exſul interfuit, eodem fere tempore, quo Perſarum bellum, fuit, ſimilisque fortuna clarorum virorum. Si quidem uterque, 42
cum civis egregius fuiſſet, populi ingrati pulſus iniuria, ſe ad hoſtes contulit, conatumque iracundiae ſuae morte ſedavit. nam etſi aliter eſt apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius aſſentiar. At ille ridens, Tuo 11
vero, inquit, arbitratu: quoniam quidem conceſſum eſt rhetoribus ementiri in hiſtoriis, ut aliquid dicere poſſint argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, ſic Clitarchus, ſic Stratocles de Themiſtocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui et 43
Athenienſis erat, et ſummo loco natus, ſummuſque vir, et paulo aetate poſterior, tantum mortuum ſcripſit, et in Attica clam humatum; addidit, fuiſſe

ſuſpicionem veneno ſibi conſciviſſe mortem: hunc
iſti aiunt, cum taurum immolaviſſet, excepiſſe ſan-
guinem patera, et eo poto, mortuum concidiſſe.
Hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare po-
tuerunt: illa mors vulgaris nullam praebebat ma-
teriem ad ornatum. Quare, quoniam tibi ita qua-
drat, omnia fuiſſe in Themiſtocle paria et Corio-
lano, pateram quoque a me ſumas licet: praebebo
etiam hoſtiam, ut Coriolanus ſit plane alter The-
44 miſtocles. Sit ſane, inquam, ut lubet, de iſto:
et ego cautius poſthac hiſtoriam attingam, te au-
diente; quem rerum Romanarum auctorem laudare
poſſum religioſiſſimum. Sed tum fere Pericles,
Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhi-
buit doctrinam: quae quamquam tum nulla erat
dicendi, tamen ab Anaxagora phyſico eruditus,
exercitationem mentis a reconditis abſtruſiſque re-
bus ad cauſas forenſes populareſque facile tra-
duxerat. Huius ſuavitate maxime hilaratae ſunt
Athenae: huius ubertatem et copiam admiratae,
12 eiusdem vim dicendi terroremque timuerunt. Haec
45 igitur aetas prima Athenis oratorem prope per-
fectum tulit. Nec enim in conſtituentibus rem-
publicam, nec in bella gerentibus, nec in impe-
ditis, ac regum dominatione devinctis, naſci cupi-
ditas dicendi ſolet. Pacis eſt comes, otiique ſo-
cia, et iam bene conſtitutae civitatis quaſi alumna
46 quaedam, eloquentia. Itaque ait Ariſtoteles, cum
ſublatis in Sicilia tyrannis, res privatae longo in-
tervallo iudiciis repeterentur, tum primum, quod
eſſet acuta illa gens, et controverſa natura, artem

et praecepta Siculos, Coracem et Tiſiam conſcripſiſſe. Nam antea neminem ſolitum via, nec arte, ſed accurate tamen, et de ſcripto pleroſque dicere; ſcriptaſque fuiſſe et paratas a Protagora rerum illuſtrium diſputationes, quae nunc communes appellantur loci. Quod idem feciſſe Gorgiam, 47
cum ſingularum rerum laudes vituperationeſque conſcripſiſſet; quod iudicaret hoc oratoris eſſe maxime proprium, rem augere poſſe laudando, vituperandoque rurſus affligere. Huic Antiphontem Rhamnuſium ſimilia quaedam habuiſſe conſcripta, quo neminem unquam melius ullam oraviſſe capitis cauſam, cum ſe ipſe defenderet, ſe audiente, locuples auctor ſcripſit Thucydides. Nam Lyſiam primo profiteri ſolitum artem eſſe 48
dicendi; deinde, quod Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum ſcribere aliis coepiſſe, artem removiſſe. Similiter Iſocratem primo artem dicendi eſſe negaviſſe, ſcribere autem aliis ſolitum orationes, quibus in iudiciis uterentur: ſed, cum ex eo (quia quaſi committeret contra legem, quo quis iudicio circumveniretur,) ſaepe ipſe in iudicium vocaretur; orationes aliis deſtitiſſe ſcribere, totumque ſe ad artes componendas tranſtuliſſe. Et Graeciae 13
quidem oratorum partus, atque fontes vides, ad 49
noſtrorum annalium rationem, veteres; ad ipſorum, ſane recentes. Nam antequam delectata eſt Athenienſium civitas hac laude dicendi, multa iam memorabilia et in domeſticis et in bellicis rebus effecerat. Hoc autem ſtudium non erat commune

50 Graeciae, ſed proprium Athenarum. Quis enim
aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut
Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? niſi quid
de Epaminonda, docto homine, ſuſpicari libet.
Lacedaemonium vero uſque ad hoc tempus, au-
divi, fuiſſe neminem. Menelaum ipſum, dulcem
illum quidem tradit Homerus, ſed pauca dicen-
tem. Brevitas autem, laus eſt interdum in aliqua
parte dicendi, in univerſa eloquentia laudem non
51 habet. At vero extra Graeciam magna dicendi
ſtudia fuerunt, maximique huic laudi habiti hono-
res, illuſtre oratorum nomen reddiderunt. Nam
ut ſemel e Piraeeo eloquentia evecta eſt, omnes
peragravit inſulas, atque ita peregrinata tota Aſia
eſt, ut ſe externis oblineret moribus, omnemque
illam ſalubritatem Atticae dictionis, et quaſi ſanita-
tem perderet, ac loqui paene dediſceret. Hinc
Aſiatici oratores non contemnendi quidem nec ce-
leritate, nec copia, ſed parum preſſi et nimis
redundantes. Rhodii ſaniores, et Atticorum ſimi-
52 liores. Sed de Graecis hactenus. etenim haec ipſa
forſitan fuerint non neceſſaria.

Tum Brutus, Iſta vero, inquit, quam neceſſa-
ria fuerint, non facile dixerim: iucunda certe mihi
fuerunt, neque ſolum non longa, ſed etiam bre-
viora, quam vellem. Optime, inquam: ſed ve-
niamus ad noſtros, de quibus difficile eſt plus in-
telligere, quam quantum ex monumentis ſuſpicari
14 licet. Quis enim putet aut celeritatem ingenii
53 L. Bruto illi, nobilitatis veſtrae principi, defuiſſe?
qui de matre ſuavianda ex oraculo Apollinis tam

acute arguteque coniecerit; qui ſummam prudentiam ſimulatione ſtultitiae texerit; qui potentiſſimum regem, clariſſimi regis filium, expulerit, civitatemque, perpetuo dominatu liberatam, magiſtratibus annuis, legibus iudiciisque devinxerit; qui collegae ſuo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolleret: quod certe effici non potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum. Videmus 54
item paucis annis poſt reges exactos, cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, eumque montem, qui Sacer appellatus eſt, occupaviſſet, M. Valerium dictatorem dicendo ſedaviſſe diſcordias, eique ob eam rem honores ampliſſimos habitos, et eum primum ob eam ipſam cauſam Maximum eſſe appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non aliquid potuiſſe dicendo, qui poſt decemviralem invidiam, plebem in patres incitatam, legibus et concionibus ſuis mitigaverit. Poſſumus Appium Claudium ſuſpicari 55
diſertum, quia ſenatum iamiam inclinatum, a Pyrrhi pace revocaverit: poſſumus C. Fabricium, quia ſit ad Pyrrhum de captivis recuperandis miſſus orator: Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuiſſe videatur: M'. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio Caeco, diſerto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe conſulem non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit; quod fuit permagnum, nondum lege Maenia lata. Licet aliquid etiam de M. Popillii ingenio ſuſpicari, 56
qui cum conſul eſſet, eodemque tempore ſacrifi-

cium publicum cum laena faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione et ſeditione nunciata, ut erat laena amictus, ita venit in concionem, ſeditionemque cum auctoritate, tum oratione ſedavit. Sed eos oratores habitos eſſe, aut omnino tum ullum eloquentiae praemium fuiſſe, nihil ſane mihi legiſſe videor. tantummodo
57 coniectura ducor ad ſuſpicandum. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui tribunus plebis legem de agro Gallico et Piceno viritim dividendo tulerit, qui conſul apud Traſimenum ſit interfectus, ad populum valuiſſe dicendo. Q. etiam Maximus Verrucoſus, orator habitus eſt temporibus illis; et Q. Metellus, is, qui bello Punico ſecundo cum L. Ve-
15 turio Philone conſul fuit. Quem vero exſtet, et de quo ſit memoriae proditum, eloquentem fuiſſe, et ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentiae eſt auctor, et idoneus quidem, mea ſententia, Q. Ennius; praeſertim cum et ipſe eum audiverit, et ſcribat de mortuo: ex quo nulla ſuſpicio eſt, amicitiae cauſa eſſe
58 mentitum. Eſt igitur ſic apud illum in nono (ut opinor) annali:

Additur orator Corneliu' ſuaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius - -

et oratorem appellat, et ſuaviloquentiam tribuit; quae nunc quidem non tam eſt in pleriſque: latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur. ſed eſt ea laus eloquentiae certe maxima,

- - *is dictus ollis popularibus olim,*

Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant,

Flos delibatus populi.

Probe vero. ut enim hominis decus, ingenium, 59
ſic ingenii ipſius lumen eſt eloquentia, qua virum excellentem praeclare tum illi homines florem populi eſſe dixerunt; - - *Suadaeque medulla.* Πειθω quam vocant Graeci, cuius effector eſt orator, hanc *Suadam* appellavit Ennius. eius autem Cethegum medullam fuiſſe vult, ut, quam deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitaviſſe, huius hic medullam
noſtrum oratorem fuiſſe dixerit. At hic Cethegus con- 60
ſul cum P. Tuditano fuit bello Punico ſecundo, quaeſtorque his conſulibus M. Cato, modo plane annis CXL ante me conſulem, et idipſum niſi unius eſſet Ennii teſtimonio cognitum, hunc vetuſtas, ut alios fortaſſe multos, oblivione obruiſſet. Illius autem aetatis qui ſermo fuerit, ex Naevianis ſcriptis intelligi poteſt. His enim conſulibus, ut in veteribus commentariis ſcriptum eſt, Naevius eſt mortuus: quamquam Varro noſter, diligentiſſimus inveſtigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Naevii producit longius. Nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis poſt illos, quos ante dixi, conſules mortuus eſt, Catone cenſore.

Hunc igitur Cethegum conſecutus eſt aetate Cato, 61
qui annis IX poſt eum fuit conſul. eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M'. Manilio conſulibus mortuus eſt, annis LXXXIII ipſis ante me
conſulem. Nec vero habeo quemquam antiquio- 16

rem, cuius quidem ſcripta proferenda putem, niſi quem Appii Caeci oratio haec ipſa de Pyrrho, et
62 nonnullae mortuorum laudationes forte delectant. Et hercules hae quidem exſtant: ipſae enim familiae ſua quaſi ornamenta ac monumenta ſervabant, et ad uſum, ſi quis eiusdem generis occidiſſet, et ad memoriam laudum domeſticarum, et ad illuſtrandam nobilitatem ſuam. Quamquam his laudationibus hiſtoria rerum noſtrarum eſt facta mendoſior. Multa enim ſcripta ſunt in eis, quae facta non ſunt; falſi triumphi, plures conſulatus, genera etiam falſa, et a plebe tranſitiones, cum homines humiliores in alienum eiuſdem nominis infunderentur genus: ut, ſi ego me a M'. Tullio eſſe dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio conſule, anno X poſt
63 exactos reges fuit. Catonis autem orationes non minus multae verae ſunt, quam Attici Lyſiae; cuius arbitror plurimas eſſe. Eſt enim Atticus, quoniam certe Athenis eſt et natus, et mortuus, et functus omni civium munere: quamquam Timaeus eum, quaſi Licinia et Mucia lege, repetit Syracuſas. Et quodam modo eſt nonnulla in iis etiam inter ipſos ſimilitudo. acuti ſunt, elegantes, faceti, breves:
64 ſed ille Graecus ab omni laude felicior. Habet enim certos ſui ſtudioſos, qui non tam habitus corporis opimos, quam gracilitates conſectentur; quos, valetudo modo bona ſit, tenuitas ipſa delectet. quamquam in Lyſia ſunt ſaepe etiam lacerti, ſic ut fieri nihil poſſit valentius: verum eſt certe genere toto ſtrigoſior, ſed habet tamen ſuos laudatores, qui
17 hac ipſa eius ſubtilitate admodum gaudeant. Cato-

nem vero quis noſtrorum oratorum, qui quidem 65
nunc ſunt, legit? aut quis novit omnino? At quem
virum? dii boni! mitto civem, aut ſenatorem,
aut imperatorem: oratorem enim hoc loco quaerimus: quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in ſententiis argutior? in docendo edisserendoque ſubtilior? Refertae ſunt orationes amplius centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim, et legerim) et verbis, et rebus illuſtribus. licet ex his eligant ea, quae notatione et laude digna ſint; omnes oratoriae virtutes in eis reperientur. Iam vero Origines eius quem florem, aut quod 66
lumen eloquentiae non habent? Amatores huic deſunt, ſicuti multis iam ante ſeculis et Philiſto Syracuſio, et ipſi Thucydidi. Nam ut horum conciſis ſententiis, interdum etiam non ſatis apertis, cum brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis ſuae: quod idem Lyſiae Demoſthenes; ſic Catonis luminibus obſtruxit haec poſteriorum quaſi exaggerata altius oratio. Sed et in noſtris inſcitia eſt, quod ii ipſi, 67
qui in Graecis antiquitate delectantur, eaque ſubtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem: Hyperidae volunt eſſe et Lyſiae. Laudo. ſed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi ſe gaudere dicunt. Sapienter id qui- 68
dem. Atque utinam imitarentur, nec oſſa ſolum, ſed etiam ſanguinem! gratum eſt tamen, quod volunt. Cur igitur Lyſias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior eſt huius ſermo, et quaedam horridiora verba: ita enim tum loque-

V 4

bantur. id muta, quod tum ille non potuit, et
adde numeros; et aptior ſit oratio: ipſa verba com-
pone, et quaſi coagmenta, quod ne Graeci qui-
dem veteres factitaverunt: iam neminem antepones
69 Catoni. Ornari orationem Graeci putant, ſi ver-
borum immutationibus utantur, quos appellant
τρόπȣς, et ſententiarum orationiſque formis, quae
vocant σχήματα. non veriſimile eſt, quam ſit in
18 utroque genere et creber et diſtinctus Cato. Nec
vero ignoro, nondum eſſe ſatis politum hunc ora-
torem, et quaerendum eſſe aliquid perfectius: quip-
pe cum ita ſit ad noſtrorum temporum rationem
vetus, ut nullius ſcriptum exſtet dignum quidem lec-
tione, quod ſit antiquius. ſed maiore honore in
omnibus artibus, quam in hac una dicendi, ver-
70 ſatur antiquitas. Quis enim eorum, qui haec mi-
nora animadvertunt, non intelligit, Canachi ſigna
rigidiora eſſe, quam ut imitentur veritatem? Ca-
lamidis dura illa quidem, ſed tamen molliora, quam
Canachi: nondum Myronis ſatis ad veritatem ad-
ducta; iam tamen, quae non dubites pulcra dicere:
pulchriora etiam Polycleti, et iam plane perfecta,
ut mihi quidem videri ſolent. Similis in pictura ra-
tio eſt, in qua Zeuxim, et Polygnotum, et Timan-
tem, et eorum, qui non ſunt uſi plus quam qua-
tuor coloribus, formas et lineamenta laudamus: at
in Aetione, Nicomacho, Protogene, Apelle, iam
perfecta ſunt omnia. Et neſcio an reliquis in re-
bus omnibus idem eveniat: nihil eſt enim ſimul
71 et inventum, et perfectum: nec dubitari debet,
quin fuerint ante Homerum poetae: quod ex eis

carminibus intelligi poteſt, quae apud illum, et in Phaeacum, et in procorum epulis canuntur. Quid? noſtri veteres verſus ubi ſunt?

- - quos olim Fauni, vateſque canebant,
Cum neque Muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat,
Nec dicti ſtudioſus erat: ....
Ante hunc ....

ait ipſe de ſe; nec mentitur in gloriando. ſic enim ſeſe res habet. nam et Odyſſea Latina eſt, ſic, tanquam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae, non ſatis dignae, quae iterum legantur. Atque hic 72
Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Caeci filio et M. Tuditano conſulibus, docuit, anno ipſo, antequam natus eſt Ennius; poſt Romam conditam autem quartodecimo et quingenteſimo, ut hic ait, quem nos ſequimur. Eſt enim inter ſcriptores de numero annorum controverſia. Attius autem a Q. Maximo quintum conſule captum Tarento ſcripſit Livium, annis xxx poſt, quam eum fabulam docuiſſe et Atticus ſcribit, et nos in antiquis commentariis invenimus: docuiſſe autem fabulam annis poſt 73
xi C. Cornelio, Q. Minucio conſulibus, ludis Iuventatis, quos Salinator Senenſi proelio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his conſulibus xl annos natus Ennius fuerit: cui cum aequalis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos conſules, et Plautus et Naevius. Haec ſi minus 19
apta videntur huic ſermoni, Brute, Atticó aſſigna, 74
qui me inflammavit ſtudio illuſtrium hominum aetates et tempora perſequendi. Ego vero, inquit

vius, et una Ser. Fabius Pictor, et iuris et literarum, et antiquitatis bene peritus. Quintuſque Fabius Labeo fuit ornatus iisdem fere laudibus. Nam Q. Metellus, is, cuius quatuor filii conſulares fuerunt, in primis eſt habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit, accuſante Africano; cuius et aliae ſunt orationes, et contra Ti.
82 Gracchum expoſita eſt in C. Fannii annalibus. Tum ipſe L. Cotta veterator habitus, ſed C. Laelius et P. Africanus in primis eloquentes: quorum exſtant orationes, ex quibus exiſtimari de ingeniis oratorum poteſt. Sed inter hos, aetate paulum his antecedens, ſine controverſia Ser. Galba eloquentia praeſtitit: et nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, et quaſi legitima opera tractavit, ut egrederetur a propoſito ornandi cauſa, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret rem, ut miſerationibus, ut communibus locis uteretur. ſed neſcio quomodo huius, quem conſtat eloquentia praeſtitiſſe, exiliores orationes ſunt, et redolentes magis antiquitatem, quam aut Laelii, aut Scipionis, aut etiam ipſius Catonis: itaque exaruerunt, vix iam ut appareant.

83 De ipſius Laelii et Scipionis ingenio, quamquam ea iam eſt opinio, ut plurimum tribuatur ambobus; dicendi tamen laus eſt in Laelio illuſtrior. At oratio Laelii de collegiis, non melior, quam de multis quam voles, Scipionis: non quo illa Laelii quidquam ſit dulcius, aut quod de religione dici poſſit auguſtius; ſed multo tamen vetuſtior, et horridior ille, quam Scipio: et, cum ſint in dicendo variae

voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, et lubenter verbis etiam uti paulo magis priſcis
Laelius. Sed eſt mos hominum, ut nolint eundem 84
pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellica laude adſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriatico bello reperimus fuiſſe Laelium: ſic ingenii, literarum, eloquentiae, ſapientiae denique, etſi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Laelio. Nec mihi ceterorum iudicio ſolum videtur, ſed etiam ipſorum inter ipſos con-
ceſſu ita tributum fuiſſe. Erat omnino tum mos, 85
ut in reliquis rebus melior, ſic in hoc ipſo humanior, ut faciles eſſent in ſuum cuique tribuendo.
Memoria teneo, Smyrnae me ex P. Rutilio Rufo 22
audiſſe, cum diceret, adoleſcentulo ſe accidiſſe, ut ex Senatuſconſulto P. Scipio et D. Brutus (ut opinor) conſules de re atroci magnaque quaererent. Nam cum in ſilva Sila facta caedes eſſet, notique homines interfecti, inſimulareturque familia, partim etiam liberi, ſocietatis eius, quae picarias de P. Cornelio, L. Mummio cenſoribus redemiſſet, decreviſſe ſenatum, ut de ea re cognoſcerent et
ſtatuerent conſules. Cauſam pro publicanis accu- 86
rate, ut ſemper ſolitus eſſet, eleganterque dixiſſe Laelium. Cum conſules, re audita, *amplius* de conſilii ſententia pronuntiaviſſent; paucis interpoſitis diebus iterum Laelium multo diligentius meliuſque dixiſſe, iterumque eodem modo a conſulibus rem eſſe prolatam. Tum Laelium, cum eum ſocii domum reduxiſſent, egiſſentque gratias, et, ne defatigaretur, oraviſſent, locutum eſſe ita: ſe, quae

feciſſet, honoris eorum cauſa, ſtudioſe, accuràteque
feciſſe; ſed ſe arbitrari, cauſam illam a Ser. Galba,
quod is in dicendo gravior acriorque eſſet, gravius
et vehementius poſſe defendi. Itaque auctoritate
C. Laelii publicanos cauſam detuliſſe ad Galbam.
87 Illum autem, quod ei viro ſuccedendum eſſet, ve-
recunde et dubitanter recepiſſe. unum, quaſi com-
perendinatus, medium diem fuiſſe, quem totum
Galbam in conſideranda cauſa, componendaque
poſuiſſe. et, cum cognitionis dies eſſet, et ipſe
Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam mane
veniſſet, ut eum admoneret, et ad dicendi tem-
pus adduceret; uſque illum, quoad ei nuntiatum
eſſet, conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis, com-
mentatum in quadam teſtudine cum ſervis literatis
fuiſſe; quorum aliis aliud dictare eodem tempore
ſolitus eſſet. interim cum eſſet ei nuntiatum tem-
pus eſſe, exiſſe in aedes eo colore, et iis oculis,
88 ut egiſſe cauſam, non commentatum putares. Ad-
debat etiam, idque ad rem pertinere putabat,
ſcriptores illos male mulcatos exiſſe cum Galba.
ex quo ſignificabat, illum non in agendo ſolum,
ſed etiam in meditando vehementem atque incen-
ſum fuiſſe. Quid multa? magna exſpectatione,
plurimis audientibus, coram ipſo Laelio ſic illam
cauſam, tanta vi, tantaque gravitate dixiſſe Gal-
bam, ut nulla fere pars orationis ſilentio praeteri-
retur. Itaque multis querelis, multaque miſera-
tione adhibita, ſocios, omnibus approbantibus,
23 illa die, quaeſtione liberatos eſſe. Ex hac Rutilia-
89 na narratione ſuſpicari licet, cum duae ſummae

ſint in oratore laudes, una ſubtiliter diſputandi, ad
docendum; altera graviter agendi, ad animos au-
dientium permovendos; multoque plus proficiat
is, qui inflammet iudicem, quam ille, qui do-
ceat: elegantiam in Laelio, vim in Galba fuiſſe.
Quae quidem vis tum maxime cognita eſt, cum,
Luſitanis a Ser. Galba praetore contra interpoſitam,
ut exiſtimabatur, fidem, interfectis, T. Libone
tribuno plebis populum incitante, et rogationem
in Galbam, privilegii ſimilem, ferente, ſumma
ſenectute, ut ante dixi, M. Cato legem ſuadens in
Galbam multa dixit: quam orationem in Origi-
nes ſuas retulit, paucis antequam mortuus eſt,
an diebus, an menſibus? Tum igitur nihil 90
recuſans Galba pro ſeſe, et populi Romani fidem
implorans, cum ſuos pueros, tum C. Galli etiam
filium flens commendabat; cuius orbitas et fletus
mire miſerabilis fuit propter recentem memoriam
clariſſimi patris; iſque ſe tum eripuit flamma,
propter pueros miſericordia populi commota, ſicut
idem ſcriptum reliquit Cato. Atque etiam ipſum
Libonem non infantem video fuiſſe, ut ex oratio-
nibus eius intelligi poteſt. Cum haec dixiſſem, 91
et paulum interquieviſſem, Quid igitur, inquit, eſt
cauſae, Brutus, ſi tanta virtus in oratore Galba
fuit, cur ea nulla in orationibus eius appareat?
quod mirari non poſſum in eis, qui nihil omnino
ſcripti reliquerunt. Nec enim eſt eadem, inquam, 24
Brute, cauſa non ſcribendi, et non tam bene ſcri-
bendi, quam dixerint. Nam videmus alios orato-
res inertia nihil ſcripſiſſe, ne domeſticus etiam la-

bor accederet ad forenſem. pleraeque enim ſcri-
buntur orationes habitae iam, non ut habeantur.
92 Alios non laborare, ut meliores fiant; nulla enim
res tantum ad dicendum proficit, quantum ſcrip-
tio. memoriam autem in poſterum ingenii ſui non
deſiderant, cum ſe putant ſatis magnam adeptos
eſſe dicendi gloriam, eamque etiam maiorem vi-
ſum iri, ſi in exiſtimantium arbitrium ſua ſcripta
non venerint: alios, quod melius putent dicere ſe
poſſe, quam ſcribere; quod peringenioſis homini-
bus, neque ſatis doctis, plerumque contingit, ut
93 ipſi Galbae. Quem fortaſſe vis non ingenii ſolum,
ſed etiam animi, et naturalis quidam dolor dicen-
tem incendebat, efficiebatque, ut et incitata, et
gravis, et vehemens eſſet oratio; dein cum otio-
ſus ſtilum prehenderat, motuſque omnis animi,
tanquam ventus, hominem defecerat, flacceſcebat
oratio: quod iis, qui limatius dicendi conſectantur
genus, accidere non ſolet, propterea quod pru-
dentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens
eodem modo poſſit et dicere et ſcribere. ardor
animi non ſemper adeſt, iſque cum conſedit,
omnis illa vis et quaſi flamma oratoris exſtingui-
94 tur. Hanc igitur ob cauſam videtur Laelii mens
ſpirare etiam in ſcriptis, Galbae autem vis oc-
cidiſſe.

25 Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium
L. et Sp. Mummii, fratres, quorum exſtant am-
borum orationes: ſimplex quidem L. et antiquus:
Sp. autem nihilo ille quidem ornatior, ſed tamen
adſtrictior. fuit enim doctus ex diſciplina Stoico-

ım. Multae ſunt Sp. Albini orationes. Sunt tiam L. et C. Aureliorum Oreſtarum, quos aliquo ideo in numero oratorum fuiſſe. P. etiam Popil- 95
us cum civis egregius, tum non indiſertus fuit. .. vero, filius eius, diſertus. Caiuſque Tuditanus ım omni vita atque victu excultus atque expoli- ıs, tum eius elegans eſt habitum etiam orationis enus. Eodemque in genere eſt habitus is, qui in- ıria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis ı rebus optimis conſtantiſſimus, M. Octavius. At ero M. Aemilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus, sdem temporibus fere, quibus Galba, ſed paulo ıinor natu, et ſummus orator eſt habitus, et fuit, t apparet ex orationibus, ſcriptor ſane bonus. [oc in oratore Latino primum mihi videtur et le- 96
itas apparuiſſe illa Graecorum, et verborum com- rehenſio, etiam artifex (ut ita dicam) ſtilus. Iunc ſtudioſe duo adoleſcentes ingenioſiſſimi, et rope aequales, C. Carbo, et Ti. Gracchus audire ɔliti ſunt: de quibus iam dicendi locus erit, cum e ſenioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius on contemtus orator temporibus illis fuit, qui ımmos honores, homo per ſe cognitus, ſine ulla ɔmmendatione maiorum eſt adeptus. Tum L. 97
aſſius multum potuit, non eloquentia, ſed di- ɜndo tamen; homo, non liberalitate, ut alii, ſed ıſa triſtitia et ſeveritate popularis: cuius quidem gi tabellariae, M. Antius Briſo, tribunus plebis iu reſtitit, M. Lepido conſule adiuvante; eaque :s P. Africano vituperationi fuit, quod eius aucto- tate de ſententia deductus Briſo putabatur. Tum

duo Caepiones multum clientes conſilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia ſublevabant. Sed Pompeii ſunt ſcripta nec nimis extenuata, (quamquam veterum eſt ſimilis,) et plena prudentiae.
26 P. Craſſum valde probatum oratorem iisdem fere
98 temporibus accepimus, qui et ingenio valuit, et ſtudio, et habuit quasdam etiam domeſticas diſciplinas. Nam et cum ſummo illo oratore, Ser. Galba, cuius C. filio filiam ſuam collocaverat, affinitate ſeſe devinxerat: et, cum eſſet P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scaevolam, domi ius civile cognoverat. In eo induſtriam conſtat ſummam fuiſſe, maximamque gratiam, cum et con-
99 ſuleretur plurimum, et diceret. Horum aetatibus adiuncti duo C. Fannii, C. et M. filii, fuerunt: quorum Caii filius, qui conſul cum Domitio fuit, unam orationem de ſociis et nomine Latino, contra Gracchum reliquit, ſane et bonam, et nobilem. Tum Atticus, Quid ergo? eſtne iſta Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. alii a C. Perſio, literato homine, ſcriptam eſſe aiebant, illo, quem ſignificat valde doctum eſſe Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuiſſet, in illam oratio-
100 nem contuliſſe. Tum ego, Audivi equidem iſta, inquam, de maioribus natu, ſed nunquam ſum adductus, ut crederem: eamque ſuſpicionem propter hanc cauſam credo fuiſſe, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus eſſet; oratio autem vel optima eſſet illo quidem tempore orationum omnium. ſed nec eiusmodi eſt, ut a pluribus confuſa videatur: (unus enim ſonus eſt totius oratio-

nis, et idem ſtilus: nec de Perſio reticuiſſet Grac-
chus; cum et Fannius de Menelao Marathero, et
de ceteris obieciſſet,) praeſertim cum Fannius nun-
quam ſit habitus elinguis. nam et cauſas defenſita-
vit, et tribunatus eius, arbitrio et auctoritate P.
Africani geſtus, non obſcurus fuit. Alter autem 101
C. Fannius, M. filius, C. Laelii gener, et mori-
bus, et ipſo genere dicendi durior. Is ſoceri in-
ſtituto, (quem, quia cooptatus in augurum colle-
gium non erat, non admodum diligebat, praeſer-
tim cum ille Q. Scaevolam ſibi minorem natu ge-
nerum praetuliſſet: cui tamen Laelius ſe excuſans,
non genero minori dixit ſe illud, ſed maiori filiae
detuliſſe:) is tamen, inſtituto Laelii, Panaetium
audiverat. Eius omnis in dicendo facultas ex hiſto-
ria ipſius non ineleganter ſcripta perſpici poteſt;
quae neque nimis eſt infans, neque perfecte di-
ſerta. Mucius autem augur, quod pro ſe opus 102
erat, ipſe dicebat, ut de pecuniis repetundis con-
tra T. Albucium. is oratorum in numero non fuit;
iuris civilis intelligentia, atque omni prudentiae
genere praeſtitit. L. Coelius Antipater, ſcriptor
(quemadmodum videtis) fuit, ut temporibus illis,
luculentus, iuris valde peritus, multorum etiam,
ut L. Craſſi, magiſter.

Utinam in Ti. Graccho, Caioque Carbone talis 27
mens ad rempublicam bene gerendam fuiſſet, quale 103
ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his
viris gloria praeſtitiſſet. Sed eorum alter propter
turbulentiſſimum tribunatum, ad quem ex invidia
foederis Numantini bonis iratus acceſſerat, ab

ipſa republica eſt interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntaria ſe a ſeveritate iudicum vindicavit. Sed fuit uterque ſummus orator, atque hoc memoria pa-
104 trum teſte dicimus. Nam et Carbonis, et Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas, prudentiaeque pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliae matris a puero doctus, et Graecis literis eruditus. nam ſemper habuit exquiſitos e Graecia magiſtros, in eis iam adoleſcens Diophanem Mitylenaeum, Graeciae, temporibus illis, diſertiſſimum. ſed et breve tempus ingenii au-
105 gendi et declarandi fuit. Carbo, quoad vita ſuppeditavit, eſt in multis iudiciis cauſiſque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noſter L. Gellius, qui ſe illi contubernalem in conſulatu fuiſſe narrabat, canorum oratorem, et volubilem, et ſatis acrem, atque eundem et vehementem, et valde dulcem, et perfacetum fuiſſe dicebat: addebat, induſtrium etiam, et diligentem, et in exercitationibus commentationibuſ-
106 que multum operae ſolitum eſſe ponere. Hic optimus, illis temporibus, eſt patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri iudicia coeperunt. nam et quaeſtiones perpetuae, hoc adoleſcente conſtitutae ſunt, quae antea nullae fuerunt, (L. enim Piſo, tribunus plebis legem primus de pecuniis repetundis, Cenſorino et Manilio conſulibus, tulit. ipſe etiam Piſo et cauſas egit, et multarum legum aut auctor, aut diſſuaſor fuit; iſque et orationes reliquit, quae iam evanuerunt, et annales, ſane exiliter

ſcriptos) et iudicia populi, quibus aderat Carbo, iam magis patronum deſiderabant, tabella data; quam legem L. Caſſius, Lepido et Mancino conſulibus, tulit.

Veſter etiam D. Brutus, M. filius, ut ex fami- 28
liari eius L. Attio poeta ſum audire ſolitus, et 107
dicere non inculte ſolebat, et erat cum literis Latinis, tum etiam Graecis, ut temporibus illis, eruditus. quae tribuebat idem Attius etiam Q. Maximo, L. Paulli nepoti: et vero ante Maximum, illum Scipionem, quo duce privato Ti. Gracchus occiſus eſſet, cum omnibus in rebus vehementem,
tum acrem aiebat in dicendo fuiſſe. Tum etiam 108
P. Lentulus ille princeps, ad rempublicam duntaxat quod opus eſſet, ſatis habuiſſe eloquentiae dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, literatiuſque, quam ceteri. P. Scaevola valde prudenter et acute, paulo etiam copioſius: nec multo minus prudenter M. Manilius. Appii Claudii volubilis, ſed paulo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus, et C. Cato Africani ſororis filius, mediocres oratores; etſi Flacci ſcripta ſunt, ſed ut ſtudioſi literarum. Flacci autem aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, ſed ut vita, ſic oratione
etiam turbulentus. M. Druſus, C. filius, qui in 109
tribunatu C. Gracchum, collegam, iterum tribunum, fregit, vir et oratione gravis, et auctoritate; eique proxime adiunctus C. Druſus frater fuit. Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facile agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulum aetate antecedens. Fuit enim M. Lepido et L. Oreſte con-

ſulibus, quaeſtor Gracchus, tribunus Pennus, illius
M. filius, qui cum Q. Aelio conſul fuit: ſed om-
nia is ſumma ſperans, aedilicius eſt mortuus. Nam
de T, Flaminino, quem ipſe vidi, nihil accepi,
niſi Latine diligenter locutum.

29 Iis adiuncti ſunt C. Curio, M. Scaurus, P. Ru-
110 tilius, C. Gracchus, De Scauro et Rutilio breviter
licet dicere, quorum neuter ſummi oratoris habuit
laudem, et uterque in multis cauſis verſatus erat.
In quibusdam laudandis viris, etiamſi maximi in-
genii non eſſent, probabilis tamen induſtria;
quamquam iis quidem non omnino ingenium, ſed
oratorium ingenium defuit. Neque enim refert vi-
dere, quid dicendum ſit, niſi id queas ſolute et
ſuaviter dicere. ne id quidem ſatis eſt, niſi id,
quod dicitur, ſit voce, vultu, motuque conditius.
111 Quid dicam, opus eſſe doctrina? ſine qua etiam
ſi quid bene dicitur adiuvante natura, tamen id,
quia fortuito fit, ſemper paratum eſſe non poteſt.
In Scauri oratione, ſapientis hominis et recti, gra-
vitas ſumma, et naturalis quaedam inerat auctoritas,
non ut cauſam, ſed ut teſtimonium dicere puta-
112 res, cum pro reo diceret. Hoc dicendi genus ad
patrocinia mediocriter aptum videbatur; ad ſenato-
riam vero ſententiam, cuius erat ille princeps, vel
maxime. ſignificabat enim non prudentiam ſolum,
ſed, quod maxime rem continebat, fidem. habe-
bat hoc a natura ipſa, quod a doctrina non facile
poſſet. quamquam huius quoque ipſius rei, quem-
admodum ſcis, praecepta ſunt. Huius et oratio-
nes ſunt, et tres ad L. Fufidium libri ſcripti de

vita ipſius acta, ſane utiles. quos nemo legit: at Cyri vitam et diſciplinam legunt, praeclaram illam quidem, ſed neque tam rebus noſtris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipſe etiam 113
Fuſidius in aliquo patronorum numero fuit: Ruti- 30
lius autem in quodam triſti et ſevero genere dicendi verſatus eſt, et uterque natura vehemens, et acer. Itaque cum una conſulatum petiviſſent, non ille ſolum, qui repulſam tulerat, accuſavit ambitus deſignatum competitorem, ſed Scaurus etiam abſolutus, Rutilium in iudicium vocavit: multaque opera, multaque induſtria Rutilius fuit; quae erat propterea gratior, quod idem magnum munus de iure reſpondendi ſuſtinebat. Sunt eius orationes ieiunae: mul- 114
ta praeclara de iure: doctus vir, et Graecis literis eruditus, Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis; quorum peracutum et artis plenum orationis genus, ſed tamen exile, nec ſatis populari aſſenſioni accommodatum. Itaque illa, quae propria eſt huius diſciplinae, philoſophorum de ſe ipſorum opinio, firma in hoc viro et ſtabilis inventa eſt. Qui 115
quamquam innocentiſſimus in iudicium vocatus eſſet, (quo iudicio convulſam penitus ſcimus eſſe rempublicam,) cum eſſent eo tempore eloquentiſſimi viri L. Craſſus et M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrum voluit. dixit ipſe pro ſeſe; et pauca C. Cotta, quod ſororis erat filius, et is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adoleſcens. Sed Q. Mucius enucleate ille quidem et polite, ut ſolebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud iudicii et magnitudo cauſae

116 poſtulabat. Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne haec quidem in civitate genera hac oratoria laude caruerunt. Volo enim, ut in ſcena, ſic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu et difficili utantur, ſed eos etiam, quos ſtatarios appellant, quorum ſit illa ſimplex in agendo veritas, non moleſta.

31 Et quoniam Stoicorum eſt facta mentio, Q. Ae-
117 lius Tubero fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in oratorum numero, ſed vita ſeverus, et congruens cum ea diſciplina, quam colebat; paulo etiam durior; qui quidem in triumviratu iudicaverit contra P. Africani, avunculi ſui, teſtimonium, vacationem augures, quo minus iudiciis operam darent, non habere; ſed ut vita, ſic oratione durus, incultus, horridus. itaque honoribus maiorum reſpondere non potuit. Fuit autem conſtans civis, et fortis, et in primis Gracco moleſtus, quod indicat Gracchi in eum oratio. Sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. is fuit mediocris in dicendo, doc-
118 tiſſimus in diſputando. Tum Brutus, Quam hoc idem in noſtris contingere intelligo, quod in Graecis! ut omnes fere Stoici, prudentiſſimi in diſſerendo ſint, et id arte faciant, ſintque architecti paene verborum; iidem traducti a diſputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectiſſimo Stoico, ſummam eloquentiam non deſiderem; quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nul-
119 lam video fuiſſe. Et ego, Non, inquam, Brute,

ſine cauſa, propterea quod iſtorum in dialecticis omnis cura conſumitur; vagum illud orationis, et fuſum, et multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus, quemadmodum ſcis, habet a Stoicis id quod ab illis petendum fuit; ſed dicere didicit a dicendi magiſtris, eorumque more ſe exercuit. Quodſi omnia a philoſophis eſſent petenda; Peripateticorum inſtitutis commodius fingeretur oratio. Quo magis tuum, Brute, iudicium probo, 120
qui eorum [id eſt, ex vetere Academia] philoſophorum ſectam ſecutus es, quorum in doctrina atque praeceptis diſſerendi ratio coniungitur cum ſuavitate dicendi et copia: quamquam ea ipſa Peripateticorum Academicorumque conſuetudo in ratione dicendi talis eſt, ut nec perficere oratorem poſſit ipſa per ſeſe, nec ſine ea orator eſſe perfectus. Nam, ut Stoicorum adſtrictior eſt oratio, aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt; ſic illorum liberior et latior, quam patitur conſuetudo iudiciorum et fori. Quis enim uberior 121
in dicendo Platone? *Iovem* aiunt philoſophi, *ſi Graece loquatur, ſic loqui.* Quis Ariſtotele nervoſior? Theophraſto dulcior? Lectitaviſſe Platonem ſtudioſe, audiviſſe etiam Demoſthenes dicitur; idque apparet ex genere et granditate verborum. dicit etiam in quadam epiſtola hoc ipſe de ſeſe. Sed et huius oratio in philoſophiam tranſlata, pugnacior (ut ita dicam) videtur, et illorum in iudicia, pacatior.

Nunc reliquorum oratorum aetates, ſi placet, et 32
gradus perſequamur. Nobis vero, inquit Atticus, 122

et vehementer quidem, ut pro Bruto etiam reſpon-
deam. Curio ſuit igitur eiusdem aetatis fere, ſane
illuſtris orator, cuius de ingenio ex orationibus e-
ius exiſtimari poteſt. Sunt enim et aliae, et pro Ser.
Fulvio, de inceſtu, nobilis oratio. Nobis quidem
pueris, omnium optima putabatur, quae vix iam
123 comparet in hac turba novorum voluminum. Prae-
clare, inquit Brutus, teneo qui iſtam turbam volu-
minum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Bru-
te, quem dicas. certe enim et boni aliquid attulimus
iuventuti, magnificentius, quam fuerat, genus di-
cendi et ornatius; et nocuimus fortaſſe, quod ve-
teres orationes poſt noſtras, non a me quidem
(meis enim illas antepono) ſed a pleriſque legi
ſunt deſitae. Enumera, inquit, me in pleriſque:
quamquam video mihi multa legenda iam te
124 auctore, quae antea contemnebam. Atqui haec,
inquam, de inceſtu laudata oratio, puerilis eſt
locis multis: de amore, de tormentis, de ru-
more, loci ſane inanes; verumtamen nondum tritis
noſtrorum hominum auribus, nec erudita civitate,
tolerabiles. Scripſit etiam alia nonnulla, et multa
dixit, et illuſtria, et in numero patronorum fuit;
ut eum mirer, cum et vita ſuppeditaviſſet, et ſplen-
33 dor ei non defuiſſet, conſulem non fuiſſe. Sed ecce
125 in manibus vir, et praeſtantiſſimo ingenio, et fla-
granti ſtudio, et doctus a puero, C. Gracchus. No-
li enim putare, quemquam, Brute, pleniorem et
uberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus,
inquit, exiſtimo; atque iſtum de ſuperioribus pae-
ne ſolum lego. Immo plane, inquam, Brute, le-

gas cenſeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanae Latinaeque literae fecerunt. Utinam 126
non tam fratri pietatem, quam patriae, praeſtare voluiſſet! quam ille facile tali ingenio, diutius ſi vixiſſet, vel paternam eſſet, vel avitam gloriam conſequutus! Eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. grandis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto gravis: manus extrema non acceſſit operibus eius: praeclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, eſt hic orator, Brute, ſi quiſquam alius, iuventuti. non enim ſolum acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt.

Huic ſucceſſit aetati C. Galba, Servii illius elo- 127
quentiſſimi viri filius, P. Craſſi eloquentis et iurisperiti gener. Laudabant hunc patres noſtri, favebant etiam propter patris memoriam, ſed cecidit in curſu. Nam rogatione Mamilia, Iugurthinae coniurationis invidia, cum pro ſeſe ipſe dixiſſet, oppreſſus eſt. Exſtat eius peroratio, qui epilogus dicitur; qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam ediſceremus. Hic, qui in collegio ſacerdotum eſſet, primus poſt Romam conditam iudicio publico eſt condemnatus. P. Scipio, qui eſt in con- 34
ſulatu mortuus, non multum ille quidem, nec ſae- 128
pe dicebat, ſed et Latine loquendo cuivis erat par, et omnes ſale facetiiſque ſuperabat. Eius collega L. Beſtia bonis initiis orſus tribunatus, (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulſum ſua rogatione reſtituit,) vir et acer, et non indiſertus, triſtes exitus habuit conſulatus. nam invidioſa lege Mamilia quaeſtione C. Galbam ſacerdotem, et quatuor conſulares,

L. Beſtiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque praeſtantiſſimum L. Opimium, Gracchi interfectorem, a populo abſolutum, cum is contra populi
129 ſtudium ſtetiſſet, Gracchani iudices ſuſtulerunt. Huius diſſimilis in tribunatu reliquaque omni vita, civis improbus, C. Licinius Nerva non indiſertus fuit. C. Fimbria temporibus iisdem fere, ſed longius aetate provectus, habitus eſt ſane (ut ita dicam) luculentus patronus, aſper, maledicus, genere toto paulo fervidior, atque commotior; diligentia tamen, et virtute animi, atque vita, bonus auctor in ſenatu. Idem tolerabilis patronus, nec rudis in iure civili, et cum virtute, tum etiam ipſo orationis genere liber; cuius orationes pueri
130 legebamus, quas iam reperire vix poſſumus. Atque etiam ingenio et ſermone eleganti, valetudine incommoda, C. Sextius Calvinus fuit: qui etſi, cum remiſerant dolores pedum, non deerat in cauſis, tamen id non ſaepe faciebat. Itaque conſilio eius, cum volebant, homines utebantur; patrocinio, cum licebat. Iisdem temporibus M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, dedecus generi veſtro, qui, cum tanto nomine eſſet, patremque optimum virum habuiſſet et iuris peritiſſimum, accuſationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. is magiſtratus non petivit, ſed fuit accuſator vehemens et moleſtus; ut facile cerneres naturale quoddam ſtirpis bonum degeneraviſſe vitio depravatae volun-
131 tatis. Atque eodem tempore accuſator de plebe L. Caeſulenus fuit, quem ego audivi iam ſenem, cum ab L. Sabellio multam lege Aquillia de iuſti-

tia petiviſſet. Non feciſſem hominis paene infimi
mentionem, niſi iudicarem, qui ſuſpicioſius aut cri-
minoſius diceret, audiviſſe me neminem. Doctus 35
etiam Graecis T. Albucius, vel potius, paene Grae-
cus. loquor, ut opinor: ſed licet ex orationibus iu-
dicare. Fuit autem Athenis adoleſcens: perfectus
Epicureus evaſerat, minime aptum ad dicendum
genus.

Iam Q. Catulus, non antiquo illo more, ſed hoc 132
noſtro (niſi quid fieri poteſt perfectius) eruditus.
multae literae, ſumma non vitae ſolum, atque na-
turae, ſed orationis etiam comitas, incorrupta quae-
dam Latini ſermonis integritas: quae perſpici cum
ex orationibus eius poteſt, tum facillime ex eo li-
bro, quem de conſulatu, et de rebus geſtis ſuis
conſcriptum molli et Xenophonteo genere ſermonis,
miſit ad A. Furium poetam, familiarem ſuum: qui
liber nihilo notior eſt, quam illi tres, de quibus
ante dixi, Scauri libri. Tum Brutus, Mihi quidem 133
nec iſte notus eſt, nec illi: ſed haec mea culpa
eſt. nunquam enim in manus inciderunt. Nunc au-
tem et a te ſumam, et conquiram iſta poſthac cu-
rioſius. Fuit igitur in Catulo ſermo Latinus; quae
laus dicendi non mediocris, ab oratoribus pleriſque
neglecta eſt. nam de ſono vocis, et ſuavitate ap-
pellandarum literarum, quoniam filium cognoviſti,
noli exſpectare quid dicam. quamquam filius quidem
non fuit in oratorum numero; ſed non deerat ei
tamen in ſententia dicenda cum prudentia, tum e-
legans quoddam et eruditum orationis genus. Nec 134
habitus eſt tamen pater ipſe Catulus princeps in nu-

mero patronorum: ſed erat talis, ut, cum quoſdam audires, qui tum erant praeſtantes, videretur eſſe inferior; cum autem ipſum audires ſine comparatione, non modo contentus eſſes,
135 ſed melius non quaereres. Q. Metellus Numidicus, et eius collega M. Silanus, dicebant de republica, quod eſſet illis viris et conſulari dignitati ſatis. M. Aurelius Scaurus non ſaepe dicebat, ſed polite: Latine vero in primis eſt eleganter locutus. Quae laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero eſt habitus diſertorum. Q. etiam Caepio, vir acer et fortis, cui fortuna belli crimini, invidia populi calami-
36 tati fuit. Tum etiam C. et L. Memmii fuerunt, o-
136 ratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi. itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non ſaepe dixerunt. Sp. Thorius ſatis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum, vitioſa et inutili lege, vectigali levavit. M. Marcellus Aeſernini pater, non ille quidem in patronis, ſed et in promptis tamen et non inexercitatis ad
137 dicendum fuit, ut filius eius, P. Lentulus. L. etiam Cotta, praetorius, in mediocrium oratorum numero dicendi non ita multum laude proceſſerat; ſed de induſtria, cum verbis, tum etiam ipſo ſono quaſi ſubruſtico proſequebatur, atque imitabatur antiquitatem.

Atque ego et in hoc ipſo Cotta, et in aliis pluribus, intelligo, me non ita diſertos homines et retuliſſe in oratorum numerum, et relaturum. Eſt enim propoſitum, colligere eos, qui hoc munere in

civitate functi ſint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quae fuerit aſcenſio, et quam in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque abſolutio, ex eo, quod dicam, exiſtimari poteſt.
Quam multi enim iam oratores commemorati ſunt, 138
et quam diu in eorum enumeratione verſamur, cum tamen ſpiſſe atque vix, ut dudum ad Demoſthenem et Hyperidem, ſic nunc ad Antonium Craſſumque pervenimus? Nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, et in his primum cum Graecorum gloria Latine dicendi copiam aequatam.
Omnia veniebant Antonio in mentem; eaque ſuo 37
quaeque loco, ubi plurimum proficere et valere 139
poſſent: ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura; ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio. imparatus ſemper aggredi ad dicendum videbatur; ſed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, noninunquam viderentur non ſatis parati ad cavendum fuiſſe. Verba 140
ipſa, non illa quidem elegantiſſimo ſermone: itaque diligenter loquendi laude caruit. neque tamen eſt admodum inquinate locutus: ſed illa, quae proprie laus oratoris eſt in verbis: (nam ipſum Latine loqui, eſt illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum; ſed non tam ſua ſponte, quam quod eſt a pleriſque neglectum. non enim tam praeclarum eſt ſcire Latine, quam turpe neſcire; neque tam id mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur:) ſed tamen Antonius in verbis et eligendis, (neque id ipſum tam leporis cau-

ſa, quam ponderis) et collocandis, et comprehenſione devinciendis nihil non ad rationem, et tanquam ad artem dirigebat; verum multo magis hoc idem in ſententiarum ornamentis et conforma-
141 tionibus. Quo genere quia praeſtat omnibus Demoſthenes, idcirco a doctis oratorum eſt princeps iudicatus. σχηματα enim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem; eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis ſen-
38 tentiis. Sed cum haec magna in Antonio, tum actio ſingularis: quae ſi partienda eſt in geſtum, atque vocem; geſtus erat non verba exprimens, ſed cum ſententiis congruens: manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſque motus cum verbis ſententiiſque conſentiens; vox permanens, verum ſubrauca natura: ſed hoc vitium huic
142 uni in bonum convertebat. Habebat enim flebile quiddam in quaeſtionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commovendam; ut verum videretur in hoc illud, quod Demoſthenem ferunt ei, qui quaeſiviſſet, quid primum eſſet in dicendo, *actionem;* quid ſecundum, idem, et idem tertium, reſpondiſſe. Nulla res magis penetrat in animos, eoſque fingit, format, flectit; taleſque oratores videri facit, quales ipſi ſe videri volunt.

143 Huic alii parem eſſe dicebant, alii anteponebant L. Craſſum. Illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem eſſe, qui, horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum ſupra

ixi, tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe per-
ectius. Erat ſumma gravitas, erat cum gravitate
nctus facetiarum et urbanitatis oratorius, non
urrilis, lepos: latine loquendi accurata, et ſine
oleſtia diligens elegantia: in diſſerendo mira ex-
licatio: cum de iure civili, cum de aequo et bono
iſputaretur, argumentorum et ſimilitudinum copia.
Nam, ut Antonius, coniectura movenda, aut ſe- 39
landa ſuſpicione aut excitanda, incredibilem vim 144
abebat: ſic in interpretando, in definiendo, in
xplicanda aequitate, nihil erat Craſſo copioſius;
dque cum ſaepe alias, tum apud centumviros in
M'. Curii cauſa cognitum eſt. Ita enim multa tum 145
ontra ſcriptum pro aequo et bono dixit, ut ho-
minem acutiſſimum, Q. Scaevolam, et in iure, in
quo illa cauſa vertebatur, paratiſſimum, obrueret
rgumentorum exemplorumque copia: atque ita
um ab his patronis aequalibus, etiam conſulari-
us, cauſa illa dicta eſt, cum uterque ex contraria
arte ius civile defenderet, ut eloquentium iuriſpe-
ritiſſimus Craſſus, iuriſperitorum eloquentiſſimus
Scaevola putaretur: qui quidem cum peracutus
eſſet ad excogitandum, quid in iure, aut in aequo
verum aut eſſet, aut non eſſet, tum verbis erat
ad rem cum ſumma brevitate mirabiliter aptus.
Quare ſit nobis orator in hoc interpretandi, ex- 146
planandique, et diſſerendi genere mirabilis, ſic ut
ſimile nihil viderim; in augendo, in ornando, in
refellendo magis exiſtimator metuendus, quam ad-
mirandus orator. Verum ad Craſſum revertamur. 40
Tum Brutus, Etſi ſatis, inquit, mihi videbar ha- 147

ſcientiam, et loquendi elegantiam, quae ex ſcrip-
tis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facillime per-
154 ſpici poteſt. Cumque diſcendi cauſa duobus peri-
tiſſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo, C.
Aquillio Gallo; Galli, hominis acuti et exercitati,
promtam et paratam in agendo et in reſpondendo
celeritatem ſubtilitate diligentiaque ſuperavit; Balbi,
docti et eruditi hominis, in utraque re conſidera-
tam tarditatem vicit, expediendis conficiendiſque
rebus: ſic et habet, quod uterque eorum habuit,
155 et explevit, quod utrique defuit. Itaque, ut Craſ-
ſus mihi videtur ſapientius feciſſe, quam Scaevola
(hic enim cauſas ſtudioſe recipiebat, in quibus a
Craſſo ſuperabatur; ille ſe conſuli nolebat, ne qua
in re inferior eſſet, quam Scaevola); ſic Servius
ſapientiſſime. Cum enim duae civiles artes ac fo-
renſes plurimum et laudis haberent et gratiae; per-
fecit, ut altera praeſtaret omnibus, ex altera tan-
tum aſſumeret, quantum eſſet, et ad tuendum ius
civile, et ad obtinendam conſularem dignitatem,
156 ſatis. Tum Brutus, Ita prorſus, inquit, et antea
putabam. Audivi enim nuper eum ſtudioſe et fre-
quenter Sami, cum ex eo ius noſtrum pontificium,
qua ex parte cum iure civili coniunctum eſſet,
vellem cognoſcere, et nunc meum iudicium mul-
to magis confirmo teſtimonio et iudicio tuo: ſimul
illud gaudeo, quod et aequalitas veſtra, et pares
honorum gradus, et artium ſtudiorumque quaſi fi-
nitima vicinitas, tantum abeſt ab obtrectatione in-
vidiaque, quae ſolet lacerare pleroſque, uti ea non
modo non exulcerare veſtram gratiam, ſed etiam

conciliare videatur. quali enim te erga illum per-
ſpicio, tali illum in te voluntate iudicioque cogno-
vi. Itaque doleo et illius conſilio, et tua voce po- 157
pulum Romanum carere tam diu: quod cum per
ſe dolendum eſt, tum multo magis conſideranti,
ad quos iſta non tranſlata ſint, ſed neſcio quo
pacto devenerint. Hic Atticus, Dixeram, inquit,
a principio, de republica ut ſileremus; itaque fa-
ciamus. nam ſi iſto modo volumus ſingulas res de-
ſiderare, non modo querendi, ſed ne lugendi qui-
dem finem reperiemus. Pergamus ergo, inquam, 43
ad reliqua, et inſtitutum ordinem perſequamur. 158
Paratus igitur veniebat Craſſus, exſpectabatur, au-
diebatur: a principio ſtatim, (quod erat apud eum
ſemper accuratum) exſpectatione dignus videbatur:
non multa iactatio corporis, non inclinatio vocis,
nulla inambulatio, non crebra ſupploſio pedis: ve-
hemens, et interdum irata, et plena iuſti doloris
oratio: multae et cum gravitate facetiae: quodque
difficile eſt, idem et perornatus, et perbrevis. Iam 159
in altercando invenit parem neminem: verſatus eſt
in omni fere genere cauſarum: mature in locum
principum oratorum venit. Accuſavit C. Carbo-
nem, eloquentiſſimum hominem, admodum ado-
leſcens: ſummam ingenii non laudem modo, ſed
etiam admirationem eſt conſecutus. Defendit poſtea 160
Liciniam virginem, cum annos XXVII natus eſſet.
in ea ipſa cauſa fuit eloquentiſſimus, orationiſque
eius ſcriptas quaſdam partes reliquit. Voluit ado-
leſcens in colonia Narbonenſi cauſae popularis
aliquid attingere, eamque coloniam, ut fecit, ipſe

deducere. Exſtat in eam legem ſenior, ut ita di-
cam, quam illa aetas ferebat, oratio. Multae
deinde cauſae; ſed ita tacitus tribunatus, ut, niſi
in eo magiſtratu coenaviſſet apud praeconem Gra-
nium, idque nobis bis narraviſſet Lucilius, tribu-
161 num plebis neſciremus fuiſſe. Ita prorſus, inquit
Brutus: ſed ne de Scaevolae quidem tribunatu
quidquam audiviſſe videor, et eum collegam Craſſi
credo fuiſſe. Omnibus quidem aliis, inquam, in
magiſtratibus, ſed tribunus anno poſt fuit, eoque
in roſtris ſedente ſuaſit Serviliam legem Craſſus.
Nam cenſuram ſine Scaevola geſſit. eum enim ma-
giſtratum nemo unquam Scaevolarum petivit. Sed
haec Craſſi cum edita oratio eſt, quam te ſaepe
legiſſe certo ſcio, quatuor et triginta tum habebat
annos, totidemque annis mihi aetate praeſtabat.
His enim conſulibus eam legem ſuaſit, quibus nati
ſumus, cum ipſe eſſet Q. Caepione conſule natus
et C. Laelio, triennio ipſo minor, quam Anto-
nius. quod idcirco poſui, ut, dicendi Latine prima
maturitas in qua aetate exſtitiſſet, poſſet notari;
et intelligeretur, iam ad ſummum paene eſſe per-
ductam, ut eo nihil ferme quiſquam addere poſſet,
niſi qui a philoſophia, a iure civili, ab hiſtoria
44 fuiſſet inſtructior. Erit, inquit M. Brutus, aut iam
162 eſt iſte, quem exſpectas? Neſcio, inquam. Sed
eſt etiam L. Craſſi in conſulatu, pro Q. Caepione,
defenſione iuncta non brevis, ut laudatio; ut
oratio autem, brevis: poſtrema cenſoris oratio,
qua anno duodequinquageſimo uſus eſt. In his
omnibus ineſt quidam ſine ullo fuco veritatis color.

quin etiam comprehenſio, et ambitus ille verborum (ſi ſic periodum appellari placet) erat apud illum contractus et brevis: et in membra quaedam, quae κωλα Graeci vocant, diſpertiebat orationem lubentius. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu iſtos 163
oratores, inquit, tantopere laudas; vellem aliquid Antonio, praeter illum de ratione dicendi ſane exilem libellum, plura Craſſo libuiſſet ſcribere. cum enim omnibus memoriam ſui, tum etiam diſciplinam dicendi, nobis reliquiſſent. Nam Scaevolae dicendi elegantiam ſatis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. Et ego, Mihi qui- 164
dem a pueritia quaſi magiſtra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio: in qua et auctoritas ornatur ſenatus, quo pro ordine illa dicuntur; et invidia concitatur in iudicum et in accuſatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aſpere, multa facete dicta ſunt: plura etiam dicta, quam ſcripta, quod ex quibusdam capitibus expoſitis, nec explicatis, intelligi poteſt. Ipſa illa cenſoria contra Cn. Domitium collegam non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, et orationis commentarium paulo plenius. nulla eſt enim altercatio clamoribus unquam habita maioribus. Et vero fuit in hoc et popularis dictio 165
excellens: Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis, quam concionibus.

Hoc loco ipſum Domitium non relinquo. nam 45
etſi non fuit in oratorum numero, tamen pono, ſatis in eo fuiſſe orationis atque ingenii, quo et

magiſtratus perſonam, et conſularem dignitatem tue-
retur : quod idem dé C. Coelio dixerim, induſtriam
in eo ſummam fuiſſe, ſummaſque virtutes, eloquen-
tiae tantum, quod eſſet in rebus privatis amicis
166 eius, in re publica ipſius dignitati ſatis. Eodem
tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus,
latine et diligenter loquentibus, numeratus eſt; qui
tamen ſumma nobilitate hominem, cognatione, ſo-
dalitate, collegio, ſumma etiam eloquentia, L.
Philippum, in conſulatus petitione ſuperavit. Eo-
dem tempore C. Clodius, etſi propter ſummam
nobilitatem et ſingularem potentiam magnus erat,
tamen etiam eloquentiae quandam mediocritatem
167 afferebat. Eiusdem fere temporis fuit eques Roma-
nus C. Titius, qui, meo iudicio, eo perveniſſe vi-
detur, quo potuit fere Latinus orator ſine Graecis
literis, et ſine multo uſu pervenire. Huius oratio-
nes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tan-
tum urbanitatis habent, ut paene Attico ſtilo ſcrip-
tae eſſe videantur. Easdem argutias in tragoedias
ſatis quidem ille acute, ſed parum tragice tranſtu-
lit. Quem ſtudebat imitari L. Afranius poeta, homo
perargutus, in fabulis quidem etiam, ut ſcitis, di-
168 ſertus. Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a ſenatu
hoſtis cum C. Mario iudicatus eſt, acer et vehe-
mens accuſator. In eo genere ſane probabilis, doc-
tus autem Graecis literis, propinquus noſter, factus
ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonii perfami-
liaris, cuius praefectus cum eſſet in Cilicia, eſt
interfectus; qui accuſavit C. Fimbriam, M. Marii
Gratidiani pater.

Atque etiam apud ſocios et Latinos oratores ha- 46
biti ſunt Q. Vettius Vettianus, e Marſis, quem 169
ipſe cognovi, prudens vir, et in dicendo brevis: Q. et D. Valerii Sorani, vicini et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et Graecis literis et Latinis: C. Ruſticellus Bononienſis, is quidem et exercitatus, et natura volubilis. Omnium autem eloquentiſſimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Aſculanus, cuius ſunt aliquot orationes Aſculi habitae. illa Romae contra Caepionem, nobilis ſane: cui orationi Caepionis ore reſpondit Aelius; qui ſcriptitavit orationes multis,
orator ipſe nunquam fuit. Apud maiores autem no- 170
ſtros video diſertiſſimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi, P. filii, fere aetate: eius etiam oratio eſt pro Fregellanis, coloniiſque Latinis, habita in ſenatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis iſtis externis quaſi oratoribus? Quid cenſes, inquam, niſi idem, quod urbanis, praeter unum, quod non eſt eorum urbani-
tate quadam quaſi colorata oratio? Et Brutus, Qui 171
eſt, inquit, iſte tandem urbanitatis color? Neſcio, inquam. tantum eſſe quendam ſcio. Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris. audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae: ſed haec mutari, dediſcique poſſunt: illud eſt maius, quod in vocibus noſtrorum oratorum recinit quiddam et reſonat urbanius. nec hoc in orator-
ibus modo apparet, ſed etiam in ceteris. Ego 172
memini T. Tincam Placentinum, hominem facetiſſimum, cum familiari noſtro Q. Granio praecone

dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo. ſed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat neſcio quo ſapore vernaculo: ut ego iam non mirer, illud Theophraſto accidiſſe, quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; et reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, *Hoſpes, non pote minoris;* tuliſſe eum moleſte, ſe non effugere hoſpitis ſpeciem, cum aetatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnino, ſicut opinor, in noſtris eſt quidam urbanorum, ſicut illic Atticorum, ſonus. ſed domum redeamus, id eſt, ad noſtros revertamur.

47 Duobus igitur ſummis, Craſſo et Antonio, L. 173 Philippus proximus accedebat, ſed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etſi nemo intercedebat, qui ſe illi anteferret, neque ſecundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum ſecundum numeraverim, aut tertium, qui vix e carceribus exierit, cum palmam iam primus acceperit; nec in oratoribus, qui tantum abſit a primo, vix ut in eodem curriculo eſſe videatur. ſed tamen erant ea in Philippo, quae, qui ſine comparatione illorum ſpectaret, ſatis magna diceret: ſumma libertas in oratione, multae facetiae: ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicandis ſententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Graecis doctrinis inſtitutus, in altercando cum 174 aliquo aculeo et maledicto facetus. Horum aetati prope coniunctus L. Gellius, non tam vendibilis orator, quam ut neſcires, quid ei deeſſet. nec enim

erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, et verbis ſolutus ſatis. ſed in magnos oratores inciderat eius aetas: multam tamen operam amicis, et utilem praebuit; atque ita diu vixit, ut multarum aetatum oratoribus implicaretur, multum etiam in cauſis verſaretur. Iisdem fere temporibus D. Brutus, is, qui 175
conſul cum Mamerco fuit, homo et Graecis doctus literis et Latinis. Dicebat etiam L. Scipio non imperite: Cnaeusque Pompeius, Sexti filius, aliquem numerum obtinebat. nam Sextus, frater eius, praeſtantiſſimum ingenium contulerat ad ſummam iuris civilis, et ad perfectam geometriae, et rerum Stoicarum ſcientiam. Item in iure, et ante hos M. Brutus, et paulo poſt eum C. Bilienus, homo per ſe magnus, prope ſimili ratione ſummus evaſerat; qui conſul factus eſſet, niſi in Marianos conſulatus, et in eas petitionis anguſtias incidiſſet. Cn. 176
autem Octavii eloquentia, quae fuerat ante conſulatum ignorata, in conſulatu multis concionibus eſt vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum, fuerunt, iam ad oratores revertamur. Cenſeo, inquit Atticus. eloquentes enim videbare, non ſedulos velle conquirere.

Feſtivitate igitur, et facetiis, inquam, C. Iu- 48
lius, L. filius, et ſuperioribus et aequalibus ſuis omni- 177
bus praeſtitit: oratorque fuit minime ille quidem vehemens, ſed nemo unquam urbanitate, nemo lepore, nemo ſuavitate conditior. Sunt eius aliquot orationes, ex quibus, ſicut ex eiusdem tra-

goediis, lenitas eius ſine nervis perſpici poteſt.
178 Eius aequalis P. Cethegus, cui de republica ſatis ſuppeditabat oratio. totam enim tenebat eam, penituſque cognorat. itaque in ſenatu conſularium auctoritatem aſſequebatur: ſed in cauſis publicis nihil, in privatis ſatis veterator videbatur. Erat in privatis cauſis Q. Lucretius Viſpillo, et acutus, et iurisperitus. nam Aphilia, aptior concionibus, quam iudiciis. prudens etiam T. Annius Velina, et in eius generis cauſis orator ſane tolerabilis. In eodem genere cauſarum multum erat T. Iuventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, et paene frigidus; ſed et callidus, et in capiendo adverſario verſutus, et praeterea nec indoctus, et magna cum
179 iuris civilis intelligentia. Cuius auditor P. Orbius, meus fere aequalis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem civili non inferior, quam magiſter fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad ſummam ſenectutem, volebat eſſe ſimilis horum, eratque et bonus vir, et innocens, ſed dicebat parum. Nec ſane plus frater eius M. Virgilius, qui tribunus plebis L. Sullae imperatori diem dixit. Eius collega P. Magius, in dicendo paulo tamen copioſior.
180 Sed omnium oratorum, ſive rabularum, qui et plane indocti, aut inurbani, aut ruſtici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, ſolutiſſimum in dicendo et acutiſſimum iudico, noſtri ordinis Q. Sertorium, equeſtris C. Gorgonium. Fuit etiam facilis, et expeditus ad dicendum, et vitae ſplendore multo, et ingenio ſane probabili, T. Iunius, L. filius, tribunicius, quo accuſante P.

Sextius, praetor deſignatus, damnatus eſt ambitus.
is proceſſiſſet honoribus longius, niſi ſemper infir-
ma atque etiam aegra valetudine fuiſſet.

Atque ego praeclare intelligo, me in eorum 49
commemoratione verſari, qui nec habiti ſint ora- 181
tores, neque fuerint, praeteririque a me aliquot
ex veteribus, commemoratione aut laude dignos;
ſed hoc quidem ignoratione. quid enim eſt ſupe-
rioris aetatis, quod ſcribi poſſit de iis, de quibus
nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec
ipſorum? De iis autem, quos ipſi vidimus, ne-
minem fere praetermittimus eorum, quos aliquan-
do dicentes vidimus. Volo enim ſciri, in tanta 182
et tam vetere republica maximis praemiis eloquen-
tiae propoſitis, omnes cupiſſe dicere, non pluri-
mos auſos eſſe, potuiſſe paucos. Ego tamen ita
de unoquoque dicam, ut intelligi poſſit, quem
exiſtimem clamatorem, quem oratorem fuiſſe.
Iisdem fere temporibus, aetate inferiores paulo,
quam Iulius, ſed aequales propemodum fuerunt
C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pompo-
nius, C. Curio, L. Fufius, M. Druſus, P. Anti-
ſtius; nec ulla aetate uberior oratorum foetus fuit.
Ex his Cotta et Sulpicius cum meo iudicio, tum 183
omnium, facile primas tulerunt. Hic Atticus,
Quomodo iſtuc dicis, inquit, cum tuo iudicio,
tum omnium? ſemperne in oratore probando, aut
improbando, vulgi iudicium cum intelligentium
iudicio congruit? An alii probantur a multitudine,
alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris,
inquam, Attice: ſed audies ex me fortaſſe, quod

eligendi poteſtas eſſet, quemquam his antepone-
51 bat? Tum Brutus, Quid' tu, inquit, quaeris
190 alios? de te ipſo nonne, quid optarent rei, quid
ipſe Hortenſius iudicaret, videbamus? qui, cum
partiretur tecum cauſas, (ſaepe enim interfui,)
perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio,
ſemper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, in-
quam; et mihi, benevolentia, credo, ductus, tri-
buebat omnia. Sed ego, quae de me populi ſit
opinio, neſcio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi
opinione diſertiſſimi habiti ſint, eosdem intelli-
191 gentium quoque iudicio fuiſſe probatiſſimos. Nec
enim poſſet idem Demoſthenes dicere, quod di-
xiſſe Antimachum, Clarium poetam, ferunt, qui
cum convocatis auditoribus legeret eis magnum il-
lud, quod noviſtis, volumen ſuum, et eum le-
gentem omnes, praeter Platonem, reliquiſſent,
Legam, inquit, *nihilo minus: Plato enim mihi
unus inſtar eſt omnium millium.* et recte. Poema
enim reconditum paucorum approbationem, ora-
tio popularis adſenſum vulgi debet movere. At,
ſi eundem hunc Platonem unum auditorem haberet
Demoſthenes, cum eſſet relictus a ceteris, verbum
192 facere non poſſet. Quid? tu, Brute, poſſes, ſi
te, ut Curionem quondam, concio reliquiſſet?
Ego vero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis
etiam cauſis, in quibus omnis res nobis cum iu-
dicibus eſt, non cum populo, tamen, ſi a corona
relictus ſim, non queam dicere. Ita ſe, inquam,
res habet: ut, ſi tibiae inflatae non referant ſo-
num, abiiciendas eas ſibi tibicen putet; ſic ora-

tori populi aures tanquam tibiae ſunt; eae ſi in-
flatum non recipiunt, aut ſi auditor omnino tan-
quam equus non facit, agitandi finis faciendus eſt.
Hoc tamen intereſt, quod vulgus interdum non 52
probandum oratorem probat, ſed probat ſine 193
comparatione, cum a mediocri, aut etiam a malo
delectatur: eo eſt contentus; eſſe melius non ſen-
tit; illud, quod eſt, qualecunque eſt, probat. te-
net enim aures vel mediocris orator, ſit modo ali-
quid in eo: nec res ulla plus apud animos homi-
num, quam ordo et ornatus orationis, valet.
Quare quis ex populo, cum Q. Scaevolam pro 194
M. Coponio dicentem audiret in ea cauſa, de
qua ante dixi, quidquam politius, aut elegan-
tius, aut omnino melius aut exſpectaret, aut poſſe
fieri putaret? Cum is hoc probare vellet, M'. 195
Curium, cum ita heres inſtitutus eſſet, ſi pupil-
lus ante mortuus eſſet, quam in ſuam tutelam ve-
niſſet, pupillo non nato heredem eſſe non poſſe:
quid ille non dixit de teſtamentorum iure? de
antiquis formulis? quid, quemadmodum ſcribi o-
portuiſſet, ſi etiam filio non nato heres inſtituere-
tur? quam captioſum eſſet populo, quod ſcriptum 196
eſſet, negligi, et opinione quaeri voluntates; et inter-
pretatione diſertorum, ſcripta ſimplicium hominum
pervertere? Quam ille multa de auctoritate patris ſui,
qui ſemper ius illud eſſe defenderat? quam omni- 197
no multa de conſervando iure civili? quae quidem
omnia cum perite et ſcienter, tum ita breviter,
et preſſe, et ſatis ornate, et pereleganter diceret;
quis eſſet in populo, qui aut exſpectaret, aut

53 fieri poſſe quidquam melius putaret? At vero, ut contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in litore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamque rem aedificare navem concupiviſſet, exorſus eſt, ſimiliter Scaevolam ex uno ſcalmo captionis, centumvirale iudicium hereditatis effeciſſe: hoc in illo initio conſecutus, multis eiusdem generis ſententiis delectavit, animoſque omnium, qui aderant, in hilaritatem a ſeveritate traduxit: quod eſt unum ex tribus, quae dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluiſſe eum, qui teſtamentum feciſſet, hoc ſenſiſſe, quoquo modo filius non eſſet, qui in ſuam tutelam veniſſet, ſive non natus, ſive ante mortuus, Curius heres ut eſſet: ita ſcribere pleroſque, et id valere, et valuiſſe ſemper. Haec et multa eiusmodi dicens, fidem faciebat: quod eſt
198 ex tribus oratoris officiis alterum. Deinde aequum bonum teſtamentorum ſententias voluntateſque tutatus eſt: quanta eſſet in verbis captio, cum in ceteris rebus, tum in teſtamentis, ſi negligerentur voluntates: quantam ſibi potentiam Scaevola aſſumeret, ſi nemo auderet teſtamentum facere poſtea, niſi de illius ſententia. Haec cum graviter, tum ab exemplis copioſe, tum varie, tum etiam ridicule et facete explicans, eam admirationem aſſenſionemque commovit, dixiſſe ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. Hic ille de populo iudex, qui ſeparatim alterum admiratus eſſet, idem, audito altero, iudicium ſuum contemneret. at vero intelligens et doctus, audiens Scaevolam, ſentiret eſſe

quoddam uberius dicendi genus et ornatius. Ab utroque autem, cauſa perorata, ſi quaereretur, uter praeſtaret orator, nunquam profecto ſapientis iudicium a iudicio vulgi diſcreparet. Qui praeſtat igi- 54
tur intelligens imperito? magna re et difficili: ſi 199
quidem magnum eſt ſcire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid eſt, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. Praeſtat etiam illo doctus auditor indocto, quod ſaepe, cum oratores duo aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum ſit, intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari poteſt. Ut enim ex nervorum ſono in fidibus, quam ſcienter ii pulſi ſint, intelligi ſolet, ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. Ita- 200
que intelligens dicendi exiſtimator, non aſſidens, et attente audiens, ſed uno adſpectu, et praeteriens, de oratore ſaepe iudicat. Videt oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas, quaeſitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis iudicum admovere orationem, tanquam fidibus manum. Idem ſi praeteriens adſpexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur; aut, ut avem cantu aliquo, ſic illos viderit oratione, quaſi ſuſpenſos, teneri; aut, id quod maxime opus eſt, miſericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos eſſe vehementius: ea ſi praeteriens (ut dixi) adſpexerit, ſi nihil audierit,

tamen oratorem verſari in illo iudicio, et opus oratorium fieri, aut perfectum iam eſſe, profecto intelliget.

55 Cum haec diſſeruiſſem, uterque aſſenſus eſt, et
201 ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cotta et Sulpicio haec omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, et illius aetatis dixiſſem probatos, revertar ad eos ipſos: tum reliquos, ut inſtitui, deinceps perſequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quaerimus) duo genera ſunt, unum attenuate preſſeque, alterum ſublate ampleque dicentium: etſi id melius eſt, quod ſplendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia, quae ſumma ſunt, iure laudantur.
202 Sed cavenda eſt preſſo illi oratori inopia et ieiunitas; amplo autem inflatum et corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac ſolute: et ut ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in eius oratione niſi ſincerum, nihil niſi ſiccum, atque ſanum; illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos iudicum vix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a ſe commoti,
203 quod a Sulpicio concitati. Fuit enim Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, et, ut ita dicam, tragicus orator. vox cum magna, tum ſuavis, et ſplendida: geſtus et motus corporis ita venuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus videretur: incitata et vo-

lubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens
oratio. Craſſum hic volebat imitari; Cotta malebat
Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonii,
Craſſi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem! 204
Brutus: ſiquidem iſtis, cum ſummi eſſent oratores,
duae res maximae, altera alteri defuit.
Atque in his oratoribus illud animadvertendum 56
eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles.
Nihil enim tam diſſimile, quam Cotta Sulpicio,
et uterque aequalibus ſuis plurimum praeſtitit.
Quare hoc doctoris intelligentis eſt, videre,
quo ferat natura ſua quemque; et ea duce utentem
ſic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi,
et leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt, alteri
ſe calcaria adhibere, alteri frenos. Sulpicii o- 205
rationes, quae feruntur, eas poſt mortem eius ſcripſiſſe
P. Canutius putatur, aequalis meus, homo extra
noſtrum ordinem, meo iudicio diſertiſſimus.
Ipſius Sulpicii nulla oratio eſt: ſaepeque ex eo audivi,
cum ſe ſcribere neque conſueſſe, neque poſſe
diceret. Cottae pro ſe, lege Varia, quae inſcribitur,
eam L. Aelius ſcripſit Cottae rogatu. Fuit is
omnino vir egregius, et eques Romanus cum primis
honeſtus, idemque eruditiſſimus et Graecis literis,
et Latinis; antiquitatiſque noſtrae et in inventis
rebus, et in actis, ſcriptorumque veterum literate
peritus. quam ſcientiam Varro noſter acceptam
ab illo, auctamque per ſeſe, vir ingenio praeſtans
omnique doctrina, pluribus et illuſtrioribus
literis explicavit. Sed idem Aelius Stoicus eſſe vo- 206
luit; orator autem nec ſtuduit unquam, nec fuit.

ſcribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello filio, ut Q. Caepioni, ut Q. Pompeio Rufo (quamquam is etiam ipſe ſcripſit eas, quibus pro
207 ſe eſt uſus, ſed non ſine Aelio). His enim ſcriptis etiam ipſe interfui, cum eſſem apud Aelium adoleſcens, eumque audire perſtudioſe ſolerem. Cottam autem miror, ſummum ipſum oratorem minimeque ineptum, Aelianas leves oratiunculas voluiſſe
57 exiſtimari ſuas. His duobus eiusdem aetatis annumerabatur nemo tertius; ſed mihi placebat Pomponius maxime, vel dicam, minime diſplicebat. Locus erat omnino in maximis cauſis, praeter eos, de quibus ſupra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in cauſis recipiendis erat; faſtidioſior Craſſus, ſed tamen recipiebat. horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Caeſarem: ſecundum Philippum et Caeſarem Cotta et Sulpicius expetebantur. Ita ab iis ſex patronis cauſae illuſtres agebantur. neque tam multa, quam noſtra aetate, iudicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut cauſae ſingulae defenderentur a pluribus, quo nihil eſt
208 vitioſius. Reſpondemus iis, quos non audivimus: in quo primum ſaepe aliter eſt dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni intereſt, coram videre me, quemadmodum adverſarius de quaque re aſſeveret; maxime autem, quemadmodum quaeque res audiatur. Sed nihil vitioſius, quam, cum unum corpus debeat eſſe defenſionis, naſci de integro cau-
209 ſam, cum ſit ab altero perorata. Omnium enim cauſarum unum eſt naturale principium, una per-

oratio: reliquae partes, quaſi membra ſuo quaeque loco locata, ſuam et vim et dignitatem tenent. Cum autem difficile ſit, in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut ſibi ipſum non conveniat; quanto difficilius cavere, ne quid dicas, quod non conveniat eius orationi, qui ante te dixerit? Sed quia et labor multo maior eſt, totam cauſam, quam partem dicere, et quia plures ineuntur gratiae, ſi uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc conſuetudinem lubenter adſcivimus.

Erant tamen, quibus videretur illius aetatis ter- 58
tius Curio, quia ſplendidioribus fortaſſe verbis ute- 210
batur; et quia Latine non peſſime loquebatur, uſu, credo, aliquo domeſtico. nam literarum admodum nihil ſciebat. Sed magni intereſt, quos quiſque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, paedagogi, matres etiam
loquantur. Legimus epiſtolas Corneliae, matris 211
Gracchorum: apparet, filios non tam in gremio educatos, quam in ſermone matris. Auditus eſt nobis Laeliae, Caii filiae, ſaepe ſermo. ergo illam patris elegantia tinctam vidimus; et filias eius Mucias ambas, quarum ſermo mihi fuit notus; et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audiſti loquentem. Ego vero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; et eo lubentius, quod L. Craſſi erat
filia. Quid Craſſum, inquam, illum cenſes, iſtius 212
Liciniae filium, Craſſi teſtamento qui fuit adoptatus? Summo iſte quidem dicitur ingenio fuiſſe, inquit. Et vero hic Scipio, collega meus, mihi ſa-

ne bene et loqui videtur, et dicere. Recte, in-
quam, iudicas, Brute. Etenim iſtius genus eſt ex
ipſius ſapientiae ſtirpe generatum. Nam et de duo-
bus avis iam diximus, Scipione et Craſſo; et de tri-
bus proavis, Q. Metello, cuius quatuor filii; P.
Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi privatus in
libertatem rempublicam vindicavit, Q. Scaevola au-
gure, qui peritiſſimus iuris, idemque percomis eſt
213 habitus. Iam duorum abavorum quam eſt illuſtre
nomen, P. Scipionis, qui bis conſul fuit, qui eſt
Corculum dictus; alterius omnium ſapientiſſimi, C.
Laelii? O generoſam, inquit, ſtirpem, et tan-
quam in unam arborem plura genera, ſic in iſtam
domum multorum inſitam atque illuminatam ſapien-
59 tiam! Similiter igitur ſuſpicor, (ut conferamus par-
va magnis,) Curionis, etſi pupillus relictus eſt,
patrio fuiſſe inſtituto puro ſermone aſſuefactam do-
mum: et eo magis hoc iudico, quod neminem ex
iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cogno-
vi in omni genere honeſtarum artium tam indoc-
214 tum, tam rudem. Nullum ille poetam noverat,
nullum legerat oratorem, nullam memoriam anti-
quitatis collegerat; non publicum ius, non priva-
tum et civile cognoverat. Quamquam id quidem fuit
etiam in aliis, et magnis quidem oratoribus, quos
parum his inſtructos artibus vidimus, ut Sulpicium,
ut Antonium: ſed ii tamen unum illud habe-
bant dicendi opus elaboratum. idque cum con-
ſtaret ex quinque notiſſimis partibus, nemo in
aliqua parte earum omnino nihil poterat (in
quacunque enim una plane claudicaret, ora-

tor eſſe non poſſet): ſed tamen alius in alia ex- 215
cellebat magis; reperiebat, quid dici opus eſſet,
et quomodo praeparari, et quo loco locari. me-
moriaque ea comprehendebat Antonius; excellebat
autem actione; erantque ei quaedam ex his paria cum
Craſſo, quaedam etiam ſuperiora: at Craſſi magis
enitebat oratio. nec vero Sulpicio, neque Cot-
tae dicere poſſumus, neque cuiquam bono oratori
rem ullam ex illis quinque partibus plane atque om-
nino defuiſſe. Itaque in Curione hoc veriſſime iu- 216
dicari poteſt, nulla re una magis oratorem com-
mendari, quam verborum ſplendore et copia. nam
cum tardus in cogitando, tum in inſtruendo diſſipatus
fuit. Reliqua duo ſunt, agere, et meminiſſe. in 60
utroque cachinnos irridentium commovebat. Motus
erat is, quem et C. Iulius in perpetuum notavit,
cum ex eo, in utramque partem toto corpore va-
cillante, quaeſivit, *quis loqueretur e lintre:* et Cn.
Sicinius, homo impurus, ſed admodum ridiculus,
neque aliud in eo oratoris ſimile quidquam. is 217
cum tribunus plebis Curionem et Octavium conſu-
les produxiſſet, Curioque multa dixiſſet, ſedente Cn.
Octavio collega, qui devinctus erat faſciis, et mul-
tis medicamentis, propter dolorem artuum, deli-
butus, *Nunquam*, inquit, *Octavi, collegae tuo*
gratiam referes: qui niſi ſe ſuo more iactaviſſet, ho-
die te iſtic muſcae comediſſent. Memoria autem ita
fuit nulla, ut aliquoties, tria cum propoſuiſſet, aut
quartum adderet, aut tertium quaereret. qui in iu-
dicio privato vel maximo, cum ego pro Titinia
Cottae peroraviſſem, ille contra me pro Ser. Nae-

vio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt, id-
que veneficiis et cantionibus Titiniae factum eſſe di-
218 cebat. Magna haec immemoris ingenii ſigna; ſed
nihil turpius, quam quod etiam in ſcriptis oblivi-
ſceretur, quid paulo ante poſuiſſet: ut in eo libro,
ubi ſe exeuntem e ſenatu, et cum Panſa noſtro,
et cum Curione filio colloquentem facit; cum ſe-
natum Caeſar conſul habuiſſet, omniſque ille ſermo
ductus e percontatione filii, quid in ſenatu eſſet
actum. In quo multis verbis cum inveheretur in
Caeſarem Curio, diſputatioque eſſet inter eos, ut
eſt conſuetudo dialogorum; cum ſermo eſſet inſti-
tutus ſenatu miſſo, quem ſenatum Caeſar con-
ſul habuiſſet, reprehendit eas res, quas idem
Caeſar anno poſt, et deinceps reliquis annis ad-
61 miniſtraviſſet in Gallia. Tum Brutus admirans,
219 Tantamne fuiſſe oblivionem, inquit, in ſcripto
praeſertim, ut ne legens quidem unquam ſen-
ſerit, quantum flagitii commiſiſſet! Quid au-
tem, inquam, Brute, ſtultius, quam ſi ea vi-
tuperare volebat, quae vituperavit, non eo tem-
pore inſtituere ſermonem, cum illarum rerum
iam tempora praeteriiſſent? Sed ita totus errat,
ut in eodem ſermone dicat, in ſenatum ſe,
Caeſare conſule, non accedere, ſed id dicat
ipſo conſule exiens e ſenatu. Iam qui hac par-
te animi, quae cuſtos eſt ceterarum ingenii par-
tium, tam debilis eſſet, ut ne in ſcripto quidem
meminiſſet, quid paulo ante poſuiſſet, huic mi-
nime mirum eſt ex tempore dicenti ſolitam ef-
fluere mentem. Itaque cum ei nec officium deeſſet,

et flagraret ſtudio dicendi, perpaucae ad eum cau-
ſae deferebantur. Orator autem, vivis eius aequa-
libus, proximus optimis numerabatur, propter ver-
borum bonitatem, ut ante dixi, et expeditam ac
profluentem quodammodo celeritatem. Itaque e- 220
ius orationes adſpiciendas tamen cenſeo. ſunt illae
quidem languidiores, verumtamen poſſunt auge-
re et quaſi alere id bonum, quod in illo me-
diocriter fuiſſe concedimus; quod habet tantam
vim, ut ſolum, ſine aliis, in Curione ſpeciem
oratoris alicuius effecerit. Sed ad inſtituta redea-
mus.

In eodem igitur numero eiusdem aetatis C. Car- 62
bo fuit, illius eloquentiſſimi viri filius, non ſa- 221
tis acutus orator; ſed tamen orator numeratus
eſt. Erat in verbis gravitas, et facile dicebat,
et auctoritatem naturalem quandam habebat ora-
tio. Acutior Q. Varius rebus inveniendis, nec
minus verbis expeditus: fortis vero actor, et
vehemens, et verbis nec inops, nec abiectus,
et quem plane oratorem dicere auderes. Cn.
Pomponius lateribus pugnans, incitans animos,
acer, acerbus, criminoſus. Multum ab iis aberat 222
L. Fufius; tamen ex accuſatione M'. Aquillii dili-
gentiae fructum ceperat. Nam M. Druſum, tuum
magnum avunculum, gravem oratorem, ita dun-
taxat, cum de republica diceret; L. autem Lucullum
etiam acutum; patremque tuum, Brute, iuris quo-
que et publici et privati ſane peritum; M. Lu-
cullum; M. Octavium, Cn. filium, qui tantum auc-
toritate dicendoque valuit, ut legem Semproniam

frumentariam populi frequentis ſuffragiis abroga-
verit; Cn. Octavium, M. filium; M. Catonem pa-
trem; Q. etiam Catulum filium, abducamus ex a-
cie, id eſt, a iudiciis, et in praeſidiis reipublicae,
223 cui facile ſatisfacere poſſint, collocemus. Eodem
Q. Caepionem referrem, niſi nimis, equeſtri ordi-
ni deditus, a ſenatu diſſediſſet. Cn. Carbonem,
M. Marium, et ex eodem genere complures mini-
me dignos elegantis conventus auribus, aptiſſimos
cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut
in iis perturbem aetatum ordinem) nuper L. Quin-
tius fuit; aptior autem etiam Palicanus auribus im-
224 peritorum. Et quoniam huius generis facta mentio
eſt, ſeditioſorum omnium poſt Gracchos, L. Apu-
leius Saturninus eloquentiſſimus viſus eſt: magis
ſpecie tamen et motu atque ipſo amictu capiebat
homines, quam aut dicendi copia, aut mediocri-
tate prudentiae. Longe autem poſt natos homines
improbiſſimus C. Servilius Glaucia, ſed peracutus et
callidus, cum primiſque ridiculus. Is ex ſummis et
fortunae, et vitae ſordibus, in praetura conſul fac-
tus eſſet, ſi rationem eius haberi licere iudicatum
eſſet. nam et plebem tenebat, et equeſtrem ordi-
nem beneficio legis devinxerat. Is praetor eodem
die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flac-
co conſulibus, publice eſt interfectus; homo ſi-
millimus Athenienſis Hyperboli, cuius improbitatem
225 veteres Atticorum comoediae notaverunt. Quos
Sex. Titius conſecutus, homo loquax ſane et ſa-
tis acutus, ſed tam ſolutus et mollis in geſtu,
ut ſaltatio quaedam naſceretur, cui ſaltationi *Titius*

nomen eſſet. Ita cavendum eſt, ne quid in agendo dicendove facias, cuius imitatio rideatur.
Sed ad paulo ſuperiorem aetatem revecti ſumus: 63
nunc ad eam, de qua aliquantum locuti ſumus, revertamur.

Coniunctus igitur Sulpicii aetati P. Antiſtius fuit, 226
rabula ſane probabilis, qui multos cum tacuiſſet annos, neque contemni ſolum, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in tribunatu primum, contra C. Iulii illam conſulatus petitionem extraordinariam, veram cauſam agens, eſt probatus; et eo magis, quod eandem cauſam cum ageret eius collega ille ipſe Sulpicius, hic plura et acutiora dicebat. Itaque poſt tribunatum primo multae ad eum cauſae, deinde omnes, maximae quaecunque erant, deferebantur.
Rem videbat acute, componebat diligenter, me- 227
moria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, ſed tamen non abiectis. expedita autem erat et perfacile currens oratio: et erat eius quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus, inter profectionem reditumque L. Sullae, ſine iure fuit et ſine ulla dignitate reſpublica. Hoc etiam autem magis probabatur, quod erat ab oratoribus quaedam in foro ſolitudo. Sulpicius occiderat, Cotta aberat, et Curio: vivebat e reliquis patronis eius aetatis nemo, praeter Carbonem et Pomponium; quorum utrumque facile ſuperabat. Inferioris autem aetatis 64
erat proximus L. Siſenna, doctus vir et ſtudiis 228
optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus rei-

publicae, non ſine facetiis; ſed neque laboris mul-
ti, nec ſatis verſatus in cauſis: interiectuſque inter
duas aetates, Hortenſii et Sulpicii, nec maiorem
conſequi poterat, et minori neceſſe erat cedere.
Huius omnis facultas ex hiſtoria ipſius perſpici po-
teſt: quae cum facile omnes vincat ſuperiores, tum
indicat tamen, quantum abſit a ſummo, quamque
genus hoc ſcriptionis nondum ſit ſatis Latinis lite-
ris illuſtratum. Nam Q. Hortenſii admodum ado-
leſcentis ingenium, ut Phidiae ſignum, ſimul adſpec-
229 tum et probatum eſt. Is, L. Craſſo, Q. Scaevola
conſulibus, primum in foro dixit, et apud hos ip-
ſos quidem conſules, et cum eorum, qui affuerunt,
tum ipſorum conſulum, qui omnes intelligentia an-
teibant, iudicio diſceſſit probatus. Undeviginti
annos natus erat eo tempore. eſt autem L. Paullo,
C. Marcello conſulibus mortuus; ex quo videmus,
eum in patronorum numero annos quatuor et quadra-
ginta fuiſſe. Hoc de oratore paulo poſt plura dicemus.
hoc autem loco voluimus aetatem eius in diſparem o-
ratorum aetatem includere: quamquam id quidem
omnibus uſu venire neceſſe fuit, quibus paulo lon-
gior vita contigit, ut et cum multo maioribus natu,
quam eſſent ipſi, et cum aliquanto minoribus com-
pararentur. Ut Attius iisdem aedilibus ait ſe et Pa-
cuvium docuiſſe fabulam, cum ille octoginta, ipſe
230 triginta annos natus eſſet: ſic Hortenſius non cum
ſuis aequalibus ſolum, ſed et mea cum aetate, et
cum tua, Brute, et cum aliquanto ſuperiore con-
iungitur; ſiquidem et Craſſo vivo dicere ſolebat,
et magis iam etiam vigebat cum Antonio, et cum

Philippo iam ſene, pro Cn. Pompeii bonis dicente. in illa cauſa adoleſcens cum eſſet, princeps fuit, et in eorum, quos in Sulpicii aetate poſui, numerum facile pervenerat; et ſuos inter aequales M. Piſonem, M. Craſſum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe praeſtitit; et me adoleſcentem nactus octo annis minorem, quam erat ipſe, multos annos in ſtudio eiusdem laudis exercuit; et tecum ſimul, ſicut ego pro multis, ſic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem.

Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, perve- 65
nerimus, tam multis inter noſtrum tuumque ini- 231
tium dicendi interpoſitis oratoribus? ex quibus,
quoniam in hoc ſermone noſtro ſtatui neminem eorum, qui viverent, nominare, ne vos curioſius eliceretis ex me, quid de quoque iudicarem; eos, qui iam ſunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non eſt, inquit, iſta cauſa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quaenam igitur, inquam, eſt? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic ſermo tuus emanet, et ii tibi ſuccenſeant, quos praeterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime; ſed tamen te arbitror malle ipſum tacere,
quam taciturnitatem noſtram experiri. Tum ego, 232
Vere, inquam, tibi Brute, dicam. non me exiſtimavi in hoc ſermone uſque ad hanc aetatem eſſe venturum; ſed ita traxit ordo aetatum orationem, ut iam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, ſi quos videtur: deinde redeamus ad te, et ad Hortenſium. Immo vero, inquam,

ad Hortenſium: de me alii dicent, ſi qui volent. Minime vero, inquit. nam etſi me facile omni tuo ſermone tenuiſti, tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te; nec vero tam de virtutibus dicendi tuis, quae cum omnibus, tum certe mihi notiſſimae ſunt, quam quod gradus tuos, et
233 quaſi proceſſus dicendi ſtudeo cognoſcere. Geretur, inquam, tibi mos; quoniam me non ingenii praedicatorem eſſe vis, ſed laboris mei. Verum interponam, ut placet, alios, et a M. Craſſo, qui fuit aequalis Hortenſii, exordiar.

66 Is igitur mediocriter a doctrina inſtructus, anguſtius etiam a natura, labore et induſtria, et quod adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In huius oratione ſermo Latinus erat, verba non abiecta, res compoſitae diligenter; nullus flos tamen, neque lumen ullum; animi magna, vocis parva contentio, omnia fere ut ſimiliter atque uno modo dicerentur. Nam huius aequalis et inimicus C. Fimbria, non ita diu iactare ſe potuit: qui omnia magna voce dicens, verborum ſane bonorum curſu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut eſſet inſano inter diſer-
234 tos locus. Cn. autem Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum eſſet nec peracutus (quamquam et ex facie et ex vultu videbatur), nec abundans verbis (etſi fallebat in eo ipſo); ſic intervallis, exclamationibus, voce ſuavi et canora, admirando irretiebat, calebat in agendo, ut ea quae

deerant, non deſiderarentur. Ita, tanquam Curio 235
copia nonnulla verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum: ſic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo ſecus P. Lentulus, cuius et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus plenus et artis et venuſtatis, vocis et ſuavitas et magnitudo. ſic in hoc nihil praeter actionem fuit; cetera etiam
minora, quam in ſuperiore. M. Piſo quidquid ha- 67
buit, habuit ex diſciplina; maximeque ex omni- 236
bus, qui ante fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit. Habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limaverat: quod erat in reprehendendis verbis verſutum et ſollers, ſed ſaepe ſtomachoſum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quaſi curſum, forenſem diutius non tulit, quod et corpore erat infirmo, et hominum ineptias ac ſtultitias, quae devorandae nobis ſunt, non ferebat, iracundiuſque reſpuebat, ſive moroſe, ut putabatur, ſive ingenuo liberoque faſtidio. Is cum ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt coeptus poſtea. deinde ex Virginum iudicio magnam laudem eſt adeptus, et ex eo tempore quaſi revocatus in curſum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: poſtea quantum
detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. P. Mu- 237
rena mediocri ingenio, ſed magno ſtudio rerum veterum, literarum et ſtudioſus et non imperitus, multae induſtriae et magni laboris fuit. C. Cenſorinus Graecis literis ſatis doctus, quod propoſuerat,

explicans expedite, non invenuſtus actor, ſed iners,
et inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, ſed
multo labore, quoquo modo poterat, ſaepe dice-
bat. itaque ei paucae centuriae ad conſulatum de-
238 fuerunt. C. Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit
patronus propemodum diligentiſſimus. Huius ſi vi-
ta, ſi mores, ſi vultus denique non omnem com-
mendationem ingenii everteret, maius nomen in
patronis fuiſſet. non erat abundans, non inops ta-
men; non valde nitens, non plane horrida ora-
tio; vox, geſtus, et omnis actio ſine lepore: at in
inveniendis, componendiſque rebus mira accu-
ratio; ut non facile in ullo diligentiorem maiorem-
que cognoverim; ſed eam ut citius veteratoriam,
quam oratoriam diceres. hic etſi etiam in publi-
cis cauſis probabatur, tamen in privatis illuſtriorem
68 obtinebat locum. C. deinde Piſo, ſtatarius, et ſer-
239 monis plenus orator, minime ille quidem tardus
in excogitando, verumtamen vultu et ſimulatione
multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam
eius aequalem M'. Glabrionem, bene inſtitutum avi
Scaevolae diligentia, ſocors ipſius natura negligens-
que tardaverat. Etiam L. Torquatus, elegans in di-
cendo, in exiſtimando admodum prudens, toto gene-
re perurbanus. Meus autem aequalis Cn. Pompeius,
vir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam
habuiſſet, niſi eum maioris gloriae cupiditas ad bel-
licas laudes abſtraxiſſet. Erat oratione ſatis amplus,
rem prudenter videbat; actio vero eius habebat et
in voce magnum ſplendorem, et in motu ſummam
240 dignitatem. Noſter item aequalis D. Silanus, vi-

tricus tuus, ſtudii ille quidem habuit non multum,
ſed acuminis et orationis ſatis. Q. Pompeius, A.
filius, qui Bithynicus dictus eſt, biennio, quam nos,
fortaſſe maior, ſummo ſtudio dicendi multaque
doctrina, incredibili labore atque induſtria. quod
ſcire poſſum: fuit enim mecum et cum M. Piſone,
cum amicitia, tum ſtudiis, exercitationibuſque con-
iunctus. huius actio non ſatis commendabat oratio-
nem: in hac enim ſatis erat copiae, in illa autem le-
poris parum. Erat eius aequalis P. Autronius, vo- 241
ce peracuta, atque magna, nec alia re ulla proba-
bilis: et L. Octavius Reatinus, qui cum multas
iam cauſas diceret, adoleſcens eſt mortuus. is tamen
ad dicendum veniebat magis audacter, quam para-
te. Et C. Stalenus, qui ſe ipſe adoptaverat, et de
Staleno Aelium fecerat, fervido quodam et petu-
lanti et furioſo genere dicendi: quod quia multis
gratum erat et probabatur, adſcendiſſet ad honores,
niſi in facinore manifeſto deprehenſus, poenas
legibus et iudicio dediſſet. Eodem tempore C. et 69
L. Caepaſii fratres fuerunt, qui multa opera, ig- 242
noti homines et repentini, quaeſtores celeriter fac-
ti ſunt, oppidano quodam et incondito genere di-
cendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem prae-
teriiſſe videamur, C. Coſconium Calidianum, qui
nullo acumine, eam tamen verborum copiam, ſi
quam habebat, praebebat populo cum multa con-
curſatione magnoque clamore. Quod idem facie-
bat Q. Arrius, qui fuit M. Craſſi quaſi ſecundarum.
Is omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac
urbe polleat, multorum obedire tempori, multorum-

243 que vel honori vel periculo ſervire. His enim re-
bus, infimo loco natus, et honores et pecuniam
et gratiam conſecutus, etiam in patronorum, ſine
doctrina, ſine ingenio, aliquem numerum perve-
nerat. ſed ut pugiles inexercitati, etiamſi pugnos
et plagas, Olympiorum cupidi, ferre poſſunt, ſo-
lem tamen ſaepe ferre non poſſunt: ſic ille, cum
omni iam fortuna proſpere functus, labores etiam
magnos excepiſſet, illius iudicialis anni ſeveritatem,
quaſi ſolem, non tulit.

244 Tum Atticus, Tu quidem de faece, inquit,
hauris, idque iamdudum: ſed tacebam; hoc ve-
ro non putabam, te usque ad Stalenos et Autro-
nios eſſe venturum. Non puto, inquam, ex-
iſtimare te, ambitione me labi; quippe de mor-
tuis: ſed ordinem ſequens, in memoriam notam
et aequalem neceſſario incurro. Volo autem hoc
perſpici, omnibus conquiſitis, qui in multitudine
dicere auſi ſint, memoria quidem dignos perpau-
cos; verum, qui omnino nomen habuerint, non
ita multos fuiſſe. Sed ad ſermonem inſtitutum
70 revertamur. T. Torquatus, T. filius, et doctus
245 vir ex Rhodia diſciplina Molonis, et a natura
ad dicendum ſatis ſolutus atque expeditus (cui ſi
vita ſuppeditaviſſet, ſublato ambitu conſul fac-
tus eſſet) plus facultatis habuit ad dicendum,
quam voluntatis. itaque ſtudio huic non ſatisfecit;
officio vero nec in ſuorum neceſſariorum cauſis,
246 nec in ſententia ſenatoria defuit. Etiam M. Pon-
tidius, municeps noſter, multas privatas cauſas
actitavit, celeriter ſane verba volvens, nec he-

bes in cauſis, vel dicam, plus etiam quam non
hebes; ſed efferveſcens in dicendo, ſtomacho ſaepe
iracundiaque vehementius; ut non cum adverſario
ſolum, ſed etiam (quod mirabile) cum iudice ip-
ſo, cuius delinitor eſſe debet orator, iurgio ſaepe
contenderet. M. Meſſalla minor natu, quam nos,
nullo modo inops, ſed non nimis ornatus genere
verborum; prudens, acutus, minime incautus, pa-
tronus in cauſis cognoſcendis componendiſque dili-
gens, magni laboris, multae operae, multarumque
cauſarum. Duo etiam Metelli, Celer et Nepos, 247
nihil in cauſis verſati, nec ſine ingenio, nec indoc-
ti, hoc erant populare dicendi genus aſſecuti. C.
autem Lentulus Marcellinus, nec unquam indiſertus,
et in conſulatu pereloquens viſus eſt, non tardus ſen-
tentiis, non inops verbis, voce canora, facetus
ſatis. C. Memmius, L. filius, perfectus literis, ſed
Graecis, faſtidioſus ſane Latinarum; argutus ora-
tor, verbiſque dulcis, ſed fugiens non modo di-
cendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum ſi-
bi de facultate detraxit, quantum imminuit in-
duſtriae.

Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his 71
etiam oratoribus, qui hodie ſunt, tibi dicere lu- 248
beret. et, ſi de aliis minus, de duobus tamen,
quos a te ſcio laudari ſolere, Caeſare et Marcello,
audirem non minus lubenter, quam audivi de iis,
qui fuerunt. Cur tandem, inquam? an exſpectas,
quid ego iudicem de iſtis, qui tibi ſunt aeque noti
ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus ſatis
eſt notus; Caeſar autem parum. illum enim ſaepe

audivi. hic, cum ego iudicare iam aliquid poſſem,
249 abfuit. Quid igitur de illo iudicas, quem ſaepe
audiſti? Quid cenſes, inquit, niſi id, quod ha-
biturus es ſimilem tui? Nae ego, inquam, ſi ita
eſt, velim tibi eum placere quam maxime. Atqui
et ita eſt, inquit, et vehementer placet; nec vero
ſine cauſa. nam et didicit, et, omiſſis ceteris ſtu-
diis, unum id egit, ſeſeque quotidianis commen-
250 tationibus acerrime exercuit. Itaque et lectis uti-
tur verbis et frequentibus; et ſplendore vocis, et
dignitate motus fit ſpecioſum et illuſtre, quod di-
citur; omniaque ſic ſuppetunt, ut ei nullam deeſſe
virtutem oratoris putem; maximeque laudandus eſt,
qui hoc tempore ipſo, cum liceat, in hoc com-
muni noſtro et quaſi fatali malo, conſoletur ſe
cum conſcientia optimae mentis, tum etiam uſur-
patione et renovatione doctrinae. Vidi enim Myti-
lenis nuper virum, atque, ut dixi, vidi plane vi-
rum. itaque cum eum antea tui ſimilem in dicen-
do viderim, tum vero nunc a doctiſſimo viro, ti-
bique, ut intellexi, amiciſſimo, Cratippo, inſtruc-
251 tum omni copia, multo videbam ſimiliorem. Hic
ego, Etſi, inquam, de optimi viri, nobiſque
amiciſſimi laudibus lubenter audio, tamen incurro
in memoriam communium miſeriarum, quarum
oblivionem quaerens, hunc ipſum ſermonem pro-
duxi longius. Sed de Caeſare cupio audire, quid
72 tandem Atticus iudicet. Et ille, Praeclare, in-
quit, tibi conſtas, ut de iis, qui nunc ſint, nihil
velis ipſe dicere; et hercle ſi ſic ageres, ut de iis
egiſti, qui iam mortui ſunt, neminem ut praeter-

mitteres; nae tu in multos Autronios et Stalenos incurreres. Quare ſive hanc turbam effugere voluiſti, ſive veritus es, ne quis ſe aut praeteritum, aut non ſatis laudatum queri poſſet; de Caeſare tamen, potuiſti dicere, praeſertim cum et tuum de illius ingenio notiſſimum iudicium eſſet, nec illius de tuo obſcurum. Sed tamen, Brute, inquit At- 252
ticus, de Caeſare et ipſe ita iudico, et de hoc huius generis acerrimo aeſtimatore ſaepiſſime audio, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantiſſime. nec id ſolum domeſtica conſuetudine, ut dudum de Laeliorum et Muciorum familiis audiebamus; ſed, quamquam id quoque credo fuiſſe, tamen, ut eſſet perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, et iis quidem reconditis et exquiſitis, ſummoque ſtudio et diligentia eſt conſecutus.
Quin etiam, in maximis occupationibus cum ad 253
te ipſum (inquit, in me intuens) de ratione latine loquendi accuratiſſime ſcripſerit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem eſſe eloquentiae; tribueritque, mi Brute, huic noſtro, qui me de illo maluit, quam ſe dicere, laudem ſingularem: etiam ſcripſit his verbis, cum hunc nomine eſſet affatus: *Ac, ſi cogitata praeclare eloqui ut poſſent, nonnulli ſtudio et uſu elaboraverunt, cuius te paene principem copiae atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum eſſe exiſtimare debemus: hunc facilem et quotidianum noviſſe ſermonem, num pro relicto eſt habendum?* Tum Brutus, Amice, hercule, inquit, 73
et magnifice te laudatum puto, quem non ſolum 254

principem atque inventorem copiae dixerit, quae erat magna laus, ſed etiam bene meritum de populi Romani nomine et dignitate. quo enim uno vincebamur a victa Graecia, id aut ereptum illis eſt, aut certe nobis cum illis communicatum.
255 Hanc autem, inquit, gloriam, teſtimoniumque Caeſaris, tuae quidem ſupplicationi non, ſed triumphis multorum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute: modo ſit hoc Caeſaris iudicii, non benevolentiae teſtimonium. plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quiſquis eſt ille, ſi modo eſt aliquis, qui non illuſtravit modo, ſed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum caſtella expugnaverunt; ex quibus multi
256 ſunt, ut ſcitis, triumphi. Verum quidem ſi audire volumus, omiſſis illis divinis conſiliis, quibus ſaepe conſtituta eſt, imperatorum ſapientia, ſalus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator praeſtat minutis imperatoribus. At prodeſt plus imperator. Quis negat? ſed tamen, (non metuo ne mihi acclametis: eſt autem quod ſentias, dicendi liber locus:) malim mihi L. Craſſi unam pro M'. Curio dictionem, quam caſtellanos triumphos duos. At plus interfuit reipublicae, caſtellum capi Ligurum, quam bene defendi cau-
257 ſam M'. Curii. Credo. Sed Athenienſium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quam Minervae ſignum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam eſſe mallem, quam vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quiſque proſit, ſed quanti quiſque ſit, pon-

derandum eſt: praeſertim cum pauci pingere e-
gregie poſſint, aut fingere; operarii autem, aut
baiuli deeſſe non poſſint. Sed perge, Pomponi, 74
de Caeſare, et redde quae reſtant. 258

Solum quidem, inquit ille, et quaſi fundamen-
tum oratoris vides, locutionem emendatam et La-
tinam; cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit
rationis, aut ſcientiae, ſed quaſi bonae conſuetu-
dinis. Mitto C. Laelium, P. Scipionem. aetatis
illius iſta fuit laus, tanquam innocentiae, ſic La-
tine loquendi; nec omnium tamen. nam illorum
aequales, Caecilium et Pacuvium, male locutos
videmus. ſed omnes tum fere, qui nec extra ur-
bem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries do-
meſtica infuſcaverat, recte loquebantur. Sed hanc
certe rem deteriorem vetuſtas fecit, et Romae, et
in Graecia. confluxerunt enim et Athenas, et in
hanc urbem multi inquinate loquentes ex diverſis
locis. quo magis expurgandus eſt ſermo, et adhi-
benda, tanquam obruſſa, ratio, quae mutari non
poteſt; nec utendum praviſſima conſuetudinis re-
gula. T. Flamininum, qui cum Q. Metello conſul 259
fuit, pueri vidimus: exiſtimabatur bene latine loqui,
ſed literas neſciebat. Catulus erat ille quidem minime
indoctus, ut a te paulo eſt ante dictum: ſed tamen
ſuavitas vocis, et lenis appellatio literarum, bene
loquendi famam confecerat. Cotta, quia ſe valde
dilatandis literis a ſimilitudine graecae locutionis
abſtraxerat, ſonabatque contrarium Catulo, ſub-
agreſte quiddam planeque ſubruſticum, alia qui-
dem, quaſi inculta et ſilveſtri via, ad eandem lau-

dem pervenerat. Siſenna autem, quaſi emendator
ſermonis uſitati cum eſſe vellet, ne a C. Ruſio
quidem accuſatore deterreri potuit, quo minus in-
260 uſitatis verbis uteretur. Quidnam iſtuc eſt? inquit
Brutus; aut quis eſt iſte C. Ruſius? Et ille, Fuit
accuſator, inquit, vetus, quo accuſante Chritilium,
Siſenna defendens, dixit, quaedam eius *ſputatilica*
75 eſſe crimina. Tum C. Ruſius, *Circumvenior*, in-
quit, *iudices, niſi ſubvenitis. Siſenna, quid dicas,
neſcio: metuo inſidias.* ſputatilica, *quid eſt hoc?*
ſputa *quid ſit ſcio*, tilica *neſcio.* Maximi riſus:
ſed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat
261 eſſe inuſitate loqui. Caeſar autem rationem ad-
hibens, conſuetudinem vitioſam et corruptam
pura et incorrupta conſuetudine emendat. Itaque
cum ad hanc elegantiam verborum latinorum (quae,
etiamſi orator non ſis, et ſis ingenuus civis Ro-
manus, tamen neceſſaria eſt) adiungit illa oratoria
ornamenta dicendi; tum videtur tanquam tabulas
bene pictas collocare in bono lumine. hanc cum
habeat praecipuam laudem in communibus, non
video cui debeat cedere. ſplendidam quandam,
minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet,
voce, motu, forma etiam magnifica et generoſa
262 quodammodo. Tum Brutus, Orationes quidem
eius mihi vehementer probantur: complures au-
tem legi. Atque etiam commentarios quosdam
ſcripſit rerum ſuarum. valde quidem, inquam,
probandos. nudi enim ſunt, recti, et venuſti, omni
ornatu orationis, tanquam veſte, detracto. ſed dum
voluit alios habere parata, unde ſumerent, qui

vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volent illa calamiſtris inurere: ſanos quidem homines a ſcribendo deterruit, Nihil enim eſt in hiſtoria pura et illuſtri brevitate dulcius. Sed ad eos, ſi placet, qui vita exceſſerunt, revertamur.

C. Sicinius igitur, Q. Pompeii illius, qui cenſor 76
fuit, ex filia nepos, quaeſtorius mortuus eſt, pro- 263
babilis orator; iam vero etiam probatus, ex hac inopi ad ornandum, ſed ad inveniendum expedita Hermagorae diſciplina. ea dat rationes certas et praecepta dicendi: quae ſi minorem habent apparatum, (ſunt enim exilia) tamen habent ordinem, et quasdam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, et paratus ad cauſas veniens, verborum non egens, ipſa illa comparatione diſciplinaque dicendi iam in patronorum numerum pervenerat. Erat etiam vir doctus in primis C. Viſel- 264
lius Varro, conſobrinus meus, qui fuit cum Sicinio aetate coniunctus. is cum poſt curulem aedilitatem iudex quaeſtionis eſſet, eſt mortuus: in quo fateor vulgi iudicium a iudicio meo diſſenſiſſe. nam populo non erat ſatis vendibilis: praeceps quaedam, et cum idcirco obſcura, quia peracuta, tum rapida, et celeritate caecata oratio: ſed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque ſententiis crebriorem. Praeterea perfectus in literis, iuriſque civilis iam a patre Aculeone traditam tenuit diſciplinam. Reliqui ſunt, qui mortui ſint, L. Tor- 265
quatus, quem tu non tam cito rhetorem dixiſſes, (etſi non deerat oratio,) quam, ut Graeci dic

πολιτικόν. Erant in eo plurimae literae, nec eae vulgares, ſed interiores quaedam et reconditae; divina memoria, ſumma verborum et gravitas et elegantia. atque haec omnia vitae decorabat dignitas et integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii, in illa aetate, plena literatae ſenectutis oratio. quanta ſeveritas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non conſideratum exibat ex
266 ore! Tum Brutus, Torquati et Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum admodum dilexerat) Nae ego, inquit, (ut omittam cetera, quae ſunt innumerabilia,) de iſtis duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace valuiſſe! nam nec iſtos excellentes viros, nec multos alios praeſtantes cives reſpublica perdidiſſet. Sileamus, inquam, Brute, de iſtis, nec augeamus dolorem. nam et praeteritorum recordatio eſt acerba, et acerbior exſpectatio reliquorum. Itaque omittamus lugere, et tantum, quid quiſque dicendo potuerit, (quoniam id quaerimus,)
77 praedicemus. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello
267 occiderunt, M. Bibulus, qui ſcriptitavit accurate, cum praeſertim non eſſet orator, et egit multa conſtanter: Appius Claudius, ſocer tuus, collega et familiaris meus; hic iam et ſatis ſtudioſus, et valde cum doctus, tum etiam exercitatus orator, et cum auguralis, tum omnis publici iuris, antiquitatiſque noſtrae bene peritus fuit. L. Domitius nulla ille quidem arte, ſed latine tamen, et multa
268 cum libertate dicebat. duo praeterea Lentuli conſulares, quorum Publius ille, noſtrarum iniuria-

rum ultor, auctor ſalutis, quidquid habuit, quantumcunque fuit, illud totum habuit ex diſciplina: inſtrumenta naturae deerant: ſed tantus animi ſplendor, et tanta magnitudo, ut ſibi omnia, quae clarorum virorum eſſent, non dubitaret adſciſcere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus ſatis erat fortis orator, ſi modo orator; ſed cogitandi non ferebat laborem. vox canora, verba non horrida ſane, ut plena eſſet animi et terroris oratio. quaereres in iudiciis fortaſſe melius: in republica, quod erat, eſſe iudicares ſatis. Ne T. qui- 269
dem Poſtumius contemnendus in dicendo; de republica vero non minus vehemens orator, quam bellator fuit: effrenatus, et acer nimis, ſed bene iuris publici leges atque inſtituta cognoverat.

Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitioſum eſſe, ſi (ut dixiſti) ii, quos iamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui auſi aliquando ſunt ſtantes loqui, ut mihi imprudens M. Servilium praeteriiſſe videare. Non, in- 78
quam, ego iſtuc ignoro, Pomponi, multos fuiſſe, 270
qui verbum nunquam in publico feciſſent, cum melius aliquanto poſſent, quam iſti oratores, quos colligo, dicere: ſed his commemorandis etiam illud aſſequor, ut intelligatis, primum ex omni numero, quam non multi auſi ſint dicere, deinde ex iis ipſis, quam pauci fuerint laude digni. Itaque 271
ne hos quidem equites Romanos, amicos noſtros, qui nuper mortui ſunt, P. Cominium Spoletinum, quo accuſante defendi C. Cornelium; in quo et compoſitum dicendi genus, et acre, et expeditum

fuit: T. Accium Piſaurenſem, cuius accuſationi
reſpondi pro A. Cluentio; qui et accurate dicebat,
et ſatis copioſe, eratque praeterea doctus Herma-
gorae praeceptis; quibus etſi ornamenta non ſatis
opima dicendi, tamen, ut haſtae velitibus amen-
tatae, ſic apta quaedam, et parata ſingulis cauſa-
rum generibus argumenta traduntur: ſtudio autem
272 neminem, nec induſtria maiore cognovi. Quamquam
ne ingenio quidem qui praeſtiterit, facile dixerim,
C. Piſoni, genero meo. nullum tempus illi un-
quam vacabat aut a forenſi dictione, aut a com-
mentatione domeſtica, aut a ſcribendo, aut a co-
gitando. itaque tantos proceſſus efficiebat, ut evo-
lare, non excurrere videretur. eratque verborum
et delectus elegans, et apta et quaſi rotunda con-
ſtructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo
multa, et firma ad probandum, tum concinnae a-
cutaeque ſententiae; geſtuſque natura ita venuſtus,
ut ars etiam, quae non erat, et e diſciplina mo-
tus quidam videretur accedere. vereor, ne amore
videar plura, quam fuerint in illo, dicere; quod
non ita eſt. alia enim de illo maiora dici poſſunt.
nam nec continentia, nec pietate, nec ullo gene-
re virtutis quemquam eiusdem aetatis cum illo con-
79 ferendum puto. Nec vero M. Coelium praetereundum
273 arbitror, quaecunque eius in exitu vel fortuna, vel
mens fuit: qui quamdiu auctoritati meae paruit,
talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium
perditorum popularem turbulentamque dementiam
a ſenatu et a bonorum cauſa ſteterit conſtantius;
quam eius actionem, multum tamen et ſplendida,

et grandis, et eadem inprimis faceta et perurbana commendabat oratio. Graves eius conciones aliquot fuerunt, acres accuſationes tres, eaeque omnes ex reipublicae contentione ſuſceptae: defenſiones, etſi illa erant in eo meliora, quae dixi, non contemnendae tamen, ſaneque tolerabiles. Hic cum ſumma voluntate bonorum aedilis curulis factus eſſet, neſcio quomodo diſceſſu meo diſceſſit a ſeſe, ceciditque, poſteaquam eos imitari coepit, quos ipſe perverterat. Sed de M. Calidio dicamus ali- 274
quid, qui non fuit orator unus e multis; potius inter multos prope ſingularis fuit: ita reconditas exquiſitasque ſententias mollis et pellucens veſtiebat oratio. nihil tam tenerum, quam illius comprehenſio verborum: nihil tam flexibile; nihil, quod magis ipſius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aeque in poteſtate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nuſquam adhaereſceret; nullum, niſi loco poſitum, et tanquam *in vermiculato emblemate*, ut ait Lucilius, ſtructum verbum videres. nec vero ullum aut durum, aut inſolens, aut humile, aut longius ductum; ac non propria verba rerum, ſed pleraque tralata; ſic tamen, ut ea non irruiſſe in alienum locum, ſed immigraſſe in ſuum diceres. nec vero haec ſoluta, nec diffluentia, ſed adſtricta numeris, non aperte, nec eodem modo ſemper, ſed varie diſſimulanterque concluſis. Erant autem et 275
verborum et ſententiarum illa lumina, quae vocant Graeci σχηματα, quibus tanquam inſignibus in ornatu, diſtinguebatur omnis oratio. qua de re agitur

autem, illud quod multis locis in iuriſconſultorum
includitur formulis, id ubi eſſet, videbat. Acce-
debat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, to-
80 tumque dicendi placidum et ſanum genus. Quodſi
276 eſt optimum, ſuaviter dicere; nihil eſt, quod me-
lius hoc quaerendum putes. Sed cum a nobis pau-
lo ante dictum ſit, tria videri eſſe, quae orator
efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut mo-
veret: duo ſumme tenuit, ut et rem illuſtraret diſ-
ſerendo, et animos eorum, qui audirent, devin-
ciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua per-
moveret atque incitaret animos, quam plurimum
pollere diximus, nec erat ulla vis atque contentio,
ſive conſilio, quod eos, quorum altior oratio,
actioque eſſet ardentior, furere et bacchari arbi-
traretur; ſive quod natura non eſſet ita factus;
ſive quod non conſueſſet; ſive quod non poſſet.
hoc unum illi, ſi nihil utilitatis habebat, abfuit;
277 ſi opus erat, defuit. Quin etiam memini, cum in
accuſatione ſua Q. Gallio crimini dediſſet, ſibi eum
venenum paraviſſe, idque a ſe eſſe deprehenſum,
ſeſeque chirographa, teſtificationes, indicia, quae-
ſtiones, manifeſtam rem, deferre diceret, deque
eo crimine accurate et exquiſite diſputaviſſet; me
in reſpondendo, cum eſſem argumentatus, quan-
tum res ferebat, hoc ipſum etiam poſuiſſe pro ar-
gumento, quod ille, cum peſtem capitis ſui, cum
indicia mortis, ſe comperiſſe manifeſto, et manu
tenere diceret, tam ſolute egiſſet, tam leniter,
278 tam oſcitanter. *Tu iſtuc, M. Calidi, niſi fingeres,*
ſic ageres? praeſertim cum iſta eloquentia alienorum

hominum pericula defendere acerrime ſoleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas ſolet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percuſſa, non femur: pedis (quod minimum eſt) nulla ſupploſio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares noſtros animos; ſomnum iſto loco vix tenebamus.
Sic nos ſummi oratoris vel ſanitate, vel vitio,
pro argumento ad diluendum crimen uſi ſumus.
Tum Brutus, Atque dubitamus, inquit, utrum iſta 279
ſanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur,
cum ex omnibus oratoris laudibus longe iſta ſit
maxima, inflammare animos audientium, et,
quocunque res poſtulet modo, flectere, qui hac
virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, de-
fuiſſe? Sit ſane ita, inquam: ſed redeamus ad 81
eum, qui iam unus reſtat, Hortenſium: tum de
nobiſmetipſis, quoniam id etiam, Brute, poſtulas,
pauca dicemus: quamquam facienda mentio eſt,
ut quidem mihi videtur, duorum adoleſcentium,
qui ſi diutius vixiſſent, magnam eſſent eloquentiae
laudem conſecuti.

C. Curionem te, inquit Brutus, et C. Licinium 280
Calvum arbitror dicere. Recte, inquam, arbitraris: quorum quidem alter, quod veriſimile dixiſſet, ita facile ſoluteque verbis volvebat ſatis interdum acutas, crebras quidem certe ſententias, ut nihil poſſet ornatius eſſe, nihil expeditius. Atque hic a magiſtris parum inſtitutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum. induſtriam non ſum expertus: ſtudium certe fuit. qui ſi me audire

voluiſſet, ut coeperat, honores, quam opes, conſequi maluiſſet. Quidnam eſt, inquit, iſtud? et quemadmodum diſtinguis? Hoc modo, inquam.
281 Cum honos ſit praemium virtutis, iudicio ſtudioque civium delatum ad aliquem, qui eum ſententiis, qui ſuffragiis adeptus eſt, is mihi et honeſtus et honoratus videtur. qui autem occaſione aliqua, etiam invitis ſuis civibus, nactus eſt imperium, ut ille cupiebat; hunc nomen honoris, non honorem, adeptum puto. Quae ſi ille audire voluiſſet, maxima cum gratia et gloria ad ſummam amplitudinem perveniſſet, adſcendens gradibus magiſtratuum, ut pater eius fecerat, ut reliqui clariores viri. Quae quidem etiam cum P. Craſſo, M. filio, cum initio aetatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſaepe egiſſe me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectiſſimam eſſe duceret, quam maiores eius
282 ei tritam reliquiſſent. Erat enim cum inſtitutus optime, tum etiam perfecte planeque eruditus: ineratque et ingenium ſatis acre, et orationis non inelegans copia: praetereaque ſine arrogantia gravis eſſe videbatur, et ſine ſegnitia verecundus. Sed hunc quoque abſorbuit aeſtus quidam non inſolitae adoleſcentibus gloriae. qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem ſe ſtatim eſſe cupiebat: cui muneri mos maiorum aetatem certam, ſortem incertam reliquit. Ita graviſſimo ſuo caſu, dum Cyri et Alexandri ſimilis eſſe voluit, qui ſuum curſum tranſcurrerant, et L. Craſſi, et multorum Craſſorum inventus eſt diſſimillimus.

Sed ad Calvum (is enim nobis erat propoſitus) 82
revertamur: qui orator fuiſſet, cum literis eruditior, 283
quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi
et exquiſitius afferebat genus: quod quamquam ſcienter
eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens
in ſe, atque ipſe ſeſe obſervans, metuenſque
ne vitioſum colligeret, etiam verum ſanguinem
deperdebat. Itaque eius oratio nimia religione attenuata,
doctis et attente audientibus erat illuſtris:
a multitudine autem, et a foro, cui nata eloquentia
eſt, devorabatur.

Tum Brutus, Atticum ſe, inquit, Calvus noſter 284
dici oratorem volebat. inde erat iſta exilitas,
quam ille de induſtria conſequebatur. Dicebat,
inquam, ita: ſed et ipſe errabat, et alios etiam
errare cogebat. Nam ſi quis eos, qui nec inepte
dicunt, nec odioſe, nec putide, Attice putat dicere;
is recte, niſi Atticum, probat neminem.
Inſulſitatem enim et inſolentiam, tanquam inſaniam
quandam orationis, odit; ſanitatem autem et integritatem,
quaſi religionem et verecundiam oratoris,
probat. Haec omnium debet oratorum eadem
eſſe ſententia. Sin autem ieiunitatem, et ſiccitatem, 285
et inopiam, dummodo ſit polita, dum
urbana, dum elegans, in Attico genere ponit;
hoc recte duntaxat: ſed quia ſunt in Atticis alia
meliora, videat, ne ignoret et gradus, et diſſimilitudines,
et vim, et varietatem Atticorum. Atticos,
inquit, volo imitari. quos? nec enim eſt
unum genus. Nam quid eſt tam diſſimile, quam
Demoſthenes et Lyſias? quam idem, et Hyperides?

quam omnium horum Aeſchines? Quem igitur
imitaris? Si aliquem; ceteri ergo Attice non di-
cebant. ſi omnes; qui potes, cum ſint ipſi diſſi-
millimi inter ſe? In quo etiam illud quaero,
Phalereus ille Demetrius Attice ne dixerit. mihi
quidem ex illius orationibus redolere ipſae Athenae
videntur. At eſt floridior, ut ita dicam, quam
Hyperides, quam Lyſias. natura quaedam, aut
83 voluntas ita dicendi fuit. Et quidem duo fuerunt
286 per idem tempus diſſimiles inter ſe, ſed Attici
tamen: quorum Chariſius multarum orationum,
quas ſcribebat aliis, cum cupere videretur imitari
Lyſiam, Demochares autem, qui fuit Demoſtheni
ſororis filius, et orationes ſcripſit aliquot, et ea-
rum rerum hiſtoriam, quae erant Athenis ipſius
aetate geſtae, non tam hiſtorico, quam oratorio
genere perſcripſit. At Chariſii vult Hegeſias eſſe
ſimilis, iſque ſe ita putat Atticum, ut veros illos
287 prae ſe paene agreſtes putet. At quid eſt tam
fractum, tam minutum, tam in ipſa (quam tamen
conſequitur) concinnitate puerile? Atticorum ſi-
miles eſſe volumus. Optime. Suntne igitur ii
Attici oratores? Quis negare poteſt? Hos imi-
tamur. Quo modo, qui ſunt et inter ſe diſſimi-
les, et aliorum? Thucydidem, inquit, imitamur.
Optime, ſi hiſtoriam ſcribere, non ſi cauſas di-
cere cogitatis. Thucydides enim rerum geſtarum
pronuntiator ſincerus, et grandis etiam fuit: hoc
forenſe, concertatorium, iudiciale, non tractavit
genus. Orationes autem, quas interpoſuit, (mul-
tae enim ſunt,) eas ego laudare ſoleo; imitari

neque poſſim, ſi velim, nec velim fortaſſe, ſi
poſſim. Ut, ſi quis Falerno vino delectetur, ſed
eo nec ita novo, ut proximis conſulibus natum
velit; nec rurſus ita vetere, ut Opimium, aut
Anicium conſulem quaerat: (atqui eae notae ſunt
optimae, credo: ſed nimia vetuſtas nec habet eam,
quam quaerimus, ſuavitatem, nec eſt iam ſane
tolerabilis. num igitur, qui hoc ſentiat, ſi is po- 288
tare velit, de dolio ſibi hauriendum putet? mini-
me: ſed quandam ſequatur aetatem.) ſic ego iſtis
cenſuerim et novam iſtam, quaſi de muſto ac la-
cu, fervidam orationem fugiendam, nec illam
praeclaram Thucydidis nimis veterem, tanquam
Anicianam notam, perſequendam. Ipſe enim
Thucydides ſi poſterius fuiſſet, multo maturior
fuiſſet et mitior. Demoſthenem igitur imitemur. 84
O dii boni! quid, quaeſo, nos aliud agimus, aut 289
quid aliud optamus? At non aſſequimur. Iſti
enim, videlicet Attici noſtri, quod volunt, aſſe-
quuntur. ne illud quidem intelligunt, non modo
ita memoriae proditum eſſe, ſed ita neceſſe fuiſſe,
cum Demoſthenes dicturus eſſet, ut concurſus,
audiendi cauſa, ex tota Graecia fierent. At cum
iſti Attici dicunt, non modo a corona, quod eſt
ipſum miſerabile, ſed etiam ab advocatis relin-
quuntur. Quare ſi anguſte et exiliter dicere, eſt
Atticorum, ſint ſane Attici: ſed in comitium ve-
niant, ad ſtantem iudicem dicant. Subſellia gran-
diorem et pleniorem vocem deſiderant. Volo hoc 290
oratori contingat, ut, cum auditum ſit, eum eſſe
dicturum, locus in ſubſelliis occupetur, complea-

tur tribunal, gratioſi ſcribae ſint in dando et cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum ſurgit is, qui dicturus ſit, ſignificetur a corona ſilentium, deinde crebrae aſſenſiones, multae admirationes; riſus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui haec procul videat, etiamſi, quid agatur, neſciat, at placere tamen, et in ſcena eſſe Roſcium intelligat. Haec cui contingant, eum ſcito Attice dicere, ut de Pericle audivimus, ut de Hyperide, ut de Aeſchine, de ipſo quidem Demoſthene maxime.
291 Sin autem acutum, prudens, et idem ſincerum, et ſolidum, et exſiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium eſſe Atticorum volunt; recte laudant. Eſt enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minutae ſubtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Attice, iidem bene; ſed ut omnes, qui bene, iidem etiam Attice dicant. Sed redeamus rurſus ad Hortenſium.

85 Sane quidem, inquit Brutus: quamquam iſta
292 mihi tua fuit periucunda a propoſita oratione digreſſio. Tum Atticus, Aliquoties ſum, inquit, conatus, ſed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum ſpectare videtur ſermo tuus, dicam, opinor, quod ſentio. Tu vero, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuiſſe, qua ille in Platonis, et Xenophontis, et Aeſchinis libris utitur, facetam et elegantem puto. eſt enim et minime inepti hominis, et eiusdem etiam faceti, cum de ſapientia diſceptetur, hanc ſibi ipſum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam ſibi ar-

ant : ut apud Platonem Socrates in coelum rt laudibus Protagoram, Hippiam, Prodi- ı, Gorgiam, ceteros; ſe autem omnium re- ı inſcitum fingit et rudem. decet hoc, neſcio ımodo, illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, ntior. Sed in hiſtoria, qua tu es uſus in om- ermone, cum, qualis quiſque orator fuiſſet, oneres, vide, quaeſo, inquit, ne tam repre- denda ſit ironia, quam in teſtimonio. Quor- , inquam, iſtuc? non enim intelligo. Quia 293 num, inquit, ita laudaviſti quoſdam oratores, mperitos poſſes in errorem inducere. Equidem quibusdam riſum vix tenebam, cum Attico ıae Catonem noſtrum comparabas, magnum ıercule hominem, vel potius ſummum et ſingu- m virum: nemo dicet ſecus; ſed oratorem? etiam Lyſiae ſimilem? quo nihil poteſt eſſe ius. bella ironia, ſi iocaremur; ſin aſſeveramus, e, ne religio nobis tam adhibenda ſit, quam ſi imonium dicamus. Ego enim Catonem tuum, 294 civem, ut ſenatorem, ut imperatorem, ut vi- ı denique cum prudentia et diligentia, tum ni virtute excellentem, probo: orationes autem ;, ut illis temporibus, valde laudo. ſignificant n quandam formam ingenii, ſed admodum ›olitam, et plane rudem. Origines vero cum nibus oratoris laudibus refertas diceres, et Ca- em cum Philiſto et Thucydide comparares, ıtone te id cenſebas, an mihi probaturum? ›s enim ne e Graecis quidem quiſquam imitari eſt, iis tu comparas hominem Tuſculanum,

nondum ſuſpicantem, quale eſſet, copioſe et ornate
86 dicere. Galbam laudas: ſi ut illius aetatis princi-
295 pem, aſſentior; ſic enim accepimus: ſin ut orato-
rem, cedo, quaeſo, orationes, (ſunt enim,) et
dic, hunc, quem tu plus, quam te, amas, Bru-
tum, velle te illo modo dicere. Probas Lepidi
orationes. paulum hic tibi aſſentior, modo ita
laudes, ut antiquas: quod item de Africano, de
Laelio, cuius tu oratione negas fieri quidquam
poſſe dulcius. addis etiam neſcio quid auguſtius,
nomine nos capi volens ſummi viri, vitaeque elegan-
tiſſimae veriſſimis laudibus. Remove haec: nae
iſta dulcis oratio ita ſit abiecta, ut eam aſpicere
296 nemo velit. Carbonem in ſummis oratoribus ha-
bitum ſcio: ſed cum in ceteris rebus, tum in di-
cendo, ſemper, quo nihil eſt melius, id laudari,
qualecunque eſt, ſolet. Dico idem de Gracchis:
etſi de iis ea ſunt a te dicta, quibus ego aſſentior.
omitto ceteros: venio ad eos, in quibus iam per-
fectam putas eſſe eloquentiam, quos ego audivi
ſine controverſia magnos oratores, Craſſum et
Antonium. de horum laudibus tibi prorſus aſſen-
tior: ſed tamen non iſto modo, ut Polycleti
Doryphorum ſibi Lyſippus aiebat, ſic tu ſuaſionem
legis Serviliae tibi magiſtram fuiſſe. haec germana
ironia eſt. cur ita ſentiam, non dicam, ne me ti-
297 bi aſſentari putes. Omitto igitur, quae de iis ip-
ſis, quae de Cotta, quae de Sulpicio, quae modo
de Coelio dixeris. ii enim fuerunt certe oratores:
quanti autem, et quales, tu videris. Nam illud
minus curo, quod congeſſiſti operarios omnes; ut

mihi videantur mori voluiſſe nonnulli, ut a te in
oratorum numerum referrentur. Haec cum ille 87
dixiſſet, Longi ſermonis initium pepuliſti, inquam,
Attice, remque commoviſti, nova diſputatione
dignam, quam in aliud tempus differamus. Vol- 298
vendi enim ſunt libri cum aliorum, tum inprimis
Catonis. intelliges, nihil illius lineamentis, niſi eo-
rum pigmentorum, quae inventa nondum erant,
florem et colorem defuiſſe. Nam de Craſſi ora-
tione ſic exiſtimo, ipſum fortaſſe melius potuiſſe
ſcribere: alium, ut arbitror, neminem. Nec in
hoc ironiam dixeris eſſe, quod eam orationem
mihi magiſtram fuiſſe dixerim. nam etſi tu melius
exiſtimare videris de ea, ſi quam nunc habemus,
facultate; tamen, adoleſcentes quid in Latinis po-
tius imitaremur, non habebamus. Quod autem 299
plures a nobis nominati ſunt, eo pertinuit (ut
paulo ante dixi), quod intelligi volui, in eo, cuius
omnes cupidiſſimi eſſent, quam pauci digni no-
mine evaderent. Quare εἴρωνα me, ne ſi Africa-
nus quidem fuit, (ut ait in hiſtoria ſua C. Fan-
nius,) exiſtimari velim. Ut voles, inquit Atti-
cus. Ego enim non alienum a te putabam, quod
et in Africano fuiſſet, et in Socrate. Tum Bru- 300
tus, De iſto poſtea: ſed tu (inquit, me intuens)
orationes nobis veteres explicabis? Vero, inquam,
Brute: ſed in Cumano, aut in Tuſculano, aliquan-
do, ſi modo licebit: quoniam utroque in loco vi-
cini ſumus. Sed iam ad id, unde digreſſi ſumus, 88
revertamur.

Hortenſius igitur, cum admodum adoleſcens or- 301

ſus eſſet in foro dicere, celeriter ad maiores cau-
ſas adhiberi coeptus eſt. quamquam inciderat in
Cottae et Sulpicii aetatem, qui annis decem ma-
iores, excellente tum Craſſo et Antonio, deinde
Philippo, poſt Iulio, cum iis ipſis dicendi gloria
comparabatur. Primum memoria tanta, quantam
in ullo cognoviſſe me arbitror, ut, quae ſecum
commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eisdem
redderet, quibus cogitaviſſet. Hoc adiumento ille
tanto ſic utebatur, ut ſua et commentata, et
ſcripta, et, nullo referente, omnia adverſariorum
302 dicta meminiſſet. Ardebat autem cupiditate ſic,
ut in nullo unquam flagrantius ſtudium viderim.
nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro
diceret, aut meditaretur extra forum. ſaepiſſime
autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque
minime vulgare genus dicendi: duas quidem res,
quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus dic-
turus eſſet, et collectiones; memor et quae eſſent
303 dicta contra, quaeque ipſe dixiſſet. Erat in ver-
borum ſplendore elegans, compoſitione aptus, fa-
cultate copioſus; eaque erat cum ſummo ingenio,
tum exercitationibus maximis conſecutus. rem com-
plectebatur memoriter, dividebat acute, nec prae-
termittebat fere quidquam, quod eſſet in cauſa,
aut ad confirmandum, aut ad refellendum. vox
canora et ſuavis: motus et geſtus etiam plus artis
habebat, quam erat oratori ſatis. Hoc igitur flo-
reſcente, Craſſus eſt mortuus, Cotta pulſus, iu-
dicia intermiſſa bello; nos in forum venimus.
89 Erat Hortenſius in bello, primo anno miles, al-

tero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, 304
etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium
Varia, ceteris propter bellum intermiſſis: qui frequentes aderant (quamquam pro ſe ipſi dicebant) oratores, non illi quidem principes, L. Memmius et Q. Pompeius, ſed oratores tamen, teſte diſerto uterque Philippo; cuius in teſtimonio contentio et vim accuſatoris habebat et copiam.

Reliqui, qui tum principes numerabantur, in 305
magiſtratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem ſilebat, ut erat ſemel a concione univerſa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, ſed tamen non infans; diſerti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius: et ii quidem habitabant in roſtris. C. etiam Iulius, aedilis curulis, quotidie fere accuratas conciones habebat: ſed me cupidiſſimum audiendi primus dolor percuſſit, Cotta cum eſt expulſus. reliquos frequenter audiens acerrimo ſtudio tenebar, quotidieque et ſcribens, et legens, et commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non eram. Iam conſequente anno Q. Varius ſua lege damnatus exceſſerat. Ego autem, 306
iuris civilis ſtudio, multum operae dabam Q. Scaevolae, P. filio: qui quamquam nemini ſe ad docendum dabat, tamen, conſulentibus reſpondendo, ſtudioſos audiendi docebat. Atque huic anno proximus Sulla conſule et Pompeio fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus. eodemque tem-

pore, cum princeps Academiae Philo cum Athenien-
ſium optimatibus Mithridatico bello domo profu-
giſſet, Romamque veniſſet, totum ei me tradidi,
admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio conci-
tatus; in quo hoc etiam commorabar attentius,
quod, etſi rerum ipſarum varietas et magnitudo
ſumma me delectatione retinebat, tamen ſublata
iam eſſe in perpetuum ratio iudiciorum videbatur.
307 Occiderat Sulpicius illo anno, treſque proximo
trium aetatum oratores erant crudeliſſime inter-
fecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius. Eodem
anno etiam Moloni Rhodio Romae dedimus ope-
ram, et actori ſummo cauſarum, et magiſtro.
90 Haec etſi videntur eſſe a propoſita ratione diverſa,
tamen idcirco a me proferuntur, ut noſtrum cur-
ſum perſpicere, quoniam voluiſti, Brute, poſſis
(nam Attico haec nota ſunt), et videre, quemad-
modum ſimus in ſpatio Q. Hortenſium ipſius ve-
308 ſtigiis perſecuti. Triennium fere fuit urbs ſine
armis, ſed oratorum aut interitu, aut diſceſſu, aut
fuga (nam aberant etiam adoleſcentes M. Craſſus
et Lentuli duo), primas in cauſis agebat Hortenſius:
magis magiſque quotidie probabatur Antiſtius: Piſo
ſaepe dicebat; minus ſaepe Pomponius, raro Car-
bo, ſemel aut iterum Philippus. At vero ego hoc
tempore omni, noctes et dies, in omnium doctri-
309 narum meditatione verſabar. Eram cum Stoico
Diodoto: qui cum habitaviſſet apud me mecum-
que vixiſſet, nuper eſt domi meae mortuus. a quo
cum in aliis rebus, tum ſtudioſiſſime in dialectica
exercebar; quae quaſi contracta et adſtricta elo-

quentia putanda eſt: ſine qua etiam tu, Brute, iudicaviſti, te illam iuſtam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. Huic ego doctori; et eius artibus variis atque multis, ita eram tamen deditus, ut ab exer-
citationibus oratoriis nullus dies vacuus eſſet. Com- 310
mentabar declamitans (ſic enim nunc loquuntur) ſaepe cum M. Piſone, et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam latine, ſed graece ſaepius: vel quod Graeca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter latine dicendi afferebat; vel quod a Graecis ſummis doctoribus, niſi graece dicerem,
neque corrigi poſſem, neque doceri. Tumultus 311
interim pro recuperanda republica, et crudelis interitus oratorum trium, Scaevolae, Carbonis, Antiſtii: reditus Cottae, Curionis, Craſſi, Lentulorum, Pompeii: leges et iudicia conſtituta: recuperata reſpublica: ex numero autem oratorum Pomponius, Cenſorinus, Murena ſublati. tum primum nos ad cauſas, et privatas et publicas, adire coepimus, non ut in foro diſceremus, quod plerique fecerunt, ſed ut, quantum nos efficere po-
tuiſſemus, docti in forum veniremus. Eodem tem- 312
pore Moloni dedimus operam: dictatore enim Sulla, legatus ad ſenatum de Rhodiorum praemiis venerat. Itaque prima cauſa publica, pro Sex. Roſcio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla eſſet, quae non digna noſtro patrocinio videretur. deinceps inde multae, quas non minus diligenter elaboratas, et tanquam elucubratas afferebamus.

91 Nunc, quoniam totum me, non naevo aliquo
313 aut crepundiis, ſed corpore omni, videris velle cognoſcere, complectar nonnulla etiam, quae fortaſſe videantur minus neceſſaria. Erat eo tempore in nobis ſumma gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum: qui habitus et quae figura non procul abeſſe putatur a vitae periculo, ſi accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia ſine remiſſione, ſine varietate, vi ſumma vocis, et totius corporis contentione dicebam.
314 Itaque cum me et amici et medici hortarentur, ut cauſas agere deſiſterem; quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a ſperata dicendi gloria diſcedendum putavi. Sed, cum cenſerem, remiſſione et moderatione vocis, et commutato genere dicendi, me et periculum vitare poſſe, et temperatius dicere; ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit. Itaque cum eſſem biennium verſatus in cauſis, et iam in foro celebratum meum nomen eſſet, Roma ſum profectus.
315 Cum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, veteris Academiae nobiliſſimo et prudentiſſimo philoſopho, fui, ſtudiumque philoſophiae nunquam intermiſſum, a primaque adoleſcentia cultum, et ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore et doctore, renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem et non ignobilem dicendi magiſtrum, ſtudioſe exerceri ſolebam. Poſt a me Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipſis ludentibus,

quorum erat princeps Menippus Stratronicenſis, meo
iudicio, tota Aſia, illis temporibus, diſertiſſimus:
et, ſi nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum,
Atticorum eſt, hic orator in illis numerari recte
poteſt. Aſſiduiſſime autem mecum fuit Dionyſius 316
Magnes. erat etiam Aeſchylus Cnidius, Adramytenus
Xenocles. Hi tum in Aſia rhetorum principes nu-
merabantur. Quibus non contentus, Rhodum ve-
ni, meque ad eundem, quem Romae audiveram,
Molonem, applicavi, cum actorem in veris cauſis,
ſcriptoremque praeſtantem, tum in notandis anim-
advertendisque vitiis, et inſtituendo docendoque
prudentiſſimum. Is dedit operam (ſi modo id con-
ſequi potuit) ut nimis redundantes nos, et ſuper-
fluentes iuvenili quadam dicendi impunitate et li-
centia, reprimeret, et quaſi extra ripas diffluentes
coerceret. Ita recepi me biennio poſt, non modo
exercitatior, ſed prope mutatus. nam et contentio ni-
mia vocis reciderat, et quaſi referverat oratio; lateri-
busque vires, et corpori mediocris habitus acceſſerat.

Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi 92
cupiditate incitarent, Cotta et Hortenſius: quorum 317
alter remiſſus, et lenis, et propriis verbis compre-
hendens ſolute et facile ſententiam; alter ornatus,
acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, iam de-
floreſcentem cognoviſti, ſed verborum et actionis
genere commotior. Itaque cum Hortenſio mihi
magis arbitrabar rem eſſe, quod et dicendi ardore
eram propior, et aetate coniunctior. Etenim vide-
ram, in iisdem cauſis, ut pro M. Canuleio, pro Cn.
Dolabella conſulari, cum Cotta princeps adhibitus

eſſet, priores tamen agere partes Hortenſium. A-
crem enim oratorem, incenſum, et agentem, et
canorum, concurſus hominum forique ſtrepitus
318 deſiderat. Unum igitur annum, cum rediiſſemus ex
Aſia, cauſas nobiles egimus, cum quaeſturam nos,
conſulatum Cotta, aedilitatem peteret Hortenſius.
Interim me quaeſtorem Sicilienſis excepit annus:
Cotta ex conſulatu eſt profectus in Galliam: prin-
ceps et erat et habebatur Hortenſius. Cum autem
anno poſt e Sicilia me recepiſſem, iam videbatur
illud in me, quidquid eſſet, eſſe perfectum, et
habere maturitatem quandam ſuam. Nimis multa
videor de me, ipſe praeſertim; ſed omni huic ſer-
moni propoſitum eſt, non ut ingenium et eloquen-
tiam meam perſpicias, unde longe abſum, ſed ut
319 laborem et induſtriam. Cum igitur eſſem in plu-
rimis cauſis, et in principibus patronis, quinquen-
nium fere verſatus, tum in patrocinio Sicilienſi ma-
xime in certamen veni deſignatus aedilis cum deſig-
93 nato conſule Hortenſio. Sed quoniam omnis hic
ſermo noſter non ſolum enumerationem oratoriam,
verum etiam praecepta quaedam deſiderat; quid tan-
quam notandum et animadvertendum ſit in Horten-
320 ſio, breviter licet dicere. Nam is poſt conſulatum
(credo quod videret, ex conſularibus neminem eſ-
ſe ſecum comparandum, negligeret autem eos, qui
conſules non fuiſſent), ſummum illud ſuum ſtudium
remiſit, quo a puero fuerat incenſus, atque in om-
nium rerum abundantia voluit beatius, ut ipſe pu-
tabat, remiſſius certe vivere. Primus et ſecundus
annus, et tertius tantum quaſi de picturae veteris co-

ore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo, ſed exiſtimator doctus et intelligens poſſet cognoſcere. Longius autem procedens, et in ceteris eloquentiae partibus, tum maxime in celeritate et continuatione verborum adhaereſcens, ſui diſſimilior videbatur fieri quotidie. Nos autem non deſiſte- 321
bamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime ſtilo, noſtrum illud, quod erat, augere, quantumcunque erat. Atque ut multa omittam, in hoc ſpatio et in iis poſt aedilitatem annis, et praetor primus, et incredibili populi voluntate ſum factus. Nam cum propter aſſiduitatem in cauſis et induſtriam, tum propter exquiſitius et minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteram. Nihil de me dicam: 322
dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquiſitius, quam vulgus hominum, ſtuduiſſe literis, quibus fons perfectae eloquentiae continetur: nemo, qui philoſophiam complexus eſſet, matrem omnium bene factorum beneque dictorum: nemo, qui ius civile didiciſſet, rem ad privatas cauſas, et ad oratoris prudentiam, maxime neceſſariam: nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, ſi quando opus eſſet, ab inferis locupletiſſimos teſtes excitaret: nemo, qui breviter arguteque, incluſo adverſario, laxaret iudicum animos, atque a ſeveritate pauliſper, ad hilaritatem riſumque traduceret: nemo, qui dilatare poſſet, atque a propria ac definita diſputatione hominis ac temporis ad communem quaeſtionem univerſi generis orationem traducere: nemo, qui delectandi gratia digre-

di parumper a cauſa, nemo, qui ad iracundiam mag-
nopere iudicem, nemo, qui ad fletum poſſet ad-
ducere: nemo, qui animum eius (quod unum eſt
oratoris maxime proprium), quocunque res poſtu-
94 laret, impellere. Itaque, cum iam paene evanuiſ-
323 ſet Hortenſius, et ego anno meo, ſexto autem poſt
illum conſulem, conſul factus eſſem, revocare ſe
ad induſtriam coepit; ne, cum pares honore eſſe-
mus, aliqua re ſuperiores videremur. Sic duode-
cim poſt meum conſulatum annos in maximis cau-
ſis, cum ego mihi illum, ſibi me ille anteferret,
coniunctiſſime verſati ſumus: conſulatuſque meus,
qui illum primo leviter perſtrinxerat, idem nos re-
rum mearum geſtarum, quas ille admirabatur, lau-
324 de coniunxerat. Maxime vero perſpecta eſt utriuſ-
que noſtrum exercitatio paulo ante, quam perterri-
tum armis hoc ſtudium, Brute, noſtrum conticuit
ſubito et obmutuit; cum lege Pompeia ternis horis
ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe,
vel potius easdem, novi veniebamus quotidie. qui-
bus quidem cauſis tu etiam, Brute, praeſto fuiſti,
compluresque et nobiſcum, et ſolus egiſti: ut, qui
non ſatis diu vixerit Hortenſius, tamen hunc curſum
confecerit. Annis ante decem cauſas agere coepit,
quam tu es natus. idem quarto et ſexageſimo anno,
perpaucis ante mortem diebus, una tecum ſocerum
tuum defendit Appium. Dicendi autem genus quod
fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſte-
ris noſtris indicabunt.

95 Sed ſi quaerimus, cur adoleſcens magis florue-
325 rit dicendo, quam ſenior Hortenſius; cauſas repe-

riemus veriſſimas duas. Primum, quod genus erat orationis Aſiaticum, adoleſcentiae magis conceſſum, quam ſenectuti. Genera autem Aſiaticae dictionis, duo ſunt: unum ſententioſum et argutum, ſententiis non tam gravibus et ſeveris, quam concinnis et venuſtis; quali in hiſtoria Timaeus, in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles, frater eius, fuit: quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Aſiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus eſt non tam ſententiis frequentatum, quam verbis volucre atque incitatum; quali eſt nunc Aſia tota, nec flumine ſolum orationis, ſed etiam exornato et faceto genere verborum: in quo fuit Aeſchylus Cnidius, et meus aequalis Mileſius Aeſchines. In iis erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat. Haec autem (ut dixi) genera dicendi ap- 326
tiora ſunt adoleſcentibus; in ſenibus gravitatem non habent. Itaque Hortenſius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. Habebat enim et Meneclium illud ſtudium crebrarum venuſtarumque ſententiarum; in quibus, ut in illo Graeco, ſic in hoc, erant quaedam magis venuſtae dulceſque ſententiae, quam aut neceſſariae, aut interdum utiles. Et erat oratio cum incitata et vibrans, tum etiam accurata et polita. Non probabantur haec ſenibus; (ſaepe videbam cum irridentem, tum etiam iraſcentem et ſtomachantem Philippum) ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo movebatur. Erat excellens 327
iudicio vulgi, et facile primas tenebat adoleſcens. Etſi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat pa-

rum, tamen aptum eſſe aetati videbatur; et certe, quod et ingenii quaedam forma lucebat, et exercitatione perfecta erat, verborumque adſtricta comprehenſio, ſummam hominum admirationem excitabat. Sed cum iam honores, et illa ſenior auctoritas gravius quiddam requireret; remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem ſtudiumque dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritaſque ſententiarum priſtina manebat; ſed ea veſtitu illo orationis, quo conſueverat, ornata non erat. hoc tibi ille, Brute, minus fortaſſe placuit, quam placuiſſet, ſi illum flagrantem ſtudio, et florentem aetate audire potuiſſes.
96 Tum Brutus, Ego vero, inquit, et iſta, quae di-
328 cis, video qualia ſint, et Hortenſium magnum oratorem ſemper putavi, maximeque probavi pro Meſſalla dicentem, cum tu abſuiſti. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta verbis oratio. Ergo ille a Craſſo conſule et Scaevola uſque ad Paullum et Marcellum conſules floruit; nos in eodem curſu fuimus a Sulla dictatore ad eosdem fere conſules. Sic Q. Hortenſii vox exſtincta fato ſuo eſt, noſtra publico.
329 Melius, quaeſo, ominare, inquit Brutus. Sit ſane ut vis, inquam; et id non tam mea cauſa, quam tua: ſed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit, cum fierent, quae providit futura. Saepe enim inter nos impendentes caſus deflevimus, cum belli civilis cauſas, in privatorum cupiditatibus incluſas, pacis ſpem a publico conſilio eſſe excluſam videremus. Sed illum videtur felicitas ipſius, qua ſem-

per eſt uſus, ab eis miſeriis, quae conſecutae ſunt, morte vindicaſſe.

Nos autem, Brute, quoniam, poſt Hortenſii, 330
clariſſimi oratoris, mortem, orbae eloquentiae quaſi tutores relicti ſumus, domi teneamus eam, ſeptam liberali cuſtodia; et hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caſte, et ab amatorum impetu, quantum poſſumus, prohibeamus. Equidem, etſi doleo, me in vitam paulo ſerius, tanquam in viam, ingreſſum, priusquam confectum iter ſit, in hanc reipublicae noctem incidiſſe: tamen ea conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi, Brute, adhibuiſti tuis ſuaviſſimis literis: quibus me forti animo eſſe oportere cenſebas, quod ea geſſiſſem, quae de me, etiam me tacente, ipſa loquerentur, mortuoque, viverent; quae, ſi recte eſſet, ſalute reipublicae, ſin ſecus, interitu ipſo, teſtimonium meorum de republica conſiliorum darent. Sed in te intuens, Brute, do- 97
leo, cuius in adoleſcentiam, per medias laudes 331
quaſi quadrigis vehentem, transverſa incurrit miſera fortuna reipublicae. hic me dolor tangit, haec me cura ſollicitat, et hunc mecum, ſocium eiusdem et amoris et iudicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua duorum generum ampliſſimorum renovare memoriam atque augere poſſis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modo acuiſſes exercitatione dicendi, ſed et ipſam eloquentiam locupletaviſſes graviorum artium inſtrumento, et iisdem artibus decus omne

332 virtutis cum ſumma eloquentiae laude iunxiſſes. Ex te duplex nos afficit ſollicitudo, quod et ipſe republica careas, et illa te. Tu tamen (etſi curſum ingenii tui, Brute, premit haec importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus ſtudiis, et effice id, quod iam propemodum, vel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſſi in hunc ſermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non poſſes, arceſſiviſti ex urbe ea, quae domus eſt ſemper habita doctrinae, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentiſſimus Graeciae? quid illa vetus Academia, atque eius heres Ariſtus, hoſpes et familiaris meus, ſiquidem ſimiles maioris par-
333 tis oratorum futuri ſumus? Nonne cernimus, vix ſingulis aetatibus binos oratores laudabiles conſtitiſſe? Galba fuit inter tot aequales unus excellens: cui, quemadmodum accepimus, et Cato cedebat ſenior. et qui temporibus illis aetate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo: nam Gracchi in concionibus multo faciliore et liberiore genere dicendi; quorum tamen ipſorum ad aetatem laus eloquentiae perfecta nondum fuit: Antonius, Craſſus, poſt Cotta, Sulpicius, Hortenſius: nihil dico amplius: tantum dico, ſi mihi accidiſſet, ut numerarer in multis, * ſi operoſa eſt concurſatio magis opportunorum, ***

M. TULLII CICERONIS AD MARCUM BRUTUM ORATOR.

M. TULLII CICERONIS

AD

MARCUM BRUTUM ORATOR.

ARGUMENTUM.

Huius libri ſummum conſilium hoc eſt, ut perfecti ab omnibus partibus et abſoluti oratoris ſpecies quaedam et forma effingatur, quam intuens futurus orator, ad perfectam eloquentiam conformare orationem poſſit. Summa autem totius diſputationis huc redit, ut orator perfectus is ſit, qui tria illa dicendi genera ita habeat in poteſtate, ut parva ſummiſſe, modica temperate, magna graviter dicere poſſit. vid. c. 29. Hanc diſputationem ita inſtruxit, ut poſito, tanquam fundamento eloquentiae, philoſophiae ſtudio, c. 3. 4. primo de tribus dicendi generibus agat, eaque occaſione verum Atticnm dicendi genus hoc eſſe aiat, quod omnia apte poſſit eloqui, non aridum illud et ieiunum, quod quidam conſectentur, c. 5--9. deinde vero tria oratori videnda oſtendat, quid, quo loco, et quomodo dicat; quorum primum in inventione, alterum in diſpoſitione, tertium in elocutione verſetur, c. 10--18. ac ſummam eloquentiae vim in elocutione poſitam doceat, quae tum quidem perfecta ſit, cum ſit ad docendum, delectandum, flectendum accommodata, h. e. tribus illis generibus commode utatur; cuiusmodi elocutio quibus quaſi ſignis agnoſcatur et iudicetur, fuſe perſequitur c. 19--38. Tandem ipſa forma ac character orationis traditur, et de verborum ſententiarumque luminibus c. 39. 40. ac

tandem de collocatione verborum c. 44. ſqq. agat. Ea autem cernitur, vel cum extrema cum primis apte cohaerent et enuntiantur ſuaviſſimis vocibus; vel cum forma ipſa concinnitaſque verborum conficit orbem ſuum; vel tertio cum periodi apte numeroſeque cadunt. Itaque tandem agitur de numero, cuius origo c. 52. cauſa c. 53. natura c. 53. ſqq. et uſus c. 61. ſqq. declaratur.

1 UTrum difficilius aut maius eſſet negare tibi,
1 ſaepius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam et negare ei, quem unice diligerem, cuique me cariſſimum eſſe ſentirem, praeſertim et iuſta petenti, et praeclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: et ſuſcipere tantam rem, quantam non modo facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar eſſe eius, qui vereretur reprehenſionem doctorum atque pruden-
2 tium. Quid enim eſt maius, quam, cum tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare, quae ſit optima ſpecies, et quaſi figura dicendi? Quod quoniam me ſaepius rogas, aggrediar, non tam perficiendi ſpe, quam experiundi voluntate. Malo enim, cum ſtudio tuo ſim obſecutus, deſiderari a te prudentiam meam, quam, ſi id non
3 fecerim, benevolentiam. Quaeris igitur, idque iam ſaepius, quod eloquentiae genus probem maxime, et quale mihi videatur illud, cui nihil addi poſſit, quod ego ſummum et perfectiſſimum iudicem. In quo vereor, ne, ſi id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quaeris, expreſſero, tardem ſtudia multorum, qui deſperatione

debilitati, experiri nolint, quod ſe aſſequi poſſe
diffidant. Sed par eſt, omnes omnia experiri, qui 4
res magnas et magno opere expetendas concupiverunt. Quodſi quem aut natura ſua, aut illa praeſtantis ingenii vis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis: teneat tamen eum curſum, quem poterit. Prima enim ſequentem, honeſtum eſt, in ſecundis tertiiſque conſiſtere. Nam in poetis, non Homero ſoli locus eſt (ut de Graecis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro; ſed horum vel ſecundis,
vel etiam infra ſecundos. Nec vero Ariſtotelem 5
in philoſophia deterruit a ſcribendo amplitudo Platonis; nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadam ſcien-
tia et copia ceterorum ſtudia reſtinxit. Nec ſo- 2
lum ab optimis ſtudiis excellentes viri deterriti non ſunt, ſed ne opifices quidem ſe ab artibus ſuis removerunt, qui aut Ialyſi, quem Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coae Veneris pulchritudinem imitari. nec ſimulacro Iovis Olympii, aut Doryphori ſtatua deterriti, reliqui minus experti ſunt, quid efficere, aut quo progredi poſſent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſque genere laus, ut, cum ſumma miraremur, inferiora tamen
probaremus. In oratoribus vero, Graecis quidem, 6
admirabile eſt, quantum inter omnes unus excellat. Attamen, cum eſſet Demoſthenes, multi oratores magni et clari fuerunt, et antea fuerant, nec poſtea defecerunt. Quare non eſt, cur eorum, qui ſe ſtudio eloquentiae dediderunt, ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. Nam neque illud

ipſum, quod eſt optimum, deſperandum eſt; et in praeſtantibus rebus, magna ſunt ea, quae ſunt
7 optimis proxima. Atque ego in ſummo oratore fingendo talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit. Non enim quaero, quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe praeſtantius: quod in perpetuitate dicendi non ſaepe, atque haud ſcio an unquam, in aliqua autem parte elucet aliquando, idem apud alios denſius, apud alios fortaſſe rarius.
8 Sed ego ſic ſtatuo, nihil eſſe in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, unde illud, ut ex ore aliquo, quaſi imago, exprimatur: quod neque oculis, neque auribus, neque ullo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantum et mente complectimur. Itaque et Phidiae ſimulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen poſſumus
9 pulchriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Iovis formam, aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo ſimilitudinem duceret; ſed ipſius in mente inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius ſi-
3 militudinem artem et manum dirigebat. Ut igitur in formis et figuris eſt aliquid perfectum et excellens, cuius ad cogitatam ſpeciem imitando referuntur ea, quae ſub oculos ipſa cadunt: ſic perfectae eloquentiae ſpeciem animo videmus, effigiem
10 auribus quaerimus. Has rerum formas appellat *ideas* ille non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi graviſſimus auctor et magiſter, Plato; eaſque gigni negat, et ait ſemper eſſe, ac ratione et intelligen-

tia contineri: cetera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe uno et eodem ſtatu. Quidquid eſt igitur, de quo ratione et via diſputetur, id eſt ad ultimam ſui generis formam ſpeciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingreſſionem meam 11 non ex oratoris diſputationibus ductam, ſed e media philoſophia repetitam, et eam quidem cum antiquam, tum ſubobſcuram, aut reprehenſionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid haec pertineant ad ea, quae quaerimus; quibus ſatisfaciet res ipſa cognita, ut non ſine cauſa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod inuſitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem et me ſaepe nova videri 12 dicere intelligo, cum pervetera dicam, ſed inaudita pleriſque; et fateor, me oratorem, ſi modo ſim, aut etiam quicunque ſim, non ex rhetorum officinis, ſed ex Academiae ſpatiis exſtitiſſe. Illa enim ſunt curricula multiplicium variorumque ſermonum, in quibus Platonis primum impreſſa ſunt veſtigia: ſed et huius et aliorum philoſophorum diſputationibus et exagitatus maxime orator eſt, et adiutus. Omnis enim ubertas, et quaſi ſilva dicendi, ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſas; quas, ut illi ipſi dicere ſolebant, agreſtioribus Muſis reliquerunt. Sic eloquen- 13 tia haec forenſis, ſpreta a philoſophis et repudiata, multis quidem illa adiumentis magnisque caruit; ſed tamen ornata verbis atque ſententiis, iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium re-

prehenſionemque pertimuit. Ita et doctis eloquentia popularis, et diſertis elegans doctrina deſuit.
4 Poſitum ſit igitur in primis, (quod poſt magis in-
14 telligetur,) ſine philoſophia non poſſe effici, quem quaerimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia ſint, ſed ut ſic adiuvet, ut palaeſtra hiſtrionem. parva enim magnis ſaepe rectiſſime conferuntur. nam nec latius, nec copioſius de magnis variiſque rebus ſine philoſophia poteſt quiſquam
15 dicere. Siquidem etiam in Phaedro Platonis hoc Periclem praeſtitiſſe ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagorae phyſici fuerit auditor; a quo cenſet, eum, cum alia praeclara quaedam, et magnifica didiciſſet, uberem et fecundum fuiſſe, gnarumque (quod eſt eloquentiae maximum), quibus orationis modis quaeque animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt; cuius ex epiſtolis intelligi licet, quam fre-
16 quens fuerit Platonis auditor. Nec vero ſine philoſophorum diſciplina, genus et ſpeciem cuiuſque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus; nec iudicare, quae vera, quae falſa ſint; neque cernere conſequentia, repugnantia videre, ambigua diſtinguere. Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis ſuppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus? ſine multa earum ipſarum
5 rerum diſciplina, aut dici, aut intelligi poteſt? Ad
17 has tot, tantaſque res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quae ſola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magiſtri. Quo

ſit, ut veram illam et abſolutam eloquentiam nemo
conſequatur : quod alia intelligendi, alia dicendi
diſciplina eſt; et ab aliis, rerum, ab aliis, verbo-
rum doctrina quaeritur. Itaque M. Antonius, cui 18
vel primas eloquentiae patrum noſtrorum tribuebat
aetas, vir natura peracutus et prudens, in eo libro,
quem unum reliquit, *diſertos* ait ſe vidiſſe multos,
eloquentem omnino neminem. Inſidebat videlicet
in eius mente ſpecies eloquentiae, quam cernebat
animo, re ipſa non videbat. Vir autem acerrimo
ingenio (ſic enim fuit) multa et in ſe et in aliis
deſiderans, neminem plane, qui recte appellari e-
loquens poſſet, videbat. Quodſi ille nec ſe, nec 19
L. Craſſum eloquentem putavit; habuit profecto
comprehenſam animo quandam formam eloquen-
tiae : cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid
aut plura deerant, in eam formam non poterat in-
cludere. Inveſtigemus hunc igitur, Brute, ſi poſ-
ſumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui
omnino nullus unquam fuit: quem ſi imitari atque
exprimere non poſſumus, quod idem ille vix Deo
conceſſum eſſe dicebat; at qualis eſſe debeat, po-
terimus fortaſſe dicere.

Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſin- 20
gulis quidam floruerunt; peraeque autem (id quod
volumus) perpauci in omnibus. Nam et grandi-
loqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla et ſenten-
tiarum gravitate et maieſtate verborum, vehe-
mentes, varii, copioſi, graves, ad permovendos
et convertendos animos inſtructi et parati; in quo
ipſo alii aſpera, triſti, horrida oratione, neque

perfecta, neque concluſa; alii laevi, et ſtructa, et
terminata: et contra tenues, acuti, omnia docen-
tes, et dilucidiora, non ampliora, facientes, ſub-
6 tili quadam et preſſa oratione limati. in eodemque
genere alii callidi, ſed impoliti, et conſulto rudium
ſimiles et imperitorum; alii in eadem ieiunitate con-
cinniores, id eſt, faceti, florentes etiam, et levi-
21 ter ornati. Eſt autem quidam interiectus, inter hos
medius, et quaſi temperatus, nec acumine poſte-
riorum, nec flumine utens ſuperiorum, ut cinnus
amborum, in neutro excellens, utriuſque particeps,
vel utriuſque, ſi verum quaerimus, potius expers,
Iſque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit, ni-
hil afferens praeter facilitatem et aequabilitatem;
aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnem-
que orationem ornamentis modicis verborum ſen-
22 tentiarumque diſtinguit. Horum ſingulorum gene-
rum quicunque vim [ſingulis] conſecuti ſunt, mag-
num in oratoribus nomen habuerunt. Sed quae-
rendum eſt, ſatiſne id, quod volumus, effecerint.
7 Videmus enim fuiſſe quosdam, qui iidem ornate
ac graviter, iidem verſute et ſubtiliter dicerent.
Atque utinam in Latinis talis oratoris ſimulacrum
reperire poſſemus! eſſet egregium non quaerere ex-
23 terna, domeſticis eſſe contentos. Sed ego idem,
qui in illo ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in
Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer
alios, vel quod amarem meos, recordor longe
omnibus unum anteferre Demoſthenem, qui vim
accommodarit ad eam, quam ſentiam, eloquen-
tiam, non ad eam, quam in aliquo ipſe cogno-

verim. Hoc nec gravior exſtitit quiſquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi ſunt ii, quorum ſermo imperitus increbuit, qui aut dici ſe deſiderant Atticos, aut ipſi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. Quid enim ſit Atticum, diſcant, eloquentiamque ipſius viribus, non imbecillitate ſua, metiantur. nunc enim tan- 24
tum quiſque laudat, quantum ſe poſſe ſperat imitari. Sed tamen eos ſtudio optimo, iudicio minus firmo praeditos, docere, quae ſit propria laus Atticorum, non alienum puto.

Semper oratorum eloquentiae moderatrix fuit au- 8
ditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, et ad eorum arbitrium et nutum totos ſe fingunt et accommodant. Itaque Caria, et Phry- 25
gia, et Myſia, quod minime politae, minimeque elegantes ſunt, adſciverunt aptum ſuis auribus opimum quoddam et tanquam adipatae dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interiecto mari) Rhodii nunquam probaverunt, Graeci multo minus, Athenienſes vero funditus repudiaverunt: quorum ſemper fuit prudens ſincerumque iudicium, nihil ut poſſent, niſi incorruptum, audire, et elegans. eorum religioni cum ſerviret orator, nullum verbum inſolens, nullum odioſum ponere audebat. Itaque hic, quem praeſtitiſſe diximus ceteris, in 26
illa pro Cteſiphonte oratione longe optima, ſummiſſus a primo; deinde, dum de legibus diſputat, preſſus: poſt ſenſim incedens, iudices ut vidit ar-

dentes, in reliquis exſultavit audacius. Ac tamen
in hoc ipſo, diligenter examinante verborum om-
nium pondera, reprehendit Aeſchines quaedam et
exagitat, illudensque, dira, odioſa, intolerabilia
eſſe dicit. quin etiam quaerit ab ipſo, cum quidem
eum belluam appellet, utrum illa verba, an por-
tenta ſint: ut Aeſchini ne Demoſthenes quidem vi-
27 deatur Attice dicere. Facile eſt enim verbum ali-
quod ardens (ut ita dicam) notare, idque reſtinctis
iam animorum incendiis irridere. Itaque ſe purgans
iocatur Demoſthenes: negat, in eo poſitas eſſe for-
tunas Graeciae, hoc an illud verbum dixerit, huc an
illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo au-
diretur Myſus, aut Phryx Athenis, cum etiam
Demoſthenes exagitetur, ut putidus? Cum vero
inclinata ululantique voce, more Aſiatico, canere
coepiſſet, quis eum ferret? aut quis potius non
9 iuberet auferri? Ad Atticorum igitur aures teretes
et religioſas qui ſe accommodant, ii ſunt exiſti-
28 mandi Attice dicere. Quorum genera plura ſunt,
hi unum modó quale ſit, ſuſpicantur. Putant enim,
qui horride inculteque dicat, modo id eleganter
29 enucleateque faciat, eum ſolum Attice dicere. Er-
rant, quod ſolum; quod Attice, non falluntur. Iſto-
rum enim iudicio ſi ſolum illud eſt Atticum, ne
Pericles quidem dixit Attice, cui primae ſine con-
troverſia deferebantur. qui ſi tenui genere utere-
tur, nunquam ab Ariſtophane poeta, fulgurare, to-
nare, permiſcere Graeciam, dictus eſſet. Dicat igi-
tur Attice venuſtiſſimus ille ſcriptor ac politiſſi-
mus Lyſias. quis enim id poſſit negare? dum in-

telligamus, hoc eſſe Atticum in Lyſia, non quod tenuis ſit, atque inornatus, ſed quod nihil habeat inſolens aut ineptum. Ornate vero et graviter et copioſe dicere, aut Atticorum ſit, aut ne ſit Aeſchines, neve Demoſthenes Atticus. Ecce autem aliqui 30
ſe Thucydidios eſſe profitentur, novum quoddam imperitorum et inauditum genus. Nam qui Lyſiam ſequuntur, cauſidicum quendam ſequuntur: non illum quidem amplum, atque grandem; ſubtilem et elegantem tamen, et qui in forenſibus cauſis poſſit praeclare conſiſtere. Thucydides autem res geſtas et bella narrat et proelia graviter ſane et probe: ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem uſum et publicum. Ipſae illae conciones ita multas habent obſcuras abditasque ſententias, vix ut intelligantur; quod eſt in oratione civili vitium vel maximum. Quae eſt autem in hominibus tan- 31
ta perverſitas, ut, inventis frugibus, glande veſcantur? An victus hominum, Athenienſium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro unquam Graecorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus. fateor: ſed ita, ut rerum explicator prudens, ſeverus, gravis; non ut in iudiciis verſaret cauſas, ſed ut in hiſtoriis bella narraret. Itaque nunquam eſt numeratus orator. Nec vero, ſi hiſtoriam non ſcripſiſ- 32
ſet, nomen eius non exſtaret, cum praeſertim fuiſſet honoratus et nobilis. Huius tamen nemo neque verborum, neque ſententiarum gravitatem imitatur: ſed, cum mutila quaedam et hiantia locuti ſunt, quae vel ſine magiſtro facere potuerunt, germanos

ſe putant eſſe Thucydidas. Nactus ſum etiam, qui Xenophontis ſimilem eſſe ſe cuperet: cuius ſermo eſt ille quidem melle dulcior, ſed a forenſi ſtrepitu remotiſſimus.

33 Referamus nos igitur ad eum, quem volumus, inchoandum, et eadem eloquentia informandum,
10 quam in nullo cognovit Antonius. Magnum opus omnino et arduum, Brute, conamur: ſed nihil difficile amanti puto. Amo autem, et ſemper amavi ingenium, ſtudia, mores tuos. Incendor porro quotidie magis, non deſiderio ſolum (quo quidem conficior) congreſſus noſtros, conſuetudinem victus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam incredibilium admirabili fama virtutum, quae
34 ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans, quam a ſeveritate comitas? Quis tamen unquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controverſiis diiudicandis ab omnibus diligi? conſequeris tamen, ut eos ipſos, quos contra ſtatuas, aequos placatosque dimittas. itaque efficis, ut, cum gratiae cauſa nihil facias, omnia tamen ſint grata, quae facis. Ergo omnibus terris, una Gallia communi non ardet incendio: in qua frueris ipſe te, cum in Italiae luce cognoſceris, verſariſque in optimorum civium vel flore, vel robore. Iam quantum illud eſt, quod in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinae? ſemper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me vocas ad ſcribendum?
35 Itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim *Catone* abſoluto: quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens

inimica virtuti, niſi tibi hortanti, et illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas eſſe duxiſſem: ſed teſtificor, me a te rogatum, et recuſantem, haec ſcribere eſſe auſum. Volo enim mihi tecum commune eſſe crimen, ut, ſi ſuſtinere tantam quaeſtionem non potuero, iniuſti oneris impoſiti tua culpa ſit, mea recepti. in quo tamen iudicii noſtri errorem laus tibi dati muneris compenſabit.

Sed in omni re difficillimum eſt, formam (quae 11
χαρακτηρ graece dicitur) exponere optimi; quod 36
aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quiſpiam, quod non diſcedit a communi more verborum: Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati elaboratique ſunt verſus; multa apud alterum negligentius. Fac alium Attio. varia enim ſunt iudicia, ut in Graecis; nec facilis explicatio, quae forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, et opaca; contra alios nitida, laeta, colluſtrata delectant. Quid eſt, quo praeſcriptum aliquod aut formulam exprimas, cum in ſuo quodque genere praeſtet, et genera plura ſint? Hac ego religione non ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimavique, in omnibus rebus eſſe aliquid optimum, etiamſi lateret; idque ab eo poſſe, qui eius rei gnarus eſſet, iudicari. Sed quoniam plura ſunt oratio- 37
num genera, aeque diverſa, neque in unam formam cadunt omnia: laudationum, ſcriptionum, et hiſtoriarum, et talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multique alii, qui ſunt nominati ſophiſtae, reliquarumque rerum formam,

quae abſunt ab forenſi contentione, eiuſque totius
generis, quod graece επιδεικτικον nominatur, quod,
quaſi ad inſpiciendum, delectationis cauſa compa-
ratum eſt, non complectar hoc tempore: non quo
negligenda ſit. eſt enim illa quaſi nutrix eius ora-
toris, quem informare volumus, et de quo moli-
12 mur aliquid exquiſitius dicere. Ab hac et verborum
copia alitur, et eorum conſtructio et numerus li-
38 beriore quadam fruitur licentia. Datur etiam ve-
nia concinnitati ſententiarum; et arguti certique
et circumſcripti verborum ambitus conceduntur: de
induſtriaque, non ex inſidiis, ſed aperte ac palam,
elaboratur, ut verba verbis quaſi demenſa et paria
reſpondeant; ut crebro conferantur pugnantia, com-
parenturque contraria; et ut pariter extrema termi-
nentur, eundemque referant in cadendo ſonum: quae
in veritate cauſarum et rarius multo facimus, et cer-
te occultius. In Panathenaico autem Iſocrates ea ſtu-
dioſe conſecutum fatetur. non enim ad iudiciorum
39 certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſerat. Haec
tractaſſe Thraſymachum Chalcedonium, primum,
et Leontinum ferunt Gorgiam: Theodorum inde
Byzantium, multoſque alios, quos λογοδαιδαλους ap-
pellat in Phaedro Socrates: quorum ſatis arguta mul-
ta, ſed ut modo primumque naſcentia, minuta, et
verſiculorum ſimilia quaedam, nimiumque depicta.
Quo magis ſunt Herodotus, Thucydideſque mira-
biles: quorum aetas cum in eorum tempora, quos
nominavi, incidiſſet, longiſſime tamen ipſi a talibus
deliciis, vel potius ineptiis abfuerunt. alter enim ſi-
ne ullis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluit: alter inci-

tatior fertur, et de bellicis rebus canit etiam quo-
dammodo bellicum: primiſque ab his (ut ait Theo-
phraſtus) hiſtoria commota eſt, ut auderet uberius,
quam ſuperiores, et ornatius dicere. Horum aetati 13
ſucceſſit Iſocrates, qui praeter ceteros eiusdem ge- 40
neris laudatur ſemper a nobis; nonnunquam, Bru-
te, leniter et erudite repugnante te. ſed cedas mi-
hi fortaſſe, ſi, quid in eo laudem, cognoveris. Nam
cum conciſus ei Thraſymachus minutis numeris vi-
deretur, et Gorgias, qui tamen primi traduntur
arte quadam verba vinxiſſe; Theodorus autem
praefractior, nec ſatis (ut ita dicam) rotundus: pri-
mus inſtituit dilatare verbis, et mollioribus nume-
ris explere ſententias. In quo cum doceret eos, qui
partim in dicendo, partim in ſcribendo principes
exſtiterunt, domus eius officina habita eloquentiae
eſt. Itaque ut ego, cum a noſtro Catone laudabar, 41
vel reprehendi me a ceteris facile patiebar: ſic Iſo-
crates videtur teſtimonio Platonis aliorum iudicia
debere contemnere. Eſt enim (ut ſcis) quaſi in ex-
trema pagina Phaedri his ipſis verbis loquens Socra-
tes: *Adoleſcens etiam nunc, o Phaedre, Iſocrates
eſt: ſed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tan-
dem? inquit ille. Maiore mihi ingenio videtur eſſe,
quam ut cum orationibus Lyſiae comparetur. Praeter-
ea ad virtutem maior indoles: ut minime mirum fu-
turum ſit, ſi, cum aetate proceſſerit, aut in hoc o-
rationum genere, cui nunc ſtudet, tantum, quantum
pueris, reliquis praeſtet omnibus, qui unquam ora-
tiones attigerunt; aut, ſi contentus his non fuerit,
divino aliquo animi motu maiora concupiſcat. Ineſt*

enim natura philoſophia in huius viri mente quaedam.
42 Haec de adoleſcente Socrates auguratur. At ea de
ſeniore ſcribit Plato, et ſcribit aequalis, et qui-
dem exagitator omnium rhetorum hunc miratur
unum. Me autem, qui Iſocratem non diligunt, una
cum Socrate et cum Platone errare patiantur. Dul-
ce igitur orationis genus, et ſolutum, et effluens,
ſententiis argutum, verbis ſonans, eſt in illo epi-
dictico genere: quod diximus proprium ſophiſta-
rum pompae, quam pugnae aptius, gymnaſiis et
palaeſtrae dicatum, ſpretum et pulſum foro. Sed
quod educata huius nutrimentis eloquentia, ipſa ſe
poſtea colorat et roborat, non alienum fuit de o-
ratoris quaſi incunabulis dicere. Verum haec ludo-
rum atque pompae: nos autem iam in aciem di-
micationemque deſcendamus.

14 Quoniam tria videnda ſunt oratori, quid dicat,
43 et quo quidque loco, et quomodo: dicendum om-
nino eſt, quid ſit optimum in ſingulis, ſed ali-
quanto ſecus, atque in tradenda arte dici ſolet. nul-
la praecepta ponemus (neque enim id ſuſcepimus);
ſed excellentis eloquentiae ſpeciem et formam ad-
umbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, expo-
44 nemus; ſed qualis nobis eſſe videatur. Ac duo
breviter prima. ſunt enim non tam inſignia ad ma-
ximam laudem, quam neceſſaria, et tamen cum
multis paene communia. nam et invenire, et iu-
dicare, quid dicas, magna illa quidem ſunt, et
tanquam animi inſtar in corpore: ſed propria ma-
gis prudentiae, quam eloquentiae. qua tamen in
cauſa eſt vacua prudentia? Noverit igitur hic qui-

dem orator, quem ſummum eſſe volumus, argu-
mentorum et rationum locos. Nam quoniam, quid- 45
quid eſt, quod in controverſia aut in contentione
verſetur, in eo, aut ſitne, aut quid ſit, aut quale
ſit, quaeritur: ſitne, ſignis; quid ſit, definitioni-
bus; quale ſit, recti pravique partibus: quibus ut
uti poſſit orator, non ille vulgaris, ſed hic excel-
lens, a propriis perſonis et temporibus ſemper, ſi
poteſt, avocat controverſiam. latius enim de gene-
re, quam de parte diſceptare licet; ut, quod in u-
niverſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe.
Haec igitur quaeſtio, a propriis perſonis et tempori- 46
bus ad univerſi generis orationem traducta, appel-
latur *theſis*. In hac Ariſtoteles adoleſcentes, non ad
philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad
copiam rhetorum, in utramque partem, ut orna-
tius et uberius dici poſſet, exercuit: idemque *lo-
cos* (ſic enim appellat), quaſi argumentorum notas,
tradidit, unde omnis in utramque partem trahere-
tur oratio. Facile igitur hic noſter, (non enim de- 15
clamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, 47
ſed doctiſſimum et perfectiſſimum quaerimus,)
quoniam loci certi traduntur, percurret omnes; u-
tetur aptis; generatim dicet; ex quo emanant etiam,
qui *communes* appellantur *loci*. nec vero utetur im-
prudenter hac copia, ſed omnia expendet et ſeli-
get. non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex
iisdem eadem argumentorum momenta ſunt. Iudi- 48
cium igitur adhibebit; nec inveniet ſolum quid di-
cat, ſed etiam expendet. Nihil enim eſt feracius in-
geniis, iis praeſertim, quae diſciplinis exculta ſunt.

Sed ut ſegetes fecundae et uberes non ſolum fruges, verum herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus: ſic interdum ex illis locis, aut levia quaedam, aut cauſis aliena, aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhi-
49 bebitur. Alioqui quonam modo ille in bonis haerebit et habitabit ſuis? aut molliet dura, aut occultabit, quae dilui non poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit, aut abducet animos? aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quam il-
50 lud, quod obſtabit? Iam vero ea, quae invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta, aditusque ad cauſam faciet illuſtres: cumque animos prima aggreſſione occupaverit, infirmabit excludetque contraria; de firmiſſimis alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitque leviora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis eſſet, ſummatim bre-
16 viterque deſcripſimus. Sed, ut ante dictum eſt, in his partibus (etſi graves atque magnae ſunt)
51 minus et artis eſt, et laboris. Cum autem, quid, et quo loco, dicat, invenerit, illud eſt longe maximum, videre, quonam modo. Scitum eſt enim, quod Carneades noſter dicere ſolebat, Clitomachum eadem dicere, Charmadam autem eodem etiam modo dicere. Quod ſi in philoſophia tantum intereſt, quemadmodum dicas, ubi res ſpectatur, non verba penduntur: quid tandem in cauſis exiſtimandum
52 eſt, quibus totis moderatur oratio? Quod quidem ego, Brute, ex tuis literis ſentiebam, non te id ſciſcitari, qualem ego in inveniendo et in collocando

ſummum eſſe oratorem vellem; ſed id mihi quaerere videbare, quod genus ipſius orationis optimum iudicarem. Rem difficilem, dii immortales! atque omnium difficillimam. Nam cum eſt oratio mollis, et tenera, et ita flexibilis, ut ſequatur, quocunque torqueas: tum et naturae variae, et voluntates, multum inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi.
Flumen aliis verborum, volubilitaſque cordi eſt, qui 53
ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Diſtincta alios et interpuncta intervalla, morae, reſpirationeſque delectant. Quid poteſt eſſe tam diverſum? tamen eſt in utroque aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate et aequabilitate, et puro quaſi quodam et candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem et ſeveritatem quandam verbis, et orationis quaſi moeſtitiam ſequuntur: quodque paulo ante diviſimus, ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri; quot orationum genera eſſe diximus, totidem oratorum reperiuntur.

Et, quoniam coepi iam cumulatius hoc munus au- 17
gere, quam a te poſtulatum eſt, (tibi enim tan- 54
tum de orationis genere quaerenti reſpondi etiam breviter de inveniendo et collocando); ne nunc quidem ſolum de orationis modo dicam, ſed etiam de actionis: ita praetermiſſa pars nulla erit. quandoquidem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum,
quae communis eſt multarum artium. Quo modo 55
autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, et in eloquendo. Eſt enim actio quaſi corporis quaedam eloquentia, cum conſtet e voce atque motu. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui

maxime voce commoventur. Itaque ille perfectus,
quem iamdudum noſtra indicat oratio, utcunque ſe
affectum videri, et animum audientis moveri volet,
ita certum vocis admovebit ſonum: de quo plura di-
cerem, ſi hoc praecipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc
quaereres: dicerem etiam de geſtu, cum quo iunctus
eſt vultus. quibus omnibus, dici vix poteſt, quantum
56 interſit, quemadmodum utatur orator. nam et in-
fantes, actionis dignitate, eloquentiae ſaepe fructum
tulerunt; et diſerti, deformitate agendi, multi, in-
fantes putati ſunt; ut iam non ſine cauſa Demoſthe-
nes tribuerit et primas, et ſecundas, et tertias ac-
tioni. Si enim eloquentia nulla ſine hac, haec au-
tem ſine eloquentia, tanta eſt; certe plurimum in
dicendo poteſt. Volet igitur ille, qui eloquentiae
principatum petet, et contenta voce, atrociter
dicere; et ſummiſſa, leniter; et inclinata, videri
gravis; et inflexa, miſerabilis. Mira eſt enim quae-
57 dam natura vocis: cuius quidem, e tribus omnino
ſonis, inflexo, acuto, gravi, tanta ſit, et tam
18 ſuavis varietas perfecta in cantibus. Eſt autem in
dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic e
Phrygia et Caria rhetorum epilogus, paene canti-
cum; ſed ille, quem ſignificat Demoſthenes, et Ae-
ſchines, cum alter alteri obiicit vocis flexiones.
Dicit plura etiam Demoſthenes, illumque ſaepe di-
58 cit voce dulci et clara fuiſſe. In quo illud etiam
notandum mihi videtur ad ſtudium perſequendae
ſuavitatis in vocibus. Ipſa enim natura, quaſi mo-
dularetur hominum orationem, in omni verbo po-
ſuit acutam vocem, nec una plus, nec a poſtre-

ma ſyllaba ultra tertiam: quo magis naturam ducem
ad aurium voluptatem ſequatur induſtria. Ac vo- 59
cis quidem bonitas optanda eſt. non eſt enim in no-
bis, ſed tractatio, atque uſus in nobis. Ergo ille prin-
ceps variabit et mutabit; omnes ſonorum, tum in-
tendens, tum remittens, perſequetur gradus; idem-
que motu ſic utetur, nihil ut ſuperſit in geſtu. Sta-
tus erectus et celſus: rarus inceſſus, nec ita lon-
gus: excurſio moderata, eaque rara: nulla mollitia
cervicum, nullae argutiae digitorum, non ad nu-
merum articulus cadens: trunco magis toto ſe ipſe
moderans, et virili laterum flexione, brachii pro-
iectione in contentionibus, contractione in remiſſis. 60
Vultus vero, qui ſecundum vocem plurimum po-
teſt, quantam affert tum dignitatem, tum venuſta-
tem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vul-
tuoſum ſit, tum oculorum quaedam magna modera-
tio. Nam ut imago eſt animi, vultus; ſic indices oculi:
quorum et hilaritatis, et viciſſim triſtitiae modum
res ipſae, de quibus agetur, temperabunt.

Sed iam illius perfecti oratoris et ſummae eloquen- 19
tiae ſpecies exprimenda eſt: quem hoc uno excelle- 61
re, id eſt oratione, cetera in eo latere, indicat nomen
ipſum. Non enim inventor, aut compoſitor, aut actor,
haec complexus eſt omnia, ſed et graece ab eloquen-
do ῥήτωρ, et latine *eloquens* dictus eſt. Ceterarum enim
rerum, quae ſunt in oratore, partem aliquam ſibi
quiſque vindicat: dicendi autem, id eſt eloquendi,
maxima vis ſoli huic conceditur. Quamquam enim 62
et philoſophi quidam ornate locuti ſunt, (ſi quidem
et Theophraſtus divinitate loquendi nomen invenit,

et Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſſivit, et Xenophontis voce Muſas quaſi locutas ferunt; et longe omnium, quicunque ſcripſerunt, aut locuti ſunt, exſtitit et gravitate princeps Plato;) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios ac fo-
63 renſes habet. Loquuntur cum doctis, quorum ſedare animos malunt, quam incitare. ſic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi cauſa, non capiendi, loquuntur; ut in eo ipſo, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam neceſſe ſit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile eſt hanc eloquentiam, de qua
64 nunc agitur, ſecernere. Mollis eſt enim oratio philoſophorum, et umbratilis, nec ſententiis, nec verbis inſtructa popularibus, nec vincta numeris, ſed ſoluta liberius. nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil aſtutum: caſta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque ſermo potius, quam oratio, dicitur. Quamquam enim omnis locutio oratio eſt, tamen unius oratoris
65 locutio hoc proprio ſignata nomine eſt. Sophiſtarum, de quibus ſupra dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos adhibet orator in cauſis, perſequi. Sed hoc differunt, quod, cum ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius, nec tam perſuadere, quam delectare; et apertius id faciunt, quam nos, et crebrius: concinnas magis ſententias exquirunt, quam probabiles: a re ſaepe diſcedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita diſponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus refe-

runt, adverſa contrariis, ſaepiſſimeque ſimiliter ex-
trema definiunt. Huic generi hiſtoria finitima eſt, in 20
qua et narratur ornate, et regio ſaepe aut pugna de- 66
ſcribitur; interponuntur etiam conciones et horta-
tiones: ſed in his tracta quaedam et fluens expeti-
tur, non haec contorta et acris oratio. Ab his non
multo ſecus, quam a poetis, haec eloquentia, quam
quaerimus, ſevocanda eſt. nam etiam poetae quae-
ſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud, quo ipſi
differrent ab oratoribus. numero maxime videban-
tur antea, et verſu: nunc apud oratores iam ipſe
numerus increbruit. Quidquid eſt enim, quod ſub 67
aurium menſuram aliquam cadit, etiamſi abeſt a
verſu, (nam id quidem orationis eſt vitium,) nu-
merus vocatur, qui graece ρυθμος dicitur. Itaque vi-
deo viſum eſſe nonnullis, Platonis et Democriti lo-
cutionem, etſi abſit a verſu, tamen, quod incita-
tius feratur, et clariſſimis verborum luminibus u-
tatur, potius poema putandum, quam comicorum
poetarum; apud quos, niſi quod verſiculi ſunt,
nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis. nec ta-
men id eſt poetae maximum; etſi eſt eo laudabilior,
quod virtutes oratoris perſequitur, cum verſu ſit ad-
ſtrictior. Ego autem etiamſi quorundam grandis et 68
ornata vox eſt poetarum, tamen in ea cum licen-
tiam ſtatuo maiorem eſſe, quam in nobis, faciendo-
rum iungendorumque verborum, tum etiam nonnul-
lorum voluptati vocibus magis, quam rebus inſer-
viunt. Nec vero, ſi quid eſt unum inter eos ſimile,
(id autem eſt iudicium, electioque verborum) prop-
terea ceterarum rerum diſſimilitudo intelligi non po-

teſt: ſed id nec dubium eſt, et, ſi quid habet quaeſtionis, hoc tamen ipſum ad id, quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium. Seiunctus igitur orator a philoſophorum eloquentia, a ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, a poetarum, explicandus eſt nobis, qualis futurus ſit.

21 Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Anto-
69 nio, quaerimus) is, qui in foro, cauſiſque civili-
bus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. pro-
bare, neceſſitatis eſt: delectare, ſuavitatis: flectere,
victoriae. nam id unum ex omnibus ad obtinendas
cauſas poteſt plurimum. Sed quot officia oratoris,
tot ſunt genera dicendi. Subtile in probando, mo-
dicum in delectando, vehemens in flectendo: in quo
70 uno vis omnis oratoris eſt. Magni igitur iudicii,
ſummae etiam facultatis eſſe debebit moderator ille,
et quaſi temperator huius tripartitae varietatis. nam
et iudicabit, quid cuique opus ſit; et poterit, quo-
cunque modo poſtulabit cauſa, dicere. Sed eſt elo-
quentiae, ſicut reliquarum rerum, fundamentum,
ſapientia. Ut enim in vita, ſic in oratione, nihil
eſt difficilius, quam, quid deceat, videre. πρεπον
appellant hoc Graeci: nos dicamus ſane *decorum*.
de quo praeclare, et multa praecipiuntur, et res eſt
cognitione digniſſima. Huius ignoratione non modo
in vita, ſed ſaepiſſime et in poematis, et in ora-
71 tione peccatur. Eſt autem, quid deceat, oratori
videndum, non in ſententiis ſolum, ſed etiam in
verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos,
non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero
locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut

verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum:
ſemperque in omni parte orationis, ut vitae, quid
deceat, eſt conſiderandum: quod et in re, de qua
agitur, poſitum eſt, et in perſonis et eorum, qui
dicunt, et eorum, qui audiunt. Itaque hunc locum, 72
longe et late patentem, philoſophi ſolent in officiis
tractare, (non cum de recto ipſo diſputant; nam id
quidem unum eſt,) grammatici in poetis, eloquen-
tes in omni et genere et parte cauſarum. Quam
enim indecorum eſt, de ſtillicidiis cum apud unum
iudicem dicas, ampliſſimis verbis et locis uti com-
munibus; de maieſtate populi Romani ſummiſſe et
ſubtiliter? Hic genere toto. At perſona alii peccant, 22
aut ſua, aut iudicum, aut etiam adverſariorum; nec
re ſolum, ſed ſaepe verbo. etſi ſine re nulla vis ver-
bi eſt, tamen eadem res ſaepe aut probatur, aut
reiicitur, alio atque alio elata verbo. In omnibus- 73
que rebus videndum eſt, quatenus. etſi enim ſuus
cuique modus eſt, tamen magis offendit nimium,
quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos
peccare dicebat, qui non ſentirent, quid eſſet ſa-
tis. Magnus eſſet locus hic, Brute, quod te non fu-
git, et magnum volumen aliud deſiderat: ſed ad id,
quod agitur, illud ſatis. Cum hoc decere, (quod
ſemper uſurpamus in omnibus dictis et factis, mi-
nimis et maximis,) cum hoc, inquam, decere dica-
mus, illud non decere, et id uſquequaque, quantum
ſit, appareat; in alioque ponatur, aliudque totum
ſit, utrum *decere*, an *oportere* dicas; (oportere enim, 74
perfectionem declarat officii, quo et ſemper utten-
dum eſt, et omnibus: decere, quaſi aptum eſſe,

conſentaneumque tempori et perſonae; quod cum
in factis saepiſſime, tum in dictis valet, in vultu de-
nique, et geſtu, et inceſſu;) contraque item dede-
cere: (quod ſi poeta fugit, ut maximum vitium,
qui peccat etiam, cum probam orationem affingit
improbo, ſtultove ſapientis; ſi denique pictor ille
vidit, cum immolanda Iphigenia triſtis Calchas eſ-
ſet, moeſtior Ulyſſes, moereret Menelaus, obvol-
vendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſum-
mum illum luctum penicillo non poſſet imitari; ſi
denique hiſtrio, quid deceat, quaerit: quid facien-
dum oratori putemus?) ſed, cum hoc tantum ſit;
quid in cauſis, earumque quaſi membris faciat, o-
rator viderit. Illud quidem perſpicuum eſt, non
modo partes orationis, ſed etiam cauſas totas, alias
alia forma dicendi eſſe tractandas.

23 Sequitur, ut cuiusque generis nota quaeratur, et
75 formula. magnum opus, et arduum, ut ſaepe iam
diximus: ſed ingredientibus conſiderandum fuit,
quid ageremus: nunc quidem iam, quocunque fe-
remur, danda nimirum vela ſunt. Ac primum in-
formandus eſt ille nobis, quem ſolum quidam vo-
76 cant Atticum. Summiſſus eſt, et humilis, conſue-
tudinem imitans, ab indiſertis re plus, quam opi-
nione, differens. Itaque eum qui audiunt, quam-
vis ipſi infantes ſint, tamen illo modo confidunt ſe
poſſe dicere. nam orationis ſubtilitas, imitabilis il-
la quidem videtur eſſe exiſtimanti, ſed nihil eſt ex-
perienti minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt,
habeat tamen ſuccum aliquem oportet, ut, etiamſi
illis maximis viribus careat, ſit (ut ita dicam) in-

tegra valetudine. Primum igitur eum tanquam e vin- 77
culis numerorum eximamus. Sunt enim quidam (ut
ſcis) oratori numeri, de quibus mox agemus, obſer-
vandi, ratione quadam, ſed alio in genere orationis,
in hoc omnino relinquendi. ſolutum quiddam ſit,
nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter
videatur errare. Verba etiam verbis quaſi coagmen- 78
tare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus con-
curſu vocalium molle quiddam, et quod indicet non
ingratam negligentiam, de re, hominis, magis quam
de verbis, laborantis. Sed erit videndum de reliquis,
cum haec duo ei liberiora fuerint, circuitus, con-
glutinatioque verborum. Illa enim ipſa contracta et
minuta non negligenter tractanda ſunt; ſed quaedam
etiam negligentia eſt diligens. nam ut mulieres eſſe
dicuntur nonnullae inornatae, quas id ipſum deceat:
ſic haec ſubtilis oratio etiam incomta delectat. Fit
enim quiddam in utroque, quo ſit venuſtius, ſed non
ut appareat. Tum removebitur omnis inſignis orna-
tus, quaſi margaritarum. ne calamiſtri quidem adhi-
bebuntur. Fucati vero medicamenta candoris et ru- 79
boris omnia repellentur: elegantia modo, et mun-
ditia remanebit. Sermo purus erit, et Latinus: di-
lucide planeque dicetur: quid deceat, circumſpi-
cietur. Unum aderit, quod quartum numerat Theo- 24
phraſtus in orationis laudibus, ornatum illud, ſuave
et affluens: acutae crebraeque ſententiae ponentur,
et neſcio unde ex abdito erutae, atque in hoc ora-
tore dominabuntur. Verecundus erit uſus oratoriae 80
quaſi ſupellectilis. Supellex eſt enim quodammodo
noſtra, quae eſt in ornamentis, alia rerum, alia

verborum. Ornatus autem verborum, duplex:
unus ſimplicium, alter collocatorum. Simplex
probatur in propriis uſitatiſque verbis, quod
aut optime ſonat, aut rem maxime explanat: in a-
lienis, aut translatum, et ſumtum aliunde, ut mu-
tuo; aut factum ab ipſo; aut novum; aut priſcum
et inuſitatum. Sed etiam inuſitata, ac priſca, ſunt in
81 propriis, niſi quod raro utimur. Collocata autem
verba habent ornatum, ſi aliquid concinnitatis effi-
ciunt, quod verbis mutatis non maneat, manente
ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quae per-
manent, etiamſi verba mutaveris, ſunt illa quidem
permulta, ſed, quae emineant, pauciora. Ergo ille
tenuis orator, modo ſit elegans, nec in faciendis
verbis erit audax, et in transferendis verecundus,
et parcus in priſcis, reliquisque ornamentis et ver-
borum et ſententiarum demiſſior: translatione for-
taſſe crebrior, qua frequentiſſime ſermo omnis u-
titur non modo urbanorum, ſed etiam ruſticorum:
ſiquidem eſt eorum, *gemmare vites*, *ſitire agros*, *lae-*
82 *tas eſſe ſegetes*, *luxurioſa frumenta*. Nihil horum pa-
rum audacter, ſed aut ſimile eſt illi, unde transfe-
ras: aut, ſi res ſuum nullum habet nomen, docen-
di cauſa ſumtum, non ludendi, videtur. Hoc orna-
mento liberius paulo, quam ceteris, utetur hic ſum-
miſſus: nec tam licenter tamen, quam ſi genere
25 dicendi uteretur ampliſſimo. Itaque illud indecorum
(quod quale ſit, ex decoro debet intelligi) hic quo-
que apparet, cum verbum aliquod altius transfer-
tur, idque in oratione humili ponitur, quod idem
83 in alia deceret. Illam autem concinnitatem, quae

verborum collocationem illuminat his luminibus, quae Graeci quaſi aliquos geſtus orationis, σχηματα appellant, (quod idem verbum ab his etiam in ſententiarum ornamenta transfertur,) adhibet quidem hic ſubtilis, (quem, niſi quod ſolum, ceteroquin recte quidam vocant Atticum,) ſed paulo parcius. Nam, ſicut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non ſe parcum ſolum, ſed etiam elegantem videri volet; eliget, quibus utatur. Sunt 84
enim pleraeque aptae huius ipſius oratoris, de quo loquor, parſimoniae. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda ſunt, paria paribus relata, et ſimiliter concluſa, eodemque pacto cadentia; et immutatione literae quaſi quaeſitae venuſtates; ne elaborata concinnitas, et quoddam aucupium delectationis manifeſto deprehenſum appareat. Itemque 85
ſi quae verborum iterationes contentionem aliquam, et clamorem requirent, erunt ab hac ſummiſſione orationis alienae: ceteris promiſcue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, et dividat, utaturque verbis quam uſitatiſſimis, translationibus quam molliſſimis: etiam illa ſententiarum lumina aſſumat, quae non erunt vehementer illuſtria. Non faciet rempublicam loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans, una complexione devinciet. Valentiorum haec laterum ſunt, nec ab hoc, quem informamus, aut exſpectanda, aut poſtulanda. erit enim ut voce, ſic etiam oratione ſuppreſſior. Sed pleraque ex illis con- 86
venient etiam huic tenuitati: quamquam iisdem ornamentis utetur horridius. talem enim inducimus.

Accedet actio non tragica, nec ſcenae, ſed modi-
ca iactatione corporis, vultu tamen multa confi-
ciens; non hoc, quo dicuntur os ducere, ſed illo,
quo ſignificant ingenue, quo ſenſu quidque pro-
26 nuntient. Huic generi orationis adſpergentur etiam
87 ſales, qui in dicendo nimium quantum valent: quo-
rum duo genera ſunt, unum facetiarum, alterum
dicacitatis. utetur utroque; ſed altero in narrando a-
liquid venuſte, altero in iaciendo, mittendoque ri-
diculo: cuius genera plura ſunt: ſed nunc aliud a-
88 gimus. Illud admonemus tamen, ridiculo ſic uſu-
rum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne ſcurrile
ſit; nec ſubobſcoeno, ne mimicum; nec petulanti,
ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum;
nec in facinus, ne odii locum riſus occupet; ne-
que aut ſua perſona, aut iudicum, aut tempore a-
lienum. haec enim ad illud indecorum referuntur.
89 Vitabit etiam quaeſita, nec ex tempore ficta, ſed
domo allata: quae plerumque ſunt frigida. Parcet
et amicitiis, et dignitatibus: vitabit inſanabiles con-
tumelias: tantummodo adverſarios figet, nec eos
tamen ſemper, nec omnes, nec omni modo. qui-
bus exceptis ſic utetur ſale et facetiis, ut ego ex
iſtis novis Atticis talem cognoverim neminem, cum
90 id certe ſit vel maxime Atticum. Hanc ego iudico
formam ſummiſſi oratoris; ſed magni tamen, et ger-
mani Attici: quoniam, quidquid eſt ſalſum, aut
ſalubre in oratione, id proprium Atticorum eſt: e
quibus tamen non omnes faceti: Lyſias ſatis, et Hy-
perides, Demades praeter ceteros fertur. Demo-
ſthenes minus habetur; quo quidem mihi nihil vide-

tur urbanius: ſed non tam dicax fuit, quam facetus. Eſt autem illud acrioris ingenii, hoc maioris artis.

Uberius eſt aliud, aliquantoque robuſtius, quam 91
hoc humile, de quo dictum eſt; ſummiſſius autem, quam illud, de quo iam dicetur, ampliſſimum. Hoc in genere, nervorum vel minimum, ſuavitatis autem eſt vel plurimum. Eſt enim plenius, quam hoc enucleatum: quam autem illud ornatum, copióſumque, ſummiſſius. Huic omnia dicendi 27
ornamenta conveniunt, plurimumque eſt, in hac orationis forma, ſuavitatis. In qua multi florue- 92
runt apud Graecos: ſed Phalereus Demetrius meo iudicio praeſtitit ceteris; cuius oratio cum ſedate placideque loquitur, tum illuſtrant eam, quaſi ſtellae quaedam, tralata verba, atque immutata. Tralata ea dico, ut ſaepe iam, quae per ſimilitudinem ab alia re, aut ſuavitatis aut inopiae cauſa, transferuntur. Mutata, in quibus pro verbo proprio ſubiicitur aliud, quod idem ſignificet, ſumtum ex re aliqua conſequenti. Quod quamquam transferendo fit, 93
tamen alio modo tranſtulit, cum dixit Ennius *arcem & urbem orbas*: alio modo, ſi pro patria arcem dixiſſet: et *horridam Africam terribili tremere tumultu* cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc hypallagen rhetores, quia quaſi ſummutantur verba pro verbis: metonymiam Grammatici vocant, quod nomina transferuntur. Ariſtoteles autem tranſla- 94
tioni haec ipſa ſubiungit, et abuſionem, quam *καταχρησιν* vocant: ut, cum *minutum* dicimus animum pro parvo, et abutimur verbis propinquis,

ſi opus eſt, vel quod delectat, vel quod decet. Iam
cum fluxerunt plures continuae tranſlationes, alia
plane fit oratio. Itaque genus hoc Graeci appellant
αλληγοριαν, nomine recte, genere melius ille, qui
iſta omnia tranſlationes vocat. Haec frequentat Pha-
lereus maxime, ſuntque dulciſſima: et quamquam
tranſlatio eſt apud eum multa, tamen immutationes
95 nuſquam crebriores. In idem genus orationis (loquor
enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt
lumina omnia, multa etiam ſententiarum: latae eru-
ditaeque diſputationes ab eodem explicantur, et lo-
ci communes ſine contentione dicuntur. Quid mul-
ta? e philoſophorum ſcholis tales fere evadunt: et,
niſi coram erit comparatus ille fortior, per ſe hic,
96 quem dico, probabitur. Eſt enim quoddam etiam
inſigne, et florens orationis, pictum, et expoli-
tum genus, in quo omnes verborum, omnes ſen-
tentiarum illigantur lepores. Hoc totum e ſophiſta-
rum fontibus defluxit in forum, ſed ſpretum a ſub-
tilibus, repulſum a gravibus, in ea, de qua loquor,
mediocritate conſedit.

28 Tertius eſt ille amplus, copioſus, gravis, or-
97 natus, in quo profecto vis maxima eſt. Hic eſt e-
nim, cuius ornatum dicendi, et copiam admiratae
gentes eloquentiam in civitatibus plurimum valere
paſſae ſunt; ſed hanc eloquentiam, quae curſu
magno, ſonituque ferretur, quam ſuſpicerent
omnes, quam admirarentur, quam ſe aſſequi
poſſe diffiderent. Huius eloquentiae eſt tracta-
re animos, huius omni modo permovere. haec
modo perfringit, modo irrepit in ſenſus; inſerit

novas opiniones, evellit inſitas. Sed multum inter- 98
eſt inter hoc dicendi genus et ſuperiora. Qui in illo ſubtili et acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quidquam altius cogitaret; uno hoc perfecto, magnus orator eſt, ſi non maximus; minimeque in lubrico verſabitur, et, ſi ſemel conſtiterit, nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum et temperatum voco, ſi modo ſuum illud ſatis inſtruxerit; non extimeſcet ancipites dicendi incertoſque caſus: etiam, ſi quando minus ſuccedet, ut ſaepe fit, magnum tamen periculum non adibit. alte enim cadere
non poteſt. At vero hic noſter, quem principem 99
ponimus, gravis, acer, ardens, ſi ad hoc unum eſt natus, aut in hoc ſolo ſe exercuit, aut huic generi ſtudet uni, nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperavit; maxime eſt contemnendus. ille enim ſummiſſus, quod acute et veteratorie dicit, ſapiens iam; medius, ſuavis; hic autem copioſiſſimus, ſi nihil eſt aliud, vix ſatis ſanus videri ſolet. Qui enim nihil poteſt tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere, praeſertim cum cauſae partim totae ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandae; ſi is non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud ſanos, et quaſi inter ſobrios bacchari vinolentus videtur.

Tenemus igitur, Brute, quem quaerimus; ſed a- 100
nimo. nam manu ſi prehendiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi perſuaſiſſet, ut ſe dimit-
terem. Sed inventus profecto eſt ille eloquens, quem 29
nunquam vidit Antonius. Quis eſt igitur is? Com-

*ne, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluc-
tuantibus, litus eiectis? Ita vivunt, dum poſſunt,
ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur,
ut eorum oſſa terram non tangant: ita iactantur fluc-
tibus, ut nunquam abluantur: ita poſtremo eiiciun-
tur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant*, et
quae ſequuntur. Sunt enim omnia, ſicut adoleſcen-
tis, non tam re et maturitate, quam ſpe et exſpec-
108 tatione, laudati. Ab hac indole iam illa matura:
Uxor generi, noverca filii, filiae pellex. Nec vero
hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia
diceremus. ipſa enim illa pro Roſcio iuvenilis re-
dundantia, multa habet attenuata, quaedam etiam
paulo hilariora; ut pro Avito, pro Cornelio, com-
pluresque aliae. nemo enim orator tam multa, ne
in Graeco quidem otio, ſcripſit, quam multa ſunt
noſtra; eaque hanc ipſam habent, quam probo,
31 varietatem. An ego Homero, Ennio, reliquis poe-
109 tis, et maxime tragicis concederem, ut ne omni-
bus locis eadem contentione uterentur, crebroque
mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum ge-
nus ſermonis accederent: ipſe nunquam ab illa acer-
rima contentione diſcederem? Sed quid poetas di-
vino ingenio profero? Hiſtriones eos vidimus,
quibus nihil poſſet in ſuo genere eſſe praeſtantius,
qui non ſolum in diſſimillimis perſonis ſatisfacie-
bant, cum tamen in ſuis verſarentur, ſed et co-
moedum in tragoediis, et tragoedum in comoediis
110 admodum placere vidimus. Ego non elaborem?
Cum dico me; te, Brute, dico. nam in me quidem
iam pridem effectum eſt, quod futurum fuit. Tu

autem eodem modo omnes cauſas ages? aut aliquod cauſarum genus repudiabis? aut in iisdem cauſis perpetuum et eundem ſpiritum ſine ulla commutatione obtinebis? Demoſthenes quidem, cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum, credo, amares) cum ad te in Tuſculanum veniſſem, imaginem ex aere vidi, nihil Lyſiae ſubtilitate cedit, nihil argutiis et acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, et ſplendore verborum. Multae ſunt 111
eius totae orationes ſubtiles, una contra Leptinem; multae totae graves, ut quaedam Philippicae; multae variae, ut contra Aeſchinem, falſae legationis, ut contra eundem pro cauſa Cteſiphontis. Iam illud medium quoties vult, arripit, et a graviſſimo diſcedens, eo potiſſimum delabitur. Clamores tamen tum movet, et tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur. Sed ab hoc parumper ab- 112
eamus; quandoquidem de genere, non de homine quaerimus: rei potius, id eſt, eloquentiae vim et naturam explicemus. Illud tamen, quod iam ante diximus, meminerimus, nil nos praecipiendi cauſa dicturos; atque ita potius acturos, ut exiſtimatores videamur loqui, non magiſtri. In quo tamen longius progredimur, quod videmus, non te haec ſolum eſſe lecturum, qui ea multo, quam nos, qui quaſi docere videamur, habeas notiora: ſed hunc librum, etiamſi minus noſtra commendatione, tuo tamen nomine divulgari neceſſe eſt.

Eſſe igitur perfecte eloquentis puto, non eam 32
ſolum facultatem habere, quae ſit eius propria, 113
fuſe, lateque dicendi, ſed etiam vicinam eius, atque

finitimam, dialecticorum ſcientiam aſſumere. quam-
quam aliud videtur oratio eſſe, aliud diſputatio;
nec idem loqui eſſe, quod dicere: attamen utrum-
que in diſſerendo eſt. diſputandi ratio, et loquendi,
dialecticorum ſit; oratorum autem, dicendi et or-
nandi. Zeno quidem ille, a quo diſciplina Stoico-
rum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has
artes intereſſet. nam cum compreſſerat digitos,
pugnumque fecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi
eſſe: cum autem diduxerat, et manum dilataverat,
114 palmae illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. At-
que etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis rhe-
toricae dicit, illam artem quaſi ex altera parte re-
ſpondere dialecticae: ut hoc videlicet differant in-
ter ſe, quod haec ratio dicendi latior ſit, illa lo-
quendi contractior. Volo igitur huic ſummo,
omnem, quae ad dicendum tradi poſſit, loquendi
rationem, eſſe notam: quae quidem res (quod te
his artibus eruditum minime fallit) duplicem habet
docendi viam. Nam et ipſe Ariſtoteles tradidit prae-
cepta plurima diſſerendi, et poſtea, qui dialactici
115 dicuntur, ſpinoſiora multa pepererunt. Ergo eum
cenſeo, qui eloquentiae laude ducatur, non eſſe ea-
rum rerum omnino rudem; ſed vel illa antiqua,
vel hac Chryſippi diſciplina inſtitutum. noverit pri-
mum vim, naturam, genera verborum, et ſimpli-
cium, et copulatorum: deinde quot modis quidque
dicatur: qua ratione, verum falſumne ſit, iudice-
tur: quid efficiatur e quoque: quid cui conſequens
ſit, quidque contrarium: cumque ambigue multa
dicantur, quomodo quidque eorum dividi, expla-

narique oporteat. Haec tenenda ſunt oratori: ſaepe
enim occurrunt. Sed quia ſua ſponte ſqualidiora
ſunt, adhibendus erit in his explicandis quidam o-
rationis nitor. Et quoniam in omnibus, quae ra- 33
tione docentur et via, primum conſtituendum eſt, 116
quid quidque ſit: (niſi enim inter eos, qui diſcep-
tent, convenit, quid ſit illud, de quo ambigitur;
nec recte diſſeri, nec unquam ad exitum perveniri
poteſt) explicanda eſt ſaepe verbis mens noſtra de
quaque re, atque involutae rei notitia definiendo
aperienda eſt: ſiquidem definitio eſt oratio, quae,
quid ſit id, de quo agitur, oſtendit quam breviſ-
ſime. Tum, ut ſcis, explicato genere cuiusque rei,
videndum eſt, quae ſint eius generis ſive formae,
ſive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio. Erit 117
igitur haec facultas in eo, quem volumus eſſe elo-
quentem, ut definire rem poſſit, neque id faciat
tam preſſe et anguſte, quam in illis eruditiſſimis
diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius, tum
etiam uberius, et ad commune iudicium popularem-
que intelligentiam accommodatius. Idemque etiam,
cum res poſtulabit, genus univerſum in ſpecies
certas, ut nulla neque praetermittatur, neque re-
dundet, partietur ac dividet. quando autem, aut
quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus; quoniam
(ut ſupra dixi) iudicem me eſſe, non doctorem vo-
lo. Nec vero dialecticis modo ſit inſtructus, ſed ha- 118
beat omnes philoſophiae notos et tractatos locos.
Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de
pietate, nihil de caritate patriae, nihil de bonis
rebus, aut malis, nihil de virtutibus, aut vi-

tiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate; nihil de perturbationibus animi, et erroribus, quae ſaepe cadunt in cauſas, ſed ieiunius aguntur; nihil, inquam, ſine ea ſcientia, quam dixi, graviter, ample, copioſe dici et explicari poteſt.
34 De materia loquor orationis etiam nunc, non ipſo
119 de genere dicendi. volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quam cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo. quem etiam, quo grandior ſit, et quodammodo excelſior, (ut de Pericle dixi ſupra,) ne phyſicorum quidem eſſe ignarum volo. Omnia profecto, cum ſe a coeleſtibus rebus referet ad humanas, excelſius, magnificentiusque et dicet, et
120 ſentiet. Cumque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne haec quidem humana. Ius civile teneat, quo egent cauſae forenſes quotidie. quid eſt enim turpius, quam legitimarum et civilium controverſiarum patrocinia ſuſcipere, cum ſis legum et civilis iuris ignarus? Cognoſcat etiam rerum geſtarum et memoriae veteris ordinem, maxime ſcilicet noſtrae civitatis; ſed et imperioſorum populorum, et regum illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri levavit labor; qui conſervatis notatisque temporibus, nihil cum illuſtre praetermitteret, annorum ſeptingentorum memoriam uno libro colligavit. Neſcire autem, quid antea, quam natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt aetas hominis, niſi memoria rerum noſtrarum cum ſuperiorum aetate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio

ſumma cum delectatione et auctoritatem orationi
affert, et fidem.

Sic igitur inſtructus veniet ad cauſas: quarum 121
habebit genera primum ipſa cognita. erit enim ei
perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut
res controverſiam faciat, aut verba. Res, aut de
vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de
ambiguo, aut de contrario. Nam ſi quando aliud
in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis, genus eſt
quoddam ambigui, quod ex praeterito verbo fieri
ſolet: in quo, quod eſt ambiguorum proprium,
res duas ſignificari videmus. Cum tam pauca ſint 35
genera cauſarum, etiam argumentorum praecepta 122
pauca ſunt. traditi ſunt, e quibus ea ducantur, duplices
loci: uni e rebus ipſis, alteri aſſumti. Tractatio igitur
rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipſae
quidem res in perfacili cognitione verſantur. quid
enim iam ſequitur, quod quidem artis ſit, niſi ordiri
orationem, in quo aut concilietur auditor, aut
erigatur, ut paret ſe ad diſcendum? rem breviter
exponere, et probabiliter, et aperte, ut, quid agatur,
intelligi poſſit? ſua confirmare? adverſaria
evertere? eaque efficere non perturbate, ſed ſingulis
argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur
quod ſit conſequens iis, quae ſumentur ad
quamque rem confirmandam? poſt omnia perorationem
inflammantem, reſtinguentemve concludere?
Has partes quemadmodum tractet ſingulas, difficile
dictu eſt hoc loco. nec enim ſemper tractantur
uno modo. Quoniam autem non, quem do- 123
ceam, quaero, ſed quem probem; probabo pri-

mum eum, qui, quid deceat, videbit. Haec enim ſapientia maxime adhibenda eloquenti eſt, ut ſit temporum, perſonarumque moderator. Nam nec ſemper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum
36 arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad id, quodcunque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum ſtatuerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicet; nec ſatura ieiune, nec grandia minute, nec item contra, ſed erit rebus ipſis par et
124 aequalis oratio. Principia verecunda, non elatis incenſa verbis, ſed acuta ſententiis, vel ad offenſionem adverſarii, vel ad commendationem ſui. Narrationes credibiles, nec hiſtorico, ſed prope quotidiano ſermone explicatae dilucide. Dein ſi tenues cauſae, tum etiam argumentandi tenue filum et in docendo, et in refellendo; idque ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat
125 acceſſio. Cum vero cauſa ea inciderit, in qua vis eloquentiae poſſit expromi: tum ſe latius fundet orator, tum reget et flectet animos, et ſic afficiet, ut volet, id eſt, ut cauſae natura, et ratio temporis poſtulabit. Sed erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quem aſcendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis eſſe debet laudabilis, ſic ut verbum nullum, niſi aut grave, aut elegans excidat; tum ſunt maxime luminoſae, et quaſi actuoſae partes duae: quarum alteram in univerſi generis quaeſtione pono, quam (ut ſupra dixi) Graeci appellant θέσιν; alteram in augendis, amplificandisque rebus, quae

ab eisdem αυξησις eſt nominata. Quae etſi aequabiliter toto corpore orationis fuſa eſſe debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati, quod videntur multarum iidem eſſe cauſarum, ſed proprii ſingularum eſſe debebunt. At vero illa pars orationis, quae eſt de genere univerſo, totas cauſas ſaepe continet. quidquid eſt enim illud, in quo quaſi certamen eſt controverſiae, quod graece κρινομενον dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quaeſtionem, atque de univerſo genere dicatur: niſi cum de vero ambigetur; quod quaeri coniectura ſolet. Dicetur autem non Peripateticorum more (eſt enim illorum exercitatio elegans iam inde ab Ariſtotele conſtituta) ſed aliquanto nervoſius: et ita de re communia dicentur, ut et pro reis multa leniter dicantur, et in adverſarios aſpere. Augendis vero rebus, et contra abiiciendis, nihil eſt, quod non perficere poſſit oratio: quod et inter media argumenta faciendum eſt, quotieſcunque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus, et paene infinite in perorando. 126 127

37 128 Duo ſunt, quae bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum eſt, quod Graeci ηθικον vocant, ad naturas, et ad mores, et ad omnem vitae conſuetudinem accommodatum; alterum, quod iidem παθητικον nominant, quo perturbantur animi et concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud ſuperius, come, iucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum; hoc, vehemens, incenſum, incitatum, quo cauſae eripiun-

tur; quod cum rapide fertur, ſuſtineri nullo pacto
129 poteſt. Quo genere nos, mediocres, aut multo
etiam minus; ſed magno ſemper uſi impetu, ſaepe
adverſarios de ſtatu omni deiecimus. Nobis pro
familiari reo ſummus orator non reſpondit Horten-
ſius. A nobis homo audaciſſimus Catilina in ſenatu
accuſatus obmutuit. Nobis privata in cauſa magna
et gravi cum coepiſſet Curio pater reſpondere,
ſubito aſſedit, cum ſibi venenis ereptam memoriam
130 diceret. Quid ego de miſerationibus loquar? qui-
bus eo ſum uſus pluribus, quod etiamſi plures di-
cebamus, perorationem mihi tamen omnes relin-
quebant. in quo ut viderer excellere, non inge-
nio, ſed dolore aſſequebar. Quae qualiacunque
in me ſunt; me enim ipſum poenitet, quanta ſint:
ſed apparent in orationibus: etſi carent libri ſpiri-
tu illo, propter quem maiora eadem illa cum a-
38 guntur, quam cum leguntur, videri ſolent. Nec
131 vero miſeratione ſolum mens iudicum permovenda
eſt (qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut puerum
infantem in manibus perorantes tenuerimus; ut a-
lia in cauſa, excitato reo nobili, ſublato etiam fi-
lio parvo, plangore et lamentatione complerimus
forum): ſed etiam eſt faciendum, ut iraſcatur iu-
dex, mitigetur, invideat, faveat, contemnat, ad-
miretur, oderit, diligat, cupiat, ſatietate afficia-
tur, ſperet, metuat, laetetur, doleat: qua in va-
rietate, duriorum, accuſatio ſuppeditabit exempla;
132 mitiorum, defenſiones meae. Nullo enim modo a-
nimus audientis aut incitari, aut leniri poteſt, qui
modus a me non tentatus ſit. dicerem perfectum,

ſi ita iudicarem, nec in veritate crimen arrogantiae extimeſcerem. Sed (ut ſupra dixi) nulla me ingenii, ſed magna vis animi inflammat, ut me ipſe non teneam. Nec unquam is, qui audiret, incenderetur, niſi ardens ad eum perveniret oratio. Uterer exemplis domeſticis, niſi ea legiſſes: uterer alienis vel Latinis, ſi ulla reperirem; vel Graecis, ſi deceret. Sed Craſſi perpauca ſunt, nec ea iudiciorum. nihil Antonii, nihil Cottae, nihil Sulpicii. dicebat
melius, quam ſcripſit, Hortenſius. Verum haec vis, 133
quam quaerimus, quanta ſit, ſuſpicemur, quoniam exemplum non habemus; aut, ſi exempla ſequimur, a Demoſthene ſumamus, et quidem perpetuae dictionis, ex eo loco, unde, in Cteſiphontis iudicio, de ſuis factis, conſiliis, meritis in rempublicam aggreſſus eſt dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quae eſt inſita in mentibus noſtris, includi ſic poteſt, ut maior eloquentia non requiratur.

Sed iam forma ipſa reſtat, et character ille qui 39
dicitur; qui qualis eſſe debeat, ex ipſis, quae ſupra 134
dicta ſunt, intelligi poteſt. Nam et ſingulorum verborum, et collocatorum lumina attigimus; quibus ſic abundabit, ut verbum ex ore nullum, niſi aut elegans, aut grave exeat: ex omnique genere frequentiſſimae tranſlationes erunt, quod eae propter ſimilitudinem transferunt animos, et referunt, ac movent huc et illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat. Et reliqua, ex collocatione verborum quae ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt

enim ſimilia illis, quae in amplo ornatu ſcenae,
aut fori appellantur inſignia; non quod ſola or-
135 nent, ſed quod excellant. Eadem ratio eſt horum,
quae ſunt orationis lumina, et quodammodo in-
ſignia; cum aut duplicantur iteranturque verba,
aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem
verbo ducitur ſaepius oratio, aut in idem coniici-
tur, aut in utrumque, aut adiungitur idem itera-
tum, aut idem ad extremum refertur, aut conti-
nenter unum verbum non in eadem ſententia po-
nitur; aut cum ſimiliter vel cadunt verba, vel de-
ſinunt; aut multis modis contrariis relata contraria;
aut cum gradatim ſurſum verſus reditur; aut cum,
demtis coniunctionibus, diſſolute plura dicuntur;
aut cum aliquid praetereuntes, cur id faciamus,
oſtendimus; aut cum corrigimus noſmet ipſi, qua-
ſi reprehendentes; aut ſi eſt aliqua exclamatio vel
admirationis, vel conqueſtionis; aut cum eiusdem
136 nominis caſus ſaepius commutatur. Sed ſententia-
rum ornamenta, maiora ſunt: quibus quia frequen-
tiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent, id-
circo eius eloquentiam maxime eſſe laudabilem.
Et vero nullus fere ab eo locus ſine quadam con-
formatione ſententiae dicitur: nec aliud quidquam
eſt, dicere, niſi omnes, aut certe plerasque ali-
qua ſpecie illuminare ſententias: quas cum tu op-
time, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti,
40 aut exemplis? tantum notetur locus. Sic igitur di-
137 cet ille, quem expetimus, ut verſet ſaepe multis
modis eandem et unam rem; et haereat in eadem
commoreturque ſententia: ſaepe etiam ut extenuet

aliquid; ſaepe ut irrideat; ut declinet a propoſito deflectatque ſententiam: ut proponat, quid dicturus ſit: ut, cum tranſegerit iam aliquid, definiat: ut ſe ipſe revocet: ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratione concludat: ut interrogando urgeat: ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat: ut contra, ac dicat, accipi et ſentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat ac negligat: ut ante praemuniat: ut in eo ipſo, in quo reprehendatur, culpam in adverſarium conferat: ut ſaepe 138
cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum adverſario quaſi deliberet: ut hominum ſermones moresque deſcribat: ut muta quaedam loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut ſaepe in hilaritatem riſumve convertat: ut ante occupet, quod videat opponi: ut comparet ſimilitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens diſpertiat: ut interpellatorem coerceat: ut aliquid reticere ſe dicat: ut denuntiet, quid caveant: ut liberius quid audeat: ut iraſcatur etiam, ut obiurget aliquando, ut deprecetur, ut ſupplicet, ut medeatur, ut a propoſito declinet aliquantulum, ut optet, ut exſecretur: ut fiat iis, apud quos dicet, familiaris. Atque alias etiam dicendi quaſi virtu- 139
tes ſequatur: brevitatem, ſi res petet: ſaepe etiam rem dicendo ſubiiciet oculis: ſaepe ſupra feret, quam fieri poſſit: ſignificatio ſaepe erit maior, quam oratio: ſaepe hilaritas, ſaepe vitae naturarumque imitatio. Hoc in genere (nam quaſi ſilvam 41
vides) omnis eluceat oportet eloquentiae magnitudo.

140 Sed haec, niſi collocata, et quaſi ſtructa, et nexa verbis, ad eam laudem, quam volumus, adſpirare non poſſunt. De quo cum mihi deinceps viderem eſſe dicendum, etſi movebant iam me illa, quae ſupra dixeram, tamen iis, quae ſequuntur, perturbabar magis. Occurrebat enim, poſſe reperiri non invidos ſolum, quibus referta ſunt omnia, ſed fautores etiam mearum laudum, qui non cenſerent eius viri eſſe, de cuius meritis tanta ſenatus iudicia feciſſet, comprobante populo Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus ſi nihil aliud reſponderem, niſi, me M. Bruto negare roganti noluiſſe, iuſta eſſet excuſatio, cum et amiciſſimo, et praeſtantiſſimo viro, et recta et honeſta petenti, ſatisfacere
141 voluiſſem. Sed ſi profiterer (quod utinam poſſem!) me ſtudioſis dicendi praecepta, et quaſi vias, quae ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id iuſtus rerum aeſtimator reprehenderet? Nam quis unquam dubitavit, quin in republica noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper, urbanis, pacatisque rebus; ſecundas, iuris ſcientia? cum in altera, gratiae, gloriae, praeſidii plurimum eſſet; in altera, perſecutionum, cautionumque praeceptio; quae quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſaepe peteret, ea vero repugnante vix ſuas regiones fineſque de-
142 fenderet. Cur igitur ius civile docere ſemper pulchrum fuit, hominumque clariſſimorum diſcipulis floruerunt domus; ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuvet in eo iuventutem, vituperetur? Nam ſi vitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino e civitate

eloquentia. ſin ea non modo eos ornat, penes quos eſt, ſed etiam univerſam rempublicam; cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt: aut, quod noſſe pulcherrimum eſt, id non glorioſum docere?
At alterum factitatum eſt, alterum novum. Fateor: 42
ſed utriusque rei cauſa eſt. Alteros enim reſpon- 143
dentes audire ſat erat, ut ii, qui docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus ipſi ſeponerent; ſed eodem tempore et diſcentibus ſatisfacerent, et conſulentibus. alteri, cum domeſticum tempus in cognoſcendis componendisque cauſis, forenſe in agendis, reliquum in ſe ipſis reficiendis omne conſumerent; quem habebant inſtituendi aut docendi locum? Atque haud ſcio, an plerique noſtrorum oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina. itaque illi dicere melius, quam praecipere; nos contra fortaſſe
poſſumus. At dignitatem docere non habet. Cer- 144
te, ſi quaſi in ludo. ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percontando, ſi communicando, ſi interdum etiam una legendo, audiendo; neſcio, docendo etiam aliquid aliquando ſi poſſis meliores facere, cur nolis? An, quibus verbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt, [ut eſt]; quibus ipſa ſacra retineri defendique poſſint, non honeſtum eſt?
At ius profitentur etiam, qui neſciunt; eloquentia 145
autem, illi ipſi, qui conſecuti ſunt, tamen ſe valere diſſimulant, propterea quod prudentia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. Num igitur aut latere eloquentia poteſt; aut id, quod diſſimulat, effugit; aut eſt periculum, ne quis putet in magna arte et glorioſa, turpe eſſe docere alios id, quod ipſi fue-

146 rit honeſtiſſimum diſcere? Ac fortaſſe ceteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe prae me tuli. Quid enim poſſem, cum et abſuiſſem adoleſcens, et horum ſtudiorum cauſa mare tranſiiſſem, et doctiſſimis hominibus referta domus eſſet, et aliquae fortaſſe ineſſent in ſermone noſtro doctrinarum notae? cumque vulgo ſcripta noſtra legerentur, diſſimularem me didiciſſe? Quid erat, cur probarem, niſi
43 quod parum fortaſſe profeceram? Quod cum ita ſit; tamen ea, quae ſupra dicta ſunt, plus in diſputando, quam ea, de quibus dicendum eſt, dignita-
147 tis habuerunt. De verbis enim componendis, et de ſyllabis propemodum dinumerandis et dimetiendis loquemur: quae etiamſi ſunt, ſicuti mihi videntur, neceſſaria, tamen fiunt magnificentius, quam docentur. Eſt id omnino verum, ſed proprie in hoc dicitur. nam omnium magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat; radices ſtirpesque non item: ſed eſſe illa ſine his non poteſt. Me autem, ſive pervagatiſſimus ille verſus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,

diſſimulare non ſinit, quin delecter; ſive tuum ſtudium hoc a me volumen expreſſit: tamen eis, quos aliquid reprehenſuros ſuſpicabar, reſpondendum
148 fuit. Quodſi ea, quae dixi, non ita eſſent; quis tamen ſe tam durum agreſtemque praeberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cum meae forenſes artes et actiones publicae concidiſſent, non me aut deſidiae, quod facere non poſſum; aut moeſtitiae, cui reſiſto, potius, quam literis, dederem? quae quidem me antea in iudicia atque in

curiam deducebant, nunc oblectant domi. Nec vero talibus modo rebus, quales hic liber continet, ſed multo etiam gravioribus et maioribus: quae ſi erunt perfectae, profecto forenſibus noſtris rebus etiam domeſticae literae reſpondebunt. Sed ad inſtitutam diſputationem revertamur.

Collocabuntur igitur verba, aut ut inter ſe quam 44
aptiſſime cohaereant extrema cum primis, eaque 149
ſint quam ſuaviſſimis vocibus; aut ut forma ipſa concinnitasque verborum conficiat orbem ſuum; aut ut comprehenſio numeroſe et apte cadat. Atque illud primum videamus, quale ſit, quod vel maxime deſiderat diligentiam, ut fiat quaſi ſtructura quaedam; nec tamen fiat operoſe; nam eſſet cum infinitus, tum puerilis labor: quod apud Lucilium ſcite exagitat in Albucio Scaevola,

Quam lepide lexeis compoſtae! ut teſſerulae omnes
Endo pavimento, atque emblemate vermiculato.

Nolo tam minuta haec conſtructio appareat: ſed 150
tamen ſtilus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, ſic animus in dicendo proſpiciet, quid ſequatur, ne extremorum verborum cum inſequentibus primis concurſus, aut hiulcas voces efficiat, aut aſperas. Quamvis enim ſuaves, graveſque ſententiae, tamen ſi inconditis verbis efferuntur, offendent aures; quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. Quod quidem latina lingua ſic obſervat, nemo ut tam ruſticus ſit,
qui vocales nolit coniungere. In quo quidam eti- 151
am Theopompum reprehendunt, quod eas literas tanto opere fugerit; etſi id magiſter eius Iſocra-

tes. at non Thucydides: ne ille quidem, haud paulo maior ſcriptor, Plato; nec ſolum in his ſermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in concione eos, qui ſint in proeliis interfecti: quae ſic probata eſt, ut eam quotannis, ut ſcis, illo die recitari neceſſe ſit. in ea eſt crebra iſta vocum concurſio, quam magna ex parte, ut vitioſam, fugit Demoſthenes.
45 Sed Graeci viderint: nobis, ne ſi cupiamus qui-
152 dem, diſtrahere voces conceditur. Indicant orationes illae ipſae horridulae Catonis: indicant omnes poetae, praeter eos, qui ut verſum facerent, ſaepe hiabant; ut Naevius:

Vos, qui accolitis Hiſtrum fluvium, atque Algidam.

Et ibidem:

Quam nunquam vobis Graii, atque Barbari.

At Ennius ſemel:

Scipio invicte. - -

Et quidem nos:

Hoc motu radiantis Eteſiae in vada ponti.

Hoc idem noſtri ſaepius non tuliſſent, quod Grae-
153 ci laudare etiam ſolent. Sed quid ego vocales? ſine vocalibus ſaepe brevitatis cauſa contrahebant, ut ita dicerent, *multi' modis*, *vaſ' argenteis*, *paſſi' crinibus*, *tecti' fractis*. Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, et *duis*, bis: ſic *Duellium*, eum, qui Poenos claſſe devicit, *Bellium* nominaverunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper *Duellii*. Quin etiam verba ſae-

pe contrahuntur, non uſus cauſa, ſed aurium.
Quomodo enim veſter *Axilla*, *Ala* factus eſt, niſi
fuga literae vaſtioris? quam literam etiam e *maxil-*
lis, et *taxillis*, et *vexillo*, et *paxillo*, conſuetudo
elegans latini ſermonis evellit. Libenter etiam co- 154
pulando verba iungebant, ut *ſodes*, pro, *ſi audes*:
ſis, pro, *ſi vis*. Iam in uno, *capſis*, tria verba
ſunt: *ain'*, pro *aiſne*: *nequire*, pro, *non quire*:
malle, pro *magis velle*: *nolle*, pro, *non velle*. *Dein*
etiam ſaepe, et *exin*, pro *deinde* et *exinde* dici-
mus. Quid illud? non olet unde ſit, quod dicitur,
cum illis? *cum* autem *nobis* non dicitur, ſed *no-*
biscum? quia ſi ita diceretur, obſcoenius concur-
rerent literae, ut etiam modo, niſi *autem* inter-
poſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt *mecum*, et *te-*
cum: non *cum me*, et *cum te*, ut eſſet ſimile illis
vobiſcum, atque *nobiſcum*. Atque etiam a quibus- 46
dam ſero iam emendatur antiquitas, qui haec re- 155
prehendunt. nam pro *deum atque hominum fidem*,
deorum aiunt. Ita credo. hoc illi neſciebant: an
dabat hanc licentiam conſuetudo? Itaque idem poe-
ta, qui inuſitatius contraxerat

-- *Patris mei meum factum pudet*, pro *meorum factorum*:

et, *Texitur: exitium examen rapit*, -- pro *exitiorum*; non dicit, *liberum*, ut plerique loquimur, cum, *Cupidos liberûm*, aut, *In liberum loco*, dicimus: ſed, ut iſti volunt:

Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus.

Et idem:

Namque Aeſculapi liberorum. - -

At ille alter in Chryſe, non ſolum,

Cives, antiqui amici maiorum meum,

quod erat uſitatum: ſed durius etiam,

Conſilium, augurium, atque extum interpretes.

Idemque pergit: *Poſtquam prodigium horriferum, portentum pavos:* quae non ſane ſunt in omnibus neutris uſitata. Nec enim dixerim tam libenter, *armum iudicium*, etſi eſt apud eundem,

Nihilne ad te de iudicio armum accidit? quam *armorum.*

156 Iam (ut cenſoriae tabulae loquuntur) *fabrum*, et *procum*, audeo dicere, non *fabrorum*, et *procorum.* Planeque, *duorum virorum iudicium*, aut, *trium virorum capitalium*, aut, *decem virorum litibus iudicandis*, dico nunquam. Atqui dixit Accius, *Video ſepulcra, dua duorum corporum.* Idemque, - - *Mulier una duum virum.* Quid verum ſit, intelligo: ſed alias ita loquor, ut conceſſum eſt, ut hoc, vel, *Proh deum* dico, vel, *Proh deorum:* alias, ut neceſſe eſt, cum *trium virum*, non *virorum:* cum *ſeſtertium nummum*, non *nummorum:* quod in his

47 conſuetudo varia non eſt. Quid, quod ſic loqui,

157 *noſſe*, *iudicaſſe*, vetant: *noviſſe*, iubent, et *iudicaviſſe?* quaſi vero neſciamus, in hoc genere et plenum verbum recte dici, et imminutum uſitate. Itaque utrumque Terentius, *Eho, tu cognatum tuum non noras?* - - Poſt idem, *Stilphonem, inquam, noveras? Siet*, plenum eſt; *ſit*, imminutum: licet utare utroque. ergo ibidem,

Quam cara ſintque, poſt carendo intelligunt,

Quamque attinendi magni dominatus ſient.
Nec vero reprehenderim, -- *Scripſere alii rem;* et *ſcrip-*
ſerunt, eſſe verius ſentio: ſed conſuetudini auribus in-
dulgenti libenter obſequor. *Idem campus habet*, inquit
Ennius: et, *In templis isdem*, probavit. at, *eisdem*, erat
verius, nec tamen, *eisdem* opimius. male ſonabat, *iis-*
dem. Impetratum eſt a conſuetudine, ut peccare ſuavi-
tatis cauſa liceret. et *pomeridianas quadrigas*, quam
poſtmeridianas, libentius dixerim: et *mehercule*, quam
mehercules. *Non ſcire* quidem, barbarum iam vide-
tur: *neſcire*, dulcius. Ipſum *meridiem*, cur non *me-*
didiem? credo, quod erat inſuavius. Una praepo- 158
ſitio eſt, ABS, eaque nunc tantum in accepti tabu-
lis manet; ne his quidem omnium: in reliquo ſer-
mone mutata eſt. Nam *amovit* dicimus, et *abegit*,
et *abſtulit*, ut iam neſcias, *ab*ne verum ſit, an *abs*.
Quid ſi etiam *abfugit* turpe viſum eſt; et *abfer* no-
luerunt, *aufer* maluerunt? quae praepoſitio praeter
haec duo verba, nullo alio in verbo reperitur.
Noti erant, et *navi*, et *nari*, quibus cum IN prae-
poni oporteret, dulcius viſum eſt, *ignoti*, *ignavi*,
ignari dicere, quam ut veritas poſtulabat. *Ex uſu*
dicunt, et *e republica*, quod in altero vocalis ex-
cipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi literam ſuſtu-
liſſes; ut, *exegit*, *edixit*, *effecit*, *extulit*, *edidit*:
adiuncti verbi primam literam praepoſitio commu-
tavit; ut *ſuffugit*, *ſummutavit*, *ſuſtulit*. Quid in 48
verbis iunctis? quam ſcite *inſipientem*, non *inſa-* 159
pientem? *iniquum*, non *inaequum?* *tricipitem*, non
tricapitem? *conciſum*, non *concaeſum?* Ex quo qui-
dam *pertiſum* etiam volunt: quod eadem conſuetu-

do non probavit. Quid vero hoc elegantius, quod non ſit natura, ſed quodam inſtituto? *inclytus* dicimus brevi prima litera, *inſanus* producta: *inhumanus* brevi, *infelix* longa. et, ne multis, quibus in verbis eae primae literae ſunt, quae in *ſapiente*, atque *felice*, producte dicitur; in ceteris omnibus, breviter. itemque *compoſuit*, *conſuevit*, *concrepuit*, *confecit*: conſule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quaere, cur? ita ſe dicent iuvari. voluptati autem aurium morigerari debet o-
160 ratio. Quin ego ipſe, cum ſcirem ita maiores locutos eſſe, ut nusquam, niſi in vocali, adſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut *pulcros*, *Cetegos*, *triumpos*, *Cartaginem* dicerem: aliquando, idque ſero, convicio aurium cum extorta mihi veritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſervavi. *Orcivios* tamen, et *Matones*, *Otones*, *Caepiones*, *ſepulcra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet. *Purrum* ſemper Ennius, nunquam *Pyrrhum*. *Vi patefecerunt Bruges*, non *Phryges*, ipſius antiqui declarant libri. nec enim graecam literam adhibebant: nunc autem etiam duas; et cum *Phrygum*, et cum *Phrygibus* dicendum eſſet, abſurdum erat aut tantum barbaris caſibus graecam literam adhibere, aut recto caſu ſolum graece loqui, tamen et *Phryges* et *Pyrrhum*
161 aurium cauſa dicimus. Quin etiam, quod iam ſubruſticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eaedem erant poſtremae duae literae, quae ſunt in *optumus*, poſtremam literam detrahebant, niſi vocalis inſequebatur. Ita non erat

offenſio in verſibus, quam nunc fugiunt poetae
novi. Ita enim loquebamur: *Qui eſt omnibu' prin-
ceps*, non, *omnibus princeps*. et, *Vita illa dignu'*,
locoque, non, *dignus*. Quodſi indocta conſuetudo
tam eſt artifex ſuavitatis, quid ab ipſa tandem arte
et doctrina poſtulari putamus? Haec dixi brevius, 162
quam ſi hac de re una diſputarem (eſt enim hic lo-
cus late patens, de natura uſuque verborum) lon-
gius autem, quam inſtituta ratio poſtulabat. Sed 49
quia rerum, verborumque iudicium, prudentiae
eſt; vocum autem, et numerorum, aures ſunt iu-
dices; et, quod illa ad intelligentiam referuntur,
haec ad voluptatem; in illis ratio invenit, in his
ſenſus artem. aut enim negligenda nobis fuit vo-
luptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars
eius conciliandae reperienda. Duae ſunt igitur res, 163
quae permulceant aures, *ſonus* et *numerus*. De nu-
mero mox, nunc de ſono quaerimus. Verba (ut
ſupra diximus) legenda ſunt potiſſimum bene ſo-
nantia, ſed ea non ut poetae, exquiſita ad ſonum,
ſed ſumta de medio. *Qua ponto ab Helles* ... ſu-
perat modum: at, *Auratos aries Colchorum*... ſplen-
didis nominibus illuminatus eſt verſus: ſed proxi-
mus inquinatus inſuaviſſima litera finitus, *Frugifera
et ferta arva Aſiae tenet.* Quare bonitate potius 164
noſtrorum verborum utamur, quam ſplendore Grae-
corum, niſi forte ſic loqui poenitet, *Qua tempeſta-
te Paris Helenam*, et quae ſequuntur. Immo vero
iſta ſequamur, aſperitatemque fugiamus: *Habeo
iſtam ego perterricrepam*... Idemque: *Verſutiloquas
malitias.*

Nec ſolum componentur verba ratione, ſed etiam finientur, quoniam id iudicium eſſe alterum aurium diximus. Sed finiuntur aut compoſitione ipſa, et quaſi ſua ſponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt: quae ſive caſus habent in exitu ſimiles, ſive paribus paria redduntur, ſive opponuntur contraria, ſuapte natura numero-
165 ſa ſunt, etiamſi nihil eſt factum de induſtria. In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus, quo de genere illa noſtra ſunt in Miloniana: *Eſt enim, iudices, haec non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Haec enim talia ſunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quae debent referri, intelligamus non quaeſitum eſſe numerum,
166 ſed ſecutum. Quod fit item in contrariis referendis: ut illa ſunt, quibus non modo numeroſa oratio, ſed etiam verſus efficitur:

Eam, quam nihil accuſas, damnas.

Condemnas, diceret, qui verſum effugere vellet.

Bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri.

Id, quod ſcis, prodeſt nihil: id, quod neſcis, obeſt.

Verſum efficit ipſa relatio contrariorum. id eſſet in oratione numeroſum, *Quod ſcis, nihil prodeſt:*
50 *quod neſcis, multum obeſt.* Semper haec, quae Graeci αντιθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium neceſſitate ipſa
167 efficiunt, et eum ſine induſtria. Hoc genere antiqui iam ante Iſocratem delectabantur, et maxime Gor-

gias; cuius in oratione plerumque efficit numerum ipſa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa ſunt in quarto accuſationis: *Conferte hanc pacem cum illo bello: huius praetoris adventum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Ergo et hi numeri ſint cogniti.

Genus illud tertium explicetur, quale ſit, nu- 168
meroſae et aptae orationis. quod qui non ſentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis ſimile ſit, neſcio. Meae quidem et perfecto completoque verborum ambitu gaudent, et curta ſentiunt, nec amant redundantia. Quid dico meas? conciones ſaepe exclamare vidi, cum apte verba cecidiſſent. id enim exſpectant aures, ut verbis colligentur ſententiae. Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud fere non erat. nam et verba eligebant, et ſententias graves et ſuaves reperiebant, ſed eas
aut vinciebant, aut explebant parum. Hoc me ip- 169
ſum delectat, inquiunt. Quid ſi antiquiſſima illa pictura paucorum colorum, magis, quam haec iam perfecta, delectet? illa nobis ſit, credo, repetenda; haec ſcilicet repudianda. Nominibus veterum gloriantur. Habet autem, ut in aetatibus auctoritatem ſenectus, ſic in exemplis antiquitas; quae quidem apud me ipſum valet plurimum. nec ego id, quod deeſt antiquitati, flagito potius, quam laudo, quod eſt; praeſertim cum ea maiora iudicem, quae ſunt, quam illa, quae deſunt. Plus eſt enim in verbis et

in ſententiis boni, quibus illi excellunt, quam in con-
51 cluſione ſententiarum, quam non habent. Poſt inventa concluſio eſt, qua credo uſuros veteres illos fuiſſe, ſi iam nota atque uſurpata res eſſet; qua inventa, omnes uſos magnos oratores videmus.
170 Sed habet nomen invidiam, cum in oratione iudiciali et forenſi numerus, graece ῥυθμὸς, ineſſe dicitur. Nimis enim inſidiarum ad capiendas aures adhiberi videtur, ſi etiam in dicendo numeri ab oratore quaeruntur. Hoc freti iſti, et ipſi infracta et amputata loquuntur, et eos vituperant, qui apta et finita pronuntiant. ſi inanibus verbis, levibuſque ſententiis; iure. ſin probae res, lecta verba; quid eſt cur claudere aut inſiſtere orationem malint, quam cum ſententia pariter excurrere? Hic enim invidioſus numerus nihil affert aliud, niſi ut ſit apte verbis comprehenſa ſententia: quod fit etiam ab antiquis, ſed plerumque caſu, ſaepe natura: et quae valde laudantur apud illos, ea fere, quia ſunt concluſa,
171 laudantur. Et apud Graecos quidem iam anni prope quadringenti ſunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit, vetera contemnenti, dicere:

Verſibu', quos olim Fauni, vateſque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? praeſertim cum dicturus non ſim, *Ante hunc* . . . ut ille: nec quae ſequuntur, *Nos auſi reſerare* . . . Legi enim audivique nonnullos, quorum propemodum abſolute concluderetur oratio. Quod qui non poſſunt, non eſt eis ſatis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipſos laudo, idque merito,

quorum ſe iſti imitatores eſſe dicunt, etſi in eis ali-
quid deſidero: hos vero minime, qui nihil illorum,
niſi vitium, ſequuntur, cum a bonis abſint longiſſi-
me. Quodſi aures tam inhumanas, tamque agreſtes 172
habent, ne doctiſſimorum quidem virorum eos mo-
vebit auctoritas? Omitto Iſocratem, diſcipuloſque
eius, Ephorum et Naucratem; quamquam oratio-
nis faciendae et ornandae auctores locupletiſſimi,
ſummi ipſi oratores, eſſe debeant. Sed quis om-
nium doctior, quis acutior, quis in rebus vel in-
veniendis, vel iudicandis acrior Ariſtotele fuit?
quis porro Iſocrati eſt adverſatus impenſius? Is igi-
tur verſum in oratione vetat eſſe, numerum iubet.
Eius auditor Theodectes, in primis (ut Ariſtoteles
ſaepe ſignificat) politus ſcriptor, atque artifex, hoc
idem et ſentit et praecipit. Theophraſtus vero, iis-
dem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos fe-
rat, qui hos auctores non probent? niſi omnino
haec eſſe ab his praecepta neſciant. Quod ſi ita 173
eſt; nec vero aliter exiſtimo: quid? ipſi ſuis ſen-
ſibus non moventur? nihilne eis inane videtur?
nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans,
nihil redundans? In verſu quidem theatra tota excla-
mant, ſi fuit una ſyllaba brevior, aut longior. Nec
vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros
tenet; nec illud, quod offendit, aut cur, aut
in quo offendat, intelligit: et tamen omnium lon-
gitudinum et brevitatum in ſonis, ſicut acutarum
graviumque vocum, iudicium ipſa natura in au-
ribus noſtris collocavit. Visne igitur, Brute, totum 52
hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi 174

ipſi, qui et haec, et alia nobis tradiderunt? an his contenti eſſe, quae ab illis dicta ſunt, poſſumus? Sed quid quaero, velisne: cum literis tuis, eruditiſſime ſcriptis, te id vel maxime velle perſpexerim? Primum ergo origo, deinde cauſa, poſt natura, tum ad extremum uſus ipſe explicetur orationis aptae atque numeroſae.

Nam qui Iſocratem maxime mirantur, hoc in eius ſummis laudibus ferunt, quod verbis ſolutis numeros primus adiunxerit. Cum enim videret, oratores cum ſeveritate audiri, poetas autem cum voluptate: tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum iucunditatis cauſa, tum
175 ut varietas occurreret ſatietati. Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere ſcientius verſatum Iſocrate, confitendum eſt: ſed princeps inveniendi fuit Thraſymachus; cuius omnia nimis etiam exſtant ſcripta numeroſe. Nam, ut paulo ante dixi, paria paribus adiuncta, et ſimiliter definita, itemque contrariis relata contraria, quae ſua ſponte (etiamſi id non agas,) cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus invenit: ſed his eſt uſus intemperantius. id autem eſt genus, ut ante dictum eſt, ex tribus partibus
176 collocationis alterum. Horum uterque Iſocratem aetate praecurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Eſt enim, ut in transferendis faciendiſque verbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem avidior eſt generis eius, et his feſtivitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur: quas Iſocrates (cum tamen audiviſſet in Theſſalia

adoleſcens ſenem iam Gorgiam) moderatius temperavit. Quin etiam ſe ipſe tantum, quantum aetate procedebat, (prope enim centum confecit annos,) relaxarat a nimia neceſſitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem ſcripſit, cum iam admodum eſſet ſenex: in quo dicit ſeſe minus iam ſervire numeris, quam ſolitus eſſet. Ita non modo ſuperiores, ſed etiam ſe ipſe correxerat.

Quoniam igitur habemus aptae orationis eos 53
principes, auctoreſque, quos diximus, et origo in- 177
venta eſt; cauſa quaeratur. quae ſic aperta eſt, ut
mirer, veteres non eſſe commotos, praeſertim cum,
ut fit, fortuito ſaepe aliquid concluſe apteque dice-
rent: quod cum animos hominum, aureſque pepu-
liſſet, ut intelligi poſſet, id, quod caſus effudiſſet,
cecidiſſe iucunde; notandum certe genus, atque ipſi
ſibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus au-
rium nuntio naturalem quandam in ſe continet vo-
cum omnium menſionem. Itaque et longiora et bre-
viora iudicat, et perfecta ac moderata ſemper ex-
ſpectat. Mutila ſentit quaedam, et quaſi decurtata;
quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur: pro- 178
ductiora alia, et quaſi immoderatius excurrentia, quae
magis etiam aſpernantur aures; quod cum in pleris-
que, tum in hoc genere nimium quod eſt, offendit ve-
hementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur
poetica et verſus inventus eſt terminatione aurium,
obſervatione prudentium; ſic in oratione animadver-
ſum eſt, multo illud quidem ſerius, ſed eadem na-
tura admonente, eſſe quoſdam certos curſus con-
cluſioneſque verborum.

179 Quoniam igitur cauſam quoque oſtendimus; na-
turam nunc (id enim erat tertium) ſi placet, expli-
cemus: quae diſputatio non huius inſtituti ſermo-
nis eſt, ſed artis intimae. Quaeri enim poteſt, qui
ſit orationis numerus, et ubi ſit poſitus, et natus ex
quo: et is unusne ſit, an duo, an plures, quaque
ratione componatur, et ad quam rem, et quando,
et quo loco, et quemadmodum adhibitus aliquid vo-
180 luptatis afferat. Sed ut in pleriſque rebus, ſic in
hac, duplex eſt conſiderandi via; quarum altera eſt
54 longior, brevior altera, eadem etiam planior. Eſt
autem longioris prima illa quaeſtio, ſitne omnino
ulla numeroſa oratio? (quibusdam enim non vide-
tur; quia nihil inſit in ea certi, ut in verſibus;
et quod ipſi, qui affirment, eos eſſe numeros, ra-
tionem, cur ſint, non queant reddere.) deinde, ſi
ſit numerus in oratione; qualis ſit, aut quales; et e
poeticisne numeris, an ex alio genere quodam: et,
ſi e poeticis; quis eorum ſit, aut qui? (namque a-
liis unus modo, aliis plures, aliis omnes iidem vi-
181 dentur.) deinde, quicunque ſint, ſive unus, ſive
plures; communes ſint omni generi orationis?
(quoniam aliud genus eſt narrandi, aliud perſuaden-
di, aliud docendi;) an diſpares numeri cuique o-
rationis generi accommodentur? ſi communes,
qui ſint? ſi diſpares, quid interſit, et cur non ae-
que in oratione, atque in verſu numerus appareat?
deinde, quod dicitur in oratione numeroſum, id
utrum numero ſolum efficiatur, an etiam vel com-
poſitione quadam, vel genere verborum: an ſit
ſuum cuiusque; ut numerus intervallis, compo-

ſitio vocibus, genus ipſum verborum quaſi quaedam forma et lumen orationis appareat; ſitque omnium fons compoſitio, ex eaque et numerus efficiatur, et ea, quae dicuntur orationis quaſi formae et lumina, quae (ut dixi) Graeci vocant σχηματα. At non eſt unum, nec idem, quod voce 182
iucundum eſt, et quod moderatione abſolutum, et quod illuminatum genere verborum; quamquam id quidem finitimum eſt numero, quia per ſe plerumque perfectum eſt; compoſitio autem ab utroque differt, quae tota ſervit gravitati vocum aut ſuavitati. Haec igitur ſunt, in quibus rei natura 55
quaerenda ſit.

Eſſe ergo in oratione numerum quendam, non 183
eſt difficile cognoſcere. iudicat enim ſenſus: in quo iniquum eſt, quod accidit, non cognoſcere, ſi, cur id accidat, reperire nequeamus. Neque enim ipſe verſus ratione eſt cognitus, ſed natura atque ſenſu, quem dimenſa ratio, docuit, quid acciderit. ita notatio naturae et animadverſio peperit artem. Sed in verſibus res eſt apertior; quamquam etiam a modis quibusdam, cantu remoto, ſoluta eſſe videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum, qui λυρικοι a Graecis nominantur; quos cum cantu ſpoliaveris, nuda paene remanet oratio. Quorum ſimilia ſunt quaedam etiam 184
apud noſtros: velut illa in Thyeſte:

Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute,

et quae ſequuntur; quae, niſi cum tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutae ſimillima. At comicorum ſenarii propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſaepe ſunt abiecti,

ut nonnunquam vix in his numerus et verſus intelligi
poſſit: quo eſt ad inveniendum difficilior in oratio-
185 ne numerus, quam in verſibus. Omnino duo ſunt,
quae condiant orationem; verborum numerorum-
que iucunditas. In verbis ineſt quaſi materia quae-
dam; in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in
rebus, neceſſitatis inventa antiquiora ſunt, quam
voluptatis; ita et in hac re accidit, ut multis ſecu-
lis ante oratio nuda, ac rudis ad ſolos animorum
ſenſus exprimendos fuerit reperta, quam ratio nu-
merorum, cauſa delectationis aurium, excogitata.
186 Itaque et Herodotus, et eadem ſuperiorque aetas
numero caruit, niſi quando temere ac fortuito; et
ſcriptores perveteres de numero nihil omnino, de o-
ratione praecepta multa nobis reliquerunt. Nam quod
et facilius eſt, et magis neceſſarium, id ſemper ante
56 cognoſcitur. Itaque tralata, aut facta, aut iuncta ver-
ba, facile ſunt cognita, quia ſumebantur e conſue-
tudine, quotidianoque ſermone. numerus autem non
domo depromebatur, neque habebat aliquam neceſ-
ſitudinem aut cognationem cum oratione. itaque ſe-
rius aliquanto notatus et cognitus, quaſi quandam
palaeſtram et extrema lineamenta orationi attulit.
187 Quodſi et anguſta quaedam atque conciſa, et alia eſt
collatata et diffuſa oratio; neceſſe eſt id non litera-
rum accidere natura, ſed intervallorum longorum et
brevium varietate, quibus implicata atque permiſta
oratio, quoniam tum ſtabilis eſt, tum volubilis, neceſſe
eſt, eiusmodi naturam numeris contineri. Nam circui-
tus ille, quem ſaepe iam diximus, incitatior numero
ipſo fertur et labitur, quoad perveniat ad finem, et

inſiſtat. Perſpicuum eſt igitur, numeris adſtrictam orationem eſſe debere, carere verſibus.

Sed hi numeri, poeticine ſint, an ex alio genere quodam, deinceps eſt videndum. Nullus eſt igitur numerus extra poeticos; propterea quod definita ſunt genera numerorum. nam omnis talis eſt, ut unus ſit e tribus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut neceſſe ſit, partem pedis aut aequalem alteri parti, aut altero tanto, aut ſesqui eſſe maiorem. ita fit aequalis dactylus, duplex iambus, ſesqui paeon; qui pedes in orationem non cadere qui poſſunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numeroſum ſit neceſſe eſt. Sed quaeritur, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit utendum. Incidere vero omnes in orationem, etiam ex hoc intelligi poteſt, quod verſus ſaepe in oratione per imprudentiam dicimus; (quod vehementer eſt vitioſum: ſed non attendimus, neque exaudimus nosmet ipſos:) ſenarios vero, et Hipponacteos effugere vix poſſumus. Magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio: ſed tamen eos verſus facile agnoſcit auditor; ſunt enim uſitatiſſimi. Inculcamus autem per imprudentiam ſaepe etiam minus uſitatos, ſed tamen verſus; vitioſum genus, et longa animi proviſione fugiendum. Elegit ex multis Iſocratis libris triginta fortaſſe verſus Hieronymus, peripateticus in primis nobilis, plerosque ſenarios, ſed etiam anapaeſta; quo quid poteſt eſſe turpius? etſi in eligendo fecit malitioſe. prima enim ſyllaba demta in primo verbo ſententiae, poſtremum ad verbum primam rurſus ſyllabam adiunxit inſequentis. Ita factus eſt anapaeſtus is, qui Ariſtophaneus

nominatur. quod ne accidat, obſervari nec poteſt,
nec neceſſe eſt. Sed tamen hic corrector, in eo ipſo lo-
co, quo reprehendit, (ut a me animadverſum eſt ſtudio-
ſe inquirente in eum) immittit imprudens ipſe ſenari-
um. Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam verbis in-
eſſe numeros, eosdemque eſſe oratorios, qui ſint poetici.

57 Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in oratio-
191 nem aptam numeri, videndum ſit. ſunt enim qui
iambicum putent, quod ſit orationi ſimillimus; qua
de cauſa fieri, ut is potiſſimum propter ſimilitudi-
nem veritatis adhibeatur in fabulis; quod ille dacty-
licus numerus hexametrorum magniloquentiae ſit ac-
commodatior. Ephorus autem, levis ipſe orator,
ſed profectus ex optima diſciplina, paeona ſequitur,
aut dactylum; fugit autem ſpondeum, et trochaeum.
Quod enim paeon habeat tres breves, dactylus au-
tem duas, brevitate et celeritate ſyllabarum labi pu-
tat verba proclivius; contraque accidere in ſpon-
deo et trochaeo, quod alter longis conſtaret, alter e
brevibus fieret; alteram nimis incitatam, alteram ni-
192 mis tardam orationem, neutram temperatam. Sed et
illi priores errant, et Ephorus in culpa eſt. nam et qui
paeona praetereunt, non vident molliſſimum a ſeſe nu-
merum, eundemque ampliſſimum praeteriri. Quod
longe Ariſtoteli videtur ſecus, qui iudicat, heroum nu-
merum grandiorem, quam deſideret ſoluta oratio;
iambum autem nimis e vulgari eſſe ſermone. Ita neque
humilem, nec abiectam orationem, nec nimis altam
et exaggeratam probat: plenam tamen eam vult eſſe
gravitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admira-
193 tionem poſſit traducere. Trochaeum autem, qui eſt

eodem ſpatio, quo choreus, cordacem appellat, quia contractio et brevitas dignitatem non habeat. Ita paeona probat, eoque ait uti omnes, ſed ipſos non ſentire, cum utantur: eſſe autem tertium ac medium inter illos; ſed ita factos eos pedes eſſe, ut in eis ſingulis modus inſit aut ſeſquiplex, aut duplex, aut par. Itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. Iambus enim et dactylus in verſum 194
cadunt maxime. itaque ut verſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt evitandi continuati pedes. Aliud enim quiddam eſt oratio, nec quidquam inimicius, quam illa verſibus. Paeon autem minime eſt aptus ad verſum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne ſpondeum quidem, quem fugit, intelligit eſſe aequalem dactylo, quem probat. ſyllabis enim metiendos pedes, non intervallis, exiſtimat; quod idem facit in trochaeo, qui temporibus et intervallis eſt par iambo: ſed eo vitioſus in oratione, ſi ponatur extremus, quod verba melius in ſyllabas longiores cadunt. Atque haec, quae ſunt apud Ariſtotelem, eadem a Theophraſto Theodecteque de paeone dicuntur. Ego autem ſentio, omnes in ora- 195
tione eſſe quaſi permiſtos et confuſos pedes: nec enim effugere poſſemus animadverſionem, ſi ſemper iisdem uteremur; quia neque numeroſa eſſe, ut poema, neque extra numerum, ut ſermo vulgi, eſſe debet oratio. Alterum nimis eſt vinctum, ut de induſtria factum appareat; alterum nimis diſſolutum, ut pervagatum ac vulgare videatur: ut ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur (ut ſupra 196

dixi) permiſta et temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, paeone maxime (quoniam optimus auctor ita cenſet), ſed reliquis etiam numeris, quos ille praeterit, temperata.

58 Quos autem numeros, cum quibus, tanquam purpuram, miſceri oporteat, nunc dicendum eſt, atque etiam quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſſimi. Iambus enim frequentiſſimus eſt in iis, quae demiſſo atque humili ſermone di-
197 cuntur. Paeon autem in amplioribus: in utroque dactylus. ita in varia et perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi et temperandi. ſic minime animadvertetur delectationis aucupium, et quadrandae orationis induſtria; quae latebit eo magis, ſi et verborum et ſententiarum ponderibus utemur. Nam qui audiunt, haec duo animadvertunt, et iucunda ſibi cenſent, verba dico et ſententias; eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos et praetervolat numerus; qui tamen ſi abeſſet, illa ip-
198 ſa delectarent. Nec vero nimius is curſus eſt [numerorum], orationis dico (nam eſt longe aliter in verſibus), nihil ut fiat extra modum: nam id quidem eſſet poema: ſed omnis, nec claudicans, nec quaſi fluctuans, et aequaliter conſtanterque ingrediens, numeroſa habetur oratio. Atque id in dicendo numeroſum putatur, non quod totum conſtat e numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius eſt oratione uti, quam verſibus; quod illis certa quaedam et definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe; in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſ-

ſoluta, aut fluens ſit oratio. Itaque non ſunt in ea
tanquam tibicini percuſſionum modi, ſed univerſa
comprehenſio et ſpecies orationis clauſa et termi-
nata eſt; quod voluptate aurium iudicatur.

Solet autem quaeri, totone in ambitu verborum 59
numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atque in 199
extremis. Plerique enim cenſent cadere tantum nu-
meroſe oportere, terminarique ſententiam. Eſt au-
tem, ut id maxime deceat, non id ſolum. ponen-
dus eſt enim ille ambitus, non abiiciendus. Quare
cum aures extremum ſemper exſpectent, in eoque
acquieſcant, id vacare numero non oportet: ſed ad
hunc exitum tamen a principio ferri debet verbo-
rum illa comprehenſio, et tota a capite ita fluere,
ut ad extremum veniens ipſa conſiſtat. Id autem bo- 200
na diſciplina exercitatis, qui et multa ſcripſerint, et
quaecunque etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcrip-
torum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim
circumſcribitur mente ſententia, confeſtimque ver-
ba concurrunt; quae mens eadem, qua nihil eſt
celerius, ſtatim dimittit, ut ſuo quodque loco re-
ſpondeat: quorum deſcriptus ordo alias alia termina-
tione concluditur: atque omnia illa et prima et me-
dia verba ſpectare debent ad ultimum. Interdum e- 201
nim curſus eſt in oratione incitatior, interdum mo-
derata ingreſſio; ut iam a principio videndum ſit,
quemadmodum velis venire ad extremum. nec in nu-
meris magis, quam in reliquis ornamentis orationis,
eadem cum faciamus, quae poetae, effugimus tamen in
oratione poematis ſimilitudinem. Eſt enim in utroque
et materia et tractatio: materia in verbis, tractatio in

60 collocatione verborum. Ternae autem ſunt utriuſque partes verborum: tranſlatum, novum, priſcum. nam
202 de propriis nihil hoc loco dicimus. Collocationis autem, eae, quas diximus, compoſitio, concinnitas, numerus; ſed in utroque frequentiores ſunt, et liberiores poetae. Nam et transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius; et priſcis libentius utuntur, et liberius novis. quod idem fit in numeris; in quibus quaſi neceſſitati parere coguntur. ſed tamen haec nec nimis eſſe diverſa, neque ullo modo coniuncta intelligi licet. Ita fit, ut non item in oratione, ut in verſu, numerus exſtet; idque, quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat, ſed nonnunquam, aut concinnitate, aut conſtructione ver-
203 borum. Ita, ſi numerus orationis quaeritur qui ſit; omnis eſt: ſed alius alio melior atque aptior: ſi locus; in omni parte verborum: ſi, unde ortus ſit; ex aurium voluptate: ſi componendorum ratio; dicetur alio loco, quia pertinet ad uſum: quae pars quarta et extrema nobis in dividendo fuit: ſi, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem: ſi, quando; ſemper: ſi, quo loco; in tota continuatione verborum: ſi, quae res efficiat voluptatem; eadem, quae in verſibus, quorum modum notat ars, ſed aures ipſae tacito eum ſenſu ſine arte definiunt.

61 Satis multa de natura: ſequitur uſus, de quo eſt
204 accuratius diſputandum. In quo quaeſitum eſt, in totone circuitu illo orationis, quem Graeci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehenſionem, aut continuationem, aut circumſcriptionem dicimus; an in principiis ſolum, an in extre-

mis, an in utraque parte numerus tenendus ſit? de-
inde, quum aliud videatur eſſe numerus, aliud nu-
meroſum; quid interſit? tum autem in omnibus- 205
ne numeris aequaliter particulas deceat incidere, an
facere alias breviores, alias longiores; idque quan-
do, aut cur, quibusque partibus; pluribusne, an
ſingulis; imparibus, an aequalibus; et quando aut
iſtis, aut illis ſit utendum; quaeque inter ſe aptiſſi-
me collocentur, et quomodo? an omnino nulla ſit
in eo genere diſtinctio; quodque ad rem maxime
pertinet, qua ratione numeroſa fiat oratio? Expli- 206
candum etiam eſt, unde orta ſit forma verborum;
dicendumque, quantos circuitus facere deceat: deque
eorum particulis, et tanquam inciſionibus diſſeren-
dum eſt, quaerendumque, utrum una ſpecies et lon-
gitudo ſit earum, anne plures; et, ſi plures, quo
loco, aut quando, quoque genere uti oporteat? po-
ſtremo totius generis utilitas explicanda eſt, quae
quidem patet latius. non ad unam enim rem aliquam,
ſed ad plures accommodatur. Ac licet non ad ſin- 207
gulas res reſpondentem de univerſo genere ſic dice-
re, ut etiam ſingulis ſatis reſponſum eſſe videatur.
Remotis igitur reliquis generibus unum ſelegimus
hoc, quod in cauſis foroque verſatur, de quo dice-
remus.

Ergo in aliis, id eſt, in hiſtoria, et in eo, quod
appellamus επιδεικτικον, placet omnia dici Iſocrateo
Theopompeoque more, illa circumſcriptione am-
bituque, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio,
quoad inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutisque ſen-
tentiis. Itaque poſteaquam eſt nata haec vel cir- 208

cumſcriptio, vel comprehenſio, vel continuatio, vel ambitus, ſi ita licet dicere; nemo, qui aliquo eſſet in numero, ſcripſit orationem generis eius, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumque a iudiciis forenſique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque ſententias. Nam cum is eſt auditor, qui non vereatur, ne compoſitae orationis inſidiis ſua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati
62 aurium ſervienti. Genus autem hoc orationis ne-
209 que totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiandum. Si enim ſemper utare, cum ſatietatem affert, tum, quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit praeterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem et fidem. Sed, quoniam adhibenda nonnunquam eſt, primum videndum eſt, quo loco, deinde quamdiu retinenda ſit, tum quot
210 modis commutanda. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, ut nos in accuſationis ſecundo de Siciliae laude diximus; ut in ſenatu, de conſulatu meo: aut exponenda narratio, quae plus dignitatis deſiderat, quam doloris, ut in quarto accuſationis, de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus. Saepe etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditur numeroſe et volubiliter oratio. Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſaepiſſime ſumus; quod plurimis locis perorationes noſtrae, voluiſſe nos, atque animo contendiſſe, declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit,

ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, ut inſidietur et obſervet; ſed iam favet, proceſſumque vult, dicendique vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Haec autem for- 211
ma retinenda non diu eſt, nec dico in peroratione, quam ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus. nam cum ſis his locis uſus, quibus oſtendi licere, transferenda tota dictio eſt ad illa, quae neſcio cur, cum Graeci κομματα et κωλα nominent, nos non recte inciſa et membra dicamus. Neque enim eſſe poſſunt, rebus ignotis, nota nomina; ſed cum verba, aut ſuavitatis, aut inopiae cauſa, transferre ſoleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum ſit, quod, propter rerum ignorationem ipſarum, nullum habuerit ante nomen, neceſſitas cogat aut novum facere verbum, aut a ſimili mutuari.

Quo autem pacto deceat inciſe membratimve 63
dici, iam videbimus: nunc, quot modis mutentur 212
comprehenſiones concluſioneſque, dicendum eſt. Fluit omnino numerus a primo tum incitatius brevitate pedum, tum proceritate tardius: curſum contentiones magis requirunt; expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus, e quibus unum eſt ſecuta Aſia maxime, qui dichoreus vocatur, quum duo extremi chorei ſunt, id eſt, e ſingulis longis et brevibus: explanandum eſt enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſpon- 213
te vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quam ſi ſemper eſt idem.

Cadit autem per ſe ille ipſe praeclare: quo etiam
ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo,
C. filius, tribunus plebis in concione dixit his ver-
bis, *O Marce Druſe, patrem appello.* Haec quidem
duo binis pedibus inciſim: dein membratim, *Tu*
214 *dicere ſolebas, ſacram eſſe rempublicam.* Haec item
membra ternis. Poſt ambitus, *Quicunque eam vio-*
laviſſent, ab omnibus eſſe ei poenas perſolutas. di-
choreus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa
ſit, an brevis. deinde, *Patris dictum ſapiens, teme-*
ritas filii comprobavit. Hoc dichoreo tantus clamor
concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet. Quae-
ro, nonne id numerus effecerit? verborum ordi-
nem immuta; fac ſic, *Comprobavit filii temeritas:*
iam nihil erit, etſi *temeritas* ex tribus brevibus, et
longa eſt: quem Ariſtoteles ut optimum probat;
215 a quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſenten-
tia. animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis. Sed id
crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus
agnoſcitur; deinde ſatiat; poſtea cognita facilitate
64 contemnitur. Sed ſunt clauſulae plures, quae nu-
meroſe et iucunde cadant. nam et creticus, qui eſt
e longa, et brevi, et longa, et eius aequalis paeon,
qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior; quam commo-
diſſime putatur in ſolutam orationem illigari, cum
ſit duplex. nam aut e longa, et tribus brevibus, qui
numerus in primo viget, iacet in extremo; aut e
totidem brevibus, et longa, in quem optime cade-
re cenſent veteres: ego non plane reiicio; ſed alios
216 antepono. Ne ſpondeus quidem funditus eſt repu-
diandus. etſi, quod eſt e longis duabus, hebetior

videtur et tardior; habet tamen ſtabilem quendam, et non expertem dignitatis gradum; in inciſionibus vero multo magis, et in membris. paucitatem enim pedum gravitatis ſuae tarditate compenſat. Sed hos cum in clauſulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo. adiungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſaepe etiam tertium. Ne iambus 217
quidem, qui eſt e brevi et longa, aut par choreo, qui habet tres breves, ſed ſpatio par, non ſyllabis; aut etiam dactylus, qui eſt e longa, et duabus brevibus, ſi eſt proximus a poſtremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondeus. nunquam enim intereſt, uter ſit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro cretico poſtremus eſt dactylus. nihil enim intereſt, dactylus ſit extremus, an creticus; quia poſtrema ſyllaba, brevis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare etiam 218
paeona qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, vidit parum; quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema an longa ſit. Iam paeon, quod plures habeat ſyllabas, quam tres, numerus a quibusdam, non pes habetur. Eſt quidem, ut inter omnes conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, unus aptiſſimus orationi vel orienti, vel mediae: putant illi etiam cadenti; quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochmius autem e quinque ſyllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut eſt hoc, *Amicos tenes*, quovis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur; iteratus, aut conti-

nuatus, numerum apertum et nimis inſignem facit.
65 His igitur tot commutationibus, tamque variis ſi u-
219 temur; nec deprehendetur manifeſto, quid a nobis de induſtria fiat, et occurretur ſatietati. Et quia non numero ſolum numeroſa oratio, ſed et compoſitione fit, et genere (quod ante dictum eſt) concinnitatis; compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa verba ſunt, ut numerus non quaeſitus, ſed ipſe ſecutus eſſe videatur; ut apud Craſſum, *Nam ubi lubido dominatur, innocentiae leve praeſidium eſt.* Ordo enim verborum efficit numerum ſine ulla aperta oratoris induſtria. Itaque ſi quae veteres illi (Herodotum dico, et Thucydidem, totamque eam aetatem) apte numeroſeque dixerunt; ea non numero quaeſito, ſed verborum collocatione ceciderunt.
220 runt. Formae vero quaedam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. Nam cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut, quae ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur; quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numeroſe cadat. quo de genere cum exemplis ſupra diximus, ut haec quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo definendi. nec tamen haec ita ſunt arcta et adſtricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum intereſt, utrum numeroſa ſit, id eſt, ſimilis numerorum, an plane e numeris conſtet oratio. alterum ſi ſit, intolerabile vitium eſt; alterum niſi ſit, diſſipata, et inculta, et fluens eſt oratio.

66 Sed quoniam non modo non frequenter, verum
221 etiam raro in veris cauſis, aut forenſibus, circum-

ſcripte numeroſeque dicendum eſt; ſequi videtur, ut videamus, quae ſint illa, quae ſupra dixi inciſa, quae membra. Haec enim in veris cauſis maximam partem orationis obtinent. Conſtat enim ille ambitus et plena comprehenſio e quatuor fere partibus, quae membra dicimus, ut et aures impleat, et ne brevior ſit, quam ſatis ſit, neque longior. quamquam utrumque nonnunquam, vel potius ſaepe accidit, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendum, ne brevitas defraudaſſe aures videatur, neve longitudo obtudiſſe. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de verſu, et eſt liberior aliquanto oratio. E quatuor igitur, 222
quaſi hexametrorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat fere plena comprehenſio. His igitur ſingulis verſibus quaſi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus. Sin membratim volumus dicere, inſiſtimus; idque cum opus eſt, ab iſto curſu invidioſo facile nos et ſaepe disiungimus. Sed nihil tam debet eſſe numeroſum, quam hoc, quod minime apparet, et valet plurimum. Ex hoc genere illud eſt Craſſi: *Miſſos faciant patronos: ipſi prodeant.* Niſi intervallo dixiſſet, - - *ipſi prodeant*, - - ſenſiſſet profecto effugiſſe ſenarium. omnino melius caderet, *prodeant ipſi.* Sed de genere nunc diſputo.
Cur clandeſtinis conſiliis nos oppugnant? cur de perfugis noſtris copias comparant contra nos? Prima 223
ſunt illa duo, quae κομματα Graeci vocant, nos inciſa dicimus: deinde tertium, κωλον illi, nos membrum. Sequitur non longa. ex duobus enim verſibus, id eſt, membris, perfecta comprehenſio eſt,

et in ſpondeos cadit. et Craſſus quidem ſic plerum-
que dicebat; idque ipſe genus dicendi maxime pro-
67 bo. Sed quae inciſim aut membratim efferuntur,
ea vel aptiſſime cadere debent; ut eſt apud me:
Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat?
224 *at egebas.* Haec inciſe dicta ſunt quatuor. At mem-
bratim, quae ſequuntur, duo, *Incurriſti amens in*
columnas: in alienos inſanus inſaniſti. Deinde om-
nia, tanquam crepidine quadam, comprehenſione
longiore ſuſtinentur, *Depreſſam, caecam, iacentem*
domum pluris, quam te, et quam fortunas tuas aeſti-
maſti. dichoreo finitur. At diſpondeo proximum
illud. nam in iis, quibus, ut pugiunculis, uti opor-
225 tet, brevitas facit ipſa liberiores pedes. Saepe enim
ſingulis utendum eſt, plerumque binis, (et utris-
que addi pedis pars poteſt,) non fere ternis am-
plius. Inciſim autem et membratim tracta oratio
in veris cauſis plurimum valet, maximeque his lo-
cis, cum aut arguas, aut refellas; ut noſtra in Cor-
neliana ſecunda, *O callidos homines, o rem excogi-*
tatam, o ingenia metuenda! Membratim adhuc;
deinde caeſim diximus. Rurſus membratim, *Teſtes*
dare volumus. Extrema ſequitur comprehenſio, ſed
ex duobus membris, qua non poteſt eſſe brevior,
Quem, quaeſo, noſtrum fefellit, ita vos eſſe facturos?
226 nec ullum genus eſt dicendi aut melius, aut for-
tius, quam binis aut ternis ferire verbis, nonnun-
quam ſingulis, paulo alias pluribus; inter quae va-
riis clauſulis interponit ſe raro numeroſa compre-
henſio: quam perverſe fugiens Hegeſias, dum ille
quoque imitari Lyſiam vult, alterum paene De-

moſthenem, ſaltat, incidens particulas. Et is quidem non minus ſententiis peccat, quam verbis; ut non quaerat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Craſſi, et noſtra poſui, ut, qui vellet, auribus ipſis, quid numeroſum etiam in minimis particulis orationis eſſet, iudicaret. Et, quoniam plura de numeroſa oratione diximus, 68
quam quisquam ante nos, nunc de eius generis utilitate dicemus.

Nihil enim eſt aliud, Brute, (quod quidem tu 227
minime omnium ignoras) pulchre et oratorie dicere, niſi optimis ſententiis verbisque lectiſſimis dicere. Et nec ſententia ulla eſt, quae fructum oratori ferat, niſi apte expoſita, atque abſolute; nec verborum lumen apparet, niſi diligenter collocatorum; et horum utrumque numerus illuſtrat. Numerus autem (ſaepe enim hoc teſtandum eſt) non modo non poetice iunctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium diſſimillimus: (non quin iidem ſint numeri non modo oratorum, et poetarum, verum omnino loquentium, denique etiam ſonantium omnium, quae metiri auribus poſſumus:) ſed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiatur, aut orationis, aut poematis ſimile videatur. Hanc 228
igitur ſive compoſitionem, ſive perfectionem, ſive numerum vocari placet, et adhibere neceſſe eſt, ſi ornate velis dicere, non ſolum (quod ait Ariſtoteles et Theophraſtus) ne infinite feratur, ut flumen, oratio, quae non aut ſpiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, ſed numero coacta debet inſiſtere; verum etiam, quod multo maiorem ha-

bent apta vim, quam ſoluta. Ut enim athletas,
nec multo ſecus gladiatores videmus nihil nec vitando
facere caute, nec petendo vehementer, in
quo non motus hic habeat palaeſtram quandam; ut,
quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem
ad adſpectum etiam ſit venuſtum: ſic oratio nec
plagam gravem facit, niſi petitio fuit apta; nec
ſatis recte declinat impetum, niſi etiam in cedendo,
229 quid deceat, intelligit. Itaque, qualis eorum motus,
quos απαλαιστους Graeci vocant, talis horum
mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris
ſententias: tantumque abeſt, ut, quod ii, qui hoc
aut magiſtrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut
laboris fuga non ſunt aſſecuti, ſolent dicere, enervetur
oratio compoſitione verborum, ut aliter in
69 ea nec impetus ullus, nec vis eſſe poſſit. Sed magnam
exercitationem res flagitat, ne quid eorum,
qui genus hoc ſecuti non tenuerunt, ſimile faciamus;
ne aut verba traiiciamus aperte, quo melius
230 aut cadat, aut volvatur oratio: quod ſe L. Coelius
Antipater in prooemio belli Punici, niſi neceſſario,
facturum negat. O virum ſimplicem, qui nos nihil
celet; ſapientem, qui ſerviendum neceſſitati
putet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in
ſcribendo, atque in dicendo neceſſitatis excuſatio
non probatur: nihil eſt enim neceſſe; et, ſi quid
eſſet, id neceſſe tamen non erat confiteri. Et hic
quidem, qui hanc a Laelio, ad quem ſcripſit, cui
ſe purgat, veniam petit, et utitur ea traiectione
verborum, et nihilo tamen aptius explet, concluditque
ſententias. Apud alios autem, et Aſiaticos

maxime, numero ſervientes, inculcata reperias in-
ania quaedam verba, quaſi complementa numero-
rum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegeſia
maxime fluxit, infringendis, concidendisque nume-
ris in quoddam genus abiectum incidant, Siculo-
rum ſimillimum. Tertium eſt, in quo fuerunt 231
fratres illi, Aſiaticorum rhetorum principes, Hiero-
cles, et Menecles, minime mea ſententia contem-
nendi. Etſi enim a forma veritatis et ab Attico-
rum regula abſunt, tamen hoc vitium compenſant
vel facultate, vel copia. Sed apud eos varietas non
erat, quod omnia fere concludebantur uno modo.
Quae vitia qui fugerit, ut neque verbum ita tra-
iiciat, ut id de induſtria factum intelligatur, neque
inferciens verba, quaſi rimas expleat, nec minutos
numeros ſequens, concidat delumbetque ſententias,
nec ſine ulla commutatione in eodem ſemper ver-
ſetur genere numerorum; is omnia fere vitia vita-
verit. nam de laudibus multa diximus, quibus ſunt
alia perſpicua vitia contraria. Quantum autem ſit 70
apte dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti orato- 232
ris bene ſtructam collocationem diſſolvas permuta-
tione verborum: (corrumpatur enim tota res, ut
et haec noſtra in Corneliana, et deinceps omnia:
*Neque me divitiae movent, quibus omnes Africanos
et Laelios multi venalitii, mercatoresque ſuperarunt.*
Immuta paulum, ut ſit, *multi ſuperarunt mercatores
venalitiique;* perierit tota res. Et quae ſequuntur:
*Neque veſtis, aut caelatum aurum & argentum, quo
noſtros veteres Marcellos Maximosque multi eunuchi e
Syria Aegyptoque vicerunt.* Verba permuta ſic, ut

ſit, *Vicerunt eunuchi e Syria Aegyptoque.* Adde ter-
tium: *Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus*
L. Paullum et L. Mummium, qui rebus his urbem
Italiamque omnem referſerunt, ab aliquo video perfa-
cile Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. Fac ita, *po-*
233 *tuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Deliaco.* Videsne,
ut ordine verborum paulum commutato, iisdem
verbis, ſtante ſententia, ad nihilum omnia reci-
dant, cum ſint ex aptis diſſoluta?) aut ſi alicuius
inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam,
eamque, ordine verborum paulum commutato, in
quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fue-
rit antea diffluens ac ſolutum. Age, ſume de Grac-
chi apud cenſores illud, *Abeſſe non poteſt, quin*
eiusdem hominis ſit, probos improbare, qui improbos
probet. Quanto aptius, ſi ita dixiſſet, *quin eiusdem*
hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare?
234 Hoc modo dicere nemo unquam noluit; nemoque
potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt,
hoc aſſequi non potuerunt. ita facti ſunt repente
Attici. Quaſi vero Trallianus fuerit Demoſthenes:
cuius non tam vibrarent fulmina illa, niſi numeris
71 contorta ferrentur. Sed ſi quos magis delectant ſo-
luta, ſequantur ea ſane, modo ſic, ut quis Phidiae
clypeum diſſolverit, collocationis univerſam ſpeci-
em ſuſtulerit, non ſingulorum operum venuſtatem:
ut in Thucydide, orbem modo orationis deſidero,
235 ornamenta comparent. Iſti autem cum diſſolvunt
orationem, in qua nec res, nec verbum ullum eſt,
niſi abiectum; non clypeum, ſed, ut in proverbio
eſt (etſi humilius dictum eſt, tamen conſimile eſt)

ſcopas [ut ita dicam] mihi videntur diſſolvere. Atque, ut plane genus hoc, quod ego laudo, contemſiſſe videantur, aut ſcribant aliquid vel Iſocrateo more, vel quo Aeſchines, aut Demoſthenes utitur; tum illos exiſtimabo non deſperatione reformidaviſſe genus hoc, ſed iudicio refugiſſe: aut reperiant, ipſa eadem conditione qui uti velit, ut aut dicat, aut ſcribat, utra volet lingua, eo genere, quo illi volunt. Facilius eſt enim apta diſſolvere, quam diſſipata connectere. Res autem ſe ſic 236
habet, (ut breviſſime dicam quod ſentio,) compoſite, et apte, ſine ſententiis dicere, inſania eſt: ſententioſe autem ſine verborum et ordine et modo, infantia; ſed eiusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerumque prudentes: quo qui eſt contentus, utatur. Eloquens vero, qui non approbationes ſolum, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe ſit, quidquam aut ſpectari, aut audiri libentius.

Habes meum de oratore, Brute, iudicium: quod 237
aut ſequere, ſi probaveris; aut tuo ſtabis, ſi aliud quoddam eſt tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro aſſeveravi, unquam affirmabo eſſe verius, quam tuum. Poteſt enim non ſolum aliud mihi, ac tibi, ſed mihi ipſi aliud alias videri: nec in hac modo re, quae ad vulgi aſſenſum ſpectat, et ad aurium voluptatem; quae duo ſunt ad iudicandum noviſſima: ſed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc

inveni firmius, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam id, quodcunque mihi quam ſimillimum veri videretur, cum ipſum illud verum
238 in occulto lateret. Tu autem velim, ſi tibi ea, quae diſputata ſunt, minus probabuntur, ut aut maius opus inſtitutum putes, quam effici potuerit, aut, dum tibi roganti voluerim obſequi, verecundia negandi, ſcribendi me impudentiam ſuſcepiſſe.

M. TULLII CICERONIS DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

M. TULLII CICERONIS DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

ARGUMENTUM.

Haec eſt praefatio, quam Cicero converſis a ſe e Graeco in latinum ſermonem orationibus Aeſchinis in Cteſiphontem & Demoſthenis pro Cteſiphonte praemiſit. Quo conſilio id fecerit, cum ex ipſa hac ſcriptione intelligi poteſt, tum ex Quintiliano XII, 10. ſcilicet ut horum reprehenſiones dilueret, qui ipſius dicendi genus nimis redundans & Aſianum atque vitioſum eſſe dicebant. Oſtendit ergo, pleroſque, quid ſit Attice dicere, neſcire; atque optimum dicendi genus eſſe Atticum, h. e. quod tenuia firmiter, mediocria mediocriter, ſumma graviter tractet.

ORatorum genera eſſe dicuntur, tanquam poe- I
tarum. Id ſecus eſt. nam alterum eſt multiplex. 1
Poematis enim tragici, comici, epici, melici etiam ac dithyrambici, quod magis eſt tractatum a Latinis, ſuum quodvis eſt diverſum a reliquis. Itaque et in tragoedia comicum vitioſum eſt, et in comoedia turpe tragicum: et in ceteris ſuus eſt cuique ſonus, et quaedam intelligentibus nota vox. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera,

ut alios grandes, aut graves, aut copioſos; alios
tenues, aut ſubtiles, aut breves; alios eis interiectos
et tanquam medios putet: de hominibus dicet ali-
quid, de re parum. In re enim, quod optimum
ſit, quaeritur: in homine dicitur, quod eſt. Itaque
licet dicere et Ennium, ſummum epicum poetam,
ſi cui ita videtur; et Pacuvium tragicum; et Cae-
3 cilium fortaſſe comicum. Oratorem genere non di-
vido. perfectum enim quaero. Unum eſt autem
genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere dif-
ferunt, ut ab Attio Terentius; ſed in eodem non
ſunt pares. Optimus eſt enim orator, qui dicendo
animos audientium et docet, et delectat, et per-
movet. Docere, debitum eſt: delectare, honora-
4 rium: permovere, neceſſarium. Haec ut alius me-
lius, quam alius, concedendum eſt: verum id fit
non genere, ſed gradu. Optimum quidem unum
eſt; et proximum, quod ei ſimillimum. ex quo
perſpicuum eſt, quod optimo diſſimillimum ſit, id
2 eſſe deterrimum. Nam quoniam eloquentia conſtat
ex verbis et ſententiis, perficiendum eſt, ut pure
et emendate loquentes, quod eſt latine, verborum
praeterea, et propriorum, et tranſlatorum, elegan-
tiam perſequamur: in propriis, ut aptiſſima eliga-
mus; in tranſlatis, ut ſimilitudinem ſecuti, vere-
5 cunde utamur alienis. Sententiarum autem totidem
genera ſunt, quot diximus eſſe laudum. ſunt enim
docendi, acutae; delectandi, quaſi argutae; com-
movendi, graves. Sed et verborum eſt ſtructura
quaedam, duas res efficiens, numerum, et lenita-
tem: et ſententiae ſuam compoſitionem habent, et

ad probandam rem accommodatum ordinem. ſed earum omnium rerum, ut aedificiorum, memoria
eſt quaſi fundamentum, lumen actio. Ea igitur 6
omnia in quo ſumma, erit orator peritiſſimus; in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter ſeſe, ſed facultatibus different. Itaque nemo eſt orator, qui ſe Demoſthenis ſimilem eſſe nolit: at Menander Homeri noluit: genus enim erat aliud. Id non eſt in oratoribus; aut ſi eſt, ut alius gravitatem ſequens, ſubtilitatem fugiat; contra alius acutiorem ſe, quam ornatiorem, velit; etiamſi eſt in genere tolerabili, certe non eſt in optimo. ſiquidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum.

Haec dixi brevius equidem, quam res petebat: 3
ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum plu- 7
ribus. Unum enim cum ſit genus, id quale ſit, quaerimus. Eſt autem tale, quale floruit Athenis; ex quo Atticorum oratorum ipſa vis ignota eſt, nota gloria. Nam alterum multi viderunt, vitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim vitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non acutum, aut ſubinſulſum eſt: in verbis, ſi inquinatum, ſi abiectum, ſi
non aptum, ſi durum, ſi longe petitum. Haec 8
vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice. ſed quatenus valuerunt, ſani duntaxat et ſicci habeantur; ſed ita, ut palaeſtrice ſpatiari in xyſto iis liceat, non ab Olympiis coronam petant. qui quamvis careant omni vitio, non ſunt

contenti quaſi bona valetudine, ſed vires, lacertos, ſanguinem quaerunt, quandam etiam ſuavitatem coloris. eos imitemur, ſi poſſumus: ſin minus, illos potius, qui incorrupta ſanitate ſunt, (quod eſt proprium Atticorum,) quam eos, quorum vi-
9 tioſa abundantia eſt, quales Aſia multos tulit. Quod cum faciemus, (ſi modo id ipſum aſſequemur: eſt enim permagnum,) imitemur, ſi poterimus, Lyſiam, et eius quidem tenuitatem potiſſimum. eſt enim multis in locis grandior: ſed quia et privatas ille pleraſque, et eas ipſas aliis, et parvarum rerum cauſulas ſcripſit, videtur eſſe ieiunior, quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum genera cauſarum limaverit.
4 Quod qui ita faciet, ut, ſi cupiat uberior eſſe, non poſſit, habeatur ſane orator, ſed de minoribus: magno autem oratori etiam illo modo
10 ſaepe dicendum eſt in tali genere cauſarum. Ita fit, ut Demoſthenes certe poſſit ſummiſſe dicere: elate Lyſias fortaſſe non poſſit. Sed ſi eodem modo putant, exercitu in foro et in omnibus templis, quae circum forum ſunt, collocato, dici pro Milone decuiſſe, ut ſi de re privata ad unum iudicem diceremus; vim eloquentiae ſua facultate, non
11 rei natura, metiuntur. Quare quoniam nonnullorum ſermo iam increbuit, partim ſeipſos Attice dicere, partim neminem noſtrum dicere: alteros negligamus. ſatis enim his res ipſa reſpondet, cum aut non adhibeantur ad cauſas, aut adhibiti derideantur. nam ſi arriderentur, eſſet id ipſum Atticorum. Sed qui, dici a nobis Attico more, nolunt, ipſi autem, ſe non oratores eſſe, profitentur; ſi

teretes aures habent intelligensque iudicium; tanquam ad picturam probandam, adhibentur etiam inſcii faciendi cum aliqua ſollertia iudicandi: ſin 12
autem intelligentiam ponunt in audiendi faſtidio, neque eos quidquam excelſum magnificumque delectat; dicant, ſe ſubtile quiddam et politum velle, grave ornatumque contemnere. id vero deſinant dicere, qui ſubtiliter dicant, eos ſolos Attice dicere, id eſt, quaſi ſicce et integre. At ample, et ornate, et copioſe, cum eadem integritate, Atticorum eſt. quid? dubium eſt, utrum orationem noſtram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem eſſe cupiamus? non enim iam quaerimus, quid ſit Attice, ſed quid ſit, optime dicere. Ex quo intel- 13
ligitur, quoniam Graecorum oratorum praeſtantiſſimi ſunt ii, qui fuerunt Athenis; eorum autem princeps facile Demoſthenes: hunc ſi quis imitetur, eum et Attice dicturum, et optime; ut, quoniam Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum, bene dicere, id ſit Attice dicere.

Sed cum in eo magnus error eſſet, quale eſſet id 5
dicendi genus; putavi mihi ſuſcipiendum laborem, utilem ſtudioſis, mihi quidem ipſi non neceſſarium.
Converti enim ex Atticis duorum eloquentiſſimorum 14
nobiliſſimas orationes inter ſe contrarias, Aeſchinis Demoſthenisque: nec converti, ut interpres, ſed ut orator, ſententiis iisdem, et earum formis, tanquam figuris, verbis ad noſtram conſuetudinem aptis: in quibus non verbum pro verbo neceſſe habui reddere, ſed genus omnium verborum vimque ſervavi. non enim ea me annumerare lectori putavi

15 oportere, ſed tanquam appendere. Hic labor meus hoc aſſequetur, ut noſtri homines, quid ab illis exigant, qui ſe Atticos volunt, et ad quam eos quaſi formulam dicendi revocent, intelligant. Sed exorietur Thucydides. eius enim quidam eloquentiam admirantur. Id quidem recte: ſed nihil ad eum oratorem, quem quaerimus. Aliud eſt enim explicare res geſtas narrando, aliud argumentando criminari, crimenve diſſolvere: aliud narratione tenere audito-
16 rem, aliud concitare. At loquitur pulchre. Num melius, quam Plato? neceſſe tamen eſt oratori, quem quaerimus, controverſias explicare forenſes dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad per-
6 movendum. Quare ſi quis erit, qui Thucydidio genere cauſas in foro dicturum ſe eſſe profiteatur, is abhorreat etiam a ſuſpicione eius, quae verſatur in re civili et forenſi: qui Thucydidem laudabit,
17 ſuae noſtram adſcribat ſententiam. Quin ipſum Iſocratem, quem divinus auctor Plato, ſuum fere aequalem, admirabiliter in Phaedro laudari fecit a Socrate, quemque omnes docti ſummum oratorem eſſe dixerunt, tamen hunc in numero non repono. non enim in acie verſatur, et ferro; quaſi rudibus eius eludit oratio. A me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobiliſſimum inducitur. Aeſchines, tanquam *Aeſerninus*, ut ait Lucilius,

non ſpurcus homo, ſed doctus, & acer,
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Poſt homines natos.

18 Nihil enim illo oratore arbitror cogitari poſſe di-

vinius. Huic labori noſtro duo genera reprehenſorum opponuntur: unum hoc: *Verum melius Graeci:* a quo quaeratur, ecquid poſſint ipſi melius latine? alterum: *Quid iſtas potius legam, quam Graecas?* Iidem Andriam et Synephebos: nec minus Terentium et Caecilium, quam Menandrum, legunt: nec Andromacham, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant. ſed tamen Ennium et Pacuvium et Accium potius, quam Euripidem et Sophoclem legunt. Quod igitur eſt eorum in orationibus e Graeco converſis faſtidium, nullum cum ſit in verſibus?

Sed aggrediamur iam, quod ſuſcepimus, ſi pri- 7
us expoſuerimus, quae cauſa in iudicium deducta 19
ſit. Cum eſſet lex Athenis, *Ne quis populi ſcitum*
faceret, ut quisquam corona donaretur in magiſtratu
prius, quam rationes retuliſſet: et altera lex, *Eos, qui*
a populo donarentur, in concione donari debere: qui a
ſenatu, in ſenatu: Demoſthenes curator muris
reficiendis fuit, eosque refecit pecunia ſua. de
hoc igitur Cteſiphon ſcitum fecit, nullis ab ipſo rationibus relatis, ut corona aurea donaretur: eaque donatio fieret in theatro, populo convocato; qui locus non eſt concionis legitimae: atque ita praedicaretur, EUM DONARI VIRTUTIS ERGO BENEVOLENTIAEQUE, QUAM ERGA POPULUM ATHENIENSEM HABERET. Hunc igitur Cteſiphontem in 20
iudicium adduxit Aeſchines, quod contra leges ſcripſiſſet, ut et rationibus non relatis corona donaretur, et ut in theatro, et quod de virtute eius et benevolentia falſa ſcripſiſſet; quoniam Demoſthenes nec vir bonus eſſet, nec bene meritus de civi-

tate. Cauſa ipſa abhorret illa quidem a formula conſuetudinis noſtrae: ſed eſt magna. Habet enim et legum interpretationem ſatis acutam in utramque partem, et meritorum in rempublicam contentionem
21 ſane gravem. Itaque cauſa Aeſchini, quoniam ipſe a Demoſthene eſſet capitis accuſatus, quod legationem ementitus eſſet, ut ulciſcendi inimici cauſa, nomine Cteſiphontis, iudicium fieret de factis famaque Demoſthenis. Non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quam de eo, quod civis im-
22 probus, ut optimus, laudatus eſſet. Hanc mulctam Aeſchines a Cteſiphonte petiit quadriennio ante Philippi Macedonis mortem; ſed iudicium factum eſt aliquot annis poſt, Alexandro iam Aſiam tenente: ad quod iudicium concurſus dicitur e tota Graecia factus eſſe. Quid enim aut tam viſendum, aut audiendum fuit, quam ſummorum oratorum, in graviſſima cauſa, accurata et inimicitiis incenſa con-
23 tentio? Quorum ego orationes ſi, ut ſpero, ita expreſſero, virtutibus utens illorum omnibus, id eſt, ſententiis, et earum figuris, et rerum ordine, verba perſequens eatenus, ut ea non abhorreant a more noſtro, (quae ſi e Graecis omnia converſa non erunt, tamen ut generis eiusdem ſint, elaboravimus): erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice volent dicere. Sed de nobis ſatis. Aliquando enim Aeſchinem ipſum latine dicentem audiamus.

M. TULLII CICERONIS
FRAGMENTA
LIBRORUM POETICORUM

PRAEMITTUNTUR EXCERPTA

EX IO. ALB. FABRICII NOTITIA LITER.

DE SCRIPTIS CICERONIS DEPERDITIS, ET

SUPPOSITIS.

FRagmenta ex operibus Ciceronis deperditis diverſi generis ſunt. Alia ſuperſunt ex poeticis, alia ex orationibus, alia ex epiſtolis; alia ex libris philoſophicis, qui periere. Nobis conſtitutum eſt, ea quae fragmentorum collectores, Sigonius & Patricius, edidere, aut quidam operum Tullianorum curatores corpori univerſo ſubiecere, diſpertire in claſſes ſuas. Orationum voluminibus fragmenta deperditarum adiiciemus; epiſtolis ſua; denique libris philoſophicis, deperditorum reliquias. Rhetoricorum volumini nunc placet ſubiungere reliquias prognoſticorum Arati, heroico carmine, quod Cicero paene puer ſcripſit. Itaque ei praemittimus, quae & de iis, & de ceteris deperditis poetici generis, tum aliis Ciceronis, referuntur in bibliotheca Latina Fabricii ed. Erneſtinae. Ea vero § VII de fragmentis ſic habet:

Fragmenta ex operibus Ciceronis deperditis nobiliora ſuperſunt haec tria:

1. *Somnium Scipionis*, ex ultimo ſ. ſexto libro *de Rep.*

2. Pars interpretationis *Timaei*, dialogi Platonici, *de Univerſitate.* [quam de his duobus dedit notitiam Fabricius, eam dabimus ſuo loco.]

3. *Pars Metaphraſeos Phaenomenon ac Dioſemion*, ſive, ut Cicero lib. 1 de Divinat. c. 8 vocat 11, 20 Prognoſticorum *Arati*, heroico carmine. Nam poetam quoque non omnino malum fuiſſe Ciceronem [1], & quaedam illius λείψανα poetica fidem faciunt, & defendit Plutarchus in vita. Hanc Ara-

1 Ciceronem non malum fuiſſe poetam, iudicavit etiam nuper Regnerius *Deſmarais* ad gallicam ſuam librorum de Divinatione verſionem.

ti Metaphraſin admodum adoleſcentulum ſe compoſuiſſe teſtatur Cicero II de nat. Deor. c. 41. & videtur integram adhuc habuiſſe *Lupus Ferrarienſis* [1] Ep. LXIX. Fragmenta, quae ſola hodie ſuperſunt, cum Graecis comparavit praeter *Ioach. Perionium* Pariſ. 1540, 4. Baſil. 1542, 8. & *H. Stephanum* in Lexico Ciceroniano, an. 1557, 8. *Car. Sigonius* in ſua fragmentorum Ciceronis collectione; quibus addendae obſervationes eruditiſſimorum virorum *Pauli Leopardi* XVI, 14 & XVIII, 16 ſq. emendationum & *Hadr. Turnebi* VIII, 17 Adverſar. *Petri* item *Leſcaloperii* notae ad Cic. de nat. Deor. p. 408. ſq. & *Hugonis Grotii*, viri ſummi, Aratea, in quibus non modo fragmenta Ciceronis eo ordine, quo Arato reſpondent, exhibet, ſed et alio literarum charactere verſus, qui deerant, ex ſuo ingenio ſuppletos interſeruit atque adiunxit, Lugd. Bat. 1600. 4. *Ioannis* denique *Cochanovii* editio neutiquam praetereunda, qui Aratum Ciceronis recenſuit & illuſtravit Cracov. 1579. 4. & quae ad Aratea Tullii annotavit *Ianus Gruterus*. Recenſuit etiam inter fragmenta Ciceronis *Andreas Patricius*, quae e Gudiana bibl. accepi emendata ex MSS. Fragmenta ceterorum ſcriptorum Ciceronis ſubiiciuntur etiam editioni Officiorum Lipſienſi 1611. 8.

4. Cetera ſcripta Ciceronis deperdita haec fere ſunt, quorum fragmenta ex veterum monumentis poſt *Rob. Stephanum*, collegit *Car. Sigonius*, Venet. 1559. 8. & horum vincens induſtriam *Andr. Patricius*, Polonus, ib. 1550. 8. 1565. 4. & 1578. 4. ſuis vero Ciceronis editionibus (ſed ſine Patricii commen-

1 Lupus Ferrarienſis Ep. 69 ad Ausbaldum: *Tu autem huic noſtro curſori Tullium in Arato trade, ut ex eo, quem me impetraturum credo, quae deeſſe ille Egil. noſter aperuit, ſuppleantur.*

tariis & Sigonii notis) ſubiecere Dionyſ. Gothofredus & Ianus Gruterus, unde in alias etiam nonnullas editiones recepta, ut Londinenſem ac Gronovianam.

1. *Orationes* XXVII [quas enumerabimus, fragmenta earum daturi.] His accedunt

2. *Commentarii cauſarum*, quorum liber XIII commemoratur a Diomede.

3. *Epiſtolae* [quas ad calcem operum epiſtolicorum recenſebimus].

4. *Libri II de gloria.* [redibunt nobis fragmenta philoſ. daturis]

5. *Oeconomica* ex Xenophonte lib. III. [de his ibidem.]

6. *Protagoras*, ex Platonis dialogo verſus.

7. *Demoſthenis & Aeſchinis Orationes contrariae de Corona*, cuius interpretationis prooemium habemus ſub titulo libri *de optimo genere Oratorum*; cf. ſupra T. I. notit. liter. p. CXX.

8. *Laus M. Catonis*, quam inſcripſit *Cato*; adverſus eam ſcripſit C. Iul. Caeſar *Anticatonem*. cf. Plutarchum in vit. Cic. c. 39.

9. *De Philoſophia* liber ſ. *Hortenſius* [de quo vid. fragm. philoſ.]

10. *Catulus*, Academicus liber I editionis primae. [vid. ibid.]

11. *De iure civili.* Gell. & Chariſ.

12. *Liber de ſuis conſiliis* ſ. expoſitio conſiliorum ſuorum, ἀπολογισμὸς τῶν ἑαυτοῦ βουλευμάτων. Boeth. lib. I, c. 1. de Muſica. Aſconius ad Orat. in toga candida. Dio XXXIX. p. 96. Vide infra *Anecdota*.

13. *De Auguriis.* Chariſ.

14. *Conſolatio* ſive *de luctu minuendo*, cum Tulliola eius obiiſſet. [de quibus vid. fragm. philoſ.]

15. *Chorographia*, Priſcian.

16. Poemata Heroica, *Alcyones*, *Limon*, *Marius*, & *de Conſulatu ſuo*, ſive *de ſuis temporibus libri III*, cuius meminit Cicero ipſe II, 3 ad Attic. Ex libro ſecundo profert verſus LXXVIII. lib. I de Divinatione c. 11. ſq. atque reſpicit illud Servius ad VIII Eclog. verſ. 106. Similiter de conſulatu ſuo ſcripſerat *Cato*, nec non *Q. Catulus* de conſulatu ſuo ac rebus geſtis, & *Scaurus* de vita ſua, & *Gracchus* de legibus a ſe promulgatis. Nam, ut Tacitus cap. 1. Agricolae, *plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati ſunt.* Ceterum Cicero magnis etiam precibus poſtulaverat a *L. Lucceio*, ut res a ſe conſule geſtas eventuſque ſcriberet, lib. V. Epiſt. 12. ſed non videtur illi perſuaſiſſe. Una etiam Lucceii epiſtola aetatem tulit, quae legitur inter Ciceronianas V, 14. Magnis hic Tullii amicus laudibus effertur ab auctore diſſertationis, quae inſerta eſt Ephemeridibus literariis Hagenſibus (Journal littéraire) Tom. V. p. 137. ſq. ubi diſputatur de ſtudio, quo conatus fuit Cicero Lucceium Attico ſuo reconciliare. Ciceroni autem nimis gravis dica dicitur propter haec verba lib. I Epiſt. 10. ad Atticum: *Sed haec ſanabuntur, cum veneris; aut ei moleſta erunt, in utro culpa erit.* Poſtremorum enim verborum non eſt ſententia, Lucceio creandam moleſtiam, uter etiam ex illis auctor exſtiterit culpae & offenſae, ſive iniuriam alteri fecerit: ſed vero hic, ni fallunt me omnia, eſt ſenſus, moleſtiam fore imponendam illi, in quo futura ſit culpa, quo minus iterum poſſint redire invicem in gratiam.

17. Elegia *Tamelaſtis*. Serv. in 1 Aeneid.

18. Iocularis quidam libellus, e quo Quintilianus VIII ult. hoſce duos verſus producit:

Fundum Varro vocat, quem poſſim mittere funda,

Ni tamen exciderit, qua cava ſunda patet.

19. His adde poema Iambicum ab adoleſcentulo compoſitum, quod inſcripſerat *Pontius Glaucus*. vid. Plut. vita Cic.

20. Videtur etiam nonnulla loca inſignia, et forte libros integros *Homeri* latinis reddidiſſe verſibus. Vide A. Patricii notas ad ſectionem quartam fragmentorum p. 38 ſq. De *Epigrammate* Ciceronis *in Tironem ſuum* videndus Plinius iunior VII, 4 Epiſt.

Ανεκδοτα ſua memorat Cicero II, 6 & XIV, 17 ad Atticum, qui forte idem liber αποῤῥητος, de quo Dio Caſſius, Ciceroni iniquior, XXXIX p. 96. Conſule Vavaſſorem de ludicra dictione p. 370 ſq. & Loenſem lib. I Epiphyllidum c. 6. Non igitur primus Anecdota ſcripſit Procopius, ſed ante eum Cicero, qui in illo ſuo volumine multa in Caeſarem & Craſſum acerba poſuerat: ante Ciceronem Theopompus. Videndus & Malaſpina & alii ad II, 6 & XIV, 17 ad Atticum.

Statilii Maximi de ſingularibus apud Ciceronem, Chariſio [1] laudatus liber, pariter intercidit; quod eo magis dolendum, quod Plinius maior & Quintilianus non pauca eum inveniſſe vocabula, & iis linguam auxiſſe Latinam teſtantur. quaedam affert *Plut.* in Cic. c. 40. Inſigniora quae hodie in ſcriptis Ciceronis exſtant de vocibus rarioribus, habes collecta in indice quinto penoris Tulliani, quod Georg. Lud. Frobenio auctore prodiit Hamb. 1619. fol. Conſulendus etiam Rev. praeſulis Hildeſienſis Iac. Frid. Reimanni liber editus Halae 1718. 8 *introductio in hiſtoriam vocabulorum linguae Latinae*, p. 24 ſq.

1 Citat Chariſius lib. 2. p. 175 & 193. Libros plures an unum ex Chariſio non conſtat. Libros vocat Daumius de cauſis amiſſarum latinae linguae radicum c. 18. p. 59. Librum Morhofius c. 6 de Patavinitate Liv. p. 82.

Supereſt ut dubia vel ſuppoſita [1] Ciceroni ſcripta paucis perſequar. Sunt vero:

1. *Libri IV Rhetoricorum ad Herennium*, de quibus iam dictum eſt. [vid. ſupra T. I. not. liter. p. CXXI.]

2. *Reſponſio ad invectivam C. Salluſtii Criſpi*, quae in Salluſtii editionibus primis legitur. Ciceronem illius auctorem eſſe, negat Seb. Corradus in Quaeſtura p. 151 ſq. qui *M. Porcio Latroni* [2] tribuendam coniicit. Vide praeterea, ſi placet P. Victorium XV, 3 Var. lect. Muretum VIII. c. 11. Var. lect. Voſſii Inſtitut. Orator. lib. 1. p. 60. & Io. Reinoldi praelect. XV de libris Apocryphis T. 1. p. 167. Incipit: *Ea demum magna voluptas eſt, Criſpe Salluſti, aequalem ac parem vitam agere.* Altera Porcii

1 Adhuc ſuperſtite Cicerone iam tum erant, qui aliena ipſi ſupponerent, qua de re conqueritur Orat. pro Plancio: *Ego ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe videatur, non adſpernor. ſtomachor vero, cum aliorum non me digna in me conferuntur.* Praecipue ioci, ſales, & dicta aliorum Ciceroni tribuebantur; quod ſibi minus iucundum accidiſſe ſcribit VII Epiſt. 33 ad Volumnium. Deinde ut ex M. Seneca apparet, fuere illis temporibus declamatores, qui ut de aliis argumentis, ita etiam pro Cicerone & contra Ciceronem orationes ſcriberent.

2 Plurimas hic declamationes compoſuit, interdum etiam ex tempore dicere ſolitus. Neque enim diſcipulos ſuos audivit declamantes, ſed uti apud Graecos Nicetas declamavit ipſe tantum, profeſſus ſe non eſſe magiſtrum, ſed exemplum. Unde contumeliae primum cauſa a deridentibus eius diſcipuli dicti ſunt *auditores*, quod verbum deinde promiſcue in uſu eſſe coepit. Vide Senecam controverſ. [illegible] Apud eundem Senecam plurima huius Porcii referuntur: qui eum reliquis fere omnibus praefert declamatoribus; interdum reprehendit, ſed raro. Ex illo diſces praeterea, ſub Auguſto Imp. Latronem claruiſſe. Huic Porcio Latroni tribuitur & altera oratio in Catilinam, quam exhibent pleraeque Salluſtii editiones.

oratio in Catilinam legitur in Salluſtii editionibus pleriſque: etiam noviſſima Cantabrigienſis Ioſephi Waſſe V. C. ſecuti Parienſem, adiunxit. Hic Porcius Latro, ut ex Euſebii Chronico colligas, anno Auguſti Imp. quadrageſimo ſibi ipſe mortem attulit taedio duplicis quartanae. Plura de illo collegit Nic. Antonius lib. I. Bibliothecae Hiſpanae veteris cap. 3.

3. *Oratio ad populum & equites, antequam iret in exſilium.* Conficta eſt vel a vetere quodam Sophiſta, vel certe ab aliquo, qui commentis ſuis nonnulla vere Ciceroniana inſeruit, ut notat H. Dodwellus diſſ. 1. ad S. Irenaeum p. 53. Lambino iudice *inelegans, inconcinnaque eſt, inſulſa atque inepta, denique vix latina.* Commentario illuſtravit *Albertus Leonicerus.* Witeb. 1572. 8.

4. *Epiſtola* ſ. *declamatio* potius *ad Octavium*, ſ. *Octavianum*, qua Remp. oppreſſam ipſi exprobrat. [Subiiciemus eam epp. ad Brutum & ad Q. fratrem.]

5. *Oratio de Pace.* [quam ſubiiciemus fragmentis Oratt.]

6. *Oratio* adverſus Valerium, edita primum a *Phil. Beroaldo* cum orationibus Ciceronis recognitis Bonon. 1499. fol. ſcatens ſoloeciſmis: tantum abeſt, ut Ciceronis haberi poſſit: in editionibus itaque operum Tullii recte praetermiſſa.

7. *Conſolatio* ſuper Tulliae filiae obitu. [quam reddemus poſt fragm. philoſ.]

8. *Liber de Synonymis* ad *L. Victurium*, ſive *Veturium*, ut vocat Morhofius libro de dilatatione Oratoria p. 10. Sub nomine *Ciceronis Victurii* editum Venetiis 1587. 8. memorat Lambecius lib. 2. de Bibl. Vindob. p. 935. Mihi quidem ad manus eſt editio Auguſtana an. 1488. cum inſcriptione: *Ci-*

ronis de proprietatibus terminorum. Incipit: *Inter polliceri & promittere hoc intereſt, quod promittimus rogati; pollicemur ultro.* Catalogus Heinſianus refert Ciceronis Synonyma Victurii & Steph. Fliſci Ven. 1515. 4. Sub Ciceronis nomine primum excuſa eſt Patavii 1482. 4. per Matthaeum Cerdonis; deinde ſine loci notatione 1483. 4. ſub titulo, *de dictionum proprietatibus:* & Auguſtae, ut dixi, 1488. 4. *de proprietatibus terminorum.* Eſt etiam editio Pariſienſis apud Aſcenſium ſine anni nota in 8. praemittitur Epiſtola: *Cicero Lucio Venturio ſalutem: Collegi ea quae pluribus modis ſynonyma dicerentur &c.* Eraſmo iudice eſt tumultuaria non adeo multarum vocum collectio, ab aliquo Ciceronis ſtudioſo utcunque facta ex eius ſcriptis.

9. *De re militari* fragmentum ſub Ciceronis nomine editum eſt in recentioribus editionibus Vegetii, et minori editioni Officiorum Ciceronis ſubiectum Amſt. 1625. apud Guil. I. Caeſium. Angelo quidem Decembrio iudice, parte X politiae liter. lib. 2. p. 56. *plenum ineptiis, & praeſentis aevi vulgaritati congruens potius quam Ciceronis dignitati.* Etiam libris de nat. Deorum ex caſtigatione *Nic. Angelii* Bucinenſis Florentiae apud Phil. Iuntam 1516. 8. ſubiectum eſt, hac inſcriptione: *Inter alia Ciceronis opera & hoc ipſum de re militari repertum eſt, quod cum non plane probaverimus, tum dicendi figura, cum pluribus mendis, ideo a ceteris ſecrevimus.* Iudice Caſellio lib. I. Var. Lect. c. 16. *Modeſti* ſive alterius libellus eſt, inter M. Tullii monumenta ineptiſſime relatus.

10. *Orpheus*, ſive *de adoleſcente ſtudioſo*, ad Marcum filium Athenis verſantem, poſt Venetam editionem 1593. 8. vulgante Frid. Monavio, Regiomonte 1643. 8. Scribit *Squarcia* in praef. ed. 1593.

ad Io. Petr. Aryoldum Marcellanum, Medicum ac Philoſophum, in gaza D. Marci Venetiis exſtare non modo Codices editorum ſcriptorum vulgatis meliores, ſed & non editos: *in his Auſonii Poetae de aurifica Philoſophia, quam Alchymiam vocant, parva Iſagoge ſatis erudita & minime obſcura: item fragmenta quaedam ex libris, ut mihi quidem videtur, de Rep. Marci Tullii, & libellus de Orphei moribus & vita, Ciceroni inſcriptus. Mitto igitur ad te Orpheum, quem vel ipſius eſſe Ciceronis, vel ex officina alicuius prodiiſſe, qui proximus aetati Ciceronis vixit tute, qui mihi inſtar es omnium Manutiorum, teſtis eſſe poteris. Auſonium commendavi perilluſtri viro Caſpari Soromario, Patricio Mediolanenſi.*

11. *De memoria*, quod nonnulli crediderunt *Tironis* eſſe, liberti Cic. vel potius interpolatam particulam e libro IV Rhetoricorum. *Iacobus Lectius ICtus cultiſſimus in oratione VIII, quae eſt de memoria, meminit aliorum fide, exſtare apud Florentinos Ciceronis opus de memoria artificiali inſcriptum, quod ipſi tamen fabuloſum videtur.* Morhof. 1. Polyhiſt. p. 364.

12. *Notae* tachygraphicae, quas in Steganographia ſua Trithemius tribuit Ciceroni, Tironem eius libertum potius auctorem habent, ut dicam infra in Seneca Philoſopho.

Denique *libellus de petitione Conſulatus*, qui in editionibus Ciceronis exſtat, non M. Tullii eſt, ſed ad eum ſcriptus a Q. Cicerone fratre. [quem ſubiungemus Epp. ad Q. fratrem.]

M. TULLII CICERONIS PHAENOMENON EX ARATO FRAGMENTA.

CIC. 2. leg.) *Ab Iove Muſarum primordia.*
LACT.) *Malebant tenui contenti vivere cultu.*
LACT.) *Et Iovis in regno, coelique in parte reſedit.*
CIC. 2. Nat. Deor.) *Cetera labuntur celeri coeleſtia motu,*
Cum coeloque ſimul noctesque diesque feruntur.
Extremusque adeo duplici de cardine vertex
Dicitur eſſe Polus. *
Ex his altera apud Graios Cynoſura vocatur,
Altera dicitur eſſe Helice. *
Quas noſtri Septem ſoliti vocitare triones.
Hac fidunt duce nocturna Phoenices in alto:
Sed prior illa magis ſtellis diſtincta refulget,
Et late prima confeſtim a nocte videtur:
Haec vero parva eſt: ſed nautis uſus in hac eſt.
Nam curſu interiore brevi convertitur orbe.
Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,
Torvu' Draco ſerpit ſubter, ſupraque revolvens
Seſe, conficiensque ſinus e corpore flexos.
Huic non una modo caput ornans ſtella relucet:
Verum tempora ſunt duplici fulgore notata,
E trucibusque oculis duo fervida lumina flagrant,
Atque uno mentum radianti ſidere lucet:
Obſtipum caput et tereti cervice reflexum.
Obtutum in cauda maioris figere dicas.

Quod caput hic paulum ſeſe, ſubitoque recondit,
Ortus ubi atque obitus partem admiſcentur in unam.
Id autem caput *
Attingens defeſſa velut moerentis imago
Vertitur. *
quam quidem Graeci
Ἐγγονασιν vocitant, genibus quod nixa feratur.
Hic illa eximio poſita eſt fulgore corona.
propter, caput Anguitenentis,
Quem claro perhibent ὀφιοῦχον nomine Graii.
Huic ſupra duplices humeros affixa videtur
Stella micans, tali ſpecie, talique nitore.
Hic preſſu duplici palmarum continet Anguem,
Eius et ipſe manet religatus corpore toto.
Namque virum medium Serpens ſub pectora cingit,
Ille tamen nitens graviter veſtigia ponit,
Atque oculos urget pedibus, pectusque Nepai.
Septemtriones ſequitur
Arctophylax, vulgo qui dicitur eſſe Bootes,
Quod quaſi temone adiunctam prae ſe quatit Arcton.
Huic Booti
* *ſupter praecordia fixa tenetur*
Stella micans radiis, Arcturus nomine claro.
* cui ſubiecta fertur
Spicum illuſtre tenens ſplendenti corpore Virgo.
Ferrea tum vero proles exorta repente eſt:
Auſaque funeſtum prima'ſt fabricarier enſem,
Et guſtare manu victum domitumque iuvencum.
Et natos geminos inviſes ſub caput arcti.
Subiectus mediae eſt Cancer: pedibusque tenetur
Magnu' Leo tremulam quatiens e corpore flammam.

Hoc motu radiantis Eteſiae in vada Ponti,
Navibus aſſumtis fluitantia quaerere apluſtra.
auriga
Sub laeva Geminorum obductus parte feretur.
Adverſum caput huic Helice truculenta tuetur.
At Capra laevum humerum clara obtinet. *
Verum haec eſt magno atque illuſtri praedita ſigno:
Contra Hoedi exiguum iaciunt mortalibus ignem.
cuius ſub pedibus
Corniger eſt valido connixus corpore Taurus,
Has Graeci ſtellas ὑάδας *vocitare ſuerunt.*
Namque ipſum ad tergum Cynoſurae vertitur arcti.
* hunc antecedit
Obſcura ſpecie ſtellarum Caſſiopeia.
Hanc autem illuſtri verſatur corpore propter
Andromeda, auſugiens adſpectum moeſta parentis.
Huic Equus ille iubam quatiens fulgore micanti
Summa contingit caput alvo, ſtellaque iungens
Una tenet duplices communi lumine formas,
Aeternum ex aſtris cupiens connectere nodum.
Exin contortis Aries cum cornibus haeret.

ARATI PHAENOMENA
A M. TULLIO CICERONE ADOLESCENTE LATINA FACTA,
quae hinc incipiunt in ed. Aldi.

E *quibus hinc ſubter poſſis cognoſcere fultum,*
Jam coeli mediam partem terit, ut prius illae
Chelae, quum pectus quod cernitur Orionis.
Et prope conſpicies parvum ſub pectore clara

Andromedae ſignum, Deltoton dicere Graii
Quod ſoliti, ſimili quia forma litera claret:
Huic ſpatio ductum ſimili latus exſtat utrumque.
At non tertia pars lateris: namque eſt minor illis,
Sed ſtellis longe denſis praeclara relucet.
Inferior paulo eſt Aries, et flamen ad Auſtri
Inclinatior, atque etiam vehementius illo
Piſces, quorum alter paulo praelabitur ante,
Et magis horriſonis Aquilonis tangitur alis.
Atque horum e caudis duplices velut eſſe catenae
Dicuntur, ſua diverſae per lumina ſerpunt:
Atque una tandem in ſtella communiter haerent,
Quam veteres ſoliti coeleſtem dicere Nodum.
Andromedae laevo ex humero ſi quaerere perges,
Appoſitum poteris ſupra cognoſcere Piſcem.
E pedibus vatum ſummo natus Iove Perſeus,
Quos humeris retinet defixo corpore Perſeus:
Quem ſumma ab regione Aquilonis flamina pulſant.
Hic dextram ad ſedes intendit Caſſiopeae,
Diverſosque pedes vinctos talaribus aptis
Pulverulentus uti de terra lapſu' repente
In coelum victor magnum ſub culmine portat.
At propter laevum genus omni ex parte locatas
Parvas Vergilias tenui cum luce videbis.
Hae ſeptem vulgo perhibentur more vetuſto
Stellae, cernuntur vero ſex undique parvae.
At non interiiſſe putari convenit unam:
Sed fruſtra temere a vulgo ratione ſine ulla
Septem dicier, ut veteres ſtatuere poetae,
Aeterno cunctas aevo qui nomine dignant,
Alcyone, Meropeque, Celaeno, Taygeteque;

Electra, Steropeque, ſimul ſanctiſſima Maia.
Hae tenues parvo labentes lumine lucent:
At magnum nomen ſigni, clarumque vocatur,
Propterea quod et aeſtatis primordia clarat,
Et poſt hiberni praepandens temporis ortus
Admonet, ut mandent mortales ſemina terris.
Inde Fides leviter poſita et convexa videtur,
Mercurius parvus manibus quam dicitur olim
Infirmis fabricatus in alta ſede locaſſe.
Quae genus ad laevum Nixi delapſa reſedit,
Atque inter flexum genus, et caput Alitis haeſit.
Namque eſt Ales avis lato ſub tegmine coeli
Quae volat, et ſerpens geminis ſecat aera pennis.
Altera pars huic obſcura eſt, et luminis expers:
Altera nec parvis nec claris lucibus ardet,
Sed mediocre iacit quatiens e corpore lumen.
Haec dextram Cephei dextro pede pellere palmam
Geſtit: iam vero clinata eſt ungula vehemens
Fortis equi propter pennati corporis alam.
Ipſe autem labens multis equus ille tenetur
Piſcibus: huic cervix dextra mulcetur Aquari.
Serius haec obitus terrai iuſſit equinis,
Quam gelidum valido de corpore frigus anhelans
Corpore ſemifero magno Capricornus in orbe:
Quem quum perpetuo veſtivit lumine Titan,
Brumali flectens contorquet tempore curſum.
Hoc cave te ponto ſtudeas committere menſe:
Nam non longinquum ſpatium labere diurnum:
Non hiberna cito volvetur curriculo nox:
Humida non ſeſe veſtris aurora querelis
Ocius oſtendet, clari praenuntia ſolis:

At validis aequor pulſabit viribus Auſter:
Tum fixum tremulo quatietur frigore corpus.
Sed tamen anni iam labuntur tempore toto,
Nec cui ſignorum cedunt, neque flamina vitant,
Nec metuunt canos minitanti murmure fluctus.
Atque etiam ſupero navi pelagoque vagato
Menſe, Sagittipotens ſolis cum ſuſtinet orbem.
Nam iam cum minus exiguo lux tempore praeſto eſt,
Hoc ſignum veniens poterunt praenoſcere nautae:
Iam prope praecipiti ante licebit viſere nocti,
Ut ſeſe oſtendens emergit Scorpius alte,
Poſteriore trahens flexum vi corporis arcum:
Iam ſupra cernes Arcti caput eſſe minoris,
Et magis erectum ad ſummum verſarier orbem.
Tum ſeſe Orion toto iam corpore condit
Extrema prope nocte, & Cepheus conditur ante,
Lumborum tenus a prima depulſus ad undas.
Hic miſſore vacans fulgens iacet una ſagitta,
Quam propter nitens penna convolvitur Ales:
Et clinata magis paulo eſt Aquilonis ad auras.
At propter ſe Aquila ardenti cum corpore portat
Igniferum mulcens tremebundis aethera pennis,
Non nimis ingenti cum corpore, ſed grave moeſtis
Oſtendit nautis perturbans aequora ſignum.
Tum magni curvus Capricorni corpora propter
Delphinus iacet haud nimio luſtratu' nitore,
Praeter quadruplices ſtellas in fronte locatas,
Quas intervallum binas diſterminat unum.
Cetera pars laeta tenui cum lumine ſerpit.
Illae quae fulgent luces ex ore coruſco,
Sunt inter partes gelidas Aquilonis locatae,

Atque inter ſpatium & laeti veſtigia ſolis.
At pars inferior Delphini fuſca videtur
Inter ſolis iter, ſimul inter flamina venti,
Viribus erumpit qua ſummi ſpiritus Auſtri.
Exinde Orion obliquo corpore nitens
Inferiora tenet truculenti corpora Tauri:
Quem qui ſuſpiciens in coelum nocte ſerena
Late diſperſum non viderit, haud ita vero
Cetera ſe ſperet cognoſcere ſigna poteſſe.
Namque pedes ſubter rutilo cum lumine claret
Fervidus ille Canis ſtellarum luce refulgens.
Hunc tegit obſcurus ſubter praecordia venter:
Nec toto ſpirans rabido de corpore flammam
Aeſtiferos validis erumpit flatibus ignes:
Totus ab ore micans iacitur mortalibus ardor.
Hic ubi ſe pariter cum ſole in culmina coeli
Extulit, haud patitur foliorum tegmine fruſtra
Suſpenſos animos arbuſta ornata tenere.
Nam quorum ſtirpes tellus amplexa prehendit,
Haec augens anima vitali flamine mulcet:
At quorum nequeunt radices findere terras,
Denudat foliis ramos & cortice truncos.
Hunc propter, ſubterque pedes quos diximus ante,
Orioni iacet levipes Lepus. hic fugit ictus
Horrificos metuens roſtri tremebundus acuti.
Nam Canis infeſto ſequitur veſtigia curſu,
Praecipitantem agitans, oriens iam denique paulo
Curriculum nunquam defeſſo corpore ſedans.
At canis ad caudam ſerpens praelabitur Argo,
Converſam prae ſe portans cum lumine puppim:
Non aliae naves ut in alto pondere proras

Ante ſolent roſtro Neptunia prata ſecantes,
Sed converſa retro coeli ſe per loca portat:
Sicut quum coeptant tutos contingere portus,
Obvertunt navem magno cum pondere nautae,
Adverſamque trahunt optata ad littora puppim.
Sic converſa vetus ſuper aethera vertitur Argo.
Atque uſque a prora ad celſum ſine lumine malum,
A malo ad puppim cum lumine clara videtur,
Inde gubernaclum diſperſo lumine fulgens,
Clari poſteriora Canis veſtigia condit.
Exin ſemotam procul, in tutoque locatam
Andromedam tamen explorans fera quaerere Piſtrix
Pergit, & uſque ſitam validas Aquilonis ad auras
Coerula veſtigat finita in partibus Auſtri.
Hanc Aries tegit, & ſquamoſi corpore Piſces
Fluminis illuſtris tangentem corpore ripas.
Namque etiam Eridanum cernes in parte locatum
Coeli, funeſtum magnis cum viribus amnem,
Quem lacrymis moeſtae Phaethontis ſaepe ſorores
Sparſerunt, letum moerenti voce canentes.
Hunc Orionis ſub laeva cernere planta
Serpentem poteris, proceraque vincla videbis,
Quae retinent Piſces, caudarum parte locata,
Flumine mixta retro ad Piſtricis terga reverti.
Hic una ſtella nectuntur, quam iacit ex ſe
Piſtricis ſpinae valida cum luce refulgens.
Exinde exiguae tenui cum lumine multae
Inter Piſtricem fuſae ſparſaeque videntur,
Atque gubernaclum ſtellae, quas contegit omnis
Formidans acrem morſum Lepus: his neque nomen,
Nec formam veteres certam ſtatuiſſe videntur.

Nam quae ſideribus claris natura polivit,
Et vario pinxit diſtinguens lumine formas,
Haec ille aſtrorum cuſtos ratione notavit,
Signaque ſignavit coeleſtia nomine vero:
Has autem, quae ſunt parvo ſub culmine fuſae
Conſimili ſpecie ſtellas, parilique nitore,
Non potuit nobis nota clarare figura.
Exinde, auſtralem ſoliti quem dicere Piſcem,
Volvitur inferior Capricorno verſus ad Auſtrum,
Piſtricem obſervans, procul illis Piſcibus haerens.
At prope conſpicies expertes nominis omnes
Inter Piſtricem & Piſcem quem diximus Auſtri
Stellas ſub pedibus ſtratas rediantis Aquari.
Propter Aquarius obſcurum dextra rigat amnem,
Exiguo qui ſtellarum candore niteſcit.
E multis tamen his duo late lumina fulgent.
Unum ſub magnis pedibus cernetur Aquari.
Quod ſupereſt gelido delapſum flumine fontis
Spiniferam ſubter caudam Piſtricis adhaeſit:
Et tenues ſtellae perhibentur nomine Aquari.
Hic aliae volitant parvo cum lumine clarae,
Atque priora pedum ſubeunt veſtigia magni
Arcitenentis, & obſcurae ſine nomine cedunt.
Inde Nepae cernes propter fulgentis acumen
Aram, quam flatu permulcet ſpiritus Auſtri,
Exiguo ſuperum quae lumina tempore tranat:
Nam procul Arcturo eſt adverſa parte locata.
Arcturo magnum ſpatio ſupra dedit orbem
Iupiter: hunc parvum inferiore in parte locavit.
Hic tamen aeterno inviſens loca curriculo nox,
Signa dedit nautis, cuncti quae noſcere poſſent,

Commiſerans hominum metuendos undique caſus.
Nam quum fulgentem cernes ſine nubibus atris
Aram ſub media coeli regione locatam,
A ſumma parte obſcura caligine tectam,
Tum validis fugito devitans viribus Auſtrum:
Quem ſi proſpiciens vitaveris, omnia caute
Armamenta locans, tuto labere per undas.
Sin gravis inciderit vehementi flamine ventus,
Perfringet celſos defixo robore malos:
Ut res nulla feras poſſit mulcere procellas,
Ni parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
Coeperit, & ſubitis auris diduxerit Ara.
Sin humeros medio in coelo Centaurus habebit,
Ipſeque caerulea contectus nube feretur,
Atque Aram tenui caligans veſtiet umbra,
Ad ſignorum obitum vis eſt metuenda Favoni.
Ille autem Centaurus in alta ſede locatus
Qua ſeſe claro collucens Scorpius infert,
Haec ſupter partem praeportans ipſe virilem
Cedit, Equi partes properans coniungere Chelis.
Hic dextram porgens, quadrupes qua vaſta tenetur,
Quam nemo certo donavit nomine Graium,
Tendit, et illuſtrem truculentus cedit ad Aram.
Hic ſeſe infernis de partibus erigit Hydra
Praecipiti lapſu flexo cum corpore ſerpens.
Haec caput atque oculos torquens ad terga Nepai,
Convexoque ſinu ſubiens inferna Leonis,
Centaurum leni contingit lubrica cauda:
In medioque ſinu fulgens Cratera relucet.
Extremum nitens plumato corpore Corvus
Roſtro tundit, et hic Geminis eſt ille ſub ipſis

Ante Canem, Graio Procyon qui nomine fertur.
Haec ſunt, quae viſens nocturno tempore ſigna,
Aeternumque volens mundi pernoſcere motum,
Legitimo cernes coeli luſtrantia curſu.
Nam quae per bis ſex ſignorum labier orbes
Quinque ſolent ſtellae, ſimili raione notari
Non poſſunt: quia quae faciunt veſtigia curſu,
Non eodem ſemper ſpatio portata teruntur.
Sic malunt errare vagae per nubila coeli,
Atque ſuos vario motu metirier orbes.
Haec faciunt magnos longinqui temporis annos.
Quum redeunt ad idem coeli ſub tegmine ſignum.
Quare ego nunc nequeo totos evolvere curſus.
Verum haec, quae ſemper certo volvuntur in orbe
Fixa ſimul magnos edicam gentibus orbes.
Quatuor aeterno luſtrantes lumine mundum,
Orbes ſtelligeri portantes ſigna feruntur,
Amplexi terras coeli ſub tegmine fulti.
E quibus annorum volitantia lumina noſces,
Quae denſis diſtincta licebit cernere ſignis.
Tum multos orbes magno cum lumine latos,
Vinctos inter ſe, et nodis coeleſtibus aptos,
Atque pari ſpatio duo cernes eſſe duobus.
Nec ſic nocturno cognoſcens tempore coelum,
Quum neque caligans deterſit ſidera nubes,
Nec pleno ſtellas ſuperavit lumine Luna,
Vidiſti magnum candentem ſerpere circum.
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur:
Hic non perpetuum detexens conficit orbem,
Sed ſpatio multum ſupereſt: praeſtare duobus
Dicitur, et late coeli luſtrare cavernas.

Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auras,
Ora petens Geminorum illuſtria: tum genus ardens
In ſeſe retinens Aurigae portat utrumque.
Hunc ſura laeva Perſeus, humeroque ſiniſtro
Tangit: ad Andromedam hic dextra de parte tenetur,
Imponitque pedes duplices Equus: et ſimul Ales
Ponit avis caput, et clinato corpore tergum,
Anguitenens humeris connititur: illa recedens
Auſtrum conſequitur devitans corpore Virgo.
At vero totum ſpatium conveſtit & orbis
Magnu' Leo, et claro collucens lumine Cancer,
In quo conſiſtens convertit curriculum ſol
Aeſtivus, medio diſtinguens corpore curſus.
Hic totus medius circo disiungitur ipſo:
Pectoribus validis, atque alvo poſſidet orbem.
Hunc octo in partes diviſum noſcere circum
Si potes, invenies ſupero convertier orbe.
Quinque pari ſpatio, partes tres eſſe relictas,
Tempore nocturno quas vis inferna frequentet.
Alter ab infernis Auſtri convertitur auris:
Diſtribuens medium ſubter ſecat hic Capricornum,
Atque pedes gelidum rivum fundentis Aquari,
Caeruleaeque feram caudam Piſtricis, & illum
Fulgentem Leporem, inde pedes Canis, & ſimul amplam
Argolicam retinet crebro cum lumine Navem:
Tergaque Centauri atque Nepai portat acumen
Inde Sagittari defixum poſſidet arcum.
Hunc a clariſonis auris Aquilonis ad Auſtrum,
Condens poſtremum tangit rota fervida ſolis:
Exinde in ſuperas brumali tempore flexu
Se recipit ſedes: huic orbi quinque tributae

Nocturnae partes, ſupera tres luce dicantur.
Haſce inter mediam in partem retinere videtur
Tantus quantus erit collucens Lacteus orbis,
In quo autumnali, atque iterum ſol lumine verno
Exaequat ſpatium lucis cum tempore noctis.
Hunc retinens Aries ſublucet corpore totus,
Atque genu flexo Taurus connititur ingens:
Orion claro contingens corpore fertur:
Hydra tenet flexu Crateram, Corvus adhaeret:
Et paucae e Chelis ſtellae: ſimul Anguitenentis
Sunt genua, et ſummi Iovis Ales nuntius inſtat:
Propter Equus capite & cervicum lumine tangit.
Hoſce aequo ſpatio devinctos ſuſtinet axis,
Per medios ſummo coeli de vertice tranans.
Ille autem claro quartus cum lumine circus,
Partibus extremis extremos continet orbes,
Et ſimul a medio media de parte ſecatur,
Atque obliquus in his nitens cum lumine fertur:
Ut nemo, cui ſancta manu doctiſſima Pallas
Solertem ipſa dedit fabricae rationibus artem,
Tam tornare cate contortos poſſiet orbes,
Quam ſunt in coelo divino numine flexi,
Terram cingentes, ornantes lumine mundum,
Culmine transverſo retinentes ſidera fulta.
Quatuor hi motu cuncti volvuntur eodem,
Sed tantum ſupra terras ſemper tenet ille
Curriculum, oblique inflexus tribus orbibus unus,
Quanto eſt diviſus Cancer ſpatio a Capricorno,
Ac ſubter terras ſpatium par eſſe neceſſe eſt:
Et quantos radios iacimus de lumine noſtro,
Queis hunc convexum coeli contingimus orbem,

Sex tantæ poterunt ſub eum ſuccedere partes,
Bina pari ſpatio coeleſtia ſigna tenentes.
Zodiacum hunc Graeci vocitant, noſtrique Latini
Orbem ſigniferum perhibebunt nomine vero:
Nam gerit hic volvens bis ſex ardentia ſigna.
Aeſtifer eſt pandens ferventia ſidera Cancer.
Hunc ſubter fulgens cedit vis torva Leonis,
Quem rutilo ſequitur collucens corpore Virgo.
Exin proiectae claro cum lumine Chelae.
Ipſaque conſequitur lucens vis magna Nepai:
Inde Sagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Poſt hunc ore fero Capricornus vadere pergit:
Humidus inde loci collucet Aquarius orbi.
Exin ſquamigeri ſerpentes ludere Piſces:
Queis comes eſt Aries obſcuro lumine labens,
Inflexoque genu proiecto corpore Taurus,
Et Gemini clarum iactantes lucibus ignem.
Haec ſol aeterno conveſtit lumine luſtrans,
Annua conficiens vertentia tempora curſus.
Hic quantus terris connexus pellitur orbis,
Tantundem ille patens ſupera mortalibus edit.
Sex omni ſemper cedunt labentia nocte,
Tot coelum rurſus fugientia ſigna reviſunt.
Hoc ſpatium tranans caecis nox conficit umbris,
Quod ſupra terras prima de nocte relictum eſt
Signifero ex orbe & ſignorum ex ordine fultum.
Quod ſi ſolis aves certos cognoſcere curſus,
Ortus ſignorum nocturno tempore viſes:
Nam ſemper ſignum exoriens Titan trahit unum.
Sin autem officiens ſignis mons obſtruet altus,
Aut adiment lucem caeca caligine nubes:

Certas ipſe notas coeli de tegmine ſumens,
Ortus atque obitus omnes cognoſcere poſſis.
Quae ſimul exiſtant, cernes, quae tempore eodem
Praecipitent obitum nocturno tempore, noſces.
Iam ſimul ut ſupra ſe toto lumine Cancer
Extulit, extemplo cedit delapſa Corona,
Et loca convſit cauda tenus infera Piſcis.
Dimidiam retinens ſtellis diſtincta Corona
Partem etiam ſupra, atque alia de parte repulſa eſt:
Quam tamen inſequitur Piſcis, nec totus adumbras
Tractus, ſed ſupero contectus corpore cedit.
Atque humeros uſque a genibus, clarumque recondit
Anguitenens validis magnum a cervicibus Anguem.
Iam vero Arctophylax non aequa parte ſecatur.
Nam brevior clara coeli de parte videtur,
Amplior infernas depulſus poſſidet umbras.
Quatuor hic obiens ſecum deducere ſigna
Signifero ſolet ex orbi: tum ſerius ille,
Quum ſupera ſeſe ſatiavit luce, recedit,
Poſt mediam labens claro cum corpore noctem.
Haec obſcura tenens conveſtit ſidera tellus:
At parte ex alia claris cum lucibus errat
Orion, humeris et lato pectore fulgens,
Et dextra retinens non caſſum luminis enſem.
Sed quum de terris vis eſt patefacta Leonis,
Omnia, quae Cancer praeclaro detulit ortu,
Cedunt obſcurata, ſimul vis magna Aquilai
Pellitur, ac flexo conſidens corpore Nixus
Iam ſupero ferme depulſus lumine cedit:
Sed laevum genus atque illuſtrem linquit in altum
Plantam. tum contra exoritur clarum caput Hydrae,

Et Lepus, et Procyon, qui ſeſe fervidus infert
Ante Canem: inde Canis veſtigia prima videntur.
Non pauca e coelo depellens ſigna repente
Exoritur candens illuſtri lumine Virgo.
Cedit clara Fides Cyllenia, mergitur unda
Delphinus, ſimul obtegitur depulſa Sagitta,
Atque Avis ad ſummam caudam, primasque recedit
Pinnas, et magnus pariter delabitur Amnis.
Hic Equus a capite & longa cervice lateſcit:
Longius exoritur iam claro corpore Serpens,
Crateraque tenus lucet mortalibus Hydra.
Inde pedes Canis oſtendit iam poſteriores,
Et poſt ipſe trahit claro cum lumine Puppim:
Inſequitur labens per coeli lumina Navis,
Et iamiam toto proceſſit corpore Virgo:
Haec medium oſtendit radiato ſtipite Malum.
At quum procedunt obſcuro corpore Chelae,
Exſiſtit pariter larga cum luce Bootes,
Cuius in adverſum eſt Arcturus corpore fixus,
Totaque iam ſupra fulgens prolabitur Argo,
Hydraque quod late coelo diſperſa tenetur,
Nondum tota patet, non caudam contegit umbra.
Iam dextrum genus, & docoratam lumine ſuram
Erigit ille vagans vulgato nomine Nixus,
Quem nocte exſtinctum, atque exortum vidimus una,
Perſaepe ut parvum tranans geminaverit orbem.
Hic genus & ſuram cum Chelis erigit alte:
Ipſe autem praeceps obſcura nocte tenetur,
Dum Nepa & Arcitenens inviſant lumina coeli:
Nam ſecum medium pandet Nepa, tollere vero
In coelum totum exoriens conabitur Arcus.

Hic tribus elatum cum ſignis corpore toto
Lucet ; at exoritur media de parte Corona,
Caudaque Centauri extremo candore refulget.
Hic ſe iam totum caecas Equus abdit in umbras,
Quem rutila fulgens pluma praetervolat Ales.
Occidit Andromedae clarum caput, & fera Piſtrix
Labitur, horribiles epulas funeſta requirens.
Hanc contra Cepheus non ceſſat tendere palmas.
Illa uſque ad ſpinam mergens ſe caerula condit.
At Cepheus caput atque humeros, palmasque reclinat.
Quum vero vis eſt vehemens exorta Nepai,
Late fuſa volat. in terras labitur unda,
Orionque metu perculſus conditur una.
Pace huius liceat cauſam explicuiſſe timoris,
Virgo, tua: mihi, quaeſo, veni placata Diana.
Haec fama eſt hominum, *haec per terras fama vagatur;*
Ut quondam Orion manibus violaſſe Dianam.
Dicitur, excelſis errans in collibus amens,
Quos tenet Aegaeo defixa in gurgite Echineis,
Brachia quam viridi conveſtit tegmine vitis.
Ille feras vecors amenti corde necabat
Oenopionis avens epulas ornare nitentes.
At vero pedibus ſubito perculſa Dianae
Inſula diſceſſit, disiectaque ſaxa revellens
Perculit, & caecas luſtravit luce lacunas,
E quibus ingenti exiſtit cum corpore prae ſe
Scorpius, infeſtus praeportans flebile acumen.
Hic valido cupide venantem perculit ictu,
Mortiferum in venas figens per vulnera virus:
Ille gravi moriens conſtravit corpore terram.
Quare cum magnis ſeſe Nepa lucibus effert,

Orion fugiens commendat corpora terris.
Tum vero fugit Andromeda, et Neptunia Piſtrix
Tota latet, cedit converſo corpore Cepheus,
Extremas medio contingens corpore terras.
Hic caput, et ſuperas potis eſt demergere partes:
Infera lumborum nunquam conveſtiet umbra.
Nam retinent Arcti luſtrantes lumine ſuras.
Labitur illa ſimul gnatam lacrimoſa requirens
Caſſiopea, neque ex coelo depulſa decore
Fertur: nam verſo contingens vertice primum
Terras poſt humeros everſa ſede refertur.
Hanc illi tribuunt poenam Nereides almae,
Cum quibus (ut perhibent) auſa eſt contendere forma.
Haec obit inclinata: at pars exorta Coronae eſt
Altera, cum caudaque omnis iam panditur Hydra.
At caput, & totum ſeſe Centaurus opacis
Eripit e tenebris, linquens veſtigia parva
Antepedum contecta: ſimul cum lumine pandit:
Ipſe feram dextra retinet. prolabitur inde
Anguitenens capite & manibus. profert ſimul Anguis
Iam caput, et ſummum flexo de corpore lumen.
Hic ille exoritur converſo corpore Nixus,
Alvum, crura, humeros, ſimul & praecordia luſtrans,
Et dextra radios laeto cum lumine iactans.
Inde Sagittipotens ſuperas conviſere luces
Inſtitit, et mergit Nixi caput, & ſimul effert
Seſe clara Fides, et promit corpore Cepheus.
Fervidus ille Canis toto cum corpore cedit.
Abditur Orion, obit & Lepus abditus umbra,
Inferiora cadunt Aurigae lumina lapſa.
Inde obiens Capricornus ab alto, lumine pellit

Aurigam, inſtantemque Capram, parvos ſimul Haedos,
Et magnam antiquo depellit nomine Navem.
Obruitur Procyon. emergunt alite lapſu
E terris Volucres. exiſtit clara Sagitta.
Crus, dextrumque pedem linquens obit infera Perſeus
In loca, tum cedens a puppi linquitur Argo:

PRISC. lib. 8.) *Sub pedibus profert finita Booti.*

PRISC. lib. 6.) *Tertia ſub caudam ad genus ipſum lumina pandit.*

PRISC. lib. 10.) *Quem neque tempeſtas perimet, neque longa vetuſtas*
Interimet, ſtinguens praeclara inſignia coeli.

PROGNOSTICA.

PRISC. lib. 10.) *Ut cum luna means Hyperionis officit orbi,*
Stinguuntur radii caeca caligine tecti.

PRISC. l. 16.) *Aſt autem tenui quae candent lumine Phatnae.*

CIC. 1. Divin.) *Atque etiam ventos praemonſtrat ſaepe futuros*
Inflatum mare, cum ſubito penitusque tumeſcit,
Saxaque cana ſalis niveo ſpumata liquore,
Triſtificas certant Neptuno reddere voces:
Aut denſus ſtridor cum celſo e vertice montis
Ortus, adaugeſcit ſcopulorum ſaepe repulſu.
Cana fulix itidem fugiens e gurgite ponti,
Nuntiat horribiles clamans inſtare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.

Vos quoque ſigna videtis, aquai dulcis alumnae,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abſurdoque ſono fontes & ſtagna cietis.
Quis eſt, qui, ranunculos hoc videre, ſuſpicari poſſit?
Saepe etiam pertriſte canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus inſtat,
Vocibus inſtat, & aſſiduas iacit ore querelas,
Cum primum gelidos rores aurora remittit.
Fuſcaque nonnunquam curſans per littora cornix,
Demerſit caput, & fluctum cervice recepit.
Mollipedesque boves ſpectantes lumina coeli
Naribus humiferum duxere ex aere ſuccum.
Iam vero ſemper viridis ſemperque gravata,
Lentiſcus triplici ſolita grandeſcere foetu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.
PRISC. lib. 6.) *Caprigeni pecoris cuſtos de gurgite vaſto.*

Cetera deſiderantur.

M. TULLII CICERONIS ALCYONES.

NON.) *Alcyonem genuit claris delapſus ab aſtris*
Praevius Aurorae, Solis, Noctiſque ſatelles.

M. TULLII CICERONIS LIMON.

CIC.) *Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone, Terenti,*
Converſum, expreſſumque Latina voce Menandrum
In medio populi ſedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, atque omnia dulcia linquens.

M. TULLII CICERONIS MARIUS.

CIC.) *Nuntia fulva Iovis, miranda viſa figura.*

Ciç.) *Hic Iovis altiſoni ſubito pinnata ſatelles,*
Arboris e trunco ſerpentis ſaucia morſu,
Ipſa feris ſubigit transfigens unguibus anguem
Semianimum, & varia graviter cervice micantem;
Quem ſe intorquentem lanians, roſtroque cruentans,
Iam ſatiata animum, iam duros ulta dolores,
Abiicit efflantem, & laceratum affligit in undas,
Seque obitu a ſolis nitidos convertit ad ortus.
Hanc ubi praepetibus pennis, lapſuque volantem
Conſpexit Marius, divini numinis augur,
Fauſtaque ſigna ſuae laudis, reditusque notavit:
Partibus intonuit coeli pater ipſe ſiniſtris.
Sic aquilae clarum firmavit Iupiter omen.

M. Tullii Ciceronis
DE SUO CONSULATU
Lib. II.

Cic. 1. Divin.) *Principio aetherio flammatus Iupiter igni*
Vertitur, & totum colluſtrat lumine mundum,
Menteque divina coelum, terraſque petiſſit:
Quae penitus ſenſus hominum, vitaſque retentat,
Aetheris aeterni ſepta, atque incluſa cavernis.
Et ſi ſtellarum motus curſuſque vagantes
Noſſe velis, qua ſint ſignorum in ſede locatae,
Quae verbo, & falſis Graiorum vocibus errant,
Re vera certo lapſu ſpatioque feruntur:
Omnia iam cernes divina mente notata.
Nam primum aſtrorum volucres, te Conſule, motus,
Concurſusque graves ſtellarum ardore micantes,
Tu quoque, cum tumulos Albano in monte nivales

Luſtraſti, & laeto mactaſti lacte Latinas,
Vidiſti, & claro tremulos ardore cometas,
Multaque miſceri nocturna ſtrage putaſti,
Quod ferme dirum in tempus cecinere Latinae,
Cum claram ſpeciem concreto lumine luna
Abdidit, & ſubito ſtellanti nocte peremta eſt.

Quid vero Phoebi fax triſtis nuntia belli,
Quae magnum ad culmen flammato ardore volabat,
Praecipites coeli partes, obitusque petiſſet:
Aut cum terribili perculſus fulmine civis
Luce ſerenanti vitai lumina liquit:
Aut cum ſe gravido tremefecit corpore tellus.
Iam vero variae nocturno tempore viſae
Terribiles formae bellum, motusque monebant:
Multaque per terras vates oracla furenti
Pectore fundebant triſtes minitantia caſus.
Atque ea, quae lapſu tandem cecidere vetuſto,
Haec fore perpetuis ſignis, clarisque frequentans
Ipſe Deum genitor coelo, terriſque canebat.
Nunc ea, Torquato quae quondam, & conſule Cotta
Lydius ediderat Tyrrhenae gentis haruſpex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo,
Ipſe ſuos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis iniecit ſedibus ignes;
Tum ſpecies ex aere vetus generoſaque Nattae
Concidit, elapſaeque vetuſto numine leges:
Et divum ſimulacra peremit fulminis ardor.
Hic ſilveſtris erat Romani nominis altrix
Martia, quae parvos Mavortis ſemine natos

Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
Quae tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque avulſa pedum veſtigia liquit.
Tum quis non artis ſcripta ac monumenta volutans,
Voces triſtificas chartis promebat Etruſcis?
Omnes civili generoſam ſtirpe profectam
Vitare ingentem cladem, peſtemque monebant:
Vel legum exitium conſtanti voce ferebant,
Templa deumque adeo flammis urbesque iubebant
Eripere, & ſtragem horribilem, caedemque vereri:
Atque haec fixa gravi fato, ac fundata teneri,
Ni poſt excifum ad columen formata decore
Sancta Iovis ſpecies claros ſpectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus ſanctusque ſenatus
Cernere conatus poſſet, ſi ſolis ad ortum
Converſa, inde patrum ſedes, populique videret.
Haec tardata diu ſpecies, multumque morata,
Conſule te tandem celſa eſt in ſede locata:
Atque una fixi ac ſignati temporis hora
Iupiter ex celſa clarabat ſceptra columna:
Ac clades patriae flamma ferroque parata
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
Qui populos, urbesque modo ac virtute regebant;
Rite etiam veſtri, quorum pietasque fidesque
Praeſtitit, ac longe vicit ſapientia cunctos,
Praecipue ingenti coluerunt numine divos,
Haec adeo penitus cura videre ſagaci,
Otia qui ſtudiis laeti tenuere decoris,
Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo
Fuderunt claras fecundi pectoris artes.

E quibus ereptum primo iam a ſlore iuventae,
Te patria in media virtutum mole locavit.
Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
Quod patriae voces ſtudiis nobisque ſacraſti.

NON. p. 97. a. ed. Merc.) *Atque animo pendens noctis eventa timebat.*

M. TULLII CICERONIS DE SUO CONSULATU

LIB. III.

CIC. 2. Att.) *Interea curſus, quos prima a parte iuventae,*
Quosque adeo conſul virtute, animoque petiſti,
Hos retine, atque auge famam, laudemque bonorum.

M. TULLII CICERONIS DE SUIS TEMPORIBUS.

QUINCT.) *Cedant arma togae: concedat laurea laudi.*

QUINCT.) *O fortunatam natam me conſule Romam!*

M. TULLII CICERONIS ELEGIA TAMELASTIS.

SERVIUS in Ecl. I, 58.) *Iam mare Tyrrhenum longe penitusque palumbes*
Relliquit.

AUG. l. 5. c. 8. Civit.) *Tales ſunt hominum mentes, qualis pater ipſe*

Iupiter auctiferas luſtravit lumine terras.

M. TULLII CICERONIS
IOCULARIS LIBELLUS.

QUINCT. VIII, *extr.) Fundum Varro vocat, quem poſſim mittere funda,*
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.

[illegible]